

SZÉPHALOM

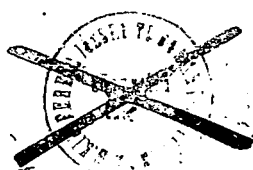
SZERKESZTI

ZOLNAI BÉLA

VI. ÉVFOLYAM.

SZEGED, 1932.

50327

HAMU.

Nagyon megszürkült bennem a világ
És benne nagyon megszürkültem én.
Elnémultak a szelíd áriák,
Elapadt forrásuk, a remény.
Tán csak magam hallom még néha őket,
Mint aki rossz álomból fölfigyel,
A dolgok tőlem rendre elkészönnek
És nem tudok felelni semmivel.

Lassan hamvaz a köd, hull a homály
És eliakul borult tekintetem,
A lelken száz temetői árny,
Idegen a világ s én idegen.
Mosolyra és derűre félve nézek.
Mint türt koldús az utak szögletén
És oly halványak bennem az emlékek,
Mint a fogyó hold a kút fenekén.

Elalvó mécses jeltelen síron,
Így darvadozom életem felett,
Már hallgatagon vár a nagy titok
És az élet lassanként elfeled.
Feledjen és lobogjon, tündököljön,
Övé az ország, hatalom, jövő.
Enyém a bánat most és mindörökkön,
Enyém a temető és szemiődő.

(Szeged, 1932 febr. 6.)

JUHÁSZ GYULA.

GOETHE.*)

Önök összegyűltek itt az emberiség egyik legnagyobb szellemének centennáriuma alkalmából és nekem, akit a Dugonics Társaság megtisztelő felhívása önök elé állított, az volna a kötelességem, hogy egy rövidre fogott, tömörített előadás keretében összefoglaló képet rajzoljak Goethe János Farkasnak, Szász-Weimar-Eisenach nagyhercegség miniszterének életéről és működéséről. A feladat óriási. Ez a miniszter és kegyelmes úr ugyanis a kamarai, vagyis pénzügyek intézésén, a háromszáz főből álló weimari hadsereg és a nagyhercegi színház intendatúráján kívül, amik körülbelül megfelelnek annak a funkciónak, amit egy tehetségesebb szegedi városi tanácsnok is el tud látni, sokféle mellékioglalkozást is üzött. Poéta volt, lírai költeményeket, regényeket és drámákat írogatott; többek között írt egy *Faust* című meghatározhatatlan műfajú munkát, amelyen kisebb-nagyobb megszakításokkal majd hatvan esztendeig dolgozott. Foglalkozott természettudományokkal, amelyekben voltak hihetlenül nagy, szinte vizionárius meglátásai, igaz nagy tévedései is, mikor azt hitte, hogy sikerült neki Newton t megcáfolni és a színekről végzett vizsgálódásait tartotta élete legjobb munkájának. Kitűnően ismerte a korabeli német államok csődtörvényhozását, ami nem volt egészen megvetendő dolog, minthogy akkoriban Németországban majd huszonötféle csödrendtartás volt érvényben. Kortársai megírták róla, hogy kitűnő borszakértő volt és főleg a rajnai és burgundi borok voltak a sepcialitásai; ezeket ízükről mind fel tudta ismerni. Elég tehetségesen rajzolt és az akkori viszonyokhoz képest sokat utazott. Érdeklődött az antik és modern művészet iránt. Későbbi éveiben, mikor anyagi viszonyai megengedték, műgyűjtésre is adta magát. Gazdag szerelmi életet élt és írásaival halhatatlanná tette nemcsak önmagát, hanem mindazokat a hölgyeket is, akik szívét ifjúkorában lángra lobbantották, vagy pedig öregkorában felszították a hamvadó parazsat. Nyolcvanhárom esztendőt élt, mint utolsó esztendőinek hűségese íródeákja, Eckermann mondja róla: akárcsak Apolló, örökké elpusztíthatlan belső fiatalságban. A legszebb férfiak közé tartozott és az orvosok, akik halála után holttestét megvizsgálták, azt állapították meg, hogy a legszabályosabb férfiutestek közé tartozott, melyet valaha láttak. Egy hosszú, nyolcvanhárom esztendő pályának ilyen sokféle és sokszínű életmozaikjait egységes egészbe foglalni csakugyan nem könnyű feladat.

Szemben ezzel az óriási feladattal, úgy érzem, hogy könnyítenem kell a lelkiismeretemen és egy igazán őszinte vallomással kell kezdenem. Bocsássanak meg nekem, aki ma alázatosan, lehajtott fővel állok meg az egyik legnagyobb emberi géniusz előtt, ha megvallom, hogy ez a Goethe János Farkas weimari miniszter, aki azt írta, hogy nem lehet nagyobb hivatás, mint derék fejedelemnek szolgálni és aki Karlsbadban derékig hajlongott fiatal főhercegek előtt, akiknek Beethoven kitért az útjokból, engem sokáig hidegen

*) A szegedi Dugonics-társaság Goethe-centennáriumán tartott emlékbeszéd.

hagyott. Mentségül szolgálhat, hogy sokan lehettek ebben az érzésben osztályosaim. Merem állítani, hogy majd mindannyian, akik az utolsó kilencvenes években a protestáns gimnáziumok március tizenötödiki ünnepélyeinek görögtüzes hangulatában nőttünk fel, a költő alakját valamely eszmei, vágyakozásszerű, de reális tartalom nélküli szabadság-képzettel kapcsoltuk össze. A belénk oltott Petőfi-ideál kizárólagossága és Goethe nem értek meg egymással. Az *Iphigenie auf Tauris* klasszikus nyugalma és az *Egy gondolat bánt engemet* lázas lüktetése távolabb estek egymástól, mint az északi jéghegyek az Alföld délibábjától. A német irodalomból Theodor Körnert véltük megérteni, aki csatadalokat írt és a Lützow-huszárok élén karddal a kezében esett el. Schillernek legfeljebb megbocsájtottuk, ha ő is belekerült egy fejedelmi udvarnak a vonzási körébe, mert megírta *Tell Vilmost*. De Goethe? . . . Bocsássanak meg nekem, ha nagyon őszinte vagyok. Mikor a nyolcadik osztályban a sok agyongyötört és meg nem értett klasszikus, az *Aeneis*, Ovidius, Horatius, az *Ilias* és *Odisséia* után a kezükbe adták kötelező olvasmánynak az *Iphigeniát*, az is csak németül írott latin vagy görög auktorinak számított és — kötelező olvasmány maradt. Bevallhatom, mert nem én voltam benne a bűnös.

*

Közben teltek az esztendőök és már érett fővel végigolvastam *Faustot*. Megvallom, nem voltam benne egészen ártatlan. Az operát láttam és úgy éreztem, hogy ki kell egészítenem hiányos műveltségemet: olvasnom kell a drámai költeményt is, amelyből az operát csinálták. Olvastam és itt is, ott is aláhúzgáltam benne a sorokat. Olvasás közben megdöbbsentett, hányszor ütköztem bele a saját érzéseimbe és gondolataimba. Ne vegyék ezt az összehasonlítást szerénytelenségnek, hanem ellenkezőleg alázatosságnak és a génusz iránti hódolat legmagasabb fokának. A költői teljesítménynek csúcspontja ugyanis, ha olyan érzéseket tud bennünk megrezegtetni, amelyeket mi is, — én és önök, — kivétel nélkül és maradéktalanul a magunkénak ismerünk.

Ismét tíz esztendővel a *Faust* elolvasása után kerültem el Weimarba. Kevéssel azután volt, hogy az új német köztársaság ott tartotta alkotmányozó nemzetgyűlését. Egymagam bolyongtam és az volt az érzésem, hogy Weimarban mindketten csak vendégek vagyunk, a köztársaság és én. Az volt az érzésem, hogy ebben a városkában még az időnek a változása is csak vendég módjára jelentkezik és nem változtat a tizennyolcadik század végének és a tizenkilencedik század elejének hozzája tapadó hangulatán.

Ezt a hangulatot nem a külsőségek adják meg. Az Ilm partján fekvő kis városkának nincs meg az a régies karaktere, amelyet a kisebb német városok közül oly sok megőrzött. A régi városfalak már eltűntek, helyükön és köröskörül modern épületek emelkedtek a német középvárosok átlag stílusában. Igazi ódonág nélküli város lehetett Weimar a múltban is. Székhelye volt egy parányi nagyhercegségnek, amely nem is volt még egyszer akkora, mint Szeged határa, távol esett a nagy útvonalaktól, hiányzott a kereskedelme és

ipara, amelyből büszke és tehetős patricius-osztály sarjadzott volna, nem volt, aki hivalkodóan ékes, csúcsos és boltíves házakkal építse tele utcáit és tereit. Ami a régi Weimarból megmaradt, az egy nagyhercegi palotát kivéve, kicsiny és jelentéktelen, jellegzetesség nélkül való és nem volna alkalmas egy kor hangulatának megőrzésére.

A hangulatot Weimarban a német irodalom aranykorának az emlékei őrzik. Aki vándorútján Weimart felkeresi, azt nem tájképi szépségek, nem az építkezés emlékei, nem az élet lüktető megnyilvánulásai csábítják, hanem csakis Goethenek, Schillernek és kortársainak az emléke, akik itt éltek egy kis német uralkodónak az udvarában, ahova csak habrongyok formájában jutottak el a világtörténelem egyik legmozgalmasabb korának hullámverései. Gazdájuknak, Károly Ágost nagyhercegnek nagy tetteit nem jegyezte fel a történelem. Bajos is lett volna nagyot alkotni egy akkora országocskában, amelyet lóháton két nap kényelmesen be lehetett utazni. Mégis ez a nagyherceg, aki viharos ifjúságában azzal tünt ki, hogy télen is fürdött az Ilm vizében, nagyszerűen tudta pattogtatni az osztort Jéna piacán és udvarából megszökve, szénégető lányokkal járt táncolni, egyike volt Németország legnagyobb fejedelmeinek. Amíg Nagy Frigyes és II. József idegenek maradtak a németiség szellemi életétől, ő kicsinyke pénzzel, gyenge anyagi eszközökkel, néha még adósságokkal is, a szellemóriásoknak olyan udvarát tudta maga köré gyűjteni, ami kivüle soha született uralkodónak nem sikerült. Régi formák között forradalmár volt a trónuson. Nagyobb vélemény- és gondolatszabadság uralkodott az udvarában, mint akárhány modern demokráciában. Ezért volt csak vendég Weimarban a köztársaság. Weimarban ma is Károly Ágost nagyhercegnek az udvara él és Weimarnak ma is Goethe a minisztere. Igaz, azóta egy kis eltolódás történt a rangsorban. Mikor az olaszországi út után Károly Ágost felmentette Goethet a hivatali teendők alól, hogy kizárólag az irodalomnak és művészetnek élhessen, különös kitüntetésként azt a jogot adta neki, hogy mindig az övé melletti széket foglalhassa el az államtanács ülésein. Goethe nem maradt hálátlan a kitüntetésért. Sub specie aeternitatis ő adott helyet Károly Ágostnak maga mellett és halhatatlanná tette őt is.

Megnéztem a házat a Frauenplanon, amelyben Goethe félszázadon át élt, dolgozott és meghalt, megnéztem a kerti pavillont, a Schiller-házat, bolyongtam a parkban és ligetekben, a német irodalom nagyjairól nevezett utcákon és tereken. Bejártam a nagyhercegi palotát, melynek költőtermeit az egyes költők munkáit illusztráló freskók díszítik. Maradandó emlék gyanánt véstem magamba a Goethe-házat és a benne elhelyezett Goethe-múzeumot, melyben a németek nagy kegyelettel összegyűjtötték lehetőleg mindazt, ami nagy költőjüknek életére és működésére vonatkozott. Természetesen a tömérdek összehordott emlék nem annyira az ifjúkorra, mint inkább a későbbi esztendőkre vonatkozik, mikor már a megállapodott és szinte olimpusi magaslaton trónoló Goethe elismert szellemi vezéralakja volt Németországnak. Az emlékek nem a Friderika szerelmének idillikus óráit, nem a *Sturm és Drang* esztendőit, hanem a férfikor működésének és az aggkor nyugalomra hajlásának az éveit örö-

kitik meg. A legtöbb helyet a ház utcai frontján és a hozzákapcsolt melléképületeiben Goethe szobrai, képei, majolikái, természettudományi gyűjteményei és raritásai foglalják el. Ezeket Goethe maga is múzeumnak szánta. Igaz, hogy ő nem úgy képzelte, hogy kegyeletos búcsújáró hely lesz belőlük, hanem azt vélte, hogy természettudományi gyűjteményei tudományos értéküknél fogva lesznek örök értékek az utókor számára.

Kétségtelen, hogy a gyűjteményekben van sok értékes és szép dolog, hisz Goethét életének későbbi éveiben nemcsak tisztelői halmozták el mindenféle ajándékokkal, hanem ő maga is egyike volt kora első műértőinek, aki tudatosan gyűjtött és gyönyörködött szerzeményeiben. Mégis a lakásban engem nem ezek a gyűjtemények érdekeltek, hanem az a kertre nyíló, szinte elrejtett név szobácska, melyekben Goethe élt és dolgozott. Ez a négy szoba ma is abban az állapotban van, ahogy Goethe halálának órájában maradt. Akiben van némi szentimentalizmusra való hajlandóság, nem szemlélheti meghatottság nélkül az asztalra fektetett párnát, amelyre könyökölve a nyolcvanadik évét meghaladt nagy agastyán diktálta a *Faust* második részét, vagy a kis kopott gyerekasztalt, amelyen a legnagyobb költő zsenik egyikének diktandójára iskolai leckéket körmölgettek az unokái, vagy a parányi, szinte zugszerű, kis hálósobát, melynek bútorzata oly egyszerű és szegényes, hogy manapság jobbfejta inas és lakáj se fogadná el. Kényelemnek semmi nyoma, mindössze az ágy előtt egy pokrócdarab. Szőnyeget se a négy lakószobában, se a fogadótermekül szolgáló első lakrészben nem tűrt meg Goethe, mert a betegségek raktárának tartotta őket.

De talán még jobban meglepődik az, aki nem szentimentális szemekkel nézi végig a nagy költő dolgozószobáját, hanem műhelytanulmányokat akar végezni a berendezések között. Mintha nem is költőnek és nem is miniszternek, hanem természettudósnak volna a szobája. A mi szemünkben már kezdetleges fizikai műszerek, lombikok, hőmérők, ásványdarabok, anatómiai és növénytani atlaszok, természettudományi művek, — közöttük csupán saját műveinek egy csonka kiadása. A falon az 1832. évi postakocsijáratok menetrendje és emlékeztetőül annak a tizenhárom politikai kérdésnek a jegyzéke, amelyekkel még foglalkozni akart. Semmi művészi dísz, csak egy kis Napoleon-kép és egy parányi Zeüsz-szobor. Az íróállvány üveg Napoleon-szobra már nem számít, mert illatszeres üvegnek volt a dugója és Goethe rajta a sugártörést tanulmányozta. Az ablak előtti állványon kis üvegben cinóber, egy tányér föld és egy dobozban egy pisztráng koponyája és halcsontok, amelyekkel közvetlenül a halála előtti napokban tervezett valami kísérletet. Ami ebben a szobában van, a *Faust* költőjét a Faust szerepében őrzi meg az utókor számára. Az örök emberinek mindenkor egyik legcsodálatosabb képviselője.

*

Abból, amit elmondottam, méltóztatnak látni, hogy az esztendők folyamán, amint felszabadultam az iskolai befolyások és emlékezések alól, miként közeledtem én Goethehez. Én nem a filológián keresztül jutottam el az emberhez, hanem az emberen keresztül a

költőhöz. És mert ezt az utat tettem meg, felmentve érzem magamat sok minden alól, amitől az irodalomtörténetnek nevezett tudomány szokványos művelői ma sem tudnak szabadulni. Én a Goethe-problémák közül kirekesztem az olyan céltalan kérdéseket, hogy miért írta meg Goethe az *Erlköniget* és nem volnék hajlandó vitákba bocsátkozni a fölött, hogy mit akart mondani Goethe egy többféleképpen is értelmezhető sorával. Nem volnék hajlandó résztvenni a katedrai Sherlock Holmesek erőlködésében, akik forrástanulmányok alapján akarják megállapítani, hogy plátói volt-e a viszony Goethe és Steiné között, vagy túllépte az irodalomtörténetileg engedélyezhető magaviselet kereteit. Ők bizonyára tudták és vagy meg voltak vele elégedve, vagy nem. És a többi szerelmek gazdag változatossága, amelyek tizenhét esztendő korától a hetvenedik életéven túl betöltik Goethe egész életét? . . . A lipcsei Käthe, akinek az első szerelmi dalokat köszönhetjük, a sesenheimi Friderika, az elhagyott és emlékeiben az örök hűséget megőrző bánatos szerelmesnek legpoétikusabb alakja, a wetzlaui Lotte, akinek viszonzatlan szerelme a Werther szenvedéseiben örökké él, Lili, aki az eljegyzésig eljutott, Gallitzin hercegné, Christiane Vulpius, Bettina von Arnim, Minna és Ulrike von Levetzow, akinek hetvenedik születésnapja után ajánlotta fel a nyugalmazott miniszter kezét és szívét. Mindezeknek és a többieknek mi a szerepük az irodalom szempontjából? Az, ami belőlük és róluk az írásokban megmaradt. Más ugyanis az örök művészet és a rövid földi életet élő emberekre szabott morál kérdése.

Én elhiszem, hogy a német irodalom legszebb szerelmi dalaiba foglalt vallomások után minden sajtó szív hajlandó együtt érezni az elhagyott Brion Friderikával. De az elhagyott Friderika nélkül sohasem születik meg a *Faust* Gretchenje, az örök asszonyi fájdalom szívet facsaró víziója. Lotte nélkül nincs *Werther*, valamennyiük nélkül pedig nincs Goethe. Az új Meluzina allúziói sok mindent megértetnek. „Egyedül vele a zöld pázsiton, füvek és virágok között, sziklák alatt, susogó vizek mellett, melyik szív tudott volna érzéketlen maradni!” De az idill színhelye a törpék országa és aki nem töri át az idill bűvkörét, az maga is törpe marad. A borkereskedő, vagy tiszteletes úr, mint após, névnapok, születésnapok, apró családi örömök és anyagi gondok, ebben a környezetben nem lehet antik félisteneket és modern hőroszokat elképzelni.

*

Huszonöt esztendő volt Goethe, mikor Frankfurton átutaztában felkereste őt Károly Ágost nagyherceg és meghívta a weimari udvarba. Ekkor már világhír volt a huszonötévesztendő fiatal ember mögött: a sesenheimi dalok, *Götz von Berlichingen* és *Werther szenvedései*. Ha tiszteletlen akarnék lenni önnel szemben és meg akarnám sérteni Goethe emlékezetét, akkor szép sorjában folytatnám a címek és évszámok felsorolását, sőt ahogy a Baedeker külön foglalkozik a csillaggal megjelölt műemlékekkel, a rendelkezésemre álló idő keretén belül néhány szóban kitérnék még a legjobban fémjelzett művek tartalmára is. Ez is Goethe volna kétségtelenül, egy adatát sem lehetne megcáfolni, egy megállapításával se lehetne vi-

tába szállni, hisz kétségtelen, hogy a lexikon nyújtja a legpontosabb és a legobjektivebb életrajzokat. De benne épen az adatok pontossága és exaktsága mellett elvész az élő, az eleven, az alkotó ember, ez a komplikált csoda, amely a fizikai körvonalakon kívül bizonytalan érzéseknek, sejtéseknek, vágyaknak, meglátásoknak szövevényéből van összetéve. Goethe pedig a legkomplikáltabb egyéniségek közé tartozott, akinél ezzel a komplikáltsággal kell tisztába jönnünk, hogy egyéniségének, életének és költészetének egyszerű és világos magyarázatát adhassuk. Ő maga mint természettudós állapítja meg egy helyütt, hogy minden individuum tulajdonképpen többség és a lényeknek belső csoportosulása adja a különbségeket. Más helyütt, mikor személyileg beszél magáról, a következőket mondja:

Vom Vater hab ich die Statur, des Lebens ernstes Führen,
Vom Mütterchen die Frohnatur und Lust zum Fabulieren.

Egyéniségének ezt a kettőséget egy rendkívüli befogadóképességű, mindent egyformán percipiáló intellektus egészíti ki és teszi teljessé. Túlzás nélkül mondva korának majdnem egész ismeretanyagát — pedig ez már nagy szó a tizennyolcadik század végén és a tizenkilencediknek az elején — feldolgozta magában és értékesíteni tudta irodalmi munkásságában. Azt nem lehet csodálni, hogy egy hatvanesztendőt meghaladó irodalmi pálya termelése nem voltak egyenlő értékűek, a csodálatos azonban nála a páratlan sokoldalúság és a látás élessége, amely egyformán jelentkezik hihetetlen szélességű horizontok és csak mikroszkopailag érzékelhető parányiságok önmagába való befogadásánál. Goethe az emberi tudásnak utolsó szintetikusa. Ha a költő nem volna benne titáni méretű, nagy tévedései mellett is a legnagyobb természettudományi elmék közé kellene sorozni őt. A növények metamorfózisáról és az állkapocs közötti csontról írott tanulmányaiban előre vetíti a fajok fokozatos fejlődéséről szóló tantételt. Megállapítja, hogy „a természet nem alkothat lovat, ha előzetesen mindazok az állatok nem előzik meg, melyek a fejlődés lajtorjáján a lóhoz vezetnek“. Meglátás formájában ugyanaz, amit félszázaddal később Darwin foglalt tantételbe. Megjósolja, hogy a kőületek, amelyekben az emberek csak különlegességeket látnak, kortáblái lesznek a föld történetének. És mindennek összefogásában leszögezi az élet azonosságát és ugyanannak a természeti törvénynek minden élőre való alkalmazhatóságát. Ez alól az ember sem kivétel, mert „az egész világ egy harmonia és az ember csak egy hangjegy a nagy dallamban“. A költő ezért csak oldala az egyéniségének. Ami benne talán még a költőnél is nagyobb, az óriási elme, amely szuverén módon uralkodik mindenek fölött. Goethe a legátfogóbb elmék egyike, a legintellektuálisabb költő, aki valaha élt.

De épen ez a megállapítás teszi meddővé az olyan vitákat, hogy a tisztán objektív és artisztikus elemek erősebbek-e költészetében, vagy pedig az intuitív meglátások, tapasztalások és átélések. Én azt hiszem, hogy ez a kérdés csak az olyan teljesen száraz lelkek számára lehet probléma, akik maguk sohasem érezték az alkotás gyönyörűségét és képtelenek az igazán alkotó agy működésébe magukat

beleélni. Impressziók, ösztönös meglátások, újszerű gondolatkapcsolások nélkül nincsen alkotás, de ezek csak az intellektus feldolgozó műhelyén keresztül öltenek formát és kerülnek nyilvánosságra. A költő is anyagokkal dolgozik, mint a mesterember. Az egyiknek a keze alól azonban patkó kerül ki, vagy rézüst, a másiké alól pedig cizellált zománc.

Az alkotó elemeknek ilyen adottsága és az alkotó elmének e rendkívüli sokoldalúsága mellett, nem lehet csodálni, hogy egy hatvan esztendőnél hosszabb irodalmi pályának a termelése is olyan, hogy zavarba ejtheti a mindenáron osztályozni és skatulyázni akarókat. És ha ezek fel is állítanak bizonyos időrendi beosztásokat Goethe életében, — Sturm und Drang korszaka, Weimar első ideje, olaszországi út, mint Goethe életének cezurája, Goethe és Schiller együttműködése, öregkor — úgy ezek a periodusok inkább csak külsőségeket jelentenek, de távolról sem a működés egyirányúságát, vagy bizonyos eszmei irányok túlnyomóságát. Legfeljebb azt lehet mondani, hogy az olaszországi út után, amely férfikorának delére esett, világmeglátásában az abszolút esztetikai és objektív tudományos szempontok fokozottan erősödnek. Kicsinyben azonban ugyanezt a változást végigcsináljuk mindannyian. Másként látjuk az életet, amíg előttünk van és másként, mikor már megjártuk D a n t e életútjának felét.

*

Goethe romantikus és klasszikus egyaránt. Klasszikusan tiszta és ködösen homályos. Lirailag érző, epikusan nyugodt és drámailag lüktető. Germán és északi s ugyanakkor ókori görög. Idealista és realista, lelkesedő és cinikus, optimista és pesszimista. Néha Shakespeare és Osszián, néha Homeros és Sophokles szava szólal meg rajta keresztül. A *Götz*, *Faust*, *Erlkönig*, *Totentanz* és *Walpurgis* éjszakája a druidák és bárdok öröksége, *Prometheus*, *Iphigenia* és a *római elégiák* a ciprusok kék ege alatt vannak otthon. Személye és költészete késő öregkoráig a duzzadó élet, de kora ifjúságában ő rajzolta meg *Werther*-ben a világfájdalom és öngyilkosság filozófiáját. A legnagyobb német és egyúttal a németiség megtagadója. A német költészetet ő emelte a legnagyobb magaslatokra, de hidegen, érzéstelenül, idegenül állott a németiségnek nagy nemzeti fellángolásával szemben, amely lerázta magáról a napoleoni uralom igáját.

Időben és formában ugyanezek a csodálatos ellentmondások. Egyszer a lírikus nyomul előtérbe, azután az epikus, majd úgy tesszük, hogy érdeklődése elfordult az irodalomtól és életének a természettudományi kutatás, a hivatali pálya ad tartalmat. Ezt egyszerre ismét a csodás termékenység korszaka követi. Mikor azt hiszik róla, hogy lírai vénája kiapadt, az öreg szív a világ bámulatára még kipezsgí magából a *West-östlicher Divan* izzó dalait, egyesít benne két világot és megtalálja azt a formát, amely a hetven éves főtől és a hófehér hajtól elfogadtatja a szerelem sóvárgásait. Ha *Götz* shakespearei módon megveti a formákat és áttöri a színpadi kereteket, az *Iphigenia* a görög stílus törvényeinek legszigorúbb szem előtt tartá-

sával egyesíti magában az idő, tér és cselekmény hármasságának egységének követelményét.

E sokoldalúság mellett egyben volt Goethe állandó és a köznap fogalmakat meghaladó módon következetes önmagához. Mindig individualista és szuverénül egyéni. A szabadság ezért az ő szemében sohasem a tömegnek, hanem csak az egyénnek szabadsága, hogy a benne rejlő értékeket minél teljesebben ki tudja fejteni, virágoztatni. Hogy ez így van, arra nemcsak következtetni lehet írásaiból, hanem őt magát is idézni lehet: „Az emberiség? Ez csak absztrakcióm. Mindig csak emberek voltak és emberek lesznek“. Ezért van az, hogy az a Goethe, aki a valmyi ágyúzásnál szinte látnokilag jósolja meg, hogy itt a világtörténelemnek egy új fejezete kezdődik, alapjában véve meg nem értően áll ezzel az új fejezettel szemben és egész költői, írói működésének azok a hasonlíthatatlanul leggyengébb művei, amelyekben a francia forradalmat választatja tárgyául. A francia forradalomban ő lényegileg azt látja, hogy

Franztum drängt in diesen verworrenen Tagen, wie ehemals
Luthertum es getan, ruhige Bildung zurück.

Ami azt illeti, annak igazságát nem is lehet tagadni, hogy a *ruhige Bildung* és az esztetikai-tudományos kultúra szempontjaiból a forradalmi idők nem túlságosan kedvezőek. De Goethe ellenszenve a forradalmi idők apostolaival szemben még tovább is megy:

Alle Freiheitsapostel, sie waren mir zuwider:
Willkür suchte doch nur jeder am Ende für sich.

Különösen erősek ezek az érzések az öregedő Goethében, aki Schillernek és többi kortársainak halálával mindinkább elveszti kapcsolatát az új generációval. A modern demokrácia elveivel nehezen egyeztethető össze az az állásfoglalás, amellyel Károly Ágost nagyhercegnek szerény kísérletét fogadta, aki a francia forradalom és felszabadító háborúk után nagyon mérsékelt rendi alkotmányt adott országocskájának és véleményező testületet állított kormányra mellé. Goethe egészen fel volt háborodva, hogy ő adjon számot az apoldai harisnyaszövőnek és stutzerbachi polgármesternek a jénai egyetem és a weimari művészeti iskola fejlesztése érdekében tett intézkedéseiről. A kormányzás olyan dolog, amelybe nem lehet mindenkinek belekontárkodni, ez csak hozzáértők feladata. Ezért van szükség a cenzurára is. Ellenben, hogy okos ember volt, bizonyítja, hogy a tíz íven felüli könyvek nem láttak szükségesnek az előzetes cenzurát. Tíz íven felüli nyomtatványokkal nem csinálnak forradalmat. Ezzel megnyugtatta a jénai professzorokat is, akik tanítási szabadságuk megnyirbálását látták az előzetes könyvbírálatban.

Az individualizmusban felolvadó rendkívüli sokoldalúság, amelyet vázolni igyekeztem, okozza, hogy miért nehéz, majdnem lehetetlen egységes szempontok szerint megírni Goethe életrajzát és méltatni költői működését. Goethe az az író és az az ember, akivel legkönnyebben lehet Goethe ellen bizonyítani. Vannak testes, kötetekre, sok száz oldalra terjedő munkák, amelyek szétesnek az adatok és megjegyzések, magyarázatok és értelmezések sokaságában. Ezeknek

minden sora lehet pontos, minden adata lehet megcáfíolhatatlan, csak éppen azt nem mondják meg, hogy ki volt Goethe és miért kell őt az emberi szellem legnagyobb képviselői közé sorozni. Méltán mondja egy angol kritikus, H. W. Nevinson ezekről a nagy német munkákról, hogy elolvasásuk után az impresszió ébred az emberben, mintha egy meghalt titánt számoló cédulák alá temettek volna el.

*

Goethe sokszor és nagyon sokféle formában megírta önmagát. Hogy líráját önmagában adta, érthető és természetes. Ha nem is teljesen, de nagyrészen ő az ifjúkor szenvedéseinek Werthere. Ő a Wilhelm Meister és ő a weimari udvar Tassója. De leginkább egy vele nagy drámai költemények az az alakja, aki egymagában elég volna, hogy halhatatlanná tegye nevét: Faust.

Nincs költői alkotás, amely már létrejöttének külsőségeiben és jobban össze volna forrva írójával, mint Goethevel Faust. Az a Faust, akit mi ismerünk, benne élt, vele élt, általa élt egy egész életen át. Még gyermek volt, mikor megismerkedett vele. Ez a Faust a ponyva és a bábjátékok Doktor Faustus-a volt, aki a reformáció és reneszánsz korától kezdve vándorolta végig Németországot. Ez a Doktor Faustus az ismeretekben kielégülést nem lelő tudós, aki eladja magát az ördögnek, hogy általa meghatározott időre ura legyen a világ minden tudásának, kincsének és gyönyörűségének. Mindent elér, gazdagságot, hírt és hatalmat, a hercegnő kezét. Elevenek fölött uralkodik és holtakat idéz. Ekkor elfogja a büntudat és forró imával fordul Istenhez. De a gonosz nem engedi. Helénát viszi eléje, akitnek varázsos szépsége elkábítja, megejtíti őt. Átöleli Helénát, aki karjai között furiává változik, az ő lelke pedig örök kárhózzatra jut.

Ez a primitív és mégis mély értelmű mese, amely megkapta a húsz esztendősköltő fantáziáját, az évek folyamán tovább fejlődött, érlelődött, mélyült és szélesbedett. Formát valószínűleg a sesenheimi idill megszakadása után kezdett öltetni: Gretchenben rá lehet ismerni az elhagyott Friderika poétikusan szomorú alakjára. Azután jöttek a weimari tapasztalatok, a megismerkedés az államigazgatás művészetével, a természettudományi kutatások, az olaszországi út, az elhagyás a romantikától a klasszicizmus felé: mindezek az elemek új meg új évgyűrűk módjára rakodnak le az eredeti mesének törzse körül. A tizenhatodik századbeli Faust túlnő önmagán, egy lesz a tizennyolcadik és tizenkilencedik század fordulóján élő Goethevel, Goethe pedig túlnő önmagán és egy lesz az örök emberrel, aki a végtelent akarja megismerni, hogy rajta keresztül megértse a világot.

Egy szerencsés véletlen a nyolcvanas évek végén napvilágra hozta az ifjúkori *Faustot*, amelyet ma *Urfaust* néven ismerünk és ebben a megszövegezésben 1773-ban vagy 1774-ben készülhetett el. Nyomtatásban a *Faust* először 1790-ben jelent meg, mint töredék. A teljes első rész mai formájában 1808-ban látott napvilágot. Sokáig várt a megjelenésre, mert mint az olaszországi úttjáról visszatért Goethe írja, a déli remnescenciák háttérbe szorították az északi fantomokat. A *nonumque prematur in annum* bőségesen érvényesült. Azután hosszú szünet. A költő élete alkonyatra szállt. Elmentek melőle mind, a régiek. Schiller, a többi költőtársak, a nagyherceg.

Steinné, a weimari udvari emberek. Régen a sírban porladtak már az ifjúkor szerelmei, Käthe, Friderika, Lotte, Lili és többiek. Szinte a harmadik generáció volt már körülötte. Nyolcvankettedik születésnapján a nagy öreg unokáival ellátogatott Ilmenauba, végigjárta a régi emlékekben gazdag helyeket és megkereste a verset, amelyet majd ötven esztendő előtt írt a kis nyári lak falára:

Über allen Gipfeln
Ist Ruh',
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vöglein schweigen im Walde
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Mit adhatott még ez a nyolcvankét éves agastyán a körülötte felnőtt idegen világnak, a tőle lelkileg annyira idegeneknek? Van benne valami tragikusan megrázó, hogy a *Faust* második része, amely teljessé tette a tragédiát és befejezéshez juttatta életének főművét, már csak halála után jelent meg. A költői pálya túlélte az életet. A kör bezárult.

Nem lehet hivatásom, hogy ez alkalommal a *Faust* tartalmát vázoljam és különösen nem lehet feladatam, hogy értékeléseket állítsak fel. Egy összehasonlításhoz azonban, úgy érzem jogom van. Én kockáztattam meg egyízben azt az állítást, hogy az emberi szellemnek négy legnagyobb, leginkább kifejező képviselője H o m e r o s, D a n t e, S h a k e s p e a r e és Goethe. Ha ezt a négy génuszt veszem, meglepő, hogy a tárgy és felfogás különbözősége mellett is mennyi közös vonást lehet felfedezni a *Faust* és a világirodalom másik nagy szintetikus költeménye, a *Divina Commedia* között. Az egyik teljesen adja a középkort, — a hangsúly teljességen van, — a másik az újkor emberét. Mindkettő háromezer esztendőt ölel fel, az egyik Semiramistól Paolig és Francescáig, a másik Helénától Gretchenig és lord Byronig. Közös mindkettő abban is, hogy úgy a *Divina Commediának*, mint a *Faustnak* az első része áll közelebb hozzánk. A *Pokol* valóságos emberi szenvedélyei és szenvedései jobban belénk markolnak, mint a *Purgatorium* theologiai fejtegetései és a *Paradicsom* földöntúli boldogságának víziói. *Faustnál* is úgy érezzük, hogy a cselekményben gazdag első rész konkrétabb, elevenebb, mint a második rész szimbolizmusa, regeszerősége. Közösek abban is, hogy a bűnökből, a szenvedésekből fokozatosan emelkednek az egyre magasabb, elvontabb szférák, az istenség felé. Viszont ebben különbözik Goethe *Faustja* tizenhatodik századbéli előfutárától. A népkönyvek, bábjátékok *Faustja* elkárhozik, Goethe *Faustját* a munkában eltöltött élet és az isteni kegyelem megváltja a gonosztól. Az ember hibázhat, vétkezhet, de az isteni kegyelem végtelen és győzelemre segíti a gonosz fölött. *Es irrt der Mensch, solang er strebt*, — a befejezés mégis az optimista világnézet diadala.

Vannak, akik épen a *Faust* második részére való utalással azt állapítják meg, hogy a nagy drámai költemény kiindulása protestáns

jellégű, befejezése pedig, ahol a középkor egész misztikumával, Mária-kultuszával, skolasztikus bölcseletével, a purgatoriumban való megtisztulással találjuk magunkat szemben, teljesen katolikus. Én nem merném a tételt ilyen élesen felállítani. Mint az egész *Faust*, ez is csak a töprengő, küzdő, vétkező, de a jóra törekvő ember énjének kivetítése külső fogalmakra. Abban a latin-germán, — mondjuk európai — kulturkörben, amelyben élünk, függetlenül bárminő theologiai elgondolástól, mindnyájunk énjének vannak katolikus és protestáns elemei. A katolikus elem Istent elsősorban a malaszt keresésével szolgálja, a protestánsban erősebb a földi hivatás betöltésére irányuló törekvés. Ezek az elemek nemcsak az egyes emberekben különböző erősségűek, hanem a hangulatok szerint is változók. Sőt még egy gondolattal tovább merék menni a szimbolikus magyarázatok terén. Egy velünk még Mephistopheles fölényes értelme, gúnyja és cinizmusa is. Az embernek önmagát kell legyőzni, hogy az isteni kegyelemhez, a megváltáshoz eljuthasson. Ebben egy Goethe Fausttal, ebben egy valamenynyünkkel.

*

És most ismét visszatérek D a n t e hoz. Ő is, Goethe is, élete nagy művének befejezéséhez közel jut az *exegi monumentum aere peremius* tudatára. D a n t e, mikor megírja: *l'acqua che io prende, giammai non si corse*,*) Goethe pedig:

Es kann die Spur von meinen Erdentagen
Nicht in Äonen untergehn.

Végezetül még egyet. D a n t e is, aki résztvett a firenzei párt-harcokban, ette a száműzetés keserű kenyerét és szimbolikusan végigvezettette magát a poklon, purgatoriumon és menyországon, Goethe—Faust is, aki nem lelt kielégülést a tudásban, megjárta Walpurgis éjszakáját, rendbehozta a császár pénzügyeit és új országot szerzett neki: férfiak. A férfi élete azonban önmagában nem tökéletes, mert munkája, még ha legnagyobb eredményeket ér is el, mulandó. Ami pedig mulandó, az örökkévalósággal szemben csak egy képlet, hasonlat értékével bír:

Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichniss.

De ha ennyire mulandó és illuzórius minden, amit alkotunk, akkor munkánk eredménye talán nincs is a valóságban. Mi hát akkor a férfi munkájának célja és értelme? Erre megfelel Goethe egész élete és a *Faust* utolsó két sora. Az egész férfi életét a nő teszi igazzá és teljessé. És ezért talán a szimbolikusan is mélyebb értelme van, ha Faust tragédiája és Goethe egész élete, írói pályája a két posthumus sorral jut befejezéshez, megnyugváshoz:

Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan.

(Szeged.)

Tonelli Sándor.

*) „Sohasem járt vizekre szállottam én”.

KÉT VERS.

HEVERŐ BESZÉDE.

Bizony düh, nyugtalan feszülés inkább
ez a merev pihenő, s ha el is engeded
magad lomhán, mint nehéz igája után
a fáradt barom; azért hidd azt teli
hittel: indulataid az éggel perelnek most csendesen,
mint akit a Szentlélek maga illetett meg, s így
kedve immár oly magasra szökkent, hogy
együtt derül-borul a nappal és zivatarral.
(Ujpest.)

BERDA JÓZSEF.

DICSÉRŐ VERS.

Kedvesem, nézz a szemembe szelíd szemekkel.
Olyan az arcod, mint a szemérmes őznek,
melyben lelkemnek méltó kedve derül,
Ha szétköszön a hajnal; tündérek
nyírfahaját lengeti akkor a szél,
mint égi zene, jelezvén: rád
a láthatatlan szerelem vigyáz.
(Ujpest.)

BERDA JÓZSEF.

AKARTAD ÉS ISMERTELEK.

Itt minden változatlanúl okos és minden ugyanúgy van
Mint amikor Isten kezében éltem és aludtam.

Itt minden változatlan szárnycsapás, olyan ütemre amint méretett.
És mégis minden szárnycsapásban zengőbb értelemre ébredek.

A csillagokban változatlanúl vonzalom s taszítás egyesül: itt minden össze-
tartozik
S tudatlanúl és szótlanúl dicséri Lényedet s Hozzád kívánczik.

Tudatlanúl és változatlanúl figyelnek fölfele a tárgyak és minden teremtet
állatok.

S a Te szavadban született sűgárzó bolygó-rendszerek és idegen napok.

Csak én tudom, hogy Tőled jöttem én, csak én tudom hármass kegyelmedet:
Akartad és élek, akartad és ismertelek, akartad és Hozzád megyek.

Csak nékem adtál lelket végtelen-idéző vágyban és öntudattal-teljes érte-
lemben,

Csak nékem adtad Önmagad s világodat; minden enyém, csak életem nem.

Én Hozzád kapcsolódom teljesen, mert Rajtad kívül nincs erő és győzelem.
A földet hűségesen megmunkáltam s nékem gabonát és gyümölcsöt terem.

Uram, szolgál engem a föld, s együtt szolgálak véle Téged e világon,
Lelket leheltél homlokomra és lelkemmel Lelked látni vágyom.

Mert kezeimmel tapasztaltalak, ki létre hoztál engem érdemetlenül,
S első szavadra a tudatlan testre tüzes nyelv és Téged-valló értelem repül!

És hangot adtál ajkaimnak, hogy hangosan dicsérjelek, mert nékem Maga-
dat mindenben megmutattad,
S köszöntselek, mert alkottál, mert ismerlek, mert tudom, hogy Uram vagy,

S Atyám, Világosságom, Megváltóm, Legtisztább Áldozat,
Ki megvidámitottad életem és ifjúságomat!

(Budapest.)

HORVÁTH BÉLA.

ESZMETÖREDEÉKEK.

RERRICH BÉLA.

Rerrich Béla neve a szegedi építkezések által lett kiváló hangzású. Fiatal korában Petz Samu műegyetemi tanárnak volt asszisztense. Sokáig ingadozott a régi és a modern stílusok között: a háború előtt a székesfőváros számára az Aréna-úton épített bérházcsoportban az új törekvések híve volt, a háború után pedig — nehezen éledő architektúránkban — a közszellem dermesztő nyomása alatt eleinte inkább az eklekticizmus felé hajlott. Ilyen szellemenben, Petz stílusához közeledve tervezte mesterének emlék-kútját a budai Szilágyi Dezső-téren, Petz református-templomának tövében. Ekkor a kertművészet terén élhette ki magát szabadabban. Egy ideig igazgatója is volt az Állami Kertészeti Intézetnek és néhány szép kertet tervezett.

A modern építéset törekvések megerősödésével Rerrich Béla ideje is elkövetkezett. A Klebelsberg Kunó gróf nagyvonalú elgondolása alapján meghirdetett szegedi pályázaton Rerrich Bélának árkádos, klinker téglával burkolt megoldása nyerte meg az első díjat és így ő kapta a megbízást a Fogadalmi-templomot körülvevő egyetemi és egyházi épületeknek egységes tervezésére. Régi hagyományokat az új építészet szellemének tárgyilagosságával, egyszerűségével kapcsolta össze. Festői, nagyvonalú, harmónikus együtttest komponált, mint aminőket csak igazán szerencsés építészeti korszakok hoztak létre. Az iparművészeti jellegű részleteket éppen olyan komolyan fogta föl, olyan szeretettel oldotta meg, mint a tiszta építészeti problémákat. Egy sereg iparost nevelt Rerrich Szegeden művésszé, akik megtanulták, hogy miképpen kell egy nagy feladat szellemében összeolvadva eredetinek és egyben harmónikusnak lenni. Magyarországon még alig volt példa arra, hogy tervező és munkatársai ilyen egységes és részleteiben a kézimunka önállóságát hirdető építkezést hajtottak volna végre.

Rerrich Béla ezzel a munkával örökre beírta nevét a magyar építőművészet történetébe. Csak külső jutalma volt ennek a magyar érdemkereszt és régebbi érdemeiért a kormányfőtanácsosság. Nemrég az Angol Építészegyesület is levelező tagjai közé választotta. Egyik legrokonszenvesebb alakja volt a magyar művészársadalomnak.

(Budapest.)

Ybl Ervin.

TOSCANA SZOBRÁSZATA A QUATTROCENTO-BAN*)

Művészettörténeti monográfiákban irodalmunk éppenséggel nem mondható gazdagnak. Még magyar művészeink egyéniségének és alkotásának monografikus feldolgozása is módfelett fogyatékos. Szakfolyóirataink néhanap szentelnek egy-egy kiemelkedőbb szobrásznak, festőnek, építőművésznak terjedelmesebb tanulmányokat. De a tér szűke itt is takarékosagra kényszerít, úgyhogy az ilyen tanulmány ugyancsak messze esik attól, amit monográfiának szoktunk tisztelni. Az egyetemes művészettörténet jelentősb szakaszainak vagy korszakalkotó hő-

*) Y b l Ervin: *Toscana szobrászata a Quattrocento-ban*. I. k. 286 l., II. k. 258 l. Lampel R. (Wodianer F. és fiai).

seinek tárgyakhoz mért méltatása meg éppen a ritka kivételek közé tartozik. Már csak azért is örömmel kell üdvözlünk Ybl Ervinnek, a jeles műtörténésznek és kritikusnak bátor vállalkozását, amellyel nekifogott a renaissance egyik leggazdagabb és legmesszebbre ható korszaka történelmi és elemző megmunkálásának. A két hatalmas kötet, amely Toscana 15. századbeli plasztikájának részletes históriáját adja, gazdag illusztrációkkal, egyaránt számot tarthat a szakkörök meleg elismerésére és a művészetkedvelő művelt közönség érdeklődésére.

Ybl Ervin egy gondosan megkomponált Bevezetés-ben pragmatikusan összefoglalja egész tárgyát, megjelöli követendő módszerét, rámutat a nagy szellemi áramlatok összefüggésére, amelyek Európa és mindenekelőtt Olaszország művészetét kivették a gótikából és megteremtették a renaissance új formavilágát. Már itt a Bevezetés-ben felülrik a szerző két ritka jelessége: az egyik az, hogy igyekszik tárgya művelődéstörténeti mozzanatait is fejtegetéseibe bekapcsolni és ezáltal egyetemesebb, átfogóbb szempontok magaslátára emelkedni; a másik — rajongó lelkesedése hősei és műveik iránt, az a tisztelet, amellyel alkotókra és alkotásokra tekint; a bírálat nála átengedi a szót a hódolásnak, kellemes ellentétül azoknak a műtörténetíróknak, akik vagy hidegszívű anatómusok módjára boncolják a mult nagyjait és remekeit, mintha tetemekkel volna dolguk, nem élő, örökké élő, organikus lényekkel; vagy gáncsoskodásaikkal, kákán csomót kereső hyperkritikájukkal igyekeznek bizonyítani szellemi többségüket.

*

A Quattrocento új világ születését hozza, de ez az új világ nem tagadhatja meg közösségét a régivel, mert a szellem története épp oly kevésbé ismer ugrásokat és épp úgy irtózik az őstől, mint a természet. A közvetlen előd a gótika. Az ő, akitől ered minden művészet és minden tudomány, minden költészet és minden filozófia: az antik. Az újszülött arcán mindkét ős vonásai felismerhetők. De amint az újszülött fejlődik, izmosodik: egyre jobban elhalványodnak ezek az ismerős vonások, kialakul a Quattrocento saját ábrázata; és pedig megvesztegető szépségben és helyenkint tragikusan megrázó erővel. A renaissance kettős értelemben válik szemléletessé és uralkodóvá. Először abban, hogy az ember önmagára, önnönértékére, egyénisége öntudatára eszmél, megszereti ezt a földi világot, amelyet a keresztény középkor vallásos buzgósága siralom völgyének, bűnök poklának, testiség fészkeének bélyegzett volt; másodszor abban, hogy fölfedezi új eszméinek hű, szabatos és elragadó tolmácsát, kifejezőjét az antik művészetben. Tehát egyszerre, egy időben, egyazon szellem ihletésére születik újjá az ember és az antik művészet.

S ahogy az antik művészet önmagának leggazdagabb megteljesedését, legfenségesebb célját, legtisztesebb feladatát az emberi test ábrázolásában látta: akként a renaissance is minden művészi alkotás és alakítás csúcspontjául az aktot jelölte meg. Lejárt a kora az elcsenevészedett, kiaszott aszkézistől és bőjtől elgyötört testnek, amelyet jótékony festői és szobrászkezek nehéz leplekkel takartak el, egyrészt, hogy a szemlélőt kísértésbe ne hozzák, másrészt, hogy a test természetes fogyatkozásait és töréseit beburkolják. Egész pompájában kibontakozott az emberi, legfőképp a női test meztelen szépsége. És a renaissance legnagyobb művészei alakjaikat akkor is aktban festették meg előbb, ha nem volt szándékuk őket meztelenül ábrázolni: csak így érthették el, hogy a lepel alatt is érezzük a test plasztikáját, az idomok gömbölydedségét, az élő életet magát.

Íly gyökeres átalakulás nem mehet végbe máról holnapra, forradalmi hir-

telenséggel. A Quattrocento-nak vannak jelenségei, amelyek nyilván mutatták az átmenetet a gótikából a renaissance-ba. De a döntő lépés előre, a fejlődés, a haladás irányában megtörtént. És kik az úttörők, az új művészi Credo vallásalapítói? Természetesen a nagymesterek. Azok az alkotó lángelmék, akiket Carlyle a hősök nevével illet. A tizenötödik század toscanai szobrászatának van néhány ilyen hőse. Köztük a legnagyobb Donatello. „Művészetének lényege, a szerző szabatos, lapidáris jellemzése szerint, a természet mennél hívebb, kifejezőbb megközelítése, ezzel kapcsolatban az emberi test szerves felépítése és az öltözék anyagszerűségét, természetes omlását világosan feltüntető ábrázolás“. Donatello realista. Közvetlenül, az ősforrásból tanulmányozza a természetet, az emberi testet; és ezzel megjelöli az utat, amelynek legmagasabb csúcspontjára Michel Angelo fog elérkezni, az emberi test szervikus, sőt bátran tragikusnak nevezhető ábrázolásával.

Donatello mellett áll rangban és hatásban Luca della Robbia, a klasszikus szépség lelkes imádója és formálója. A század második felében jelenik meg a színen Benedetto da Maiano, majd Andrea del Verocchio s végül a Cinquecento titáni triászának legrejtelmesebb, legdrámaibb jelensége, Leonardo da Vinci, akit szerzőnk két okból is kénytelen sommásan tárgyalni; először azért, mert hiszen a Mester egész jelleme, jelentősége, fejlődése a Cinquecento körébe tartozik; másodsor és főképpen azért, mert nincs szobrászi alkotás, amelyet teljesen megnyugtató hitelességgel Leonardo művének lehetne mondani.

A Quattrocento plasztikai művészete ismét méltó helyére állítja az alkotót, amint az imént már említettük. De egyuttal az arcképet is. A valósághoz hű, minden idealizálástól és stilizálástól ment portrét. Ez pedig szorosan összefügg a kor szellemével, amely a középkor kollektív névtelensége után most hangsúlyozza az egyéniség értékét, tehát felismeri azt a kötelezettségét is a művészeknek, hogy modellje arcának minden különleges vonását, kifejezését, síkjait, bemélyedéseit, redőit, színét stb. tiszteletben tartsa. De az egyéniség más módon is érvényesül már ebben a korban: „Azelőtt a különböző mesterek részletmunkái beleolvadtak a székesegyházak, templomok vagy más monumentális épületek összeideájába; most ellenben mindegyikük egyénileg kér szót munkájával“. E téren is megszűnik a szerzők névtelensége, a műhelyek kötöttsége. A mesterek még mindig tanulnak elődeiktől és egymástól (és fognak is tanulni, valameddig a művészet az emberi szellem organikus függvénye marad); de ugyanakkor féltékenyek önállóságukra is, hivatkoznak egyéniségük jogaira és súlyt vetnek rá, hogy a nagyközönség felismerje azokat a lényeges jegyeket, amelyekben kollégáiktól és versenytársaiktól eltérnek.

Az avatott, technikailag feddhetetlen, időálló művek és művészek szinte nyugtalanító sokaságban bukkannak fel az Isten-áldotta kornak mindjárt hajnalán. S amint az évek haladnak, a mesterek légiója egyre szaporodik. Áttekinthető rendet tartani a tömegben szinte képtelennek tetsző vállalkozás. Mi, akik ismételtelen és mindig hosszú időn keresztül, mindig teljes odaadással tanulmányoztuk Firenze e szakba vágó emlékeit, sőt a Quattrocento szobrászatára vonatkozó nem egy munkát is, úgy éreztük, a gazdagság e kábító chaosában lehetetlen eligazodnunk. És nagyon hálásak vagyunk Ybl Ervinnek, aki ebbe a chaoszba rendet és rendszert tudott belevinni. Ezt értékeljük derék munkájában a legtöbbre. Bizonyosak vagyunk felőle, hogy aki az ő könyvének beható áttanulmányozása után fog Firenzébe ellátogatni, annak nemcsak nagyon kellemes, hanem könnyű és gyümölcsöző munkája lesz az Arnoparti Athénben.

A Quattrocento második félszázadának hősei közül Benedetto da Maiano bennünket magyarországi vonatkozásai révén érdekel közelebbről. Vasari, a renaissance nagy műtörténetírója beszéli, hogy Benedetto még Firenzében néhány szép intarziás ládát készített Mátyás király számára és műveit személyesen szállította Budára. A ládákat a hosszú út és nyilván a hiányos vagy hibás csomagolás is megviselte, úgy hogy a művészi dísz lehullott róluk. A mestert annyira felbosszantotta a kudarc, hogy otthagyta az intarziás-mesterséget és a szobrászatra adta magát. Sőt Mátyás király rendelkezése mindjárt ott Budán el is készített néhány plasztikai munkát. A csodálatos firenzi Strozzi-palotának és a Strozzi-síremléknek (Firenze, Santa Maria Novella) szintén ő volt ünnepelt szerzője. Szépművészeti Múzeumunk legszebb kincsei közt őrzi Domenico Rosselli Madonnáját és Fiamberti-nek, a Márványmadonnák mesterének Kis Jézus-át. A kor legnagyobb plasztikusa Andrea del Verocchio, egyaránt kiváló művészete elméletében és gyakorlatában, specialista a bronzban, amely ezidőtájt kezd ki-szorítani egyeduralmából a márványt. Piero de Medici síremléke a firenzei San Lorenzo-ban, bronzból öntött Dávid-ja, gyönyörű putto-i, Jézus és Szent Tamás. a firenzei Orsanmichele-ben őrzik halhatatlanságát. De legnépszerűbb és legimponálóbb műve kétségkívül a velencei Colleoni-lovasszobor, e nemből a művészetek történetének legdicőségesebb jelensége. A műszaki és esztétikai méltatás, amelyben Ybl e remekművet részesíti, könyvének legszebb díszai közé tartozik és nem mondunk róla sokat, ha azt állítjuk, hogy méltó tárgyához.

A kétkötetes művet a sienai kisebb mesterek, Federichi, Urbano da Costona, Vecchietta stb. ismertetése fejezi be. Ybl-nek nemcsak az az érdeme, hogy vonzó és szemléletes képét adja egy gazdag, mozgalmas és nagyhatású korszak művészetének, hanem az is, hogy első forrásokból dolgozik, kitűnően ismeri anyagát és különös gonddal és lelkiismeretességgel kutatta fel a Quattrocento firenzei szobrászatának nem csekély számú magyar vonatkozásait.

(Budapest.)

Sebestyén Károly.

A SZABADVERSRŐL ÉS EGYEBEKRŐL.

Ifjú költők matinéján — részletek egy konferanszból.

Magyarországon az irodalomban minden író fiatal mindaddig, amíg egyszerre csak ki nem derül róla, hogy megülheti születésének ötvenesztendős jubileumát. Egy-egy név és hírnév kialakulásához legalább három évtized (és pedig nem annyira munkásság, mint egyszerűen idő) kell s ha ez a három évtized hiányzik, nagyon könnyen az a meglepetés érheti az író, hogy észreveszi: a közönség esetleg még őróla sem tud és maga is konferansziéra szorul...

*

Kétségtelesen okos, tapasztalt, világot és kultúrát nálunk talán jobban is ismerő konzervatív öreg urak nem is olyan nagyon régen oly frappánsan félreismerték annak a nagyszerű költőnek a zsenijét, aki már a halottak élén jár és akinek neve alatt a mai fiatalok megindultak: Ady Endrét. Mi a tehetség, mikor azt látjuk, hogy az irodalom húsz- és negyvenéves baloldali forradalmárai sokszor teljes jóhiszeműséggel kutyába sem veszik komoly jobboldalaik munkásságát? Mi a te-

hetség? Senki sem tudja biztosan, ezért ezt az első legfontosabb követelményt meg kell hagynunk a mindenkor megújuló fiatalság titkának, rá kell bízunk az új szívekre és agyakra, a fiatalok idegéletére s velük szemben csak az a kötelességünk, hogy türelmesek legyünk, ha szokatlant hoznak s megértjük és támogatjuk őket, ha — szerencsájukre — olyan jeleket is látjuk tehetségüknek, amelyekre a mi másféle idegeink is tudnak reagálni.

*

Pár évtized óta az egész világon mindenütt dominál a lírában az úgynevezett szabadvers. Egyáltalán nem új valami, de a jelentkezése és a varázsa új. Lényegében azt jelenti, hogy egyes költők, köztük kitűnőek is, rím és ritmus nélkül fejezik ki mondanivalójukat. Ezt a törekvést a konzervatívok többnyire a maga egészében agyon szeretnék ütni s ugyanezt a törekvést az úgynevezett modernnek kizárólagos törvénynek tekintik. Ez a formai kérdés: ma, jogtalanul és szinte véletlenül, az irodalmi hovatartozóság kérdésének tengelye lett: egymaga programot jelent. Jobboldali szempontból a szabadvers egyszerű hóbort, irodalmi divat, a baloldaliak szerint pedig az üdvözülés egyetlen kapuja.

A prózai vers egyik fajtája a lírai formák végtelenségének. Teljesen jogos forma, de semmi több. Kifogásolni nem a szabadverset szabad, hanem ezt vagy azt a szabadverset, mint ahogy lehet kifogásolni a legbravúrosabb formai költeményt is. Egyforma ez a sok közül, és nagyon szegény költő az, akinek csak egy formája van, akár modern, akár konzervatív. A fiatalságnak, ha akarja valamire vinni, minden formát tudnia kell, tökéletesen, oly bravúrosan, hogy már ne is gondoljon a versírás technikájára, épenúgy, ahogyan a nagyszerű zongorista vagy karmester sem vesződhet produkciója közben azzal, hogy hogyan is kell kótából olvasni és hogy van-e ilyen vagy olyan mélységű hang az oboán. Teljes, összefoglaló formai tudás esetén megszűnik modern lenni a szabadvers és megszűnik a kötött formák konzervativsége is, — erre a teljes tudásra kell szerintem törekednie a mai kaotikus irodalmi életbe újonnan induló fiatalságnak.

*

Miért harcolni? Ez már a témák kérdésébe megy át. Itt is csak azt az összefoglaló, általános kifejezést kell használnom: az emberi élet teljességért! Nincs az életben semmi, ami emberi agyat gyötört és emberi szívet megfogott, ami az írótól idegen volna. A korlátozódásban van a veszély, amely lassan a dogmatizmus korlátozottságára vezet, témában épúgy, mint a formában. Semmi sem parancs önmagáért és semmi sem tilalom önmagáért, semmi, a legkényesebb téma sem, a legüldözöttebb politikai érzés sem. Aki nem csak szórakoztatni akar, vagyis nem pénzt akar keresni az írásával, hanem bátran és belső kényszerűségből vizsgálódik, akinek van szeme látni és mennél többet látni, az rá fog jönni, hogy az élet minden generáció számára újra meg újra a régi dzsungel, átvizsgálandó ismeretlen terület, amelyen építeni és amelyben irtani kell.

(Budapest.)

Szabó Lőrinc.

VISSZHANG.

„Goethe páratlan és egyetlen a világirodalomban, vele sem Aranyt, sem mást összehasonlítani nem lehet; ez a páratlansága okozza hatásának egyetemességét s teszi őt szinte a világirodalom fogalmának kifejezőjévé”. (Ezeket mondotta többek között Berzeviczy Albert a Kisfaludy-Társaság Goethe-ünnepélyén . . . Nem lehet megérteni hogy mi kifogásolni valót találhattak némelyek ebben a mondatban.)

*

A Magyar Történelmi Társulat győri vándorgyűlésen Klebelsberg Kunó gróf beszédet mondott a történettudomány „átértékelései”-ről „... Állást kell foglalnunk, hogy jogosult-e egy átértékelés, jogosult-e bizonyos problémáknak revízió alá vétele? Ez feltartóztathatlan, mert minden generáció újra és újra állást foglal a nemzeti múlttal szemben, mert minden nemzedék jóformán más-képp látja a múltat. Tehát, amit a múlttal való új állásfoglalás átértékelésének neveznek, az semmi más, mint a dolgok természetes rendje. Az utánunk jött fiatalabb generációnak, amely már a háború utáni kornak az atmoszférájában nőtt fel, sok tekintetben más a látása és a felismerése, más az értébecslése. Hogy ezek a maguk meggyőződését meg ne mondják, azt nekünk nincs módunkban megakadályozni”.

*

Szalai Miklós balatoncsicsói plébános nagy cikket írt a Nemzeti Ujságba (dec. 6.), idézetekkel Bleyer Jakab tanulmányaiból. Egyik idézetét közöljük: „Az a hazafiság, amely minden más nemzeti érzés iránt nincs megértéssel, amely önimáddásba merül és mással szemben csak a hatalom ököljogát ismeri, az nem katolikus, az pogány, sőt még több, embertelen”.

*

Zilahy Lajos mondotta egy interjuban ezeket a bátor szavakat: „A művészi bátorság már régen hősi halált halt a színházak anyagi frontján”. (Kikre értette ezt Zilahy Lajos és van-e remény, hogy a hősi halott életrekel?)

*

Ybl Ervinnek a Szinyei-Társaságban tartott serleg-beszédjéből: „Vészes vizeken evez mindegyik ország hajója és hogy létét, menekülését megkönnyítsék, minden fölöslegesét ki akarnak vetni az imbolgó bárkából. Az első áldozat éppen a művészet lenne. Pazarlásnak, veszélyesnek tekintenek minden fillért, ami a művészet céljait szolgálja. Belátjuk mi is, hogy a mai súlyos időkben nem gondolhatunk új kultúrintézmények alapítására, vagy a meglevőknek fejlesztésére, de a művészettől mindent megvonni, az egyet jelentene az ország lelki öngyilkosságával.”

*

Eckhardt Sándor mondotta egy interjuban (Nemzeti Ujság febr. 28.) az idegen nyelvű doktori értekezésekről, amiket a pesti egyetem bölcsészeti kara nem engedélyezett: „... Tudományos kutatások sokszor igen kiváló eredményei az ország határain túl nem juthatnak, aminek káros voltára azt hiszem nem kell a figyelmet külön fölhívnom. Vidéki egyetemeink már régóta elvetették e káros hagyományt, s remélem, hogy nemsokára a budapesti egyetemen is hasonló álláspontra jut a filozófiai kar”.

HITEL-VILÁG-STÁDIUM.

MIT HOZ A TAVASZ?

A tavasz az emberek gondolkodásában a megújodást jelenti. Tavasszal más lesz a föld, a levegő; tavasszal előbújnak barlangiukból az állatok és megkezdik igazi életüket. A tavasz fogalma az emberek gondolkodásában elválaszthatatlanul a megújodás fogalmához kapcsolódott. Az emberek mindig várnak valamit a tavasztól, helyzetük megjavulását, vagy legalább is változását. Az embereknek ezt a tavasz-várását a világhistoria is megerősíti. A forradalmak, a népeknek, országoknak átalakulásai majdnem mindig tavasszal mentek végbe. Mert a tavasz mozgatja meg a titkos erőket és érleli virággá a vágyakozás bimbóit.

A magyar nemzet is sokat kapott már a tavasztól, de a legtöbbit — most várja. Ettől a tavasztól. Mert rettenetes tél volt ez a mostani tél. A hideg és a nyomorúság behúzódott minden lakásba és nem igen volt ember, aki ne didergett volna. Állami berendezkedéseinket is vadul cibálta, ostromolta a tél vihara. Redukciók, leépítések, fizetéscsökkentések mindenütt . . . A külfölddel szemben kénytelenek voltunk tartozásainkra halasztást kérni, a pénzintézetek és nagyvállalatok által kibocsátott záloglevelek és kötvények pengőben befizetett kamatait nem bírtuk szerződéssel megállapított valutában továbbítani és az állami költségvetés rovatai felett veszedelmesen ott lebegett az a veszedelem, hogy egyetlen számítási hiba, csaldódás felborítja az egyensúlyt.

*

Vajjon a szörnyű gazdasági télnek szintén végét jelentik-e a most közelgő tavasz? Vajjon nemzeti életünk téli dermedtsége szintén elmúlik-e e téllal és Magyarország ujongva élvezheti-e a tavasz áldását?

Legyünk őszinték és valljuk be, hogy nem az első tavasz a most következő, amelytől ezt várjuk. Több tél vége felé hittük, hogy az eljövendő tavasz egyuttal a nemzet tavasza is lesz és mindig csaldódtunk. Nem egyszer. Csakhogy ezek a csaldódások nem ölhetik meg a nemzet hitét a tavaszban. Sőt. A számok és a logika törvénye még erősebbé teszi hitünket a most jövő tavaszban. Hiszen a természet örök törvénye: a változás, a tavasznak a télre való bekövetkezése és ha vannak is olyan telek, amelyekre „a legöregebb ember sem emlékszik“, olyan tél sohasem volt, amit a végén le nem győzött volna a tavasz. A magyar nemzet sok telet élt már át. Volt egy „tatár-telünk“, volt egy „török-telünk“, voltak „osztrák-teleink“, sok-sok csaldódással, de azért mégis csak elmúltak ezek a telek és a nemzet mindig megélte a tavaszt.

Ilyen rettenetes „egy“ tél volt a világháború óta mostanáig. De épen ezért jogunk van hinni, hogy most már: tavasz jön. Nem azt várjuk, — mert sajnós, ezt várnunk nem lehet, — hogy a most eljövő tavasz jólétet és megelégedést fog minden magyar házba bevinni. A palotákba és a kunyhókba. Nem, sajnós, ennyire optimisták nem lehetünk. De igenis hisszük, hogy ez a most eljövendő tavasz kezdete lesz a tavaszoknak. Az egyre melegező, az egyre tisztultabb időnek.

Honnan vesszük ezt a hitünket? Miért reméljük, hogy most már csak jobb lehet?

*

A középeurópai államok már nem vakok, már belátják, hogy nemcsak a központi hatalmak veszítették el a háborút, hanem egész Európa. Már valamenynyien belátják, hogy eddigi politikájuk rossz. A máig tartó nagy téiben ezek az

államok gondosan elrekeszték a magok házáat és iűtött szobáikban közönnyel nézték a kintrekedtek didergését. Ma már a kerítésen belül lévők is tudják, hogy a hideg ha ennyire tartós, nem respektálja a falakat és behúzódik a legjobban óvott helyekre is. A legyőzött államok nyomorúsága ezen a télen általánosult, bajban vannak a „győztes” államokban is, a leggazdagabb országok sem tudták a válságot elkerülni. Az elmúlt „téli” a büszke Anglia is kénytelen volt bevalani, hogy a válság birodalmának alap-pilléreit elérte és csakis az arany-standard feladásával tudta pozícióját megvédeni. Amerikában is recsegnek, ropognak az államok pillérei. A munkanélküliek száma egyre nő, és mind szélesebb az a réteg, amely a mai gazdasági rendben elhelyezkedni nem tud. Svédország ez a gazdag északi állam, amely távol volt háborútól, forradalomtól, most vívja nagy csatáját pénzének stabilitásáért. Bizony, az egész világ beteg. És ez a betegség elérte mélypontját. Most már csak a halál következhetnék, — vagy a józan gyógyítás és az erre irányuló életrend. Minthogy pedig az emberek a népek, az országok az *életre* születtek, a halál gondolatával ne is számoljunk. Az emberek azért alkotnak nemzetet, hogy egységesen küzdjenek meg az akadályokkal és együtt vigyék előre a kultúrát. A megsemmisülés gondolatát egy pillanatig sem szabad számításba vennünk. Az életre kell gondolnunk mindig. Higgyünk a tavaszban: ez a hit nem fog megcsalni bennünket. A most közelgő tavasz nemcsak a természetnek tavasza lesz, hanem Magyarország tavasza is.

(Budapest.)

Dános Árpád.

A cseh-szlovák Nemzeti Bank március 10-én rendeletet bocsátott ki, mely szerint az utasok legfeljebb ezer cseh koronát vihetnek át a határon. Újra szabályozta Ausztria kormánya is a schillingnek kivitelét és 200 schillingre szállította le a kivihető összeget. Magyarországon már régóta hatályban áll a tilalom a 300 P-nél nagyobb összegre. Jugoszláviából egyetlen dinárt sem szabad kivinni. Ime: Európa pénzügyi térképe! Még szerencse, hogy a mozgonyokat nem szerelik le a határokon és hogy a vasúti kocsik elhagyhatják a határállomásokat. Ha az elzárkózás mai politikája tovább fog terjedni, ez is bekövetkezhet. Közben pedig Géhfen és a különböző nemzetközi konferenciákon az államok képviselői szép beszédek tartanak az együttműködésről és arról panaszkodnak, hogy Európa mai politikája minden ország élet lehetőségét aláássa. És ezeket a szép szónoklatokat mindig megtapsolják. . . .

Anglia gyors egymásutánban kétszer is leszállította a bankkamatlábát. Tüntetően állapítja meg, hogy nincs többé

oka félnie a megrohanástól, sőt kitesékeli a külföldi tőkét, amely nem bízik Angliában és csak a nagyobb kamatért lenne hajlandó ottmaradni. Az ilyen tőkékre nincs szüksége Angliának. Vigyék el. Anglia nem marasztalja őket. És az angol lapok nap-nap után jelentik, hogy a közönség tódul az aranybevéltő hivatalokba, menekülnek az aranytól, mert az angolok jobban bíznak a fontban, mint a sárga fémben. Az angol font tehát nem bukott el. Sőt: az angol politika bebizonyította, hogy tradicionális józansága, nyugodtsága erősebb mint az a hisztéria, amely a csatorna másik feléről csapott át. Az angol história elmúlt félesztendéjéből az emberiség sokat tanulhatna.

Kreuger. Néhány hónappal ezelőtt a svájci bankok körlevélben figyelmeztették ügyfeleiket arra, hogy a mai válságos időkben fokozott mértékben kell vigyázniok, mibe fektetik a tőkéiket, vegyenek tehát Kreuger részvényeket és kötvényeket, mert ennek a vállalatnak a sorsát nem befolyásolhatja egy-két állam rossz gazdasági

menete, hiszen a Kreuger-koncernnek Európa minden államában van érdekelt-sége, adósa 14 állam, a rizikó tehát nagyon szét van osztva. És ime, — alig mult el néhány hónap, — a Kreuger-koncern elnöke öngyilkos lett, mert nem bírta tovább a harcot. A Kreuger-koncern papírjai a világ összes tőzsdéin pedig zuhannak. Magyarország közvetlen érdekeltisége nem nagy (mi csak adósa vagyunk a Kreugernek), de mégis érdemes megállni a világ legnagyobb koncernjének szörnyű tragédiája mellett. Álljunk meg ennél az öngyilkosságnál amely figyelmeztesse a világot, hogy a nyomorúság nem ismer határokat, mert a válság — mint a vilám — lesújt nagyra és kicsire egyaránt. Sőt a nagyoknak több okuk van félni, mint a kicsiknek!

A német importnak kereken egyharmadrésze élelmiszerekre esik. A német nép 1927-ben több mint négymilliárd márkát fizetett külföldről behozott élelmiszerekért. Ez az összeg 1929-ben 3822 millió, 1930-ban alig hárommilliárd márkára esett vissza. Az esés 1931-ben bizonyára még meredekebb, de még mindig olyan hatalmas összegekről van szó, hogy kis jóakarattal ránk is juthatna annyi, amennyi súlyos gondjainkon enyhíthetne. Ezt azonban egy évtizede hiába reméljük. A német export Magyarországra folyton emelkedett, a magyar export Németországba alig és alig haladja meg az 1-5 százalékot. A magyar buzaexportot a német tarifapolitika akadályozza meg és a tengerentúli buza a

német kikötőkön át olcsó fuvardíjjal szorította ki a magyar buzát Bajorországból és a dunamenti német vidékről. Magyar lisztből egy kilogram se jut be a német piacra, holott több mint 25.000 tonnát importálnak a németek. Ki vagy mi az oka, hogy a másfélmilliótonnás német árpaimportból több mint 700.000 tonna esik Romániára, Magyarországra csak 7000? Több mint 100.000 tonna burgonyát ad el a németeknek Belgium, az egykori ellenség, míg Magyarország, az egykori szövetséges egy mázsát sem. Pontosan 133.157 tonna vajat hoz be Németország évente a külföldről, Magyarországra ebből mindössze 536 tonna esik. Tojás-kivitelünk Németországba már vígasztalóbb, de a német tojásimportból egy félszázalék sem esik ránk és a hollandoktól nyolcszor annyit vesznek a németek, mint tőlünk. Bab- és borsó-kivitelünk a német piacra 1930-ban 4283 tonna volt, egy hatodrésze a Lengyelországból importált árúnak. Hollandiából 222.100 tonna főzeléket visznek be a németek, tőlünk 10.904 tonnát. Háromszor annyi gyümölcsöt vesznek az osztrákoktól (!), háromszor annyit a jugoszlávoktól, tízszer annyit az olaszoktól a déli gyümölcsön kívül. A legfájóbb pont kétségkívül a magyar vágóállat és állati termékek könyörtelen kizárása a német piacról. Dániából nem egészen 70.000 tonna vágómarhát importált Németország 1930-ban, Ausztriából 6972, Litvániából 7825 tonnát, Magyarországból egy mázsát sem. (A *Reggel* 1932. márc. 14., Kiss Dezső cikkéből.)

MAGYAROSAN.

A Magyar Tudós Társaság — a Magyar Nyelvtudományi Társasággal karöltve — nyelvművelő folyóiratot indított *Magyarosan* címmel. Nagy örömmel üdvözljük a Tudós Társaságot, hogy ilyen cselekvő módon beavatkozik szellemi életünkbe és harcos mozdulattal a porondra lép. A magyar nyelv ügye a legszentebb közügy — és ebben a tekintetben tanulhatnánk a franciáktól, akiknél a legtöbb napilap külön rovatot tart a nyelvhelyességi és iránytani kérdések megvitatására.

A *cél* valóban szent. (Kénytelenek vagyunk a német eredetű *cél* szót használni, amit szerencsére annak idején a nyelvtisztogatók nem irtottak ki.) De az eszközök fölött szabad, sőt kell is vitatkoznunk.

■

Magyarosan — mondja az új folyóirat címe. Ez a megjelölés nem adja szabatosan a helyes célt. Igen, a regényírók írjanak magyarosan, de itt is csak csinyján bánjanak az adagolással, mert a sok magyarosság — például egy *Eötvös* József-irányú regényben, vagy egy tudományos munkában — zavarhatja a hangulatot. Magyarul írni: ez valamennyiünk kötelessége. De sallang, cafrang, népieskedés, magyaroskodás . . . A magyar tudós műveltség van olyan magyar érték, mint a gémeskút és a malomalja, meg a rézangyal. Miért haragszunk a *litterátus* emberekre?

De fogadjuk el a célkitűzést, illetőleg irányelvet. Magyarosan. Fogadjuk el, hogy veszélyben van nyelvünk *zamatja*, amint a szerkesztő — Nagy J. Béla — írja. Ezzel a zamattal megint baj van: megint örülnünk kell, hogy annak idején a túlbuzgó nyelvtisztogatók nem irtották ki a német eredetű szót, mert különben most zamatunk sem volna . . . Tényleg szükség van egy nyelvtörző folyóiratra. A Magyarosan azonban nyelvművelő akar lenni, tehát nemcsak a hibákat üldözi, hanem példát is ad a jóra. Bevallom, én inkább bízom a magyar nyelv művelését tehetséges magyar írókra, mint ösztövére képzeletű és bátortalan nyelvkémelőkre. Mert ime a bizonyosság: az a fölhívás, amit a szerkesztő harci riadónak, ékesen szóló serkentőnek szánt, olyan szánalmas terméke a magyarosan-írásnak, hogy Isten ments, az effajta irányt zsinórmértékül, illetőleg (Schnur > zsinór) eszményül alkalmazni. Az egyik bekezdés így szól:

Sőt idegenszerű szólások, idegen észjárást utánzó fordulatok vesztegetik meg nyelvérzékünket . . .

Szabad egy mondatot *sőt*-tel kezdeni? Hiszen ez tiszta, jellegzetes pestiesség! Sőt! Még annál is csúnyább. Az ilyen fordulatok (*tourneure*, Wendung) valóban megvesztegetőek. A szerkesztő azonban még nagyobb veszedelmekre is figyelmeztet:

Fel kell riadnunk ilyen pusztulás láttára. Hova lesz így a mi gyönyörű nyelvünk, az élő nyelvek ez egyik legsajátosabbika és legszebbike?! De van még magyar lélek, magyar gondolatjárás . . .

Hát bizony, ez a *-bika*, *-bike* nem épen az irányok legkívánatosabbika. Valóban föl kell riadnunk! Aztán a magyarnak az esze jár, nem a gondolata. (V. ö. tatárjárás, sáskajárás stb.) Nem magyaros észjárásra vall az sem, ha azt mondjuk, hogy „a sajtó képviselőinek bevonásával . . .” De egyenesen meg-nem-érzése a magyar nyelv egyik finom árnyalatának (az árnyalatok ez egyik leg-finomabbikának — mondaná a szerkesztő) a következő mondat:

A Magyar Tudományos Akadémia, mint a nyelv művelésére is alapított intézmény, hivatásához *képest* kitűzte ezt a zászlót . . .

Helyesebb és magyarosabb lett volna: hivatásához híven, vagy: hivatását követve . . . Mert a *képest* határozószót olyankor használjuk, amikor összehasonlítunk valamit, mikor kisebb dologhoz mért nagyobb teljesítményt akarunk szembeállítani egymással: „csekély tehetségéhez képest eleget termelt” stb.

*

A *Magyarosan* fölveszi a harcot az idegen szavak ellen is. Helyes törekvés, bizonyos mértékig, bár erről sokat lehetne vitatkozni és ez nem nemzeti ügy, hanem iránytani kérdés. Az angol nyelv fele francia, mégis nagy nemzet az angol . . . A *Magyarosan* maga is összeütközésbe kerül a nyelvtisztogató elvvel, mikor a nyelvtisztogatást (*purizmus*) nem alkalmazza az alábbi könnyen kiküszöbölhető idegen szavakra (zárójelben közöljük a magyar fordítást): *dogma* (hittétel), *Akadémia* (tudós társaság), *stiliszta* (nyelvművelő), *stilus* (irály), *sport* (testedzés), *szatirikus* (gunyoros), *szimbolum* (jelkép), *politika* (országglászat), *opera* (dalszínház), *fonetikus* (hangszerinti), *bál* (táncmulatság, illetőleg az idegen eredetű tánc elkerülése céljából: keringő mulatság) *kongresszus* (gyűlde, csödület, összejövetel, nagygyűlés), *emphatikus* (érzelmes, emelkedett), *analogiasor* (hasonlósági sor), *meteorologiai* (időjárásjelző), *locativus* (helyhatározó), *esztétikai* (szépészeti), *rádió* (villamos távhangleadó), *neologizmus* (újítás) stb.

*

Nehéz dolog gunyoros tankölteményt nem írni, ha hivatalosan üldözik az idegen szavakat, gyakorlatban pedig szabadon használják őket. Elöttem van a B. H. — legmagyarosabb napilapunk — febr. 28.-i száma. A vezércikket Berzeviczy Albert írta, a tárcát — természetesen — Csathó Kálmán. Nemzeti életünk e két vezető egyéniségének cikkeiből a következő idegen szavakat gyűjthetjük csokorba:

(Berzeviczy-nél.) Konferencia, fődelegátus, pro domo sua, apoktice, agráriusok, prosperitás, imponáló.

(Csathónál.) Diéta, doktor, apprehendál, suszter, modern frizura, ruzs, priznic, szirup, prakszis, intelligencia, konzervatív, parti, karrier.

Ha ókonzervatív kiválóságaink ennyire „magyartalanok“, akkor mit csináljanak az irodalom és tudomány egyszerű közkatónái? Halálbüntetés az idegen szavakra? Igen, de akkor kezdjék az akadémikusok és a kisfaludisták . . .

(Tápé.)

Édes Gergely.

CSODABOGÁR.

Napihír, amelynek idézése nem szorul indokolásra: „*Öfelsége Paku Buvono Senopati stb. jubilál.* A hollandindiai Surakarta-tartomány uralkodója, Paku Buvono Senopati Ingalogo Abdurahman Saidin Panotoh Gomo most ünnepelte 40 éves uralkodói jubileumát. A holland királynő az orosz-lánrend nagykeresztyével tüntette ki a monumentális nevű maláji uralkodót. Öfelsége Paku Buvono stb. egyébként szent ember, akinek alattvalói természetfölötti erőket tulajdonítanak. Kedvenc szokásuk például, hogy a fejedelem fürdővizét kiisszák. Ehez a fürdővízhez nehéz hozzájutni és így a legelőkelőbbek kiválasztott itala. Állítólag csodatevő ereje van, különböző betegségek gyógyítására szolgál.”

LEVELESTÁR.

Erdélyi est Szegeden. Az erdélyiség mindig baloldaliságot, progresszivitást jelentett és jelent ma is — mondotta Ligeti Ernő. De mi az a baloldaliság? Például Szász Károly vagy Gyulai Pál? Kemény és Jósika? Bethlen István? — *Dichtung des Abendlandes.* A lapok fölháborodtak rajta, hogy egy német tankönyv Magyarországot cigányországnak és Balkánnak nevezi. Lehetett is, de a dolog nem volt új a beavatottak előtt, akik évek óta figyelemmel kísérik a német külpolitikának eltévelyedéseit, amely ott is ellenségeket szerez, ahol még barátai voltak. Nálunk sokan még mindig nem ábrándultak ki a német dogmából, — ezt is megírta már Pethő Sándor a Magyarországon. — G. J. Fatális dolog bizony, de nem tehetünk róla, ha a Comoedia-t nem írják Comédia-nak, a Maitre-t Maitre-nek és a Collège de France-ot Collége-nek . . . És a sans que, amely után nem jöhet indicatif . . . E tutti quanti! — *Szabadság az irodalom fejlődésében.* Fiatal költő, merj, haladj! Szabadságot és bátorságot az ifjúságnak, amint bátor volt Petőfi szelleme! Ezeket az eszméket hangoztatta Nég y e s s y László a Petőfi-Társaság nagygyűlésén. Nagyon szép lenne, ha mindez valóra válna . . . De hiszen harminc éve egyebet sem tesznek a fiatalok mint mernek és a felelet: agyonhallgatás vagy kiközösítés. „A fiatal Petőfi első fölkarolói az Akadémia tekintélyes tagjai voltak: Bajza és Vörösmarty”. Igén, de hol van az a mai tekintély, aki Szabó Lőrincet, Kodolányit, Berczeli Anzelm Károlyt fölkarolta volna? — *Magyarországon nagyon délibábos szemmel nézik a világot* — mondotta M a k k a i Sándor püspök. A Pen-club válsága is illusztrálja ezt a bölcs intést: azon veszekszünk, hogy ki legyen az elnök és közben irek, lengyelek, dánok elviszik előlünk a Nobel-díjakat. Amilyen nagy az egyetértés irodalmi berkeinkben, megtörténhetik, hogy ha valamelyik magyar író kombinációba venne Stockholmban: itthoni ellenfelei elgáncsolnák a kitüntetéstől. — *Egyetlen külföldi borház* sokszorosan több pénzébe — és elveszett pénzébe — került a magyar államnak, mint az egész ösztöndíj-akció, amely egyik bázisa a külfölddel való kulturális és politikai érintkezésnek. És a bűnös módon, demagóg eszközökkel félrevezetett magyar közvélemény mégis boldogan föllélegzett, mikor az ösztöndíjakat redukálták. Az úgynevezett keresztény magyar középosztály tagjai — kedvenc ujságjukkal a kezükben — lelkes örömmel vették tudomásul, hogy tehetőséges fiaik többé nem kapnak állami támogatást tanulmányaik elvégzésére.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Horváth Béla: *Minden mozdulatban*. Versek. Bp., 1931. 8° 40 l.

Kritikai Füzetek, 1. sz. Kardos László és Kardos Pál: *Az új magyar irodalom története francia nyelven*. Hankiss János és Juhász Géza Littérature Hongroise (Panoramas des Littératures Contemporaines, Paris, Kra, 1930) című könyvének bírálata. Debrecen, 1930. 8° 24 l. — A kritika az ismertetett könyvet „alapjában elfogult”-nak tartja.

Gerő Bárány: *L'Ordre éthique du monde*. Budapest, 1930. 8° 19 l. — A Széphalomban megjelent tanulmány (1929: 153) francia kiadása.

Dán György: *Egyszerű történetek*. Novellák. Bpest, é. n., 12° 62 l. — „Ébren, teljesen tudatában mindannak, ami körülöttem van, esténként álmodom. Nyitott szemmel.” Első gondolatunk, hogy a történetek egyszerűsége még nagyon is bizonytalan s hogy inkább Karinthy Frigyes komoly novelláinak — sajátosan intellektuális, nemes irányú prózaí balladáinak — hatása jellemzi Dán György első novelláit. A Karinthy-novellák bensőségét és messziről gomolygó fantasztkumát próbálja Dán György megközelíteni. Novellaírói módjában, a hangulatok különös-ségében, a novellák menetében és befejezésében sokminden vall a Karinthy-tanítvány leleményességére. Persze, a tanítványi leleményességtől igazi, átfogó erőt nem várhatunk . . . Néhol valami igénytelen eredetiség, valami pestiesség jelentkezik a novellákban. Nem jelent számottevőbb eredetiséget az sem, hogy a szerző figyeli az események oly külsőségeit, amikre Karinthy nem ad sokat. Dán György a hatást, az érdekességet a szokott módon és pótlékokkal teszi egyénivé: még nem ígéri azt az epikát, amely valóban egyszerű tud lenni. L. I.

Moravcsik Gyula: *A III. nemzetközi bizantinológiai kongresszus*. H. n., 1931. 8° 2 l. — Az athéni kongresszuson magyar részről Vári Rezső, Darkó Jenő, Márton Lajos, Tompa Ferenc és Moravcsik Gyula vettek részt.

Nyáry Andor: *Az én embereim*. Novellák. Magyar Otthon kiadása. Budapest, 1931. 8° 190 l. — Nyáry Andor emberei egyszerű, naiv falusi alakok. Komótos paraszti emberek, akiknek életében egy tehén eladása, vagy a kukorica letörése már eseményt jelent. Olyan egyszerűek, mint maguk a novellák. Cselekmény alig van ezekben a rövid rajzokban. Horog János felesége egy este nem akarja eloltani a lámpát, mire a gazda dühében feldönti az asztalt s ezzel fölgyújtja a házat. Ennyi az egész. Vagy egy másik novellában Nikoláj, a magyarországi orosz fogoly nem megy vissza hazájába, mert egy piszkos kis kutya ittmarasztja. Egy harmadikban öngyilkos lesz a kis Pannika, mert az a legény, akit szeret, elhagyja. Csupa kis esemény, még a falu életében is szürke epizód. Másnak talán nem is jutott volna eszébe, hogy ezekről írjon. De Nyáry Andor szíven keresztül nézte a falut s azt is meglátta, amely mellett más ember könnyösen ment volna el. A falu nála nem a Türi Danik, Menyéhértek kitermelője, épen ezért alakjai is sokkal természetesebben hatnak. Némelyik novellája rendkívül bájos, megkapó hangulat. (Galambfiókák. A májusfa. Nikoláj. A kukorica.) Kár volna kritikus szemmel mindenáron hibákat keresni Nyáry Andor írásaiban. Az író bizonyára nem akart földrengető hatást elérni könyvével. Igénytelen kis írások, de gyönyörködtetik, szórakoztatják az olvasót. Nyáry Andor jól tette, hogy megörökítette ezeket a falusi történeteket.

(Szeged.)

Csanádi János.

Szabadon, II. évi. jan. — József Attila írja: „A proletárművészet ösét a népművészetben látja, hiszen a népművészet hagyományosan kollektív”. A népművészet sohasem fejezett ki osztályöntudatot, viszont a fiatal proletárköltők osztályöntudata még nem jelent életet, életlehetőséget oly értelemben, mint ahogy a népművészet azt jelentette. A proletárművészet és a népművészet egyiformán „kollektív” volna? Frázis ez, — úgy látszik, hogy a frázisoktól egyik irodalmi párt vagy generáció sem szabadulhat.

(Rákosszentmihály.)

L. I.

Berczeli Anzelm Károly: *Adám bukása*. Versek. Szeged, 1931. Dél-magyarország kiadása. 4° 175 l. — Amikor Berczeli Anzelm Károly első verse könyve megjelent, fiatal költőink már újra a személyes élmények jelentőségével

birtak, ám élményeik kifejezésében legtöbbjük a „személytelen líra“ stílusát, az expresszionisták életet találni nem tudó, nyugtalan nagyotakarásának pózait utánozta. Berczeli Anzelm Károly a törekvéseiben öntudatos volt: ment az ilyen mesterkedéstől. Új könyvében az „önkínzó imájának“ recitálását így kezdi: „Atyám, Atyám, olyan jó vagy. — tudom, hogy csak engem szeretsz . . .“ Az Isten-versekre Éva-ciklus következik. Féltékenységekben él, majd ezt kívánja Évá-jától a költő: „Ha hozzám jössz, ne tudj magadról, — felejts el mindent, ami a tiéd“. Mint „bukott Ádám“ a messiási vágyairól beszél neki. Közben Lucifert is többször idézte „fekete imádságban“ s a „romlás ódájában“. Bizonyos, hogy felelősség és tudatosság vezette e költőt, amikor magának élettörvényt szabott. Nagyotakarása és igazsága közt még különbség mutatkozik, de egyénisége erős, — feltétlenül és feltarthatatlanul hivatott a költői megnyilatkozásra. A koncentráció hiányossága gyakran érezhető verseiben: oly versekben is, amik hánkolódásának, életküzdelmének tanúságai. Sajátos a szabadverse, még inkább a rimes, zárt formájú verseinek lüktetése. Néhány versét költőink népdalainak — mondhatnám: Tóth Kálmán népdalainak — ritmusán és hangján szólaltatja meg. „Gondolatban mindig tiszta voltam, — istennőm volt, akit átkaroltam, — s vétkeztem, jaj, nyughatatlan szemmel, — áldj meg, Uram, örök szerelemmel“. Mondanivalóinak költői értékét, alakját e dalok soraiban közvetlenül megközelíti. S megközelíti azt is, amiről „En Olvasóm“ című versében írt: „Ha hozzád szólok, több vagyok magamnál“. Úgy érzi, hogy az élményei, az élete számára versében szabadságot teremtett.

(Rákosszentmihály.)

László István.

Magasi Artúr: *A kristály és a kaméleon*. Versek. Bpest, 1932. Élet kiadása, 8° 137 l. — A rokonszenves szerzőben nagy energiák feszülnek, de a témák nincsenek arányban a messze törő akarásokkal. A kifejezés mód pedig egyenesen túlhaladott álláspont ma már. Sok felkiáltójel, három-pont, zárójelek. Sok idealizmus, aminek elpuffogását sajnáljuk. „A napsugár a hóval randevúzik s kinyílt az első hóvirág“: úgy hat ez, mint egy farkasimrés anakronizmus, 1932-ben . . . Mintha Ady, Kassák, Szabó Lőrinc, Mécs László nem is lettek volna.

(Eger.)

Garázda Péter.

Foyers intellectuels en Hongrie. Budapest, é. n., 4° 191 l. — A magyar ügynek kitűnő szolgálatot tevő díszmunkát Magyar Zoltán szerkesztette és az egyetemi nyomda állította elő, A kiadvány közli többek között a szegedi egyetemről és egyéb kultúrintézmények fényképeit is.

Élet. XXII. évf. 1. sz. — A folyóirat tárgyilagosan ismerteti Kassák Lajos „Megnőttek és elindultak“ című regényét. A mesehiányt Kassák jellemző hibájának mondja. Mi azt hisszük: inkább a realista írói tudat megnyilvánulása az, hogy a cselekményfejlődésnek nincs meg a szokott jelentősége, nincs mindent összetartó szerepe a regényben. Szerintünk az a baj, hogy Kassák a realista írói tudatát ezúttal csak gyengén, opportunusan juttatja érvényre. Lehet, hogy a kommunisták életéről többet mondani leleplezés volna, mégis úgy tetszik: nem épen külsősegen múlt a megoldások hiányos-volta, amiről eléggé meggyőző némi tartalom-részlet . . . Kassák regénye a kommunista proletárijúság felnövekedéséről, indulásáról ad képet. A proletárijúk közt nőtt fel egy-két „burzsujka“, — a csinos Panni, meg az eszes Évi. Panni a gyár negyven éves titkára, Feldmann úr kedvéért eltért az útból, de a többiek bent maradtak a „mozgalomban“ s abban a tudatban éltek, hogy az nekik elég. „Furcsa, de itt nem kell semmitől félni a lányoknak“ — mondta Kolacsek Mátyás, amikor szóba került, hogy a proletárijúk éjfélig is együtt vannak a lányokkal. Tanultak, olvastak vagy terveztek éjszakánként, — mindebből keveset árul el a regény. Épígy keveset tudunk meg Kolacsek „nagy útjának“ előzményeiről . . . Ismétlem: nem lehet a külső okokkal menteni, magyarázni azt, hogy Kassák a fiatal proletárok életében nem teremtett a maga számára nagyobb otthonosságot és szabadságot. Realista írói tudat és törekvés nyilvánul meg abban, hogy Kassák a polgárok életét, küzködését — Panni szüleinek ügyét-baját, Évi elvált asszony-nénjének bánatát, Feldmann úr érdekeskedését — mind nyugodtan, elfogulatlanul szemléli. Ez a nyugodtság és tisztaság azonban a proletárijúság „munkájának“ szemléletével való egységben sem jelent valami sokat . . . De talán Kassák biztosnak tartott realizmusa nem is arravaló, hogy sorsára bíz-

zon ily átfogó erőt. Vannak regényírók, akik nem vállalnak más célt, csupán csak a proletárküzdelem kifejezését . . .

(Rákosszentmihály.)

László István.

Radnóti Miklós: *Pogány köszöntő*. Versek. A Kortárs kiadása, Bpest, 1930. 8° 48 l.

Balázs Ilona: *Magyarországi Szent Erzsébet a XIII. század francia irodalmában*. Bpest, 1930. 8° 43 l. — A budapesti egyetem francia intézetének 13. sz. kiadványa.

Juhay Pál: *Brentano értékelmélete*. Ismertetés. Vác, 1930. 8° 72 l.

Harkai Schiller Pál: *A lélektani kategóriák rendszerének kialakulása*. Bpest, 1930. 8° 108 l. — A budapesti egyetem filozófiai szemináriumának 1. sz. kiadványa.

Székely Lajos: *A pszichológiai megismerés útjai*. Bpest, 1930. 8° 56 l.

Dénes Gizella: *Aranyliliom*. Regény. Bpest, 1931. 8° 388 l.

Molnár Ákos: *Végre egy jó házasság*. Bpest, é. n., 8° 237 l. — Mikszáth Kálmán-pályadíjjal kitüntetett regény.

Peter Egge: *Kegyelmkenyér*. Elbeszélések. Gyoma, 1931. 8° 138 l. — Kner Izidor kiadása. A fordító — Leffler Béla — utószavából: „Peteg Egge már nem tartozik többé a fiatal, úttörő norvég írók közé, de írásai komoly alkotásai a mostani norvég irodalomnak“.

Hans E. Kinck: *Emberék és bolondok*. Gyoma, 1931. 12° 150 l.

Emerico Váradý: *Grammatica della lingua ungherese*. Róma, 1931. 8° 506 l. — Úttörő munka, az Istituto pr l'Europa Orientale kiadása.

Béla Iványi: *Luigi Ferdinando Marsili, primo esploratore della grande pianura ungherese*. Bologna, 1931. 8° 63 l.

Olay Ferenc: *A magyar művelődés kálváriája az elszakított területeken*. 1918—1928. Előszóval ellátta gróf Apponyi Albert. Budapest, 1930. 8° 460 l.

François d'Olay: *La campagne de destruction contre les monuments hongrois*. 1918—1928. Avec 82 illustrations documentaires. Budapest, 1931. 8° 88 l.

Olay Ferenc: *A magyar történelemírás francia mestere: Sayous Eduárd*. Budapest, 1931. 8° 53 l.

Pfeiffer Miklós: *Szent Imre tankönyve*. Pozsony, 1930. 8° 19 l.

Elemér Hantos: *Mitteuropäische Eisenbahnpolitik*. Zusammenschluss der Eisenbahnsysteme von Deutschland, Österreich, Ungarn, Tschechoslovakei, Polen, Rumänien und Jugoslawien. Wien, 1929. 8° 112 l.

Farkas Gyula: *A reformáció korának irodalma*. Debrecen, 1929. 4° 11 l.

Hekler Antal: *A Pázmány-egyetem sorskérdései*. Bp., 1931. 8° 30 l.

Dékány István: *A szellemtörténet történetelméleti alapon megvilágítva*. Budapest, 1932. 8° 52 l.

Buday Kálmán: *Báthory István erdélyi fejedelemsége*. Szeged, 1932. 8° 236 l. — A Kolozsvár-Szegedi Értekezések A Magyar Művelődéstörténelem Köreiből c. sorozat 20. sz. kötete.

Márta Magyar, Béla Kemény, Vorwort von István de Csekey: *Ungarn — Hungary — La Hongrie*. Eine Auswahl Ungarn betreffender Bücher in 20 verschiedenen Sprachen. Budapest, 1931. 8° 160 l. — Nagy hiányt pótol irodalmunkban ez a több mint kétezer könyvet szakok szerint csoportosító jegyzék, amely a rólunk megjelent idegen nyelvű könyvek és a magyar írók idegen nyelvekre lefordított könyveinek címét adja.

Stephan v. Csekey: *Die Entwicklung des öffentlichen Rechts in Ungarn seit 1926*. Tübingen, 1931. 8° 116 l. — A könyv tömören vázolja az utolsó öt év közjogi fejlődését, foglalkozik a trianoni béke khatásaival, a felsőház szervezetével, a képviselőház házszabályainak revíziójával, az új közjogi tartalmú törvé-

nyekkel, a közigazgatási reformmal, az államigazgatásban bekövetkezett változásokkal, mellékletként pedig tíz legfontosabb közjogi tartalmú törvényünk német fordítását közli az utolsó öt évi időszakból. A tanulmányt közjogi bibliográfia egészíti ki, amely a belföldi kutatót is minden kérdésben eligazítja.

Revue des Études Hongroises, 1929 sept. — A 150. lapon: A. D a m j kritikája a budapesti Librairie Française kiadásában megjelent francia Ady-fordításokról: „... a francia nyelvtudás elégtelensége, a francia költészet szabályainak teljes nem-ismerése ... Hamis, neveltséges versek ... Az egész fordítást idéznünk kellene, mint példáját az ízléshiánynak és a durva nyelvhibáknak ... Adynak igazán nagy tehetségnek kellett lennie, hogy még egy ilyen agyonnyomorított alaktan és mondattan alól is kicsillan a költőisége. A fordító azonban csak neveltséget arat munkájával“.

M a r ó t Károly: *Az eleven antikvitás*. Bp., é. n. 8° 10 l.

C s e k e y István: *Észtország államháálakulásiának története és államrendje*. Kecskemét, 1932. 8° 36 l. — A szerző, aki nyolc esztendőn át működött a dorparti egyetemen, vázolja Észtország háború után való keletkezését, a gazdasági fejlődést, a kommunista veszélyt, a nemzetközi, valamint az észt-magyar kulturakapcsolatokat, bemutatja a túlzottan demokratikus észt alkotmányt és közigazgatást, a nemzetiségi viszonyokat stb. és végül a kérdés irodalmát.

Stefan v. C s e k e y: *Omavalitsuste reform Eestis, Referat: Die Selbstverwaltungsreform in Estland*. (Bibliotheca Hungarico-Estica Instituti Litterarum Hungarici Dorpatensis. Tartu (Dorpat), 1932. 8° 20 l.

Nyugat 1930 febr. 16. — François G a c h o t kritikája a budapesti Librairie Française kiadásában megjelent francia Ady-anthologia bevezetéséről: „... pár lapos kis elmefuttatás ... gyermekes esztétikai elfogultságok, amelyek ma már napilapokból is mindinkább az önképzőkörökbe szorulnak ...“

Société des Nations. Rapport épidémiologique mensuel de la Section d'hygiène du Secrétariat. *La polyomyélite de 1929 à 1931*. Genève, janv. 1932. 2° 44 l. — A terjedelmes közegészségügyi jelentés szerzője magyar ember: G a á l András dr.

R ó n a i Pál: *Jegyzetek Honoré de Balzac fiatallkorl regényeéhez*. Bp., 1930. 8° 126 l. — Budapesti disszertáció.

*

Gyászjelentést kaptunk a következő szöveggel: „A *Baumgarten Ferenc Irodalmi Alapítvány* tanácsadó testülete és kuratóriuma mély megilletődéssel jelenti a testület elnökének, A m b r u s Zoltánnak elhunytát. Alapítványunk nemes támaszát és a testület bölcs vezetőjét veszítette el benne, ki kezdettől fogva teljes odaadással vett részt az intézményre háruló föladatak teljesítésében és irányítólag hatott működésünk szellemére. Halálával és kegyelettel örizzük emlékét“.

HÁNY ÉRZÉKSZERVÜNK VAN ?*)

Fejtegetéseimnek célja: bebizonyítani, hogy nem öt, hanem legalábbis kétszerannyi érzékszervünk van. Mielőtt ezeket felsorolnám, meg kell mutatnom az utat, melyen haladni kell, hogy ezt kimondhassuk. Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy egyetlen érzékszerv is valóságos készülékrendszer, elsősorban idegkészülékrendszer, melynek működésében három, sőt négy főtényező is szerepel. Egyik az ingerek felfogása és a lényegüket jelentő mozgásformák átalakítása olyan mozgássá, melyet az érzékszervhez tartozó ideg átvehet. Ez az átalakítás a test periferiáján elszórt különböző alkotású készülékekben történik, melyek nélkül az ideg nem szolgálhatja azt a feladatát, hogy a környezet eseményeiről tájékoztasson bennünket.

A fénysugár pl., ha azt közvetlenül a látóidegre bocsátjuk, ezt nem ingerli, fényérzés nem keletkezik, csak akkor, ha a fény a szem ideghártyáján elhelyezett, különleges szerkezetű és csak a fényhátas feldolgozására hangolt pálcika és csapsejteket éri. Minden érzékszervben vannak ilyen kihelyezett előmunkások, melyek feladata, hogy a testünktől idegen s a külvilágból érkező ingerhullámokat, melyek mindenütt a mozgás jellegével bírnak, átalakítsák, mint ahogyan ezt az ismert villamos transzformátorok teszik. Azért ezeket a részeit az érzékszerveknek csakugyan transzformátoroknak, vagy kommutátoroknak is nevezik.

Az érzékszervek működésében a második tényező az érző ideg munkája. Az ideg közvetlenül és szoros kapcsolatban áll a transzformátorral, tőle átveszi a már átalakított ingermozgalmat, mely gyökeresen különbözik a külvilági mozgásformáktól és elvezeti azt az érző központba, mely az érzékszervnek harmadik, mondhatni legfontosabb része: ez dolgozza fel az ide érkeztet izgalmaikat érzésekké, itt alakulnak át az izgalmaik *ismeretekké*. Ez a functio egyben irányadó is az érzékszerv fogalmának meghatározásában, mert ennek alapján mondhatjuk, hogy „*érzékszerv*“ az az idegkészülék-komplexum, mely a külvilágból, vagy testünk bármely pontjáról kiinduló ingereket, vagyis állapotváltozásokat felfogja és érzésekké, ismeretekké alakítja át.

Az érzékszerv tehát a maga egészében és lényegében nem csupán a testszerte elhintett idegkészülékekből áll, például a látás szervét nem csupán a szemnek nevezett környéki készülék, hanem az agyvelő felé vezető látóideg, továbbá az agyvelő nyakszirti karélyában, annak szürke állományában levő dúcsejtcsoportok is alkotják. Ezekben jön létre az érzés, nem pedig ott, ahová az inger behatott. Tévedünk, amikor azt hisszük, hogy ha például a bőrünket valami ingerli, az érzés a bőrben, illetőleg a bőrben levő ingerelt tapintótestcskében keletkezett. Ennek a csalódásnak kárát nem valljuk a mindennapi életben, sőt ellenkezőleg: ezen kivétítés révén tájékozódunk afelől, hogy hová hatott be az inger, milyen helyi vonat-

*) Rectori székfoglaló előadás az 1931/32. tanév megnyitó ünnepélyén.

kozásban van az testünkkel, vagy a külvilággal. Ezen a mesgyén alakul ki a térben való tájékozódás.

A vázolt hármas rendszer, úgymint a transzformátor, az érző ideg és a vele közvetlen kapcsolatban levő érző dúcsejt munkája, az *érzékelés* magában véve nyers, kezdetleges folyamat és következményeiben, vagyis a reflexként rákövetkező cselekvésekben szűk körre szorítkozik. Magasabbrendű feldolgozásra van szükség avégből, hogy az érzékelésből az észrebevés kialakulhasson.

Az *észrebevés* fogalmát úgy tudnám legrövidebben meghatározni, hogy az nem egyéb, mint *megértett érzékelés*, mely megértés úgy lehetséges, hogy figyelmünket az érzékszervhez tartozó alsóbbrendű dúcsejtek állapotváltozására reátereljük, ezt tudomásul vesszük, a magukban véve kezdetleges érzésfunkciót más, magasabbrendű dúcsejtekkel hozzuk működésbe kapcsolatba, azon társító idegpályák közvetítésével, melyek megszámlálhatatlan mennyiségben létesítenek kapcsolatokat az agyvelő sokféle működésű részei között. E működésfokozatok láttára az embernek a széles mederben dolgozó hivatalok jutnak eszébe, ahol van iktató, kiadó és annyi más, az idegen előtt ismeretlen ügyosztály, ahol rejtélyes módon, sok méltó és méltatlan körülmény összetársítása révén intéztetik el az akta, mint a hivatal „ingere”. A külvilág felől érkező sokféle híradást bámulatos módon intézi el az agyvelő annak érdekében, hogy a behatás lényege és velünk szemben birtokolt, sőt mondhatnám bitorolt jelentősége minél alaposabban felismerhető legyen.

Az érzékszerv negyedik főrésze éppen az a műhelye az agyvelőnek, ahol eredményre jut a sokféle társítás oly értelemben, hogy az érzékelt behatás jelentőségét *felismerjük*, és ennek nyomán cselekedeteinket úgy végezzük és intézzük, amint intelligens és normális lényekhez illik. Ha akár állatban, akár emberben a szellemi tevékenység, a felismerés, észrebevés lehetetlenné válik, az a szervezet, bár nyers érzékelése meg is marad, úgy viselkedik, mint egy bizonyos szempontból megbutult szervezet: bár lát, nem érti, mit jelent az, amit éppen lát; nem ismeri fel, ki az ellensége, ki a barátja; emlékezni nem tud; mindig az adott pillanatnak él, ösztönös lényvé alacsonyodik, hallja az ostor suhogását, de nem fél tőle, mert nem tudja, hogy ez a zörej mit jelent rá nézve. A beható inger nyomát tehát négy állomáson át válik az izgalom az öntudat alkotórészévé, érzéssé, ismeretvé.

*

Az eddig elmondottakat figyelembe véve, fontolóra vehetjük mármost azokat a szempontokat, melyek az érzékszervek *osztályozásánál*, más szóval számuk meghatározásánál irányadók lehetnek. Az érzékszervek osztályozása a *szerkezet*, az anatómiai alkotás különbözősége alapján ma még nem lehetséges. Igaz ugyan, hogy az érzékszervek környéki részei, a transzformátorok, szerkezet tekintetében a működésnek megfelelően különböző alkotásúak; élesen meg lehet különböztetni pl. a hosszúra nyúlt szaglősejteket a zömökebb és egészen másképp csoportosuló ízlelősejtektől, vagy a tapintótestektől, vagy ezeket és minden más transzformátort a szem ideghártyájában levő pálcikáktól és csapoktól stb. Az ilyen alapon szándékolt felosztás és megkülönböztetés azonban nem számolna azzal a ténnyel, hogy

az érzékszerv legfontosabb része a dúcsejt az agyvelőben, ahol az érzés létrejön. Igaz ugyan az is, hogy az érzékszervek központi részeinek szerkezeti különbségeiről is vannak már ismereteink; a különböző érző központokban levő dúcsejtek között alaktani, nagyságbeli stb. különbségek megállapíthatók, de ezek befolyása az érzések különbségeire még rejtélyes. Továbbá a kémiai alkotásban, pl. a mikroszkópiai készítményben való festhetőség szempontjából is vannak bizonyos különbségek a dúcsejtek között; ezek az ismeretek azonban még szintén fogyatékosak. Az *érző ideg*, mely a környéki készüléket, a transzformátort, az érző központtal összekapcsolja, szintén nem lehet irányadó az osztályozás szempontjából. Nélküle ugyan eredménytelen a transzformátor ingerlése, de az érzés fajlagossága tekintetében fontos szerepe nincs. A fényérzés nem azért különbözik a hangérzéstől, mintha magának a látóidegnek izgalma lényegében és jellegében különböznék a hallóideg izgalmatól. Ezt a tényt némi elszántsággal úgy is lehetne jellemezni, hogy ha a látóidegnek egy darabját kimetszvé, helyébe a hallóidegnek darabját be tudnók illeszteni úgy, hogy az oda be is forradna, ez az ideg azután is látásérzéseket közvetítené. A villamos áram is ugyanaz a folyamat, akár csengetésre, akár világításra, akár motorhajtásra használjuk, a munkaeredmény nem a vezetékek funkciója miatt, hanem a munkakészülékek miatt különböző.

Az ingerek különbözősége szintén nem lehet az osztályozás alapja, egyrészt azért nem, mert ugyanaz az inger többféle érzékszervet is izgalomba hozhat, pl. nyomással tapintásérzés, fényérzés, sőt ízérzés stb. is kiváltható, viszont ugyanabban az érzékszervben különböző ingerek azonos jellegű érzéseket válthatnak ki.

Legcélszerűbb, ha az érzékszerveink *működésében* mutatkozó különbségeket vesszük a megkülönböztetés alapjául, követve a nagy Helmholtz útmutatását, aki az u. n. külső érzéseket, vagyis a külvilág eseményeiről tájékoztató érzéseket, melyekről itt elsősorban szó van, az érzések *eltérő jellegei* alapján különböztette meg. Olyan érzések, melyek egymással összehasonlíthatók, és amelyek között csak fokozati különbségek vannak, ugyanazon érzékszervi funkciókörbe tartoznak, pl. a sárga szín érzése a zöldétől a jelleg, a modalitás szempontjából nem különbözik, a kettő között csak átmenet, fokozati különbség van, melyet mindenki símán áthidalhat, hiszen erre a fizika is útmutatással szolgál, midőn arra tanít, hogy itt csupán rezgéskülönbségekről van szó; a tiszta sárga szín érzése akkor keletkezik, ha szemünket 540 milliómod millimeter hullámhosszúságú éterrezgések érik, kisebb hullámhosszúságú rezgések hatására a zöld, még kisebbeké a kék stb. érzése keletkezik. Az átmenet tehát sima, úgy az érzés, mint annak ingere szempontjából is; a rezgésszámok alapján pedig matematikai probléma is szövődik az élettaniak közé. A különböző színérzések tehát ugyanabba a működési körbe tartoznak. De gyökeresen különböznek tőlük pl. a hangérzések. Ez a különbség olyan mélyreható, hogy azt rendes beidegzésű ember nem tudja áthidalni, közöttük jellegbeli, modalitásbeli különbség van, mely az osztályozásban a kettő számára külön fejeze-

tet kíván. Az édes, a meleg, a vékony hang érzései megint gyökere-
sen, a jelleg szerint különböznek egymástól, ezek sem hasonlíthatók
össze, különböző fejezetekbe tartoznak. Azonban ez a beosztás sem
tökéletes, mint ahogy általában az oknyomozó természettudomá-
nyokban nem kívánatos a bürokratizmus érvényesülése és a skatu-
lyázás, a maga merev határmegvonásaival. Az osztályozás csak tá-
jékoztatni akar, de a mi kezünkben elismeri az átmenetek felállítá-
sának szabadságát. Erre pedig szükség van, mert az érzékszervek
sem működnek egymástól függetlenül, mint ahogy általában szer-
veink egymással többé-kevésbé szoros függési viszonyban vannak
és együttes összhangolt működésükből származik az egyén rende-
zett élete.

Ilyen kölcsönös hatások az érzékszervek között pl. az ellen-
tétesség jelenségeiben nyilvánulnak; midőn ugyanis figyelmünket
egyszerre két vagy több érzés hívja fel, az érzések módosulnak. Még
olyan élesen eltérő jellegek szerint működő érzékszervek is, mint
a látás és a hallás szervei, módosíthatják egymás működésének ered-
ményét, mint azt pl. a színes hallás esetei is bizonyítják.
Én magam pl. a kimondott, vagy olvasott, de hanghatásban elképzelt
szavakat színeseknek látom: a vasárnap ne-
kem vörösbarna színű szó, a hétfő, eltekintve min-
den hétköznapi vonatkozástól és nem ennek okozatául, sűrű, sá-
rós, kissé zöldes árnyalattal, de semmi esetre sem
kék; a csütörtök füzőld színű szó, a péntek
okker sárga stb. Egy öt éves kis fiútól, mikor valami éretlen,
ízetlen gyümölcsöt majszolt, hallottam ezt a kijelentést: milyen
drappszín ízű ez a körte! Más emberben ez a kapcsolatot
hiányzik, azt nem érti, épúgy, mint én sem értem a fordítottat, t. i.
a zörej látás rejtelmét, ami abban áll, hogy némely ember szín-
érzéseit hangérzések kísérik és módosítják. Efféle kölcsönhatás pél-
dája továbbá az, hogy utóképek hangbehatásra olyan feltűnően vál-
tozhatnak, hogy azt kellő ügyesség és gyorsaság birtokában le is
lehet festeni. Az összefüggéseket az olyan általánosan ismert kifeje-
zések is feltűntetik, mint pl. a „meleg“, „hideg“ szín. A hegedű üveg-
hangjai bennem a bizonytalanság és szorongás érzését keltik; az én
sensoriumomban ezek a kékesfehér szín, hidegérzés és a savanyú íz
érzését hozzák uszályként magukkal, a gordonka mély hangjai el-
lenben a biztonság érzését keltik, hatásukra melegérzés, vörösbarna
szín és édes íz képzeletük merülnek fel homályosan. Ezek „bársonvos
tapintatú hangok“. Az érzések a gyakorlati életben oly értelemben is
összekeverednek egymással, hogy ritkán keletkezhetik tiszta, egyet-
len elemi érzésünk. Ha pl. ízlelünk valamit, az édes vagy savanyú íz
érzésével összeolvad annak érzése, hogy szájunkban van valami. A
színérzéssel összeszővődik a tárgy megnézése kapcsán többféle mű-
ködő szemizomból fakadó érzés, megérezzük, hogy közelre, vagy
távolra nézünk; társulnak a térre, dimenzióra vonatkozó érzések
stb. Bár az érzékszervek működése ilyen és még sok másféle módon
összeszővődik egymással, mégis meg kell maradnunk az osztályo-
zásnak említett módja mellett.

Ennek alapján is jóval több érzékszervet kell megkülömböz-

tetnünk, mint amennyit a közfelfogás elismer, mely ha már a hatodik érzékszervet említi, úgy érzi, hogy ezzel átlépte a realitások határát és a misztikum kapuján kopogtat.

A tapintás neve alatt a közfelfogás több olyan érzésfajtát foglal össze, melyek egymástól gyökeresen különböznek, s a tudomány mai állása mellett egymástól élesen megkülönböztetendők. A tapintás érzését, mint transzformátorok, a bőrben és másutt elhintett tapintótestecskék szolgálják. Ezeknek működése révén, csak azt érezzük, hogy valami érint bennünket, továbbá a tárgyak felületének alakulását ismerjük meg, hogy érdes-e, vagy síma-e a tapintott felület. A többi sajátságokat, melyek a tárgyat ennél több tekintetben jellemzik, más érzékszervek segítségével ismerjük fel. A tapintótestek szomszédságában, de azoktól a leghatározottabban elkülönített hőérző idegkészülékek vannak elhintve a bőrben és a nyálkahártyákon, melyek kizárólag a tárgyak hőmérsékletéről tájékoztatnak. Külön idegkészülékek vannak a meleg és a hideg megérzésére: hideg és meleg pontok, melyek az elhelyezés és a szerkezet szempontjából is különböznek. Hogy a tapintás és a hőérzések gyökeresen különböznek egymástól, vagyis hogy ezek különböző modalitású érzések, az is bizonyítja, hogy ha a bőrt egy pontosan megjelölt helyen, hol tapintótest van, finom eszközzel érintjük, sohasem fogunk más érzést kiválthatni, mint tapintásérzést. Viszont hőérző idegkészülék izolált ingerlésére sem kapunk más érzést, mint hőérzést. Sőt, a hideg és a melegérzés is jellegben, modalításban különbözik egymástól, minek bizonyítéka többek között pl. az, hogy ha idegpontot finom meleg eszközzel ingerlünk, hidegérzés keletkezik. Mások a reflexek is, melyek hideg, vagy melegérzésre bekövetkeznek.

A testünkkel érintkező tárgyak nagyobb felületűek szoktak lenni, mint az említett tudományos kísérleteknél egy-egy idegkészülék izolált ingerlésére használt finom eszközök. A nagyobb felületű tárgy több, tíz, száz, vagy ezer idegkészüléket ingerel egyszerre, vagy gyors egymásutánban. Ekkor a tapintó és hőérző készülékek egyaránt izgalomba jutnak és részben innen származik ezeknek egy kalap alá vonása. Ezenkívül, ha valamely tárgyat tapintunk, ujjainkat, kezünket mozgatjuk és a mozgatott szervek, főként az izmok felől szintén keletkeznek érzések, az u. n. izom- és mozgásérzések, melyek a tapintással és hőérzésekkel együttesen tájékoztatnak bennünket az érintett vagy megfogott tárgy alakjáról, felületének sajátságairól, keménységéről, az anyagról, melyből az van, úgy hogy a tárgyat sokszor fel is ismerjük, anélkül, hogy még más érzékszerveket is igénybe kellene venni.

Ez eddig négy érzékszerv: tapintás, hideg-, meleg-érzés, mozgás-érzés. Következik a legszubjektivebb, egyéniségünkhöz legközelebb férköző érzés, a fájdalomérzés, mely minden más érzéstől oly élesen különbözik az ő rendkívül kellemetlen, riasztó, félelmetes érzelmi jellegével, amely olyan vad erőszakkal kényszerít bennünket, hogy testünket a káros behatásoktól megvédjük. Az újabb vizsgálatok anatómiai, vagy másszóval tárgyi bizonyítékokat is szolgáltatnak arra vonatkozólag, hogy a fájdalom önálló érzésfajta: Frey meghatározása szerint csak a bőrben 3—4 millió idegkészülék van,

melynek izgatása csakis fájdalomérzést vált ki, viszont vannak helyek testünkben, melyeken más érzést, mint a fájdalomét, semmiféle ingerléssel sem lehet kiváltani. De a reflexek is, melyek a fájdalom-érzésre be szoktak következni, mások, mint a többi érzésekre bekövetkezők. A fájdalom minden szerv működésében mélyreható változásokat idézhet elő, de a legjellemzőbb az izmok heves, gyors, erős tevékenysége, mely okvetlenül és minél gyorsabban az inger eltávolítása érdekében történik, míg sok más érzés inkább az ingerhatás megkönnyítését, sőt az ingerlő anyagnak, testnek megszerzését célozza. Ugyanezen a bizonyítási úton haladva ki kell emelnünk a tapintás fogalma köré font bonyodalmas egyvelegből azt az érzést, mely a szaporodás céljait szolgálja a maga messze kiható cselekvéseivel, különleges idegberendezéseivel és minden más érzéstől különböző jellegével, a kējérzést, mely annyi alávaló és magasztos cselekedet rugója.

Ezzel együtt tehát hatféle érzést bogoztunk ki abból a gordiusinál is bonyolódottabb csomóból, melyet a közfelfogás egyszerűen tapintásnak nevez, habár tudja, hogy van hőérzés, fájdalom érzés stb.

*

Az ízlelés, szaglás, hallás, látás érzékszerveivel elértük a tizes számot és még emellett bizonyos mérsékletet tanúsítottunk, mert némely kutató hajlandó pl. az ízlelés keretében a négy alapízérzést négy különböző jellegű érzésnek kijelenteni, továbbá vannak akik a szaglás szervében szintén érzékszervek csoportjait akarják megkülönböztetni, nem is egészen jogtalanul mondván, hogy a különféle szagok felfogását különböző idegkészülékek közvetítik. A látás szervében is kell bizonyos munkamegosztást szerepeltetni: az u. n. pálcikák, mint transzformátorok a nyers fényérzést, a csapok pedig a színérzéseket és az éles látást közvetítik. Ezt a felaprózást magam nem vállalom, ellenben a tizes számot még eggyel gyarapítani, el nem kerülhetem. Eddig az u. n. külső érzéseket tárgyaltuk. Vannak azonban közelebből meg nem határozható, homályos kvalitású, az u. n. közérzet kialakulásában szintén szereplő belső érzések, u. n. szerv-érzések, melyek inkább csak akkor jelentkeznek, mikor valamely szerv működésében erős változások következnek be. Ilyenek az éhség, a szomjúság érzése, a levegőszükséglet érzése stb. Ezen a nagy és homályos területen ma még nem lehet kielégítően tájékozódni, főleg azt nem tudjuk, hogyan különböztessük meg az itt szereplő idegberendezéseket. A már tárgyalt mozgásérzéseken kívül azonban a belső, u. n. szervérzések csoportjából igen jellegzetesen kiválik egy, az egyensúlyérzés.

Ezt laikusok is kezdik már felfedezni, főleg a szédülések, a tengeri betegség és az aviatikusok szempontjából. A repülőjelölteket súlyos próbáknak vetik alá, mikor az alkalmasság szempontjából megvizsgálják őket. Beültetik a forgató gépbe és abban megforgatják különböző irányokban, ill. tengelyek körül, egyszer-egyszer hirtelen megállítják a gépet és hirtelenében megvizsgálják az egyén tájékozódási képességét pl. úgy, hogy megkérdezik tőle, merre van kelet, észak stb. A nem kívánatos mértékben érzékeny ember ilyen

körülmények között elveszíti tájékozódását, szédül, émelyeg és más kellemetlen reflexek vesznek erőt rajta, vagyis alkalmatlan.

Az egyensúlyérzés transzformátor-szerve minden másétól eltérő. A belső fül szomszédságában mindkét oldalon 3—3 félköralakú ívjárat van, egymásra merőleges síkban elhelyezve. Sűrű folyadékot tartalmaznak. Az ívjáratok kiöblösödött részében, belül, a folyadékkal érintkező szőralakú nyúlványokkal ellátott sejtek vannak. Ha fejünket valamerre elfordítjuk, az ívjárat maga természetesen vele mozdul, tartalma, a folyadék azonban, ha a fejmozdulat elég gyors, tehetetlenségénél fogva helyben marad, s bele ütközik a szőröcskébe; illetve az ívjáratokkal együtt mozduló szőröcskék beleütnek a helyben maradó folyadékba. Ez mechanikai ingert jelent a szőröcskékhöz tartozó sejtek számára, s ennek nyomán kialakul tájékozódásunk arról, hogy fejünk, vagy vele testünk minő helyzet-változást végzett.

Ez a legősibb érzékszerv, amely, vagy hozzá hasonló, igen alacsonyrendű szervezetekben is megtalálható, mint a térben s a mozgások felől tájékoztató szerv. Némelyek, tekintettel arra a tökéletes szabályosságra, amint ezek az ívjáratok a tér 3 dimenziója szerint vannak elhelyezve, azt mondják, hogy a tér 3 dimenziójáról alkotott felfogásunk ezen alapszik.

Az elmondottak alapján tehát legalább 11 érzékszervünk van.

A szám megállapítása egyébként nem is fontos, nem is lehet minden időre szóló, mert körülöttünk sok minden változik, s ha e változásokba belepusztulni nem akarunk, nekünk is változnunk, alkalmazkodnunk kell, új felfogó és reagáló szervekkel kell fölfegyverkeznünk.

*

Az érzékszervek száma megfogyatkozhatik elsatnyulás kapcsán és megszaporodhatik új szükségletekhez való alkalmazkodás eredményeképpen. Fejlődhetnek új érzékszerveink, vagy most még lappangva dolgozók az életmód és a szükségletek változásai nyomán erősebben kifejlődhetnek, a meglevők tökéletesedhetnek és keretükben új modalitások, jellegek merülhetnek föl. Ha pl. valaki valamely érzékszerve működésével tudományos szempontból tüzetesen és hosszan foglalkozik, a vizsgált működést a figyelem sokszoros igénybevétele és a gyakorlás révén rendkívüli módon kifejlesztheti, de ha kutatásait abba hagyja, a működés élessége a mindennapi életben megszokott fokra csökken. Az elektromosság és mágnesség sokféle jelenségét ma még nem tudjuk érzékszerveinkkel eléggé felfogni és méltatni, mert az elektromosság és a mágnesség az ember életében nem régóta nyújt alkalmat újszerű működések gyakorlására. Talán nem is lesz szükség anatómailag új szervek kifejlődésére, hanem valamely meglevőt fogunk új funkciók végzésére begyakorolni. Hogy ez nem lehetetlen, mutatják a sérült szervezetekben bekövetkező kompenzációs jelenségek is. Ha kutyát megsüketítünk, helyette a durva hanghatások felfogása tapintás révén is begyakorolható; t. i. az erős hanghullámok megmozgatják a szőröket, s az ezek gyökere körül a bőr-

ben levő tapintó idegkészülékek izgalomba jönnek, s a behatást hírrül adják. A vak tapintását és mozgásérzéseit veszi igénybe, nagyobb mértékben, mint a látó ember; a tapintásban csorbát szenvedett tábeszbetegnek pedig látását is be kell gyakorolnia mozgásainak szabályozása érdekében.

Automobilvezetők és aviatikusok sem rendelkeznek még új érzékszervekkel, ellenben a meglévőket az eddiginél nagyobb mértékben használják és élesítik, hogy a térben folyton és hirtelen változó körülményekhez gyorsan alkalmazkodván, a maguk és utasaik életét minél kevésbé veszélyeztessék.

Az érzékszervek száma ezek elsatnyulása révén is változhatik, így pl. az u. n. kulturember szaglószerve, legalábbis működésének némely ágazatában, jelentőségét veszíteni kezdi és elsatnyulóban van. De még könnyen kiemelhető ebből az állapotból, ha gyakoroljuk.

És végül a tudományos felfogás változása is részes lehet abban, hogy hány érzékszervet különböztessünk meg.

(Szeged.)

Veress Elemér.

ÉNEKEK ÉNEKE. *)

Kicsi a hugunk, nincsenek
Emlői neki még,
Mi lesz vele, ha egy napon
Megkérik a kezét?

*

Mily szép vagy, ó én szép arám,
A szemeid galambszemek
És benned kincsek rejlenek.
Hajad, miként a kecskenyál,
Mely Gileád hegyére megy,
És fogaid fehér sereg.

*

Bíbor szalag az ajkad, ó lány,
Gránátalmák gerezdje orcád!

*

Mint iker kecske liljomok között
Olyan két emlőd hóőled fölött!

*

Bezárt kert vagy, húgom, jegyesem,
Lezárt kútforrásom vagy nekem!

*

Méz és tej van a te nyelved alatt
S ruhád illata mirrha illata.

*

Kelj, északi szél és jöjj, déli szél
És kertem illatát vidd messzi szét!

*

Én alszom, de szívem vigyázz,
Szerelmes zörgetőm beszél,
Nyisd ki húgom és szeretőm,
Galambom, szeplőtelenem,
Mert harmattól ázott fejem
És éji záportól hajam!

*

*) Évekkel ezelőtt Tonelli Sándor dr. egy bibliai tárgyú idegen regény lefordításának gondolatával foglalkozott, amelyben a bibliából vett szerelmi dalok is fordulnak elő. Ezeket Juhász Gyula fordította le részben magyarra. Az érdekes töredéket az eredeti, kiadatlan kéziratból közöljük.

Köntösömet már levetettem,
 Mint öltözzem megint ruhámba,
 Miért szennyezzem föld porával,
 Mikor megmostam már a lábam?
 Szerelmem kezét bedugta
 A nyíláson és én remegtem,
 Fölkeltem, hogy ajtóm kitárjam
 S a mirrha csillogott kezemben.

*

Szép vagy, szerelmem, te édes,
 Az ágyunk is virágokkal ékes,
 Mint lilium a tövisek közt,
 Olyan a rózsám a szüzek közt,
 Mint almafa az erdei fák közt,
 Olyan a párom sok leány közt.
 Kelj fel, szerelmem, gerlicém,
 Elmúlt a zápor és a tél,
 Virágok bújnak föld alól,
 Szőlő virul, madár dalol,
 Kelj fel, szerelmem és siess,
 Galambom szirtek közt, figyel,
 Mutasd orcádat már nekem,
 Hadd igya hangodat fülem,
 Mert a te szavad édes,
 És a te orcád ékes!

*

Juda fiai tették velem e szégyent,
 Házamban, mely nevemről hívatik.
 És engemet megbecstelenítének!*)

*

Babilon vizénél ültünk,
 Sionra emlékezve árván,
 Szomorú füzre függesztettük
 És nem vertünk ki dalt a hárfán.
 Mert rabtartóink azt kívánták,
 Hogy énekszóval énekeljünk,
 Sionról szóljon az imádság,
 Sionról, amit elvesztettünk.**)

(Szeged.)

JUHÁSZ GYULA.

*) Zsolt. 136.

**) Jeremiás 7. 30.

TÁJ.

Két felhő az égen összezsikordúlt
s fekete gyöngykoszorúként csapódott
a Tiszára zápor.

Laposra rémült homlokkal álltak
a fák, köztük vonúlt füstölve át
a napfény s lusta távolon, nevető
bokrok fakadtak a zápor alá.

Engem hozott a szél, kazalos hajam
után megfordúlt tíz fa ütötten és
hét deszkapalánk.

Később lomha állatok jöttek bólintva
a tájra és hátukon pirúlt
a hős nyár; én karom kinyitottam
lobogón és messze röptem.

(Szeged.)

RADNÓTI MIKLÓS.

AZ ÁRNYÉKOMON INNEN ÉS TÚL.

Néha fájdalom vacog
a halántékomon.
Idegeim az életnek feszülnek,
mint ijedt gyermekujjak,
mint rémült asszonykezek
az utált szájnak.

Jó volna:
Kittámolyogni önmagamból.
Pókéletre kelni egy sarokban
Megdermedni csillogó, zöldes
gyíkruhában.
Figyelni mások árnyékát
magam: árnyéktalan.
Érezni és élvezni, hogy mások
élnék.
Érezni az élet titokzatos
szálait és látni az erőket.
Rádióhullámokat felfogni.
Madarak érverését vigyázni.
Figyelni fákból a nedvkeringést,
érteni rejtett értelmet.
Tavaszi napot, sok tavaszi napot
inni.
Kicsinek lenni, nagynak lenni,
megismerni atomfontosságomat,
atomsemmiségemet.
Megcsókolni elfeledett arcokat,
pattanó idegeket lazítani,
fájó feszülést oldani.
Megtögni eltévedt gyermekek:
uttalan emberek ujjait.
Szeretni, akít nem szeretnek.
Szeretni a nemszeretőket helyett.
Kilépni önmagamból
a végtelen sugárzásba,
megaranyozni tavaszi,
rügyerjesztő levegőt
s szétrelegni fejlődő, apró
buzacsírákon.

(Budapest.)

LÁNG MARGIT.

VALLÁS ÉS ÚJ MŰVÉSZET.

A modern művész tere: a lélek és ennek a léleknek bensősége fordult napjainkban a közép-kor Istenközelségben élő lélekemberének finom rezgéseire, amikor is a megújuló kereszténység termékenyítette meg az alakító zsenialitást.
Gerevich Tibor.

Assisiben jártam megcsodálni Giotto és tanítványai művészetét. Bevallom, nem szent áhitat vitt, nem a nagy szent varázseje, tisztán művészi hitem vezérelt.

Kedves, bájos fekvésű városka s a templom külső architektúrája is bámulatra méltó. Sötét altemplomba jutottam, hol egy szerzetes járt fel s alá imádkozva. Világias szemlélődésemmel úgy éreztem, zavarom a szent hely fenségét, de a képek lekötötték figyelmemet, s megfogott fonságos színpompájuk. Azt mondják, az impresszionisták találták fel az erős, világos színeket, a színekompóziót. Ha elgondolom, ezeket a festményeket a nagyközönség és a klérus most modernségük miatt elítélné s nem engedné be templomába. Nem, ezerszer nem. Csodálkozom, hogy tudnak annyi, de annyi esztendővel ezelőtt festett képeikkel oly közel férközni hozzánk és még a mai modern életünkben is tisztán érthető, pazar színben hozzánk szólani, holott mai, hozzánk egész közelálló művészek nem képesek erre . . . Igen, mert őszinték emberi és vallásos érzelmeikben; a maiak csak a szemet akarják gyönyörködtetni, de a lélekhez nem szólnak, témáikban kerülnek a szenvedésben is szépet, fenségeset, nem merik az igazságot kimondani, holott nekünk, gyarló embereknek szenvedéseinkre csak egy még nagyobb szenvedés látása lehet ír. Ez a szent kereszt fensége, gyógyító ereje, hogy hozzája mért mérhetetlenül kisebb fájdalomunkat nyugodtan viseljük . . . Ez a templom ezért a csodák csodája. Szép és tökéletes.

E gondolatok közben világosodott meg bennem, hogy im itt a felelet arra a kérdésre, lehet-e egyházművészet, szüksége van-e a vallásnak művészetre egyáltalán és fordítva, a művésznek a vallásra, Istenre. Ott határozottan, világosan éreztem, hogy a művészet a legfonságesebb út az Istenhez, maga Isten beszél velünk az általa teremtetten ember isteni tehetségével . . .

Éppen ezért a vallásos-spirituális művészlélekre ma is nagy föladat vár. A régi, nagy, örök keresztény igazságok ma új megelégedési formát kívánnak. A mult szentjei, legendái távolodnak, elfakulnak, ma már sokszor csak mint szimbólumok maradtak meg a multtól megállapított karakterisztikus alakjukban. A mai élet forgatagában nevelkedő és hánykódó művész ezen mit sem tud változtatni, de annál nagyobb lehetősége és kiaknázhatatlan kincses bányája lehet művészi fantáziájának, érzésvilágának, ha a mult nagy szentjeit, Krisztus alakját, nagyvonalú szeretet-tanával, szenvedéseivel és példáiival a mai reális élet forgatagában úgy igyekszik feltüntetni, hogy a mai kor emberéhez, lelkéhez egészen közel essék.

Lehet-e vallásos új művészet?

Nyilvánvaló ezekből, hogy a kérdés, vajjon: lehet-e vallásos új művészet, szinte alig jogosult, annyira biztos, hogy igenis lehet, a kérdés inkább az: hogyan áll a mai művészet jelenlegi alakulásaiban, van-e szüksége a vallásnak művészetre és ha van, mennyiben megfelelő az a mai formájában?

Ezek is csak ma kérdések, mert a múltban a vallás és művészet szinte egy volt, de ma már csak az úgynevezett világi művészet él s ha van is templomokban egynémely szobor, festmény, alig nevezhető művészinek és egy a semmivel.

Az *impresszionizmus* kivitte a művészeket a szabadba és célját az önmagáért való életben állapította meg. A vallás pedig szószólójának tekintette a művészetet és mivel ez megszűnt szószóló lenni, kivonultatta a templomokból. A művészet azóta nagy vargabetűt csinált. Sokat próbált, s próbálkozásai, új technikai és stílusbeli változásai nagyban gyarapították tapasztalatait, de célját vagy megnyugvását nem lelte. Egyedül az *expresszionizmus* akar méltó programot adni azáltal, hogy az emberi érzelmek és szemléletek kifejezését teszi meg céljául.

Ma a művészet, legalább a mi meghatározásunk szerint, nem lehet más, mint az emberi szemlélet és érzésvilág (formában, színben, rajzban, hangban való) kikristályosodása. Ma már legkevésbé akar a művészet csupán természetutánozó lenni. Sőt ma már a legtöbb művész belső élményeinek külső kifejezéshez más-más, egészen eltérő stilizált formát is keres.

Hogy a vallásnak szüksége van a művészetre, az bizonyos. A művészet az emberben isteni megnyilvánulás. Az emberi gondolkodás és érzés egyik legszebb megnyilvánulása. A vallás Isten tisztelete, minden emberi tudással és tehetséggel, abból pedig nem hiányozhatik a művészet, mely ennek a tiszteletnek egységet és fenséges szépségű keretet ad.

Ha lehet igaz vallásos művészet, a mai az lehet, éppen érzésvilágának kifejezésénél fogva, de csak akkor, ha igaz vallásos világnézetből, Istenhívésből fakad. Azon aztán ne csodálkozzunk, hogy nem a múlt nyelvén, hanem egészen új, a mai korból fakadt, kissé tán durva vagy esetlen, de igaz nyelven szól hozzánk. Ehhez joga van, ezt a művészet mindenkor megtette. De vajjon joga van-e a vallásnak a modern művészethez is?

Minden kor alakított magának és eszméinek kifejező stílust, csak a mának ne volna ehhez joga? Én minden stílus a maga idejében új, s merőben technikai és gyakorlati okokból teremtdött.

Azt mondják, ami új, éppen ujdonsága miatt nem illik az egyháznak, a hagyományos régi formák őrzőjének, mint az állandóság szimbólumának miliójébe és nem mehet változó divatok, a művészek szeszélyei után. De minden kor a maga anyaga és tudása szerint épített templomot és nem rozoga nádfedelűt, mikor már annál jobbat, márvánnyal, arannyal ékeset tudott emelni. Az Egyház minden korok vívmányát, új művészetét magáévátette, csak a mait nem tenné?

Átveheti-e az egyház a világi művészetet?

Az Egyház sohasem irtózott se a pogány, se más vallások művészetétől, sőt magába fogadta a formáikat, keresztény tartalommal töltötte meg, szolgálatába állította, egyszerűen kereszténnyé formálta őket.

De lehet-e modern a templomi művészet? Vajjon nem az illető ország nyelvén hirdette-e az egyház mindig az evangéliumot, melyben segítségül vette a művészeteket? Miért ne volna hát szabad a művészetnek is a mai nyelven szólania, hirdetnie azt az igazságot, melyet ha talán a régi *Halotti Beszéd*, vagy P á z m á n y nyelvén mondanának ma, csak pusztában kiáltóknak szava lenne, mit senki meg nem értene. A ma emberének a ma életéből, igazságából, szenvedéseiből, megpróbáltatásaiból vett példák kellenek. Ugy is külső megjelenési forma ez csupán, mert az, amit az egyház hirdet: a szeretet vallása, lényegében mindig egy és örök; a gyarlóságoknak az Istenbe vetett hittel való megtisztulása révén egy jobb, szebb, emberibb élet megteremtésére irányul.

*

Korunk előtérbe toluló kérdése a művészet különböző irányainak céltalansága. Ebbe a művészet önmagáért való léte folytán jutott, az élet értelme és célja valláson-kívüli megoldásának lehetetlensége miatt. Aztán ma kevesen tudják is mesteriségüket. A múlt is mutat sok példát művészietlen és kifejezésten dolgokra, de azért azok mégis mind bámulatosan becsületes munkák, a mesterségből folyók. Akkor mindenki értette mesteriségét s egykettő művész is lett közülök; a legnagyobb sem szégyelte mesteriségét, nem restelte idejét néha holmi apró fadíszítésekre pazarolni, azokból mindmegannyi művészi problémát csinált magának. — Ma művész mindenki, a mester kevés, a művészet független, — mert nincs célja. Azelőtt a rajz, a festmény, a szobor mindig előre meghatározott céllal és helyre készült, dekoráció, illusztráció volt. Még M i c h e l a n g e l o sem önmagáért alkotta halhatatlan alakjait, szobraikat, akár a Medici-kápolnában, akár a sixtusi káponla mennyezetén.

A mi templomaink újabban dísztelenek, szobortalanok, festőink pedig nyomorognak. Művészeink előbb lettek művészek, mielőtt még a maguk mesteriségében mesterekké váltak volna. A tehetségesebbek nem tudják utolérni magukat művészi, nagy elgondolásaikban, mert nincs meg a kellő technikai képzettségük.

Azt mondják nincs idő, fut, rohan most az élet. — Igen, de mennyi ember másol képeket a nagy képtárakban! . . . Ha elgondolom, mennyivel kevesebb idő alatt lehetne újat, eredetit, sokkal kevesebb verítékkal, vesződséggel alkotni . . . Mennyi vergődés azt festeni, amit már valaki festett, vagy annál különben, másképpen; és nem látják, hogy a nagy mesterek azt festették, amit tudtak, szerették, amiben különös kedvöket lelték, néha egyetlen képbe sűrítve a nagy mindenséget, hegyet, mezőt, folyót, virágot, állatot, napot, mindent.

*

Aztán egyik korszak sem igyekezett annyira korhű lenni, mint a mai, s talán azáltal lett korszerűtlen a művészete, mert magát nem

akarja adni, nincs annyi merészsége, hogy őszinte legyen. Vagy csak a nagyoknak adatott, hogy koruknak útjelzői legyenek? Talán egy reneszánszkori nagymester sem volt annyi tanulmányúton, mint ma a legkisebb. Talán ez is baj. Elég a sok halhatatlant látni, hogy elvesztse az ember igazi hitét. Mi egyszerre akarunk felépíteni oly templomot, amelyet azelőtt századok tettek. Ebből lesz a Bábel tornya.

Nem szabad kívánnunk a sohasem látottat, meg nem éltet. A művész őszintén csak az általa intenzíven átélt érzéseit közvetítheti, azokat is csak annyira, amennyire gyarló anyaga és kifejezésbeli tehetsége engedi. Senki a más nyelvén tökéletesebb nem lehet, mint a magáén. És ha a ma művészetének nyelve talán még akadozó és durva, el kell ítélnünk érte? Vajjon Szent Ferenc durva csuklyája, egyszerű külső megjelenése levon az ő szeretetének értékéből? A technika szabadon vonult be a templomokba az ő vívmányaival (villany, gőzfűtés, stb.): csak a művészet nem teheti azt?

A művész munkája, ízlése sem kerül több áldozatba, mert éppen ízlése, ötletessége, anyagismerete sokszor a semmiből tud meglepő dolgokat elővarázsolni. Ha azok a gipsz-szobrok, festmények, melyek ma bármely profán üzletből sűrűn kerülnek drága áron a templomokba, s melyeket pogány, kufár, vallásos érzéstől át nem hatott emberek gyártanak, jók a templomokba, úgy mennyeivel inkább valók oda keresztényi ízléstől áthatott művész-alkotások, azzal a különbséggel, hogy azért az ellenszolgáltatásért művészünk a legnagyobb igyekezettel, még legjobb tehetségét is reá pazarolná.

*

Nagy baj az is, hogy a régi képek, szobrok, épületek tisztelete ma túlságosan az égig nőtt. Minden, mi régi: tökéletes és szép. Ez a nézet sokszor csak tudatlanságot, hozzá nem értést leplez, mert a régi mesterek között is sok a rossz, sőt egy mesternek a munkái sem mindig, egyértékűek. Tízianak halhatatlan mesterművei mellett vannak rosszul sikerült alkotásai is.

Ma általános felfogás a művészetben és a műemlékek bírálatában a stilszerűség, vagy stiltisztaság. Sajnos, a múltban sok műemlékünk lett áldozata ennek a felfogásnak (pécsi, veszprémi, stb. székesegyház). Általában csak stilszerű épületeknek van joguk fennmaradni: ez ma az általános felfogás.

Ha elgondolom, hogy mi lenne a toledói székesegyházból, ha stilszerűre restaurálnák (nálunk így tettek a múltban és így tesznek még ma is), vagyis mindent kidobnának belőle, ami nem gót, vagy éppen nem román! Le lehetne egészen bontani, hogy kő kövön nem maradna, elpusztulhatna mindaz, amit századok óriási munkával, és hihetetlen művészettel, kitartással építettek. — Pedig merje valaki állítani, hogy a toledói katedrális nem a csodák csodája, így ahogy van, annak ellenére, hogy gót, renaissance, barokk váltakoznak benne stílus szerint. Talán éppen a stílusellentéteteknek tulajdonítható az a csodás hatás, melyet az emberre gyakorol ez az Istenháza, melyhez annyi kor művészete a legjobbját igyekezett adni és pedig nem avval, hogy előbb lerombolta a múltat, hanem azt tiszteletben tartván, hozzátette, építette, emelte a magáét.

Ezzel szemben nálunk a múltban nem tűrték a templomokban

a — szerintük — stílus-zavaró más művészetet. Ezek a kincsek aztán, mint hasznavehetetlen lomok kerültek a restaurálók, például nálunk a Stornók birtokába.

Sajnos, nem mondhatjuk, hogy ez csak a multban volt így, történnek még ma is hasonlók. Például Tóth Kálmán költőnk városában a nagy poéta kedves magyar kuriáját, szülőházát alakították át stílusosra (szóval lerombolták), avval a megokolással, hogy még nem nyilvánították műemlékké.

Mondhatná valaki, hogy az egyház csak kiforrott művészetet vehet át, amint a mult erre elég példát mutat. Ez sem áll. Greconak, ki a maga idejében modern volt, kit ma is szélsőségesen újnak tartanak, vajjon nem templomok őrzik-e most is műveit? Minden szélsőségsége mellett letagadhatatlan mély vallásos érzése, sőt különleges művészete is innen magyarázható. (Nem pedig azért, mert a látása hibás volt, mint újabban bizonyítják.) Akár apostolképei a katedrálisban, vagy keresztrevitele, vagy Orgaz gróf temetése a S. Toméban egyaránt felemelő, tiszta, mélységesen vallásos érzéseket fakasztanak bennünk. Pedig formái, kifejezése, egyszóval művészete akkor is új volt és a világiak számára érthetetlen ma is, éppen *expresszív* jellegénél fogva, mert a művészeti ízlés ma az *impresszionisták* nézetét vallja, vagy még azt sem... Nekik az a fontos, felismerhető-e a képen az ábrázolt tárgy és ugyanolyan-e, mint a természetben. Az számukra érthetetlen, hogy a művésznek lehessen ezenkívül áhitata, érzése, mondani valója. Greco pedig mindig szükségesnek érezte azt, hogy amit érez, hisz, azt ki is tudja mondani. Ő hitt egy különös, földöntúli világban és látott szépséget, mely nem külsőségekben mutatkozik meg, ezért érthetetlen ő azok számára, kik műveinek csak külső megjelenési formáit látják. Ő az *expresszionisták* őse és mintaképe. Szenvedélyes hívő, nem mint a csendes áhítatú, halk szépségekben gyönyörködő Fra Angelico.

Ma is csak az *expresszionizmus* az, mely vallásos művészetté válhat, éppen világnézeténél fogva. Emberi érzéseket, gondolatokat, világszemléletet akar közvetíteni és ha ez az érzés vallásos és a szemlélet Isten-hívésével párosult, vagy azzá tesszük, ha templomainkba fogadjuk a művészetet s az ő műveiket, akkor az egyház a legmegfelelőbb segítőtársat nyer tanításában és ilyen vallásos, belső érzésből fakadt művészettel, azaz — ami evvel egy — az egyházművészettel.

*

Szerencsére ezekkel a kérdésekkel az utóbbi időben egyházi részről is foglalkoznak már, de természetesen a megoldáshoz a művészet közeledése is kell. Így például Fieber Henrik fáradhatatlan, páratlan éleslátású harcosa volt az új vallásos művészetnek. (Sajnos korán elhalt.) Ő fedezte fel nálunk Nagy Sándort, Körösfői Kriesch Aladárt, bár vallásos célra legkevésbé volt alkalmas az impresszionizmus és az azt követő kor. Külföldön a beuroni apátság bencés művészei fáradoznak az új művészet megteremtésén. Ma nálunk Somogyi Antal ír Fieber szellemében az egyház részéről

és talán annak örökébe is léphet. Ő is az *expresszionizmus*ban látja a jövő vallásos művészetének lehetőségét. Írásában: a *Vallás és modern művészet*-ben igen sok megszívlelendő dolgot mond. Az egyház, papság keresse fel a művészeket megbízásával, legyen az bár a legkisebb dolog, a rajongó, az expresszív, az igazi művész örül, ha munkájának Isten házában teret kap s szívesen dolgozik rajongó lelkesedéssel.

Nagy öröm a művészeknek, hogy az egyház újabban foglalkozik a mai művészet befogadásával és ha kitart e dícséretes befogása mellett, úgy el kell jönnie a kornak, hol a két eszmény: a szépséget és igazságot kereső és ezeket hirdető vallás és művészet újból találkoznak, hogy egyetemesen, egyesült erővel, a mult fényes-séges tanulsága szerint hirdessék az élet tiszta, emberi, vallásos befogását.

(Budapest.)

Miskolczy Ferenc.

ESZMETÖREDÉKEK.

MAGYAROSABBAN, AVAGY GYÁRNOKOK, ERŐMŰVÉSZEK ÉS ÜVEGHÁZFIAK.

Bizonyára akadnak még az idősebb generáció tagjai között, akik emlékeznek a *faltos nyakorjánra*, *górugrányra* és *bájdalú zenérré*. Ezeket a szavakat akkor szerkesztették, mikor divatba jöttek a természettudományban is a mindenáron való magyar elnevezések. Ami azt illeti, ezek az elnevezések elég jellegzetesek voltak. Nagyobb megerőltetés nélkül is ki lehet találni, hogy a zsiráfot, kengurut és fülemülét takarják. Mégis, bármilyen szépek voltak, kimentek a használatból az *élennyel*, *könennyel*, *halvannyal* és a kémianak több mesterségesen gyártott szakkifejezéseivel egyetemben. Emlékeztüket, már jóformán csak a *higany* tartja fenn, amely bele tudott gyökeresedni a közhasználatba.

Kevesen tudják, hogy ezen a górugrány- és nyakorján-perióduson a magyar ipar és közgazdaság is átment. A negyvenes években, a Védegylet és Ipar-egyesület alapítása idején, a lelkes hazafiak nemcsak az idegen iparcikkeket akarták kiszorítani az országból, hanem az idegen műszavaknak is hadat üzentek. Egymásután gyártották az új ipari és gazdasági kifejezéseket. A legtöbbje ezeknek a műszavaknak ismeretlenül elmerült a feledés homályában, mert az élő nyelvhasználat nem fogadta be őket. Soknál ellenben meg sem tudjuk állapítani, hogy mesterségesen gyártották őket, mert máig is élnek és napról-napra használjuk őket.

Az első magyar iparkiállítás 1842-ben rendezték Pesten. Ezen a kiállításon azonban még nem gyárosok és iparosok, hanem *gyárnokok* és *művészek* mutatták be termékeiket. A művész szónak ugyanis egész más volt a jelentése, mint ma. Körülbelül a kézművesnek felelt meg; az az ember volt a művész, aki valamely művet állított elő mesterségében. Ezekben az esztendőekben Pesten igen tekintélyes iparos volt Sziij Bálint. Hirdetése az akkori lapokban elég sűrűn előfordulnak: „Sziij Bálint erőművész ajánlja gépelyeit a nagyérdemű közönség figyelmébe“. Maj nyelven gépgyárosnak nevezné magát és a lapokban gőzgépeit hirdetné.

Megjegyzendő, hogy a *gép* és *gépely* akkoriban még korántsem jutottak általános elismerésre. Az Iparegyesület Hetilap-jának egyik 1846 februári számában talállok kritikai elmélkedést arról, hogy ezeket a rossz kifejezéseket, melyek a német *Göppel*-re emlékeztetnek, helyesebb volna a malom mintájára *műlen* szóval helyettesíteni, mert ez magyarosabb és jobban kifejezi, hogy mechanikai erővel működő készüléket jelez. Ugyanott talállok azonban javaslatokat egész sor más fogalom magyar kifejezésére is. Az ismeretlen *szógyárnok* szerint füzet helyett jobb volna a *tűzet* szó, mert a papirlapokat tűvel erősítik össze. Az akkoriban még új inga helyett ajánlatosabb a *lóga*, a körző helyett pedig a *körítő*, mivelhogy ez a szerszám nem köröz (circulat), hanem körít (circulum fecit).

Javasoltatnak még a következő kifejezések: *önszörözet*, *lapadat*, *lapítani*, *kőböcz*, *taklap*, *gönczölög* és *fokosz*. Nehogy az olvasó hiába törje a fejét, elárulom, hogy ma ezeket következőleg mondjuk: hatvány, vetítés, vetíteni, köbtartalom, burkolat, állópont körül forog és forráspont. Magyarázatul nem felesleges

az utolsó két kifejezéshez némi megjegyzést fűzni. A *görczölög*ről maga a Hetilap a következőket mondja: „*Gönczölög*, vagy *gönyölög* az, ami a *göncz*, vagy egy állópont körül forog, mivel pedig a testek tengely körül *tengenek*, azért a területek és a vonalak alakítóinak, vagyis *petteknek gönczölögési* közepes állóhelye talán nevezethetik *göncznek*“. A *fokosz* azért nem *fokos*, hanem forráspont, mert megmutatja, hogy a hevítés hány foknál megy át forrásba. Ezek a műszavak egytől-egyig megbuktak. Épen úgy megbukott a *nádéd* is, melyet a nádcukor megjelölésére ajánlottak. Egy kifejezés azonban a javasoltak közül teljesen áment a használatba: a lefelé menő sík megnevezésére ajánlott *le-ítő*, vagyis lejtő. Tiltakozik viszont a Hetilap a hamuzsír kifejezés ellen, melyre semmi szükség sincs, minthogy annak jó magyar neve *szalaj*, a hamuzsírító pedig *szalajkár*.

Ezen a nagy szógyártási buzgalmon egyáltalán nem szabad csodálkozni. Nagyon furcsa volt akkoriban az iparnak, kereskedelemnek és általában a közgazdaságnak magyar nyelve. A Kolozsvári Hetilap egyik 1846 eleji számában Lukács Amália divatárúsnő közli vevőivel, hogy „Bécsből megérkeztek a *blondfőkötők*, *halbpuczos brieszlerék*, legdivatosabb *negligék*, ezekhez mindenféle *stoffok* és *pántlikák*, *utánosításhoz* valók is. (Ez vajon mi lehet?) *Florentiner* módon *takarítok* (valószínűleg díszítek), a legigazibb *florentintől* a legdurvább szalma, — *fein* lőszőrös, *pattent* hársos kalapokat csaknem egészen újra állítottam“. Ami az idegen szavak tömegét illeti, nem sokkal volt különbe ez a nyelv a kancelláriák tolvajnyelvénél, amely úgy tele volt tüzdelve deákkifejezésekkel, hogy manapság az úgynevezett latinműveltségű emberek se nagyon tudnák megérteni.

*

Nem csoda, ha ezzel a korrumpált nyelvvel szemben a magyar iparnak akkori társadalmi szerve, az Iparegyesület, melynek Kossuth Lajos volt az aligazgatója, majd 1846-tól kezdve igazgatója, felvette a küzdelmet. Ez a küzdelem két irányban indult meg. Az egyik volt a mesterséges szógyártás és a befurakodott idegen, vagy meg nem felelő magyar szavaknak új kifejezésekkel való helyettesítése, a másik a magyar nyelv ismeretének terjesztése a városok akkoriban jórészt német iparos- és kereskedőpolgárságának körében. Pesten az Iparegyesület az első magyar nyelvi tanfolyamot felnőttek részére 1845 július havában nyitotta meg az egyesület jegyzőjének újvilágutcai szállásán. Nagyon jellemző, hogy ennek a tanfolyamnak a költségeit az egyesület legnagyobb részben Haulik György zágrábi püspök 300 pengő forint adományából fedezte. (Mikor fognak zágrábi püspökök megint ilyen adományokkal járulni a magyar nyelvet terjesztő tanfolyamok költségeihez?)

1846 februárjától kezdve időről-időre egy visszatérő rovata van az Iparegyesület Hetilapjának, a „Műszó-rosta“, amelynek címe önmagát magyarázza. Ebben tárgyaltnak és vitattnak meg az egyesületnél javaslatba hozott és részben elfogadott új kifejezések. Ott találkozunk először az *életszerekkel*, *óvánnyal*, *halomási tőkével* és *halomási táblával*, a *műnőkszékkal* és ott folyik a vita a Kolozsvári Hetilappal arról, hogy mi a mechanikának a helyes magyar kifejezése. E szavak közül az *életszer* a német *Lebensmittel* egyszerű fordítása, az *óvány* a mai szabadalom, a *halomási tőke* és *halomási táblázat* pedig a halálozási tőkének és halálozási táblázatnak felel meg. A mechanikánál a kolozsvári újság a *géptan* szót ajánlotta, amit az Iparegyesület azzal kifogásolt, hogy ez a *Maschinen-Lehre*-nek felel meg, holott a mechanika egészen más. Erre jobb

volna az *erőszet* szó használata. A *műnökszék*, amelyet magyarázat nélkül aligha lehet megérteni, a francia *Conseil de prud'hommes*-nak volna a fordítása, amely a negyvenes években Franciaországban autonóm jellegű véleményező szerve volt az iparnak.

Elszörva az egykorú lapokban, könyvekben és röpiratokban számtalan kifejezés akad még, melyek ma már teljesen elvesztek, vagy egészen más értelemben használják őket. A zongorakészítő akkoriban még *zongorász*, a díszműves *ékműves*, *ékész*, vagy *ékező*, a vésnök *mintázó* vagy *tomporos*, a női divatárus *nőpipéresz*, a mozdony *gőzmozgony*, a talpfa *talajküszöb*, a vasúti fuvarozás *szállító mozdítás* (locomotion), a pályázati felhívás *csődületi jelentkezés*, a haszonszámítás a *nyereség reményteljes hánylatának számvetése*. Vita folyik arról, hogy mi volna a procent, vagy percent helyes magyar kifejezése. Egy ideig a *századbér* kifejezés használatos, amelynek magyarossága ellen nem is lehet kifogást emelni. Ennek azonban jogosan ellene vetik hogy a percent nem mindig a pénzért adott bért jelenti, hanem a haszontól független számításoknál is használatos. Ekkor kezd divatba jönni a *száztóli*, majd utóbb a máig is élő *százalék* kifejezés.

Nagy küzködés folyt a gazdasági élet egyes fázisainak és intézményeinek elnevezése körül is. Nem volt kifejezés a termelésre, előállításra. Ennél egyidejűleg a *szűleség* szóval kísérleteztek. Az árúház, vagy árucarnok fogalmát az iparárda szóval fejezték ki. Kereskedelmi *nyerészet* volt az üzleti haszon. A tőzsdének akkoriban közönségesen börze volt a neve, de a magyarosítás buzgalmában voltak, akik az egyetem analogiájára az *ügyetem* kifejezést ajánlották, lévén a börze az a hely, ahol az üzletemberek összegyűlnek, hogy ügyeiket intézzék.

A hirdetések nyelvében a negyvenes években nagyon használatos szó az *áru*ló. Szivar-áru, kelme-áru stb. Ez a kifejezés ma idegenszerűen hangzik, pedig annakidején az élönyelvből vették át. Erdélyben a székely vidékeken ma is nagyon sok helyen lehet eladás helyett árulást olvasni a cégtáblákon.

Mindezeket a szavakat kis töprengés után, többé-kevésbé meg lehet érteni és magyarázni. Ki tudja azonban megmondani, hogy mit jelent az *üveg-házfi*? Pedig ez még egy 1845. évi vezércikk címében is előfordul: „Német *üveg-házfiak* és egy példánygyár leírása”. A magyarázat elég egyszerű. Németországban, mikor Li s t kidolgozta a közgazdaságtan nemzeti rendszerét és a védvamos irányzatnak erős pártja keletkezett, a túloldalról *Treibhäu s lereknek* kezdték gúnyolni azokat, akik mesterséges eszközök alkalmazásával üvegházi iparokat akarnak teremteni. *Üvegházfiak* alatt minálunk a védvamosak értendők. Ezt az elnevezést alkalmazza a bécsi érdekeket szolgáló Budapesti Híradó a Védegyelet híveire. K o s s u t h é k természetesen tiltakoztak az elnevezés és a benne foglalt gyanúsítás ellen. A jelzett cikk és válasz a Budapesti Híradónak, utal a védvamos német országokban elért iparfejlesztési eredményekre és ismertet egy olyan *példánygyárat*, mai nyelven mintaüzemet, mely a kigúnyolt védvamos rendszernek köszöni létét és virágzását.

*

Nyolcvan esztendő elteltével lehetetlen bizonyos megindultság nélkül szemlélni annak a jelenségeiben sokszor naiv, de egészében életbevágóan súlyos küzdelemnek a nyomait, amely a szabadságharcot megelőző időkben a magyar közgazdaság és mellette a magyar közgazdasági műnyelv megteremtéséért is folyt. Hogy ennek a küzdelemnek a harcosai gyakran túllóttek a célon, erőszakot kö-

vettek el a nyelv törvényein, és olyan szavakat is meg akartak magyarosítani, melyeknél a mindenütt elfogadott nemzetközi kifejezésnek a használata a célnak jobban megfelel, érthető és természetes. Ezek a jelenségek a nagy nyelvújítási harcban sem voltak idegenek. De hogy ennek az ipari nyelvújítási harcnak voltak eredményei, még pedig gyorsan jelentkező eredményei, az is kétségtelen.

Aki a 30-as évek lapjait közvetlenül a szabadságharcot megelőző esztendő lapjaival hasonlítja össze, meglepődhetik a gazdasági műnyelvnek tíz esztendő alatt történt gyarapodásán és *csinosodásán*. Ha vannak is panaszok az idegenrendszerúségek miatt, ezek már egészen más természetűek, mint egy évtizeddel előbb. A propaganda, sok jóindulatú figyelmeztetés és korholás, használt. Az iparosok és kereskedők kezdenek magyarul beszélni, beszélnek magyarul, legfeljebb még bizonytalankodnak a magyar nyelv használatában. Sokszor nem tudják, hogyan fejezzék ki magukat. A *szógyárnokoknak* és *műszó-rostáknak* ezen kell segíteni.

A „honi” az egész vonalon és minden vonatkozásban divatba jött. Kosuthnak az 1847. év elején van egy nagyon érdekes vezércikke a hazai nyelv használatáról, amely az idegenszerűségek, ostromozása mellett nagyon jellegzetesen utal erre a változásra. A zsidógyerek, akit apja tizenöt garas tőke befektetésével „jövő millionaerré” avat, zsinóron skatulyát akaszt a nyakába és utcaszerte buzgón kiabálja a *rrreibholzlit*. A skatulya fölött azonban már ott lóg a felírás, hogy *Hani*. A hanglejtése ennek az ortográfiának még idegen, de a jelenlétét nem lehet letagadni. A boltos — még a legprimitívebbje is — nem az idegen portékára büszke, hanem a magyar jelszavakhoz alkalmazkodik. Ez már a magyar *üvegházfiak* munkája. A még megírásra váró magyar gazdaságtörténetben működésüknek erről az oldaláról sem volna szabad megfeledkezni.

(Szeged.)

Tonelli Sándor.

BÉCS FRANCIA IRODALMA.

A magyar irodalom történetét oly közelről érintő bécsi francia irodalom kutatása nagyon hasznos segédeszközt kapott Oravetz Vera disszertációjában: *Les impressions françaises de Vienne, 1567—1850* (Études Françaises publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged, 1930). A dolgozat körül keletkezett kis irodalom*) mutatja, hogy ez a kérdés Oravetz Vera bibliográfiája révén aktuálissá lett és most már szinte megköveteli a továbbkutatást, valamint az anyagból levonható következtetések elvégzését.

Egy ilyen továbbkövetkeztetés igazolja a kérdés fontosságát magyar szempontból.

*

Ismeretes Petz Gedeon sokat idézett tanulmánya *Bessenyei és Destouches* kapcsolatairól (Egyet. Philol. Közl. 1884). Petz Destouches hatásának jelentőségét mérlegelve föltételezte, hogy Destouches „filozófusai” — Bes-

*) V. ö. Eckhardt Sándor, A bécsi francia könyvek bibliográfiája (Egyet. Philol. Közl. 1931 és Napkelet 1930: 1092). — Zolnai Béla, Bécsi francia nyomtatványok (Széphalom 1931: 121). — Hans Zedinek, Französische Wiener Drucke von 1567-1850 (Reichspost 1931. máj. 19). — Hans Zedinek ism.: Zentralblatt für Bibliothekswesen 1931: 677.

senyei *Philosophus*ának mintái — megjelentek a bécsi színpadon és hogy Bessenyei a *L'Homme singulier* című darabot láthatta. Ennek a kérdésnek végleges eldöntését a bécsi francia színház történetének megírása hozta,**) de Bessenyei szempontjából nem is kellett megvárunk a bécsi francia színház műsorának publikálását, mert Oravetz Vera adataiból kitűnik, hogy Destouches darabja a bécsi könyvpiacra könnyen hozzáférhető volt 1762, 1764 és 1768-as bécsi francia kiadásokban. Destouches-nak egyébként más darabjai is sűrűn szerepelnek a bécsi francia irodalomban. Petz Gedeon hatás-kimutatásának lehetőségét tehát a bécsi francia nyomtatványok bibliográfiája erős külső érveléssel támasztja alá.

*

Az alábbiakban egy pár pótlást közlünk Oravetz Vera bibliográfiájához, amely — mint minden bibliografia — talán sohasem lesz teljes...

1730.

Catéchisme de Montpellier...

Oravetz Vera adata, 66. l. — Első kiadás: Paris 1702 (imprimé par ordre de Messire Charles Joachim Colbert, Evêque de Montpellier). Szerzője François-Aimé Pouget. — V. ö. (Patouillet) Dictionnaire des livres jansénistes, Anvers 1852, II: 276.

1732.

Tillemont: *Histoire des Empereurs...*

Oravetz Vera adata, 66. l. — Szerzőjének teljes neve: Sébastien Le Nain de Tillemont. — Első kiadása Paris 1690-97.

1750.

Stock, Simon: *Exercice journalier de piété à l'usage de Sa Majesté l'Impératrice Reine d'Hongrie et de Bohême*. Traduit de l'Allemand en François par le R. P. —, Carme déchaussé, Aumonier de la Garde des sept Suisses de Sa Majesté Impériale. Imprimé à Vienne en Autriche, chez Jean Pierre van Ghelen, Imprimeur aulique de Sa Majesté Impériale Royale. Se vend chez Jean Christ. Held, Libraire Relieur à la rue de la Cour vulgairement Kolmarck. 1710. Avec Permission, Approbation, et Privilege.

12° 10 + 257 + 3. l. — Megvan a Nemz. Muz.-ban: „Mor. 2504.” — Az egykorú kötés fölírása: „Heures de Cour.” — Zolnai Béla szíves közlése.

Tillemont: *Histoire Ecclésiastique...*

Oravetz Vera adata, 66. l. — V. ö. főntebb. — Első kiadása Paris 1693-98.

1761.

Entretiens avec Jésus-Christ...

Oravetz Vera adata, 98. l. — Az első kiadás (Toulouse 1728) címe valamivel hosszabb: ... et pour s'en approcher dignement; par un Religieux Bénédictin de la Congrégation de S. Maur. — Patouillet szerint (i. m. II: 33) szerzője: Dusaull.

1763.

Royaumont: *Histoire du V. et du N. Testament...*

Oravetz Vera adata, 105. l. — A könyv szerzője nem más, mint Nicolas Fontaine janzenista, aki csak pseudonyme-ként használta a R. nevet. — A könyv megjelenési éve Sainte-Beuve (Port-Royal, 1878, III: 247) és Patouillet (i. m. II: 223) szerint: 1669.

**) V. ö. J. Witzenez, Le théâtre français de Vienne. (Études Françaises 5). Szeged 1932: 52.

1767.

Racine, Jean: *Abrégé de l'Histoire de Port-Royal*, par M. —, de l'Académie françoise, ouvrage servant de supplément aux trois volumes des oeuvres de cet auteur. Imprimé à Vienne et se trouve à Paris chez Lottin le jeune . . . 1767. 12°.

Első kiadása Cologne 1742, első teljes kiadása a bécsi nyomtatvány. — V. 8. Moland Oeuvres complètes de J. Racine, Paris 1876, VI. köt. IV-VI. l. — A bécsi kiadást említi még a következő antikváriusi katalógus: Le Fouineur, 54 rue du Montparnasse, Paris, Cat. 31, 64. l. 932. sz. (Zolnai Béla szíves közlése).

[Paccori, Ambroise:] *Avis salutaire* . . .

Oravetz Vera adata, 113. l. — Azonos a 112. lapon szereplő *Avis* . . . c anonim munkával.

1775.

Abrégé de toutes les sciences, à l'usage des enfans de six ans jusqu'à douze. Édition revue et presque refondue. Vienne, chez Jean-Thomas de Trattner. 1775. 8° 78 l.

Megvan a szegedi Somogyi-könyvtárban: „Fc 1408.”

1782.

[Levesque Pouilly de Burigny, Jean:] *Traité* . . .

Oravetz Vera adata, 135. l. — Reusch (Index der verbotenen Bücher, Bonn 1885, II: 574) szerint a szerző neve helyesen: Buvigny.

Lettres de notre Saint père le pape (Pius VI) et de Sa Majesté l'empereur (Joseph II), telles qu'elles ont paru dans le supplément de la Gazette de Vienne, du 6 Mars 1782, suivies des remontrances du cardinal archevêque de Strigonie, primat de Hongrie. En latin et en françois. Nouvelle édition, soigneusement corrigée avec des notes en réponse à une lettre anonyme. A Rome. 8°, 142 l., 1782.

Nem bécsi nyomtatvány, de egy bécsi francia ujságból készült utánnymat. — V. 8. Petrik II: 586.

1784.

André, Abbé: *Histoire générale et particulière de Bohême*, par. — A Vienne et à Strasbourg, chez les Frères Gay imprim. A Paris chez Nyon, Belin et Lamy libraires. 1784. 8°, 2 kötet, XXIV + 467 és 444 l. + 1 táblázat.

Ez a cím teljesebb, mint Eckhardt (i. h. 15. sz.) és Zolnai (i. h. 122. l.) adata. — Megvan a szegedi Somogyi-könyvtárban: „Ga 1015.”

1790.

Nouveau dictionnaire françois-allemand et allemand-françois à l'usage des deux nations. Nouvelle édition, corrigée et augmentée. A Vienne, Prague et Brünn, chez Jean-Thomas de Trattner. 1790. 8°.

A szegedi Somogyi-könyvtár példánya — csak a második kötet, IV + 1747 l. —: „Hd 892.”

1795.

Gros catéchisme du diocèse de Chartres. Imprimé par l'ordre de Monseigneur l'illustrissime et révérendissime Pierre Augustin Bernardin de Rosset de Fleury, évêque de Chartres. Divisé en quatre parties. A Vienne de l'imprimerie d'Ignace Grund. 1795. 8°, 144 l.

Szegedi Somogyi-könyvtár: „Ad 1159.”

1810.

Genlis, Mme de: *Sainclair ou la victime des sciences et des arts*. Nouvelle, par —. A Vienne et Prague, chez François Haas libraire. 1810. De l'imprimerie d'Antonie Strauss. 12°, 106 l.

Szegedi Somogyi-könyvtár: „Hf. 680.”

1815.

[Fénelon:] *Lettre de M. François de Salignac de la Mothe Fénelon, archevêque-duc de Cambrai à M. l'évêque d'Arras sur la lecture de l'Écriture Sainte en langue vulgaire*. Suivant l'édition de Paris de 1791. Vienne 1815. De l'Imprimerie des PP. Arméniens Mechitaristes. 8°, 42. l.

Az egri Érseki-könyvtár példánya (Czimjegyzék I, 1893: 87) alapján. — Zolnai Béla szíves közlése.

1840.

Fénelon: *Les aventures de Télémaque*... 1840. 8°, 192 + 189 l.

Eckhardt adata (l. h. 30. sz.) — Megvan a szegedi Somogyi-könyvtárban: „Hf 2227.”

1846.

Deryaux, Antoine: *Reflexions sur l'organisation végétale et animale, la transformation des matières, l'immortalité de l'âme, la définition du mouvement perpétuel que la nature offre aux yeux des hommes, et un nouveau système sur la marche des astres*. Par —. Vienne, imprimerie et lithographie de Timon frères. 1846. 8°, 2 + 62 l. + 2 térkép.

Szegedi Somogyi-könyvtár: „Db 195.”

Év nélkül.

Nouveau dictionnaire allemand-français et français-allemand. Septième édition, refondue et augmentée de près de mille articles. Vienne, chez Antoine Strauss imprim. et chez Antoine Doll libraire. 8°, 2 köt., VII + 560; 561—1104 l.

A szegedi Somogyi könyvtár példánya: „Hd 38.”

Staël-Holstein: *De l'Influence des passions sur le bonheur des individus et des Nations*. Vienne, chez Schrambl.

8o, 349: l. — Megvan a szegedi egyetem Francia Philologiai Intézetének könyvtárában (Oravetz Vera szíves közlése.)

*

Tekintettel arra, hogy adataink nagyrészt a szegedi Somogyi-könyvtár szolgáltatta, Eckhardt Sándor adatai pedig jórészt az aradi könyvtárból valók: valószínűnek tarthatjuk, hogy egyéb hazai könyvtárak (Eger, Debrecen, Pécs, Szombathely) átvizsgálása szintén haszonnal járna a bécsi francia bibliografia szempontjából. De az így előkerülő adatok annak is bizonyosságai lesznek, hogy a magyarországi francia kulturát közvetlenül a bécsi francia kiadók látták el könyvekkel.

(Szeged.)

Jezerniczky Margit.

KÉT FOGOLY.

A népszerű regénynek immár hetedik éves változatlan sikere alkalmából közöljük az alábbi — sosem késő — kritikát.

Takács Péter budapesti úrifüü beleszeret — természetes, hogy beleszeret. Mondjuk egyszerűen: Takács Péter és Almády Mielt (sic!). Csudálatosan finom, disztíngvált emberek. S amellet szép mind a kettő. A fiú már a regény legelején (I. 6.) „sokáig elnézi az arcát” (a sajátját) egy gyógyszer-tár fekete cégtükrében, nézi az arcát, mely „kellemes és megnyerő”, igazgatja az öltözetét, mely kissé kopott, de úrias. A leány pompás kezein keresztül exponáltatik az olvasónak; kiegészítésül megtudjuk, hogy „mellei aprók, sejtelmes gyöngéd vonaluk” van (I. 32.), olyan az egész lány, mint valami egyedülien tökéletes, ritka virág. Takács Péter, aki nem csókolt még azelőtt úrilányt (csak a Bunzék német kis-asszonyának „csókolt bele a szájába”), elemlekedik rajta, milyen is lehet az. „Az ilyen csókhoz, töpreng, ügyes és finom szavak, lehalkított, félbeszakított mondatok és elmélyített, átható tekintetek rejtelmes ösvénye vezet, mint valami titkos kis lugashoz”. (I. 33.) Ügyes, finom szavak, lehalkított mondatok vezetik az író. Hová?

Az első csók „idegenségében még borzasztó” Mieltnek (I. 123.). De aztán „megolvadt a szája és most érezte meg először a csók ésbontó ízét” (I. 126.). Az előkelő papa ott dolgozik a szomszéd szobában, Péter boldog: „a combja élén megérezte a hozzásimuló test formáit [ennek a szónak plurális-használatáról statisztikát lehetne készíteni a népszerű regényből] és a két forró kis mell ott gyűrődött fent a karjaiban” (u. o.).

Tavasz. A flört kissé túl intenzív, de még semmi „shoking”. A lehetőségek törvényes formában realizálódnak. A kisértések fenekedő sárkánya porban s így lelkiismeretünk teljes nyugalomával vehetjük tudomásul az Arno-parti szállodában végbemenő fiziológiát (I. 172 és kk.). Az író csak pontos előkészületeiben és érzékelhető eredményében ismerteti az aktust: noblesse oblige... Olasz nász: omen. Mert ami ezután következik, az hol Pietro Aretino-ra, hol D'Annunzio-ra, hol meg — Guido da Verona-ra emlékeztet. Az asszony „minden pórúsában érzi a hajnali szeretkezés eszeveszett gyönyörét” (I. 187.). A férfi sem marad el mögötte.

„Isten megfoghatatlan lénye” pedig „közelhajol” és... megnyílik előtte „az emberi sors gyönyörű értelme”:... „Ízleljétek egymás testének ízét, ebben az ízben, gerinceteken [?] átlöbögve az én lelkem lángol [notabene: Isten mind-ezeket a templomban mondja —], mely így teremt életet. Szeressétek egymást és legyőzitek a halált, mert a szerelemben megnyíló testetek nedve átfolyik a végtelen életbe...” et sic porro (I. 184—85.). Vajjon ez a szerelem kiállja-e a távollét próbáját? Kitér a háború. Péter hadifogságba esik. Évekig hűséges. Mielt már korán rájön, hogy ő voltaképen, ha meghányjuk-vetjük — asszony. Esténként „elnyújtóztatja pompás testét az ágyban és mint valami rajta kívül álló erő, túrja fel ágyékát az érzéki vágy”. A házasságtörés sohasem volt „shoking” jó társaságban. De minél jobb a társaság, — úgy látszik — annál kevésbé shoking: Golgonszky Iván különös, rendkívüli módon érdekes rassz-férfi, diplomata és királyi kamarás... Keveset tudunk meg ennek a szerelemnek érzéki (és egyéb) körülményeiből, de ha egynéhány olasz, francia szerelmi regényt olvastunk, nem is vagyunk rászorulva. Nehéz a sora a hadiözvegynek: fogoly ő is. Igen természetesnek érezzük az egész folyamatot, szinte unalmasan termé-

szetesnek. A jegyesség lüktető crescendo-ja, a mézeshetek fortissimo-ja után ez a szerelem nem hoz másvalamit, újat. Akármilyen furcsa legény is Golgonszky „kegyelmes úr“, ő csak megelégtője egy fölöttébb határozott szükségletnek. Vívódás? Ez is van a regényben, de inkább dominál az unalom. Takácsné Miatt nem tud mit kezdeni az idejével, „érzelmeivel“. „Azután“ pedig: borsószik a háta, ha az ura esetleges hazatérésére gondol. Igaz: egyszer öngyilkos akar lenni. Fiziológia: a nőorvos igen nagyon megkínozta szegényt; a fájdalom mocs-kától akar menekülni ez az ápolat „pompás“ asszony.

Vajjon mi történik a másik fogollyal? Lassan beleilleszkedik a szibériai tábor életébe, sötétén fáj neki felesége hiánya, égeti a féltékenység. De ösztön-szerűleg, nem unalomból és érzéki nyughatalanságból, hanem szociálisan, lélek-teljesen erotikus szükségletétől indítatva házasságot köt egy kedves, szelíd orosz leánnyal. Nem is szerelmes.

Minek is ez a nagy szó ennek az elszomorítóan, csüggesztően természetes fenoménnek a megjelölésére? Szerény nézetünk szerint Péternek Linácskával való erotikus barátsága a regény legjobb fejezete. Egyébként is: a fogolytábor leírása, ha olykor lehangolóan tárca- és színes-riport ízü is, nagyjából sikerült. A magárahagyott közösség heroizmusát azonban nem lehet síma és finom mon-datokkal felidézni. A bolsevizmus rángó élményét csak okos, áttetsző, mond-hatónk, ismertető stílusköntösében látjuk viszont a könyv lapjain.

De térjünk vissza Budára. Nincs mit mondani. Se nekünk, se az írónak. Halljuk: „Mire rendelte Isten az ő nehéz, selyem haját, gyöngéd, fehér kebleit, lágyvonalú csípőjét és egész testének remek szépségét, ha nem a szerelemre?“ (II. 324.) Péter hazatérését jelenti valami iroda. Dermedtség. Majd, mikor meg-tudja az asszony, hogy férje elpusztult, valami ideges összeomlás következik. Kiheveri az ember. És él tovább, lehetőleg jól. Itt következik a szerző legkülö-nösebb írói mutatója. Így kezdi az utolsó fejezetet: „Öt esztendő mult el azóta...“ Láthatók Miatt és Golgonszky, mind boldog szülők. Figyelmeztet az inas, hogy Miatt „Kegyelmes asszony“. Filmekben szokás az ilyesmi. Inkább csak a régifajtaiban. De azért meggondolandó: Marlene Dietrich, mint ex-démon és boldog családanya. Lélekemelő volna. Miatt nem tagadhatja meg a „kegyelet adóját“ Pétertől: urával, annak autóján, amolyan nagyvilági módra ellátogat Tobolszkba, hogy felvirágozza volt férje sírját. Természetes, hogy Linácska háza mellett visz el az útjuk. Tabló: Péter gyermeke az udvaron, özvegy párja csuporral a kapuban. És az autó pora egy darabig még ott áll az országút felett. Az olvasó felsőhajt és elérzékenyülten teszi le a könyvet. Borúra derű, továbbá milyen szép is, ha az embert nem teszi érzéketlenné a boldogsága.

*

Hogyan írta meg a szerző ezt a regényt és mivégre? Először is: jól írta meg. Olyan jól, hogy szinte kedve kerekedik az embernek valami darabos és elrajzolt írást kezébe vennie — pihentetőnek. Egyszerűbb, disztíngáltabb stílá-ris eszközökkel nem lehetett volna megoldania sokrétű feladatát. Nem lehet ügyetlenségen rajtakapni: enyhe eleganciával hajladoznak a szépívű mondatok, vagy, ha kell, keményen illeszkednek együvé, vagy, ha úgy illik, szaggatottan bukdácsolnak, lelkendeznek. Nincs az a miliő-festés, az a szituáció-rajz vagy természeti jelenítés, ami zavarba ejtené az író. Néhol egészen feltűnő, micsoda realiztikus képzelete van.

De... Látszik, kínosan megérik, hogy ez a símulékony, biztos írnitűdás nem egyéb, mint rutin — persze a legjavából. És ha az ember ezt fölfedezte,

nincs az a műgond, ami elviselhetővé tenné pl. a Takácsné kispolgári interieur-jének leírását, vagy Szűcs Pali rokonszenves otrombaságának, Olga lázadó bűnbeesésének, vagy a cár tragikus „rab-gólyai” életének a rajzát. Fatálisan felszínes ez az irnitudás, felszínes még a testi szerelem „dallásában” is. (Nem az „erotika” bánt, hanem az, hogy ez az erotika könnyű, üres.) Az író mindent megtud mondani. Nem vonatkozik rá A d y mélységes szava: „fagy és fátum fogja a számat...” Csak azt mondja, amit mond; nincs titokzatos folytatódása az olvasó lelkében. Fétis ez a stílus: nincs mögötte a Láthatatlan.

A második kérdés: mivégre írta meg a szerző regényét? Hirtelenében e válasz tolul: nem tudom.

De talán ebből a negativumból holmi fények vetődnek a munkára. A legközelebbiekvő föltevés: meg akarta írni a szerelem szükségességét, mindenhatóságát, fenségjogát. De ehhez a szerelmet kellett volna megírnia mindenekelőtt. Sikerült megmutatnia a következőt: „nagyon jól esik az embernek, ha van erotikus, sőt szekszuális partnere, ennek ellenkezője pedig nem esik jól...” De hiszen ezt a „morált” nem kell regényből tanulni, ezt minden zsúr-habitué ismeri. (De úgylátszik, újra meg újra szereti hallani: a könyv kilencedik kiadásánál tart.) Vagy tán emléket akart állítani egy színes, szomorú életnek? Lehet, csak-hogy az a kérdés, ránk tartozik-e ebben a formájában? Lírává, vagy vízióvá mélyítette, remegtető, vagy megrázó értelmét adta volna... Ehelyett: ügyes, kissé édeskésen szórakoztató, enyhén (?) csiklandozó történetet adott, melyből hiányzik mindennemű mélyebb állásfoglalás. És miután a „fehér” és „keresztény” Z i l a h y Lajos a társadalmi bon-ton ellen voltaképpen nem vét ebben a választékos regényben, szerencsésen megmenekült attól a anathemától, mely a „budapesti irodalmon” súlyosodik.

(Szeged.)

Szeri Endre.

MADÁCH ÉS NAPOLEON.

Gy. J u h á s z László írta *Madách és Lamartine* című cikkében (Szépművelő, 1931: 181): „Hugo bálványának, N a p o l e o n n a k még a neve sem fordul elő a tragédiában”. A cikk megjelenése után T o l n a i Vilmos arról értesített, hogy az *Ember tragédiája* tizennegyedik színében, a 3895. sorban a következőket írja M a d á c h:

Mi lesz N a p o l e o n, ha büszke célját
Nem egy nép vére egyenlíti ki?

Köszönettel regisztráljuk ezt a tényt, amely megdönti Gy. J u h á s z Lászlónak állítását. A *Madách és Lamartine* című cikknek egyébként — amely a szerző disszertációjának egyik lényegesen bővített és továbbfejlesztett fejezete (v. ö. *Un disciple du romantisme français*, Szeged, 1930) — csak fokozza értékét ez a módosítás, mert még egy szállal a francia romantikához fűzi M a d á c h o t. A kérdéssel kapcsolatban fölvehetjük a kérdést: mért nincs a magyar klasszikusoknak indexszel ellátott kiadása?

(Szeged.)

Z. B.

A CSEH KUPECZKY.

A trianoni magyarság művelődéstörténete — ahelyett, hogy frázisokat, érzelmes szölamokat és primitív harag-tirádákat gyártana — jobban tenné, ha ellenségeink szaktudományos mezben megjelenő publikációit a szaktudomány teljes apparátusával igyekeznék megcáfolni...

A csehek *Prager Rundschau* címmel kiadnak egy németnyelvű, általános érdekű revüt, amely méltó párja a *L'Europe Centrale* című francia hetilapnak.*) A *Prager Rundschau* II. évfolyamának 151—161. lapjain művészettörténeti tanulmány jelent meg egy Jan Krofta nevű szerzőtől *Johannes Kupeczky* címmel. Ez a cím már mutatja, hogy miről van itt szó: Rákóczi udvari festőjét bekebelezni az új köztársaság szellemi kincsei közé. A tanulmányt bizonyára észre fogják venni művészettörténészeink (ha nem, akkor ismét vesztettünk egy csatát). Itt csak két mozzanatára akarunk rámutatni. Az egyik az a törekvés, hogy a magyar tudományt diszkreditálják az európai közvélemény előtt. Zsilinszky Mihály (1878) és Ormós Zsigmond (1880) Kupeczky-monografiáiról azt állítja a szerző, hogy tudományos értékük jelentéktelen. Nyári Sándor monografiája (1889) pedig: megbízhatatlan és bőbeszédű.

Ilyenformán és röviden elintézve a magyar művészettörténeti kutatást, a szerző Kupeczky nemzetiségének kérdésére tér át. „A magyar propaganda-irodalom magyar művészt lát Kupeczkyben” — írja és ezután adatokkal igyekszik bizonyítani, hogy Kupeczky nem „Szlovákiában”, hanem Csehországban született és kortársai előtt, mint *pictor bohemus* szerepelt... A magyar kultúrához ezek szerint „semmi mélyebb kapcsolat” nem fűzte a „nemzetközi” barokk festőt...

(Révfülöp.)

G. P.

*) V. ö. erről Széphalom 1930: 308.

ALFÖLD.

ENDRESZ PÉLDÁJA ÉS SZEGED.

Részlet Szily Kálmán államtitkárnak Szabó József sub auspiciis gubernatoris doktoravatási ünnepén mondott beszédéből.

Még nem ocsudtunk fel abból a bénító fájdalomérzésből, amit a diadalmas magyar repülőknek, Endresz Györgynek, hű társának és a *Justice for Hungary* gépének tragikus vége villámcsapásszerűen idézett elő szívünkben. Még kábultan és zavartan kérdezzük, miért kellett ennek így történni? Siratjuk a levegő magyar hőseinek és vértanúinak halálát, fáljaljuk a magyarságnak dicsőséget szerzett gép pusztulását, és babonás érzéssel szorul össze szívünk arra a gondolatra, hogy ennek az immár roncsokban és üszkökben heverő gépnek *Justice for Hungary* volt a neve. Önkéntelen és alig elhárítható eszmetársulással a magyar igazság sorsára rossz óment láthatunk ebben a rettenetes katasztrófában. Ámde a babonás hit nem férhoz méltó.

A magyar igazság szent eszmé, aminek sorsát nem lehet hozzákötni bármily kiváló, de mégis törekény emberi élethez, sem bármily tökéletes, de mégis élettelen tárgyhoz. A magyar igazság hol büszkén szárnyal, hol lebukik, majd újra fölemelkedik, de meg nem halhat, mert vigyáz reá az Igazságos Isten, és mert vágya, életcélja a magyarok millióinak, egy egész nemzetnek.

Igaz, hogy a magyar nemzetnek ezredéves történelme alatt vajmi ritkán adta meg a sors azt a kegyet, hogy hosszú időn keresztül zavartalanul élhette volna a biztosan megalapozott, a belső és külső viszonylatban kiegyensúlyozott állami létnek életét és élvezhette volna az ebből fakadó nyugodt, természetes fejlődésnek áldásait. A magyar történelem a magasba emelkedéseknek és a mélybe zuhanásoknak drámai egymásutánja.

Most újra a mélységben vagyunk. De azért Isten és nemzet ellen való bűn volna átadni magunkat a kishitű kétségbeesésnek, és a jobb jövő biztos hitéről való gyáva lemondásnak. Különösen bűn volna ez éppen Szegeden és éppen a Ferencz József Tudományegyetem aulájában. Ez a város és ez az egyetem nagyon ismerheti a sors forgandóságát, a megpróbáltatások kálváriáját, és a „borúra derű” mélységes igazságát.

Az a város, amely félszázaddal ezelőtt a Tisza hullámsírijában feküdt és amelyben a szennyes ár elvonulása után alig maradt más hátra, mint romhalmaz, emberi javak pusztulása és amely itt áll ma büszkén, csodás szépségében, mint a magyarság városalkató erejének fényes bizonyossága, — az a város tudja, hogy mi a szenvedés, tudja, hogy mi a kemény munka, de azt is tudja, hogy van feltámadás. És az az egyetem, amely a magyar sors egy tragikus fordulóján elvesztette gyönyörű otthonát, amely végigélte a hontalanságnak keserves éveit, és amely itt Szegeden, a befogadó város szeretetétől és nagylelkű áldozatkészségétől valósággal elárasztva új, meleg és a régivel kényelemben vetekedő otthonot talált, ahol világszerte megbecsült, elismert nevet vívott ki, az az egyetem fiait nem a kétségbeesésre, hanem csakis arra taníthatja, hogy „küzdj és bízva bízzál”.

..... Ön, fiatal Barátom, méltónak bizonyult arra a ritka nagy kegyre, hogy doktorrá avatása a Kormányzó Úr legmagasabb pártfogásával történhesék meg. Ön ezzel a különös kitüntetéssel erősen ki van emelve doktortársai

közül.... Önnök fokozottabb mértékben kell művelni tudományát, nagyobb béketűrőssel, kisebb zúgolódással kell hordani a mai magyar élet súlyos, sokszor már elviselhetetlennek látszó keresztjét, de egyben teljesebb erőmegfeszítéssel kell dolgozni és küzdeni a Magyar Igazságért, mert ön meg van jelölve a magyar ifjak között egy, csak keveseknek megadható jellel, Magyarország Kormányzójának gyűrűjével.

(Szeged, 1932. máj. 24.)

ALFÖLDI IRODALOM?*)

Klebelsberg Kunó gróf nyilatkozatából (B. H. júl. 2.): A városias jelleget mi adja meg? Ipar, iparkodás és művelődés. Ezeknek a gondolatoknak a jegyében jöttek létre a mezőkövesdi alkotások s általában a kultúrépítkezések az Alföldön, amelyekért sokat bántottak. A történelem azonban azt tanítja, hogy nagyobb dolgok alig jönnek létre a nélkül, hogy azokért valaki üldözést ne szenvedjen, — hogy a nagy dolgokba mindig vér vagy könny vegyül. Az önök elismerése mindenért kárpótol, amit el kell szenvednem azért, hogy az Alföld művelődését igazán szolgáljam.

A volt közoktatásügyi miniszter úr mostani szegedi tartózkodása alatt felvetette azt a gondolatot, hogy egy alföldi irodalmi szervezetet kellene teremteni s ennek a szervezetnek az lenne a feladata, hogy az általa összegyűjtött anyagi javak segítségével részben halott, részben élő, új magyar tehetségeknek szépirodalmi alkotásait a nyilvánosság elé vigye, azokat az alkotásokat, amelyek a magyar Alföld lelkét szólaltatják meg.

Mint minden kulturális gondolatot, a legnagyobb szeretettel fogadjuk ezt a tervet is. S amikor az alábbiakban megteesszük megjegyzéseinket, azoknak egyetlen céljuk és egyetlen feladatuk az, hogy a keresett út helyes irányának kijelölésében elvégezzük a magunk kötelességét.

Gróf Klebelsberg Kunó szerint elsőül Tömörkény István kiadatlan munkáiból kellene egy kötetet kiadni. Ez a gondolat a legszebb program s a legbiztatóbb útravaló lenne az új szervezet számára. De mi következik az első kötet után?

Beállottnak tekintjük azt a feltételt, hogy irodalombarátok össze fogják adni a könyvek megjelenéséhez szükséges pénzt s talán bízunk abban is, hogy a könyveladás adminisztratív munkáját az alföldi magyar intelligencia el fogja végezni. (Nem hallgathatjuk azonban el, hogy mindkét irányú várakozásunkban sok rész jutott a volt kultuszminiszter úr gondolatának kijáró tiszteletünknek.) De: az első kérdés, — van-e alföldi lélek? Van-e olyan kollektív érzés, amiben közösek vagyunk a szentesiekkel, a szolnokiakkal, a debrecenieikkel, de ami bennünket elválaszt a pécsiektől, vagy a soproniaktól? Talán lesz alföldi lélek, talán ki fog fejlődni egyszer az összetartozandóságnak szolidaritása azokban, akik itt az Alföldön élnek s talán egyszer ez az érzés olyan egyetemes s olyan közvetlen lesz, hogy elkülönülést teremtsen Budapesttel és a Dunántúllal

*) A főnti cikket, amelyet Dettre János írt, a *Délmagyarországból* (jún. 22.) vettük át.

szemben, de ahhoz az alföldi írók kellenek, akik az Alföld geográfiai fogalmából kollektív érzést tudósítanak majd. Amíg azonban ez nincs meg, addig mi épp úgy tekintünk Debrecen felé, mint Pécs felé s Szolnok épp olyan érzéseket asszociál, mint Kaposvár, vagy Győr. Gazdasági érdekek állíthatják egy frontba az alföldi városokat s ezért az alföldi bizottság munkásságának gazdasági feltételei adva vannak, de az alföldi lélek tudatát csak azok az írók teremthetik meg, akiket az alföldi lélek szolgálatában ez a készülő szervezet akar nyilvánossághoz juttatni.

De kik lesznek ezek az írók? Az elgondolás szerint az alföldi irodalmi társaságok képeznek a magvát az új alakulásnak. Ezekben az irodalmi társaságokban — mondjuk a legjobbat: — egyforma jogcímen jelentkezik a tehetség és a társadalmi pozíció. Ezek az irodalmi társaságok tehetséget csak akkor avatnak, ha társasági szempontból sem esik kifogás alá a jelentkező tehetség. S miután ebből tradíció lett, vigyázni kell az első kapavágásnál, hogy ne a főispánok drámáinak, az arany pennájú főjegyzők lírai verskötetének s a tanfelügyelő urak történelmi regényeinek jusson a pénz és munka áldozatkészsége.

Nem hiszünk abban, hogy íróasztalok fiókjaiban Toldik, Bánk bánok és *Az Ember Tragédiájához* hasonló értékű művek bujdoskolnak. Aki tehetség, az érvényesül. A színházak és kiadók példátlan versenye még a tehetségtelenségnek is nyilvánosságot ad, nincsenek Katona Józsefek és Jókai Mórok a titkos dráma- és regényírók között. Inkább attól tartunk, hogy tehetségtelenek jutnak nyilvánossághoz, mint attól, hogy némaságban elsenyved a tehetség. Az írói tehetség demokráciája megvan, ha demokrácia alatt az érvényesülés egyenlő feltételeit s érvényesülés alatt a nyilvánosság elé jutást értjük, legalább is azok között a korlátok között van meg, amelyeket a kormányzati szellem irodalmi őrei jelölnek ki s példátlan szívóssággal védenek.

Rá kell azonban mutatnunk azokra a nehézségekre is, amikkel az írók pártállásra és világnézetre való egyesítése programjának megvalósítása jár. Könnyű azt követelni, hogy az alföldi bizottság zárja ki a pártpolitikát. Gazdasági törekvésekből sokkal könnyebb kirekeszteni a pártpolitikát, mint az irodalmi ítélkezésből. Mert a helyeslés, vagy helytelenítés, a tetszés, vagy nem tetszés — politikai állásfoglalásnál sokkal gyökeresebb preokkupáltságon múlik, a *filoneizmus* és *mizoneizmus* úrrá lesz az irodalmi ítélkezés felett és ennek a mély, gyökeres, szinte az eleve elrendeltetésként ható lelkítényezőknél csak egyik felszínes megnyilatkozása a pártpolitikai elfogultság. Ha látjuk azt, hogy a magyar képzőművészek milyen harcban állanak egymással katedrán és a vádlottak padján s ha gondolunk arra, hogy a magyar *Pen-klub*ból hogy léptek ki-be írói csoportok, akkor be fogjuk látni, hogy mennyi akadály előtt áll az a törekvés, amelyik csak a tehetségük jogcímen akarja az írókat egyesíteni s azt ígéri, hogy mellőzni akar minden osztály- és világnézeti különbséget.

Napilap nem nyújthat arra teret, hogy a volt kultuszminiszter úr szeretettel teli koncepciója által megindult gondolatsort végig tudjuk vezetni. Csak egypár szempontra, egy-két problémára igyekeztünk most rámutatni azzal a céllal, hogy a termékeny terv megvalósulásának útjából segítsük elgördíteni az akadályokat. Mert ezt a munkát végzi az is, aki az akadályokra felhívja a figyelmet.

VISSZHANG.

A huszadik század — Novecento — művészetéről szólva egy olasz író — Berzeviczy Albert elnöklete alatt — előadásában megállapítja azt a régi, de még mindig hangsúlyozásra szoruló igazságot, hogy az olasz művészet mindig akkor maradt nagy és szelleméhez hű, amidőn nem alacsonyodott le az objektív és realiztikus ábrázoláshoz. (BH. máj. 21.)

*

És ugyanakkor egy magyar akadémiai festő-tanár a bíróság előtt kijelenti, hogy a nemzeti művészet egyenlő a naturalizmussal.

*

Cholnoky Jenő, a kitünő geografus a bíróság előtt destruktívnek bélyegezte a magyar irodalom sok nemzeti és emberi értékét. Ha így haladunk, legközelebb költők fogják a földrajzi intézetben magyarázni, hogy a csillagok lejárnak a földre a rózsájukhoz, hogy a hold az északi jegestengerben szokott fürödni; és hogy Ausztria szomszédságában van egy Okatootója nevű, eddig nem ismert ország . . .

*

A Magyarság közvetítő állásfoglalása a Képzőművészeti Társaság és a modern festők pörében: „Azt sem tagadhatjuk, hogy a Társulatban nem egy középszerű, szürke, iskolás festő akad és ott is, mint mindenütt, a konzervatív jelszavak sokszor a kis tehetséget, az óvatosságot, a fantáziahidnyt takarják”. (Máj. 14.) Így van ez sajnos az irodalomban és a kritikában is: a szürkék és a szürkék hegedősei uralkodnak és birtokolják a „nemzeti” jelzőt.

*

Pogány Kázmér cikkéből: „A Széphalom néhai Tóth Károly, Juhász Gyula és más szegedi írók segítségével indult meg. A folyóirai egyik programpontja volt a szellemi élet decentralizációja és az egyetemi gondolat propagálása, az Alföldkutatás és a modern irányban való haladás. Konzervatív részről sok támadásban volt része a Széphalomnak, de talán épen ez mutatja létjogosultságát. Olyan tehetséges írókat is megszólaltatott, vagy védelembe vett a Széphalom, akik pesti folyóiratokban modernségük, vagy világnézetük miatt nem tudtak érvényesülni . . . Egyik vallásos-spiritualis irányú költőnk egyik modern és szabadságot hirdető folyóiratunktól ment a Széphalomhoz, mert Pesten azt a tanácsot kapta, hogy hagyja abba eddigi irányát . . . Humoros az is, hogy a Széphalomnak a hazadrulás és kommunizmus ellen kellett védenie például egy olyan költőnkét, mint Mécs László”. (Nemzeti Ujság, ápr. 24.)

*

A Központi Statisztikai Hivatal jelentése szerint Főiskolai hallgatóinknak az egész lakossághoz viszonyított száma más államokhoz mérten nem mondható túlmagasnak. Nálunk ezer lélekre 1.5 egyetemi vagy műegyetemi hallgató esik és ezzel az átlaggal 18 európai állam között a tizedik helyen állunk. Legnagyobb az átlag Ausztriában (2.9), de a nevezett arányt tekintve Svájc, Csehszlovákia, Franciaország, Németország, Finnország, sőt Románia, Litvánia és Dánia is előttünk áll.

*

„A Cantate Domino éneknek elénekélése után, a kispapok Sik Sándornak A Krisztus királyhoz című költeményét adták elő szavaló kórus formájában. Az

előadás művészete ezen a téren a maximumot jelenti és döbbenetes drámaiassággal hatottak a nagyszerű költemény egyes részei, újból bebizonyítva azt, hogy a szavaló kórus ma eszmék, gondolatok előadása és a tömegekre való hatás szempontjából a leghatásosabb előadási forma". (Szegedi Új Nemzedék, ápr. 12.)

*

Ady verseiből kihagyott egyes darabokat az Athenaeum, — írja a Literatura (ápr.).

*

Magyar László írja Irodalmi decentralizáció címmel a Városkultúra június 10.-iki számában: „Gróf Klebelsberg Kunó fanatikus hittel és lelkesedéssel áll az alföldi mozgalom élén... Az ő politikai munkálkodása jóvététel a magyar Alföld évszázados mellőzéseért... Fölvetjük ismét — az erdélyi szépművészekéhez hasonló módon — a magyar alföldi irodalom megszervezésének gondolatát...”

*

A Magyarság vezércikkéből: „Amidőn a harmadik Herriot-kormány névsorát végigfutottuk, önkénytelenül egy nagy sárga épületre gondoltunk a diáknegyedben, a Sorbonne és a Pantheon háta megett, az Ulm-utcában. Itt székel az Ecole Normale Supérieure, ez a mintaszerű tanár- és tudósképző főiskola, amelynek a mi Eötvös-kollégiumunk szerényebb, de származására büszke testvére. A külföldi közvélemény alig van tisztában azzal, hogy ennek a szürke háznak a rue d'Ulm-ban milyen nagy befolyása volt a III-ik köztársaság történetére. A bonaparteista császárság bukása után a magára eszmélő és egyre jobban meg erősödő demokráciának új vezetőkre volt szüksége, akiket nem kölcsönözhetett ki sem az arisztokráciától, sem III. Napoleon hivatalnokosztályától. A délfranciaországi ügyvédek, akik a köztársaság első államférfiai voltak, érezték hiányát annak a szellemi vezető osztálynak, amely a politikai és társadalmi radikalizmus ideológiájában felnőve azt tovább építi és biztosítja. Ennek a nemzedéknek a kitenyésztése lett az Ulm-utcai öreg ház feladata.” (Jún. 9.)

*

„Vajjon szabad-e odáig engedni a dolgokat, hogy az ifjúság az optimizmus rózsaszíne helyett — amely mindig olyan szép és egészséges kiváltsága volt az élet tavaszában járóknak — a kétségbeesés, a lázongás, a mindenre elszántság forradalmi vörös színében lássa a világot? Kérünk mindenkit, akit illet, a maga és a nemzet legvitálisabb érdekében, hogy komolyan, határozottan intézkedjék végre a magyar ifjúság nyomorgó tömegeinek elhelyezéséről, megsegítéséről. Mozgalom, megbeszélés, ankét, ígéret: mindebből elég volt. Most már csak tenni kell és tenni szabad”. (Új Nemzedék, jún. 22.)

*

„Hogy szerette Aranyt! De ez a lelkes szeretet nem vezette igazságtalanságokra. Sohse jutott volna eszébe, hogy eszményképét kötelező mintának állítsa, vagy eltorlaszolja vele a fejlődés útját. Életének utolsó kollégiuma, melyet Adyról tartott, megmutatta szellemének nagy átfogó erejét. Adyban ép úgy meg tudta látni a magyar fajiség reprezentáns költői megnyilatkozását, mint Arany Jánosban. Szegény jó Riedl Frigyes! Milyen kár, hogy itthagyt bennünket. Tíz éve már. Elment, hangtalan keserőséggel távozott, mint aki észreveszi, hogy nincs többé szükség rád. A régi világ, melynek szellemét olyan jól ismerte, eltűnt, mint egy Atlantisz elsüllyedt az idők árjában”. (Dóczy Jenő cikkéből, Magyarság, ápr. 24.)

*

„A Bethlen-kormány egyéb reszortjainak legtöbbször improduktív költelezésével szemben Klebelsberg Kunó millióiért itt maradtak a nemzetnek az egyetemek, itt maradt az 5000 népiskola és itt maradtak a gazdasági iskolák. Meg kell mondani, hogy Klebelsberg Kunó alkotó miniszter volt. Sok pénzt költött. De nagy értékeket is produkált. S a magyar kulturtörténelem a decentralizációs kulturpolitika zászlóbontásáért is egészen biztosan külön fejezetben fogja méltatni. Szegednek a mostoha sorsban való tartás sovány évtizedei után új építője Klebelsberg. Olyan rajongó színezetű, koncepciózus szegedi programot, mint amelyet ő mondott el azon a közgyűlésen, amely diszpolgárrá avatta, még senkitől se hallottunk“. (Délmagyarország, júl. 19.)

*

„Mi, akik irodalomban az Arany, kritikában a Gyulai, politikai erkölcsben a Tisza István hívei vagyunk, s ezeknek a hősöknek kultuszát hirdetjük és üzzük, már csak jól felfogott nemzeti érdekből is — természetes együttérzéssel kísérjük a Kovách Géza bátor és tisztos hadakozását az ellen a némely színvak által „vallásos“-nak nevezett költő — Ady — ellen, ki bántó cinizmusmal „Krisztushidrá“ és „ellógott Úristent“ emlegetett, s elvakult dühében a „vad geszti bolond“-ról énekelt, s kit ő méltán nevez fajának multját legyalázó, jelenét züllesztő, jövőjét tagadó hullamagyar-nak“. (Szász Károly cikkéből, BH. júl. 27.)

HITEL-VILÁG-STÁDIUM.

KI NYERTE MEG A VILÁGHÁBORÚT?

Amerikában a frontharcosok nagy tömege tüntet a csendjéről híres nyugodt Washingtonban... Ezek a tüntetők rongyos ruhákban járiák be az uccákat, a csillogos zászlót lobogtatva és az amerikai himnuszt énekelve. Akár egy hazafias tüntető menet, vagy egy monstre meeting a sörtilalom ellen. De a tömeg táblákat is hordoz magával és ezeken a táblákon már kevésbé békés felírások is olvashatók. Különösen nagy sikere van annak a táblának, amelyen sem több, sem kevesebb nem áll, csak egyetlen kérdés: Ki nyerte meg a világháborút?

A frontharcosoknak ez a legújabb tüntetése a „Ki nyerte meg a világháborút?” táblával új fejezetet jelent a világháború óta lejátszódó grand-guignoli színdarabban.

... Kezdetben csak a legyőzött államokban voltak ilyen meetingek, amivel egyáltalában nem törődött Európa. Még a szomszédos államok sem figyeltek fel a budapesti, bécsi, berlini éhségtüntetésekre, a messzebbi külföldi országok közgazdái meg épenséggel nem törődtek velünk. Egykedvűen mondták ki a szentenciát: Aki elvesztette a háborút, az szenvedjen. Egyszerre azután megkezdődtek ezek a tüntetések a legyőzött államokkal szomszédos államokban is, a „győzteseknél”; kezdett rosszul menni Csehországban, Lengyelországban, Romániában, Jugoszláviában... Hiába mondtuk, hogy mi ezt előre láttuk és idejében megmondtuk, hogy a válság elszigetelve nem maradhat. A bajba jutott államok protektora, Franciaország, pénzeket adogatott fegyvertársainak és ezzel „rendbe jött minden”. De egyszerre csak a Csatornán túl is válság-tünetek jelentkeztek. Megint nem akarta a világ ennek igazi okát meglátni, megtalálták az angol válságra is a „kedvező” magyarázatot: Anglia könnyelműen kölcsönzött Németországnak és most befagytak a követelései. De azután egyszerre csak az Óceánon túlról is recsegés-ropogás hallatszott, az amerikai bankok sorra buktak, a gyárak leálltak, a prosperitásnak hirtelen vége lett, a délamerikai államok beszüntették fizetéseiket, mindenütt moratórium, Chileben „szociális forradalom”, amelynek első dolga volt, hogy kimondja: a külföldnek pedig nem fizetünk. Most azután itt van ez a washingtoni tüntetés ezzel a táblával, amely az „Általános titkos választói jogot!” helyett azt kérdi: „Ki nyerte meg a világháborút?” A kör, a válság köre ezzel bezárult. Most már vaknak kell lennie annak, aki még mindig országok válságáról beszél. Hiszen Amerikában is tüntetnek az éhezők, Amerikában, amelyről még kevéssel ezelőtt mindenki azt mondotta Európában: egyedül ő nyerte meg a háborút, oda ment át Európának minden tartalék vagyona, kincse. Nos, az amerikai frontharcosok tüntetése ezt az illúziót alaposan szétépte. Nem volt igazuk az európaiaknak, amikor a maguk nyomorúságukban azt hirdették, hogy az amerikaiak a győztesek. Hogy Amerika nyerte meg azt, amit Európa elvesztett. Az a tábla, amit az amerikai frontharcosok a tüntető menetben maguk előtt hordozniak, rácsfol erre a feltevésre és azt mutatja, hogy odaát sincsenek győztesek.

Dehát akkor ki nyerte meg a háborút? Azt, hogy mely népek *vesztették* el, tudjuk. Magyarország, Ausztria, Bulgária, Törökország. Azt is tudjuk, hogy a *semlegesek* sem nyerték meg, hiszen Spanyolországban, Norvégiában, Svédországban mindjárt a békekötések után megkezdődtek a válságok és ki beszél jóléről Svájcban? Olyan rövidlátó sincs, aki az Osztrák-Magyar Monarchia testéből gazdagodott államok között keresné a győztest. Hiszen Románia gazdasági moratoriumot hirdetett, amely fegyverhez csupán végső kényszerben nyúlhat kulturállam. Csehszlovákia és Lengyelország csakis mindig újabb és újabb francia segítséggel tudják pénzük stabilitását fentartani. Anglia? Franciaország? Legfeljebb azt mondhatjuk, hogy ők *még* nem tartanak ott, ahol a többiek, — de hogy ők *nyerték* volna meg a háborút, nem, ezt nem lehet mondani. Maradt Amerika, a végtelen lehetőség birodalma. Amerika, amely a háború vérzivataraiiban, mint „semleges” állam szállított jó pénzért ide is, oda is, és ahol a termés sok éven át olyan prosperitást élvezett, amilyent Európának gazdasági történelme fel nem mutathat. Joggal hihettük, hogy Amerika a győztes. Hogy a világháborút Amerika nyerte meg és most megzavarja ezt a hitünket a front-harcosok tüntető menete, amely bizonyára nem minden ok nélkül kérdi: „Ki nyerte meg a világháborút?”

*

Hát válaszolunk: A világháborút nem nyerte meg senki. Mert a háború az egy gazdasági rossz és ami rossz abból jó nem eredhet. Partikulárisan: igen. Tudniillik, ha a rosszban csak egyesek vesznek részt, azaz jó lehet azoknak, akik a rosszon *kívül* vannak. Ezért egy területileg és időbelileg korlátok között lezajlott háborúban vannak (lehetnek) győztesek és pedig azok, akik *kívül* állottak a háborún. De a világháborúban minden nép részt vett, még a *semlegesek* is, épen ezért ennek a világháborúnak nem lehetnek győztesei, aminthogy nincsenek is. Hiába kaparintotta magához Amerika Európának minden aranyát, hiába került át Amerikába Európának minden vagyona, a világháború tulajdonképpen megsemmisítette az értékeket, és így az arany értékét is. Mert hiszen az arannak nem az ad értéket, hogy csillog és évezredek óta a népek megbecsülésében áll, hanem az, hogy az arany jelképezi és — tulajdonkép helyettesíti — az igazi értékeket, az emberi szükséglet-kielégítő javakat és magát az embert: a dolgozó, fogyasztó, állandóan előretörő embert. De a háború nemcsak megsemmisítette a javakat (az igazi javakat, amelyek valóságos szükségletek kielégítésére alkalmasak), hanem lehetetlenné tette a racionális munkát is. A világháború egyáltalában minden értéket megsemmisített. Ezért nincsen a világháborúnak győztese és ezért hiába hordják maguk előtt az amerikai tüntetők azt a táblát, hogy „Ki nyerte meg a világháborút?": a kérdésre nem kapnak feleletet, mert az emberek gyávák ahhoz, hogy őszinték legyenek, ha ez kellemetlen igazsághoz vezet, inkább hallgatnak.

De mi objektív közgazdák megadjuk azt a választ, amit Amerika tüntető frontharcosai keresnek: a világháborúban mindenki veszített, aki részese annak az európai kulturának, amelynek javait, eszményeit a háború megsemmisítette. A háborúnak győztesét (ha ugyan ezt a szót használhatjuk) csakis az európai kulturán kívül állók között kereshetjük. Ha van győztes, úgy ez a világháborúban elbukott fehér fajjal szemben álló *sárga faj*.

A gyarmatok, amelyek Európának jelentőségét, erejét megsokszorozták a világháborúban megtanulták a fegyverek használatát és azt, hogy a fehér em-

ber sem Isten, sőt nagyon is nem az . . . összetörték tehát magukban a fehér ember tiszteletét, amely évszázadok alatt fejlődött ki bennük.

Egyelőre még csak elszigetelten lobban fel a láng a gyarmatokon. Egyelőre még ezek a lángok egymástól távol csapnak fel és kisebb-nagyobb munkával leküzdhetők. De azért már érzi Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Hollandia, hogy gyarmataikon más szelek fújnak, mint azelőtt és a gyarmatlakosokat nem lehet többé olyan könnyen „kezelni“, mint a háború előtt. Sőt Anglia ennél már többet is érez. Anglia már csak nagy ügyel-bajjal tudja hatalmát Indiában fentartani. Szinte már csak a presztizsét védi, mert lényegileg India már önkormányzatnál tart, ami előbb-utóbb okvetlenül a teljes összeomláshoz vezet. És hogy ez máris nem áll be, annak sem az angol ellenállás ereje az oka, hanem az, hogy magában Indiában a mohamedán és hindu népek egymással szembe állanak és mindegyik fél a másik uralmától. De ez csak azt mutatja, hogy India még nem érett meg az önállóságra. De mi lesz, ha fellép egy másik állam, amely nem is akarja „felszabadítani“ Indiát, hanem az angolok helyét akarja, hogy az angolok helyett, mint arra jobban hivatottabb nép, vállalja Indiában a rendfentartás munkáját?

*

Ez a nép, amelynek csillaga most kezd erősen fényleni, a távol Kelet, leg-harcosabb népe: Japán. Eddig csak annyit tudtunk róla, hogy földje kicsiny ahhoz, hogy lakosságát eltarthassa. Ezzel magyaráztuk expanzív törekvését, amelyet az európai nagyhatalmak állandóan visszaszorítottak. Hiába győzött Kínával szemben és hiába győzte le Oroszországot, az európai nagyhatalmak tekintélye, a békekötésnél letörték Japán étvágát. A világháborúban azonban a japánok beleláttak az európai népek kártyáiba. Felismerték az európaiak gyengeségét és most már nem imponál nekik annyira az angol-amerikai démarche, mint eddig.

Az első lépés: Mandsuria felé irányult. Meghódították Mandsuriának tengerpartját, majd formális háborút indítottak Kína ellen. Ennek a háborúnak egyelőre vége van, de tévednek, akik azt hiszik, hogy Japán ezzel „leszerelt“. Japánnak csupán időre van szüksége, amíg felkészül a küzdelemre, másrészt a japán hódító célok iránya tulajdonképpen nem Mandsuria felé vezet. A japán nép tropikus nép, amely a déli, az Egyenlítő táji klímát szereti. Ez magyarázza az ország népsűrűségének különbözőségét is. Míg északon alig 50—60 ember esik egy négyzetkilométerre, pedig a föld tulajdonképpen itt a legjobb, addig délen a népsűrűség 200—400; ez magyarázza ezt is, hogy Japán, bár annektálta Koreát, nem tudta benépesíteni azt. Mandsuriába is mehetett volna, hiszen sem a kínai, sem az orosz államhatalom nem igen törődtek az elmúlt években azzal, kik telepszeneek le, mégis alig találunk Mandsuriában japán telepesekeket. Már t. i.: japán *parasztot*. Japán vállalatok, cégek bőségesen vannak. Ezek hivatalnokai persze japánok. De már a munkások inkább koreaiak, akiket a japán vállalatok Koreából telepítettek Mandsuriába. A japán paraszt nép nem megy Mandsuriába. Dél felé vágyódik. A Fülöp szigetekre, Új-Guineára, Ausztrália északi partvidékére és Amerikának Japánnal szemben lévő részére, Kaliforniába. Mandsuria gazdag bányái, buja szója-bab földjei azért szintén kellene, hiszen hasznosak, kiaknázhatók, Japán nagyipara, kapitalistái dehogy is mondanának le Mandsuriáról, amely teret, lehetőséget nyújt a japán vállalkozásnak, — de a japán népnek, a japán parasztságnak nem Mandsuria kell, hanem a délvidék, ahol ma angolok,

amerikaiak és a hollandok az urak. Kaliforniába még a lábukat sem tehetik be a japánok, annyira szigorúak a bevándorlókkal szemben az amerikaiak.

Ha nem jön közbe a világháború, talán örökké így is marad minden. Vagy legalább is még sok ideig. Japán népfölöslege számára elcsíp egy-egy darabot Kinából, vagy Oroszországból, de anélkül, hogy a japán népesedési problémát megoldotta volna. A háború óta minden más lett. Az európai népek arról a magaslatról, ahol az ázsiaiak szemében voltak, lezuhantak, a japánok maguk is részt vettek a világháborúban, látták, hogy a fehérek a gránátoktól ép úgy félnek és golyótól találva ép úgy elesnek, mint akár ők, a színesek, miért tűrjék hát egy-néhány európai államnak uralmát, amelynek alapja tulajdonkép csak a presztizs volt. Csak az időt kell jól kiválasztani. Nem szabad elsietni a cselekvést. De az alkalmas percet elszalajtani sem . . .

Japán egyelőre vár. Az idő azonban neki dolgozik. Az európai népek veszekednek egymással és folyton gyöngülnek. Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia (két nagyhatalom, amelyek hadihajói jelentősen hozzájárultak az európai respektushoz), már kiestek. Angliát belső válság marja és ott van Indiája. Hol itt, hol ott gyullad ki a láng (és ki tudja, nem *élesztik-e* ezeket a lángokat, és nem gondolkodnak-e arról, hogy ha az egyik, vagy másik helyen kialszik a láng, új lángok robbanjanak fel). Még Perzsiában, Afganisztánban is más szelek fújnak. Hiába, a fehér faj alaposan elrontotta a maga dolgát a világháborúval. Elkövette azt a nagy hibát, hogy egymásközi viszályába belevonta az ázsiai népeket. Európa gyarmattartó nagyhatalmai nem látják, hogy a távol Keleten milyen nagy érdekek forognak kockán. Nem látják, hogy van a távol Keleten egy nép, amely magát elég erősnek tartja arra, hogy átvegye az európai gyarmattartók szerepét. Persze önérdékből, de a jelszó, amellyel hatni tud a népekre, szépen hangzik: Ázsia az ázsiaiaké!

*

A fehér faj Európán kívüli uralma forog kockán. Mindjobban összekovácsolódik az ázsiai front ellene. Talán az utolsó perc, amikor Európa még a siker reményében felveheti a harcot. Meg kell csinálni az egységes ázsiai fronttal szemben az egységes európai frontot. Hozzanak az európai gyarmatos hatalmak némi áldozatot itt Európában, cserébe megkapják az összes európai államok rokonérzését és támogatását. Ma ép fordítva van. A sokat szenvedő kis európai államok örülnek, hogy a nagyhatalmaknak is vannak bajaik és az otthon elhelyeződni nem tudó mérnökeik, katonatisztjeik, vegyészeik kalandos utakon a gyarmatokon próbálnák megélhetést találni, persze nem az európai hatalmak portáján. Az európai nagyhatalmaknak az eljövendő nagy harcban szükségük lesz az európai népekre, valamennyire azokra is, amelyek ma szegények, mert ha közös célt látnak, megint erősek lesznek.

A világháború bűn volt az emberiség ellen, és hiba a fehér faj érdekei szempontjából. Ez a hiba azonban ma még jóvátehető. Holnap talán már nem. Ismerjék fel az európai nagyhatalmak a helyzet komolyságát, vessenek véget az egyenletlenségnek, segítsenek a szenvedő, vergődő népeken, hogy azok megint talpra állhassanak és cserébe övék lesz a talpra álló, megerősödő népek rokon-szenve, támogatása.

Európának új eszményre van szüksége. Ez az eszmény: adva van. Meg kell alkotni a most megalakulóban lévő ázsiai fronttal szemben az európai frontot!

(Budapest.)

Dános Árpád.

Új város Washington mellett. A legújabb amerikai jelentések szerint 12.000 frontarcos elhatározta, hogy nem megy addig haza, amíg az amerikai kongresszus az úgynevezett *bonus*-kötvények kifizetését meg nem szavazza. A háborúban szerzett tapasztalatok alapján gyéptéglákból, különböző konzervdobozokból és pléhlapokból házakat építenek, és ma már Washington mellett egy egész új városrész keletkezett. A főváros jómódú polgárai autókön vonulnak ki az új városrészbe, és nézik az új városalapítást. Egyelőre kedvező a helyzet, de mintha a történelem már mutatott volna arra példát, hogy az ilyen megmozdulások kiöntöttek a medrűkből.

Ausztria megsegítése. Ausztria megint bajba jutott. A deficit olyan nagy, hogy belső adókból nem lehet többé fedezni. Breitner a híres adótanácsnok, nyugalomba ment (bécsi hírek szerint a szocialista vezér Adler fia, az uccán inzultálta, mert miatta tönkre ment) és Ausztria a régi metódushoz nyúlt: figyelmeztette a nagyhatalmokat, hogy baj lesz, ha nem segítik meg. És a nagyhatalmak biztos megsegítik. Pénzt adnak, amellyel Ausztria megint kihúzza egyideig. Persze, csak egy ideig. Mert hiszen

ezek a segítségek nem szüntetik meg azt a bajt, ami Ausztria válságának eredendő oka, hogy t. i. önmagában Ausztria nem tud megélni. Volna mód arra, hogy megszűnjék az osztrák kérdés, olyan természetes, magától értetődő, de talán ép azért nem engedik a nagyhatalmak. Franciaország inkább fizet, de nem engedi, hogy Ausztria Németországgal vámközösségbe lépjen. De talán lehetne Ausztria számára más megoldást is találni. Nem nyugatra, hanem kelet felé...

Somogyi Szilveszter szegedi polgármester hosszabb cikkben válaszolt Rassy Károlynak. A válaszból közöljük az alábbi sorokat: „...Hát micsoda nagy bűnt követett el a Bethlen-kormány Szegeden? Hogy megépítette az egyetem egy részét városi hozzájárulással, vagy hogy itt építtette fel az 5000-ik népiskolát, amely befejezte azt az igen magyszabású kultúrpolitikát, amelynél nagyobbbat egyetlen egy magyar kultuszminiszter nem vitt még véghez? Vagy talán azáltal követett el bűnt a Bethlen-kormány, hogy a várossal együttesen 11 óvodát épített a város területén és négy gazdasági ismétlő iskolát? Ha ezek a Bethlen-kormány bűnei, akkor ezekért a bűnökért sokkal inkább dicséretet és elismerést érdemel”. (BH. máj. 13.)

ROSTA.

MAGYAROSAN.

Felkértek bennünket a
következő sorok közlésére.

Tisztelt Szerkesztő Úr!

A *Széphalom* idei első füzeté az Akadémia új nyelvművelő folyóiratát bírálgatva, a 26. lapon Nagy J. Béla szerkesztőt hibáztatja a folyóirat első cikkének származásáért. Nem Nagy J. Béla szerkesztő úr kívánságára, hanem magamtól kijelentem, hogy a cikket nem ő írta, hanem én; a gáncs tehát engem illet.

A hibáztatásokkal nem foglalkozom egyenként; de helyre kell igazítanom azt a sejtetést, mintha az új nyelvörző és nyelvművelő mozgalom a magyar tudós műveltség rovására a malommalja szóvirágait és a rézangyalát akarná terjeszteni; ilyen törekvésnek semmi jelét nem látni a folyóiratban. Épúgy igazságtalan olyan színt adni a mozgalomnak, a *cél*, meg a *zamat*, meg a *zsinór*-mérték emlegetésével, mintha az új folyóirat szélmalomharcot kezdene s a meg-honosodott idegen eredetű szokat is ki akarna küszöbölni. Hiszen világosan megmondja, hogy nem hirdet szélsőséges purizmust, használja a nemzetközi műszokat, használja csakugyan a *fordulat* szót is, Gyulai Pál példájára, annál inkább, mert ennek nemcsak a *tournure* és a *Wendung* a mintája, hanem a görög *tropos* is öse, mint amazoknak is.

Ha pedig igaz, hogy a *Magyarosan* első cikkében is hibák vannak a jó magyarság ellen, az csak új ok rá, hogy siessünk a mentéssel. Csalhatatlanoknak nem hisszük magunkat, viszont hibáinkat szívesen elhagyjuk magunk is. Össze kell fogni a szent célra mindnyájunknak. És a *Széphalom* környékéről nem azt várjuk, hogy Édes Gergelyek gúnyolják a becsületes törekvést, hanem hogy a folyóirat szerkesztője, Zolnai Béla, a jeles nyelvészettudós, hivatása szerint maga is támogassa folyóiratunkat tudományával, ízlésével, tollával.

Fogadja Szerkesztő úr nyilatkozatom közléséért köszönetem kifejezését.

Szerkesztő úrnak tisztelő híve

Budapest, 1932. április 15.

Négyesy László.

AZ IDEGEN SZAVAKRÓL.

Különös óvatossággal kell kezelnünk az idegen szók erőszakos magyarosítását, mely az utóbbi harminc évben divattá vált, a háború óta azonban majdnem kényszerré lett. Itt nemcsak az értelem és jóhangzás adta értékeket vegyük tekintetbe, hanem egyúttal az egybetartozás és társulás azon egész komplexumát is, melyet a szók idővel önmagukból kifejlesztének. A hagyományt nem lehet egy vesszőparipa kedvéért feláldozni. A nyelvnek megvannak egyéni törvényei, mondhatnám egyéni tapintata, mely a túléltet levetkezi és újat terem, erőset, egészségeset, míg a koraszülött, torzszülött szók, melyeket a nyelv-újító mesterségesen állított elő lombikjában, meddők maradnak, mint az öszvérek.

Bethlen Mária grófnő (Pesti Napló: júl. 24.).

Meggyőződésem, hogy csak kétféle elvi magatartás lehetséges: vagy minden idegen szót száműzni, vagy mindent megengedni elméletben és rábízni az egészséges életre, hogy kiküszöbölje, amire nincs esztétikailag vagy más szempontból szükség. Mert ki és milyen fórum bírálja el, hogy mit engedünk meg?

Ma már megengedjük a *virtus*-t, a *juss*-t, a *hóstatí* legényeket, a *templomot*, a *mátkát*, az alföldi szép nagy *rónaságot*, de mely szegény lenne nyelvünk, ha a *puristák* már meghonosulatlan és „fölsleges” korukban kiűzték volna ezeket a jó magyar szavakat, akkor, amikor még époly idegenül hangzottak, mint ma például a *Schwager* (> sógor). Ki meri állítani, hogy egy ma még furcsa idegen szóból nem lehet valamikor *Debrecen* vagy *Szentes*, két tősgyökeres városnevünk, amely szintén idegen eredetű...? Meggyőződése, hogy csak azok a szavak honosodnak meg, amik alkalmasak erre és amúgyis szélmalomharc az ellenük való küzdelem. Meggyőződése, hogy az idegen szó nem szegényíti, hanem gazdagítja a nyelvet. Színesíti a meglévő hangvariációkat és nem szorítja ki a meglévő régi szót, ellenben új jelentésárnyalatot hoz.*) Ez a kérdés nem nemzeti ügy, hanem esztétikai ízlés dolga.**) Sokszor az idegen szó egyenesen szükséglet. *Stenografia* nem honosulhat meg, mert jobb és rövidebb a gyorsírás. De ebből nem alkotható ige, tehát ilyenkor jó, ha szabad elővenni a *stenografálni*-t. Ugyanígy: „távbeszélő” (Fernsprecher!), de „telefonál”. A *ruzs* (úgy hangzik, mint a guzs vagy a huzshagyó) mégis csak jobb és gazdaságosabb, mint az ajkpirosító és ha „ruzsozza magát” helyett azt mondanám, hogy pirosítja az ajkát, másra is lehetne érteni. Természetes ösztön nyilvánul meg az idegen szavakban, a nyelvérzék odanyúl, ahol alkalmas szót talál. Mennyivel magyarabb az úrnő, mint a *dáma*? Az úrnő megmaradt a levélborítékon, — az idegen *koperta* már népies stílusba való — a cifra *dáma* a maga helyén használható, a *pucc*-cal egyetemben. Ahogy a magyar mondja az *intelligencia* szót, amely nem szorítja ki az „értelmiség”-et, úgy egy nyelv sem ejti. Külföldi nem is venné észre az azonosságot.

Azt hiszem, a purizmus épolyan német majmolás nálunk; mint az, hogy *Hadúr*-nak áldozunk és a romantika nyomán még ma is a tiszazugi parasztban látjuk a magyarság ideálját. De a „magyarosan” követelménnyel túlteszünk a németeken is, akik *Bühnendeutsch*-ot követelnek, nem is szólva az egyébként ultrasovén franciákról, akiknek nyelvi ideálja nem a „franciás” vidék, hanem a klasszikus irodalom és a telivér párisiasság. Franciák, olaszok, angolok nem purifikálják a nyelvüket, a franciáknak még a *lied*-re sincs szavuk és nem is bánják...

(Tápé.)

Édes Gergely.

MAGYAROSAN IR A LITERATURA.

Az Akadémia nyelvművelő szakosztályának folyóiratáról a *Széphalom* hozta az első kritikát (1932: 26). Erre a kritikára válasz érkezett N é g y e s y László részéről. A választ megjegyzés nélkül közöljük folyóiratunk más helyén. A *Magyarosan* című folyóirat azonban nem járt el velünk ilyen lovagiasan. Van egy külön rovata, amelyben szemlézi az általa megindított mozgalom sajtó-visszhangját. Ebben a szemlében hiába kerestük, hogy legalább csak említést kapjon a *Széphalom* kritikája. Úgy látszik a *Magyarosan* szerkesztősége, amely elfogadja a mi vendégszeretetünket, a maga portáján még csak kiejteni sem engedi a *Széphalom* veszedelmes nevét. Nehogy a *Magyarosan* olvasói megtudják, hogy a vélemények nem mindenben egyeznek meg. Ez a módszer egyébként a

*) V. ö. Zolnai Béla, Az idegen szavak, nyelvestétikai tanulmány. Budapest 1922: 12.

**) V. ö. Gombocz Zoltán, Nyelvtudomány és nyelvhelyesség, Magyar Nyelv 1931: 1.

legnagyobb üldözés: az agyonhallgatás. *Le silence est la plus grande persécution*, — amint már P a s c a l megmondotta. Mi azonban nem hallgatjuk agyon a *Magyarosan*-ról megjelent kritikákat, annál kevésbbé, mert a *Széphalom* kezdeményezése után most a *Literatura* című kritikai közlöny is elmondja a maga kifogásait a *Magyarosan* stílusáról. Ime egy idézet (1932:582):

... rakjuk le a M a g y a r o s a n első számából ezt a szórendszerkezetet: *Egy kissé mintha biztosabbnak láttuk volna az elért eredmények alapján a kelleténél*. Ha ezt a mondatot így, ahogy van, kezdő riporter szörnnyíti papírra, a szerkesztője úgy penderíti ki az irodalom berkeiből, hogy a lába sem éri a földet. Ellenben a M a g y a r o s a n így, ilyen szerkezetekkel akar magyar nyelvérzékét fejleszteni!

Nem helyeseljük a *Literatura* stílusát, de igazat adunk a *Literatúrának* abban, hogy a pesti nyelvjárás van olyan érték a magyar kultúra és a magyarosodás szempontjából, mint akármelyik nyelvjárás. És még abban is, hogy „a vitézkötés-kultuszt bízzák a tisztos suba-iparra, a nyelvészetet ne kompromittálják vele“.

*

A *Széphalom*, amely mindig két fronton harcolt, kénytelen a *Literatúra*-val szemben is állást foglalni. A *Literatura* tudálékosságával kompromittálja a nyelvészetet... Dilettánsok rigoristábbak szoktak lenni, mint az igazi nyelv művelők és stiliszták, akik liberálisan és szeretettel fogadják a nyelv természetes változásait... A *Literatura* azonban maga is abba a hibába esik, hogy pecérkedik a nyelv körül és használatától szentesített nyelvtényeket megró. Egypár ilyen elhibázott hibáztatásra az alábbiakban rámutatunk.

1. Helytelen: „Szerző kiadása“, „szerző véleménye“; helyes: „a szerző...“ — Mért volna helytelen? Ez sem a helyesség, hanem a stílus kérdése. Ebben a sajátosságban épen különbözünk a német és francia nyelvtől, amelyekben mindig kiteszik a névelőt. Nálunk a névelőtlen alak tömörebb és a latinos stílus szép hagyománya. Kár egy képzelt szabályfantom miatt kiírtani egy magyar stílus-sajátságot. (V. ö. farkas-barkas, jaj be szép, róka-bóka, jaj be rút...)

2. Nem „dacára“, hanem „ellenére“. — Miért? Nem árt, ha kettő van ugyanabból!

3. A „gyanánt“ szó használója fegyházat érdemel. — Például néhai K r i z a János, aki egy csomó ilyen gyanánt-at szedett össze a székelység népköltéséből.

4. Helytelen: „Az apostolok elmenvén tanítottak“; helyes: „elmentek és tanítottak“. — A túlbuzgó *Literatura* már a Bibliát is megcenzurázza! Van sejtelve annak a magyar stílusról, archaikus patináról, aki ezt a stílust kifogásolja? Természetesen ez is stílus-kérdés, nem nyelvhelyességi ügy.

5. Helytelen: „Nem ment el, de itt maradt“; helyes: „nem ment el, hanem itt maradt“. — Semmi veszedelem nincs a *de*-ben! Sőt erősebb ellentétet fejez ki, mint a *hanem*. Még erősebb kötőszó nélkül: Nem kiment belőle, bennszorult a pára...

6. Odessza helyett *Agyessza*-t akar iratni a *Literatura*. — Ugyan már, mi-féle fitogtató pedantéria... Írjunk talán *Pári*-t vagy *Özsän dö Szavoá*-t?

7. Nem „intrika“, hanem „intriga“. — Így a viceházmester beszél. Ugyan-csak ő mondja, hogy „kumonista“, „Kazincki-ucca“, „Damjánovics-ucca“, „elegáncs“ és „péndz“...

*

Konklúzió: mit szól mindezekhez a *Magyarosan*?
(Tápé.)

Garázda Péter.

RÁDIO.

Az egyik rádió-újságban olvassuk a következő kritikát egy rádió-előadásról:

Vitéz Horváth Béla jó magyaros kiejtéssel hívta föl francia nyelven a külföldieket vidéki városaink megtekintésére. Itthon bizonyára megértették.

Függetlenül attól, hogy ebben a konkrét esetben mennyire jogos ez a szigorú kritika, — nem volt alkalmunk vitéz Horváth Béla francia kiejtéséről meggyőződni — örömmel látjuk, hogy végre a rádió-üzem is belekerül a nyilvános kritika megvilágításába. Eddig a rádió újszólván területen-kívüliséget élvezett. Tisztelet a kivételeknek, de részben a téma, részben pedig a magas társadalmi állás újszólván mentesítette a rádió-előadókat a kritika alól. Nem tudjuk, miféle fórum válogatja össze az előadókat és a témákat, de sajnálattal hallottunk már nem egy olyan rádió-előadást, amin ma már a felsőbbteleányiskolai növendékek is csak mosolyogni tudnak; frázis-halmazokat, amiket az önképzőkori titkár is megcenzurálna; édes szirup-nyelvet és a közhelyeknek olyan nyolcvanas-évekbeli divatlapba-való tömegét, hogy még Cenci néni is megso-kallaná; úgynevezett vasárnap krónikát, amely úgylátszik azért nevezi vasárnapinak magát, mert alkalmazkodik a vasárnapi kisigényű publikum nivójához, abban a hitben, hogy a sújtásos beszéd és az émelyítő fanyalgás pótolja a mondanivaló hiányát; elmélkedéseket a „művészlélek“-ről, a „művészsors“-ról, az élet anyagi vonatkozásaihoz nem értő „lángelméről“, amilyeneket ezelőtt harminc éve olvastunk a Marlitt-regényekben; a jámborság és közép-szer labdacseit, amelyek a jámborság és közép-szer ellen akarnak gyógyítani; fűzfapoéták szavalására emlékeztető bájos baritonokat, akik olyan hangsúllyal ejtik sekélyes aforizmáikat, mintha legalább is egy igazi Wilde Oszkár-i idézetet laposítanának szét házi használatra; úgynevezett színes dolgokat, amik ásítanak a színtelenségtől . . .

Hát még az úgynevezett helyi közvetítések a falukból! Micsoda ízléstelenségek . . . És a magyar paraszt, mint valami ázsiai exotikum bemutatva a mindentudó fővárosi újságíró-conférencier által . . .

A rádiónak nem lehet célja, hogy a *Színház és Divat*, meg a *Társaság* stílusát propagálja és beálljon a giccselők sorába. Annyi kitűnő írónk és tudósunk van, külföldről is a legelső embereket halljuk, mért kell épen nálunk beszéd- és értelemgyakorlatokat rendezni, — az egész világ és a külföldi magyarság füle hallatára. Az erdélyi és a felvidéki magyarságot nem szabad ilyen ízetlen szellemi táplálékokkal elszoktatni a budapesti rádió élvezésétől.

(Szatymaz.)

Édes Gergely.

CSODABOGÁR.

A Pen-Club budapesti kongresszusán mondotta egy német író, akiről egyébként eddig nem sokat hallottunk:

Azt hittem, az írók világkongresszusán szólalok föl és nem egy turistaegyesületben!

Ez a történelmi mondás egyik maradandó emléke lesz a Pen-Club budapesti kongresszusának.

LEVELESTÁR.

*A festészet lényege a naturalista forma, ha ettől eltérnek, az súlyos de-
tektust jelent* — mondotta Az Est (máj. 12.) törvényszéki tudósítása szerint Bosznay István, a Képzőművészeti Főiskola tanára. Alig hihető, hogy egy festőművész és főiskolai tanár ilyen kijelentést tett legyen, mert nem képzelhető el, hogy Bosznay István nem tud róla, miszerint az egész középkor szel-
leme szembehelyezkedett a naturalizmussal; hogy Giotto nem volt naturalista, sem Greco, sem a barok festők, sem a japánok, sem Delacroix. Nem hihető, hogy B. ne ismerné azt a művészettörténeti irodalmat, amely éppen a spirituális-
antinaturalista remekművek interpretálásával foglalkozik. — *Karlovszky* Bertalan szerint a naturalista művészet nacionalis, a nem naturalista pedig nemzetközi. Volt idő, mikor az úgynevezett konzervatívok ennek éppen az ellenkezőjét állították. — *Bika és bike*. A szó ellen nem annyira hangtani szempontból lehet kifogás, mint azért, hogy egy közelmúltbeli és elavult papírosnyelvet idéz föl. Logikai fordulat és jogászai józanság érezhető ki az „ez egyik legsajátosabbika”-szerű kifejezésekből. De némi iróniával adagolva kitűnő kedvszottyantó. — *Berczeli Anzelm Károly* verseiről „lesújtó” kritika jelent meg az egyik budapesti napilap irodalmi rovatában. Dilettáns költőktől és más irányokban elfoglalt kritikusoktól ne várjuk az új tehetségek fölismerését és megértését. — *Zug-nacionalizmus*. Új szó, Halmossy Dénes gyártotta a Nemzeti Ujság júl. 7-i számában a balkáni népek jellemzésére. Hosszú életet kívánhatunk ennek a kitűnő és találó szónak. — *Rádió-szecska*. Így nevezi egyik rádió-lapunk azt a szellemi táplálékot, amit gyakorta széteszt a budapesti rádió. A szót az Akadémia új szótárába a legmelegebben ajánljuk. — *Lakcím nélküli* levelekre nem válaszolhatunk. Ezeket kénytelenek vagyunk „névtelen” hozzászólásoknak tekinteni és eszerint értékelni. — *Örök szomjazók*. D á n o s Árpád novelláskötetéről legközelebbi számunkban hozunk kritikát.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Pintér Jenő *Magyar irodalomtörténete*. Tudományos rendszerezés. Negyedik kötet: a magyar irodalom a XVIII. században. Bpest, 1931, 4° 956 l. — Pintér újabb kötete nem szorul sem ismertetésre, sem kritikára. Mégkevésbé reklámra. A Széphalom szolt már az előző kötetekről (1930:210 és 1929:119) Pintér munkája ma már fogalom. Semmiféle kutatás nem nélkülözheti az ő nagy munkáját, amelyhez foghatót csak a franciák tudnak fölmutatni. Ami meglepő egy ilyen nagy vállalkozásnál: majdnem a megjelenés évéig földolgozza a tudományos irodalmat. Szempontjai a szerző irodalomtörténeti működése folyamán folyton gazdagodtak és alkalmazkodtak a tudomány fejlődéséhez. Csak a kötet külső formája ellen lehet kifogásunk: fölöslegesen nagy betűk és vastag papír, ami annyira megnöveli a terjedelmet, hogy célszerűbb lett volna két kötetben adni az anyagot. A franciák nem riadnak vissza attól, hogy egy tudományos munka esetleg öt-hat kötetből álljon...

(Budapest.)

Sz. e. r.

Szenvedések. Huszár Mária újabb versei. Kaposvár, é. n., 12° 39 l. — Hibátlan versek, amiket népdalnak, vagy érzelmes kabaré-számnak meg lehetne zenésíteni. Mennél meghatóbb fájdalomról szól a szerző, annál kevésbé hat meg. Stílusa Ady-szerű, de Farkas Béla-szerű lett volna, ha a kötet ezelőtt húsz évvel jelenik meg.

Varga Sándor: *Rickert Henrik filozófiája*. A modern filozófia alapvetése. Bpest, 1931. 8° 124 l.

Kérészy Zoltán: *Hübéri eszmék és magyar jogfejlődés*. Észrevételek Eckhart Ferencnek „Jog- és alkotmánytörténet” című dolgozatára. Bpest, 1931, 8° 64 l. — Polémia Eckhart Ferencnek a Hóman Bálint szerkesztette Magyar történetírás új útjai c. munkában megjelent jogtörténeti tanulmányával.

Rónai Pál: *Jegyzetek Honoré de Balzac fiatalkori regényeihez*. Bpest, 1930, 8° 126 l. — Mért nem jelennek meg az ilyen dolgozatok, amiknek semmi kapcsolatuk nincs a magyar irodalomtörténettel, francia nyelven?

Moravcsik Gyula: *Klasszika-filológiánk és a nemzeti tudományok*. Szeged, 1930, 8° 14 l. — Különnyomat a Széphalom negyedik évfolyamából.

Emlékkönyv Négyesy László hetvenedik születésnapja alkalmából. Közreboesátotta a Magyar Irodalomtörténeti Társaság. Bpest, 1931, 8° 213 l.

Weszeley Ödön: *A szellemi képességek fejlesztése*. Bpest, 1932, 8° 38 l.

Hont Ferenc: *A színjáték*. Buday György díszletterveivel. Szeged, 1932, 12° 54 l. — A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának harmadik kiadványa. A kis könyv konklúziója: „A primitív társadalom nem ismeri a munkamegosztást, természetes munkaközösségben él. Az új kollektív társadalomban [?] az egyéni munka kooperációvá nemesedik. A primitív színjáték ösztönös szintézis, az új kollektív színjáték organizált kooperáció”.

Hecksch Ágnes: *William Stern személyiségfilozófiája és lélektana*. (Bölcsészeti doktori értekezés.) Szeged, 1932, 8° 120 l. — A Várkonyi Hildebrand szerkesztésében megjelenő Symposium-könyvek 15. füzeté.

Szövetségi Évkönyv. X. évi. 1930/1931. Kiadja az Eötvös-Kollégium volt tagjainak szövetsége. Bpest, 1931, 8° 48 l. — A füzetben nekrológok olvashatók Kun cz Aladáról és Ölvéd y Lászlóról.

Szandtner Pál: *Az értelmiségi magyar ifjúság jövője*. Bpest, 1931, 8° 77 l. — A befejezés: „...nem mondani, de tenni kell valamit. Tenni, legelőbb és legalább annyit, hogy értelmiségi szukreszcenciánk megfelelő elhelyezkedésének a nemzet sorsát nagyon is érintő kérdésével egyszer már komoly föladatként törődjünk”.

Fedák Ágota: *Sinclair Lewis*. Bpest, 1929, 8° 91 l. — V. ö. a szerző dolgozatát: Széphalom 1930: 280.

Fiatal ritmusok. Bánáti Oszkár versei. Szegedi Napló kiadása, Szeged, 1931, 8° 45 l. — Bántóan gyöngö versek mellett van egy pár új hang és új téma a kis kötetben. Például a „Kocsma előtt, mint a ló” című pár soros hasonlat-kép. De aztán ilyen elnyűtt szavakat olvasunk, mint: vágyérem, vágykorona, dalol a tenger stb. — a modernek szókészletéből és mellettük minden átmenet nélkül ilyen ötven év előtti báj-klisék: nincs-rózsa-tővis-nélkül, ott-lakott-a-faluvégen,

hangulat-csak-az-élet(!), sír-a-nóta és de-ha-te-szép-kislány... A kötet tipografijája kritikán aluli.

(Szeged.)

z. b.

Oláh Gábor: *Babits Mihály 25 éve*. Szeged, Széphalom-Kör kiadása, 1932, 8° 12 l.

Csekey István: *A szovjet államszemlélete*. Részlet a szerzőnek a szegedi egyetemen tartott székfoglaló előadásából. Szeged, Széphalom-Kör kiadása, 1932, 8° 8 l.

Magyar Legendárium. Eredetiekből fordította Torma y Cecília. Fametsetű képekkel Molnár C. Pál díszítette. Készült a Könyvbarátok Szövetsége számára a Kir. Magy. Egyetemi Nyomdában Budapesten, é. n. 2° 134 l.

Jancsó Benedek-Emlékkönyv. Az EFE „Jancsó Benedek-Társasága” megbízásából szerkesztette Asztalos Miklós. Bpest, é. n., 8° 414 l. — A vaskos kötet tartalmából kiemeljük Kolosváry Bálint, Buza László, Buday Árpád és vitéz Nagy Iván közleményeit.

Bartók György: *Kant etikája és a német idealizmus erkölcsbölcselete*. Bp. 1930, 8° 332. — A könyv elsősorban nem a történet, hanem a rendszer szolgálatában áll: a szerzőnek nem az volt a célja, hogy részletekbe elmerülve aprólékos történetet adjon, hanem az, hogy a logikai szálak és azok összefüggésének föltüntetése által hozzájáruljon Kant és a német idealizmus szellemi alkátának megismeréséhez. Ebben a tekintetben munkája teljes joggal tart igényt a szellemtörténeti jellegre. Kár, hogy a könyv nem jelenik meg németül, vagy franciául.

Dános Árpád: *Magyarország 1930*. Hol hibáztuk el? Mit kell tennünk? Szeged, 1930, 8° 158 l. — A Széphalom-Könyvtár 21. kötete. Egyes részletei megjelentek a Széphalom „Hitel-Világ-Stádium” c. rovatában.

M. Juhász Margit: *Üzenem Ádámnak*. Nyiregyháza, 1930, 8° 87 l. — Rokonszenves, formás, csinos, hangulatos, kedves költemények, amiknek karakterisztikumához az is hozzátartozik, hogy „a címlapot Tóth Ilus tervezte”. Az irodalomtörténészeket talán érdeklik a köv. sorok: „A nagy Pintért ma kérd vissza Cibi! . . . Csuda, milyen szép volt a Horváth-óra! . . . Átvettem százhusz oldal Hómant”.

Reményi József: *Lesz-e reggel?* Regény. Košice-Kassa, 1928, 8° 199 l.

Somogyi József: *Nemzeti irodalmunk, mint a nemzeti erő forrása*. Programmértekezés a szegedi Klauzál-reálgimnázium 1931-i értesítőjében. — A 23. lapról: „A drágakövek világában az a hit járja, hogy a rubinkó piros lángja szerencsét hoz viselőjére, de elhalványulása közeli vész jele. Figyeljük e drágakő ragyogását, tartsuk meg tüztét, nehogy lángját veszítse! Szellemvilágunknak ilyen drágaköve a mi nemzeti irodalmunk, tüze pedig a költői ihlet, melynek lángja a hazaszeretet értékében ég”.

A m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem bőr- és nemikórtani klinikája Szegeden, 1923—1930. Vitéz Berde Károly és Rejtő Kálmán közreműködésével írta Poór Ferenc. Szeged, 1930, 8° 95 l. — A kötet konklúziója: „intézetünk nemcsak az anyaváros reászoruló betegeinek bizalmát nyerte meg munkája által, hanem vidéki betegeinek állandó szaporulásával Délkeletmagyarország dermatológiai centrumává hívatott fejlődni”.

Elemér Virányi: *Thalès Bernard littérateur français et ses relations avec la poésie populaire estonienne et finnoise*. Tartu-Dorpat, 1928, 8° 128 l. — A Bibliotheca Hungarico-Estica Instituti Litterarum Hungarici Dorpatensis (editit Stephanus de Csekey) c. sorozat 7. darabja.

Horváth Cyrill: *Ady Endréről*. (Irodalomtörténet, 1930: 61—77.) — A kis tanulmány Vajthó László szegedi disszertációja kapcsán tesz fontos kijelentéseket az Ady-pörre vonatkozólag. Vajthó könyvéről, amely a Széphalom-ban jelent meg (1928 és 1929) a következőket mondja: „... az Ady-irodalom java termékei közé tartozik. Sok jó megfigyelés van benne... Az a meggyőződés vezet — és ebben igaza lehet —, hogy Ady Endre mint ember jobb volt hírnél s mint nagy költő méltán számíthat rá, hogy szennyeseinek kitergetése helyett emberi részvéttel és megértő lélekkel közelítsünk hozzá”. Horváth Cyrill konklúziója: „Ady nemcsak akkor Ady Endre, amikor a sárban kéjeleg; akkor is az, mikor kiemelkedik belőle”.

F. Fűrth Margit: *Vágyak végtelene*. Bp. é. n., 12° 62 l. — Két sor — jellemzésül — az 54. lapról: „A vágyam most oly csekély . . . S az ember oly sekély!”

Egyetemes Philologiai Közlöny, 1932 ápr. — A 49. lapon Eckhardt Sándor kritikája Sáfrány István pécsi disszertációjáról: „Az ember elcsodálkozik, hogy 1932-ben még doktori értekezésként szerepelhetnek önképzőköri chriák, szerkezetlen bombasztók, vasvillával összehányt idézetek . . . Teljesen érthetetlen, hogy a dolgozat harmadát kitevő utolsó fejezet nagyképű idézet- és frázishalmaz, melynek semmi köze Balassihoz, hogyan foglalhat helyet olyan értekezésben, melyet egy egyetem azzal tisztel meg, hogy kiadványai sorozatába illeszti”.

Horger Antal: *A magyar igeragozás története*. Kiadja az egyetem és a Rothermere-alap támogatásával a M. Kir. Ferencz József-Egyetem Barátainak Egyesülete. Szeged, 1931, 8° 158 l.

Bárány Gerő: *Az eszmények szerepe a nevelésben*. A Magyar Paedagogiai Társaságnak ülésén tartott székfoglaló előadás. Bp., 1930, 8° 19 l. — V. ö. róla Pester Lloyd 1931 jan. 8., Literarische Rundschau.

Karl Marót: *Der primitive Hochgott*. Ein Problem der Gestaltpsychologie. Estratto da Studi e Materiali di Storia delle Religioni. Roma, 1929, 8° 14 l.

Egyetem. Magyar egyetemi és főiskolai hallgatók társadalmi és kultuszemléje. Bpest, 10. sz. — Rokonszenves, hogy az ifjúság minden egyetemi székhelyen alapítással foglalkozik, sok anyagi és szellemi nyomorúsága mellett. De vannak komolyabb és nivósabb folyóiratok, mint ez az *Egyetem*, amely inkább a könnyű zsurnalisztika muzsájának hódol, például a sörös vacsorákról szóló tudósításokban. Több spiritualizmust, merészebb és tudósabb kritikát, kevesebb hajlongást, európaibb széttekintést és munkaprogrammot várunk az *Egyetem* ifjúságától. . . Vegyenek példát például a Szegedi Fiataloktól, a szegedi Bethlen Gábor-Körtől, vagy a Korunk Szavától.

(Szeged.)

g. p.

Erdős Renée jubileumát rendező Bizottság. Bpest, é. n., 4° 2 l. — A röpiven többek között a következőket olvassuk: „Erdős Renée, . . . akit élményeinek hihetetlen gazdagsága végzetes erővel sodort a regényírás útjára . . . Regényeinek eseményei majdnem kivétel nélkül a saját élményeiből halmozódik föl, különösen azokból a döntő jelentőségű eseményekből, amelyek lelkét Olaszországban áthatották.” Jászai Mari és Küry Klára emlékiratait után kíváncsian várjuk Erdős Renée Emlékezéseit . . .

Szegedi Katolikus Tudósító. 1932. júl. 1. — A 207. lapon: „A jezsuita rendnek az Egyesült Államokban ma 12 egyeteme és 25 különféle kolléguma van . . . A fordhami egyetemmel kapcsolatban elemi és középiskolákat is tartanak fön . . . A statisztikából tisztán kiviláglik, hogy az Egyesült Államok nem hisznek a jezsuita rend államveszélyeztető hatásában . . .”

Bibó István: *Földrajzi szempontok a magyar lélek megítélésében*. Szeged, 1930, 8° 34 l. A Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára, IV:6. sz. — Polémia Németh László tanulmányával (Társadalomtudomány 1926, 5. sz.).

Alexander Soly mossy: *Ugrische Elemente im ungarischen Volkstum*. Budapest, 1931, 8° 17 l.

Kokas Endre: *Az 1880-as évek irodalmi élete*. Pannonhalma, 1930, 8° 165 l. — Reviczkyről: „ . . . az új szellem okozta, hogy elnevezték kozmopolitának, németes szelleműnek s ezért fogadták ellenszenvvel. Költészetének szeleme, tartalma, iránya forradalom volt a lirában az addig uralkodó népies-nemzeti eszmeáramlattal szemben s így csak az új nemzedék lelkesült érte, míg a hivatalos körök hűvösek voltak vele szemben”.

Louis Rácz: *Correspondance d'un pasteur français et d'un comte hongrois au XVIIIe siècle*. H. n., é. n. 8° 32 l.

Korunk Szava. Aktiv katolikus orgán. Szerk. gróf Széchenyi György, Aradi Zsolt és Balla Borisz, 1932. jún. 15.

S ahogy futok síkon, telen át,
Ugy érzem, halottak vagyunk
És álom nélkül álmodunk
Én s a magyar tanyák.

Ady.

Tiszta István halála óta nem volt ilyen megdöbbenés a pesti utcán. Nyomasztó őszi este, mint akkor; az emberek megálltak a hírre, hitetlenül, csoportba verődve; ismeretlenek megszólították egymást, ismerősök adták, vitték tovább a hírt; senkisem akart beletörödni; az irodalmi kávéház meghalkult, szólt a telefon, a klika állandóan mással beszélt, függőben hagyva a rémhír cáfolatán reménykedőket; a szerkesztőségekből megjött a válasz: igen, igaz, délután öt órakor . . .

Utoljára néhány héttel ezelőtt Szentesen és másnap Szegeden láthattam. Az Alföldi Bizottság ülésére jött le Hóman Bálinttal és Fabinyi Tihamérral. Ki gondolta akkor, hogy a saisi fátyol mögött mi rejlik: ő a szegedi kriptában, két barátja miniszteri székben, mindketten az ő eszméit — a magyar kultúra mentése, az alföldi gondolat védelme — örökségül kapva . . . Már akkor energiában csökkentnek tűnt föl, mint aki betegen is harcol és szavát hallatja a pusztában. Alkotni, ha lehet: nagyot, ha nem lehet: középest, de még kicsinyt is folyton alkotni kell, hogy élni tudjon ez az ország — mondotta az ebéden és ezek voltak utolsó szónoki szavai. Szegeden a püspöki palota vendégszobájában már lázasan ült a karosszékekben — máskor félórát is elsétált szalonokon, folyosókon át, oda-vissza, ha valami beszédtema érdekelte — és az alföldi irodalomról, a folyóiratok sorsáról, fiatal írók támogatásáról vetette föl az ideákat, arról az akcióról, amit még tavasszal indított Szegeden és amelynek Debrecen lett volna a legközelebbi állomása, október közepén . . .

Akkor már testében hordozta a halálokozó baktériumot. Az Alföld, amelyért annyi sebet kapott, amelynek közegészségügyéért annyit tett: az Alföldnek egy paránya ölte meg. Ha Pesten marad, ha nem áldozza pihenő-idejét fáradtságos utakra, tanyai propagandára, városfejlesztő ankétekre: talán elkerüli a betegséget. De így valóssággal nekiszaladt a nagy Világ-organizmus láthatatlan sejtjének amely talán már öröktől fogva elindult, hogy vele találkozzék. Lehetetlen nem gondolni Madame de Sévigné mondására, aki egy hasonló váratlan, nagy nemzeti halálhírré, mikor Turenne marsallt eltalálja egy eltévedt ágyúgolyó, így kiált föl: *Pour moi qui vois en tout la Providence, je vois ce canon chargé de toute éternité.*

*

Emberek nagyságát lehet azzal az *imponderabilis* és mégis mérhető mértékkel mérni, hogy szemtől-szembe, négy szemközti együttlét alkalmával másokra milyen hatást gyakorolnak.

Legyen szabad e helyen visszaemlékezni arra a néhány percre, amelyet ezelőtt nyolc évvel Prohászka Ottokár püspök fehérvári fogadószobájában töltöttem. Először életemben éreztem, hogy egy belülről-nagy emberrel vagyok szemközt. Valami meg-

magyarázhatatlan energia sugárzott felém, elemi-erejű emanációja egy Léleknek, amely legyőz és mégis magához vonz, titokzatos áramkörében delejez. Hangja mintha messziről jött volna, emberentúli régiókból és tekintetében a látás szinte anyagszerűtlenül nyilatkozott. Amit mondott és amilyen magatartással mondta: lehetetlen volt a hatása alól szabadulni. A tiszta spiritualizmusnak szimbulimává nőtt előttem szelíd és természetes egyszerűségében is látnoki alakja.

Egy másik élményre kell hivatkoznom: *Ludendorff* München-melletti villájában, ahol egyszerre megjelent előttem a világháború gépezetének egyik legfőbb mozgatója, egészen másnak, mint amilyennek a militarizmus megszemélyesítőjét képzeltem. A hadseregeket országokon át-dobáló Vezér polgári keretben és külsővel: inkább a kertjét művelő Filozófus benyomását tette. És mégis: valami másfajta bensőség áradt lényéből, professzoros feje fejedelemnek való gondolatokkal foglalkozott és az a melegség és történelmi távlat, amellyel — nyilvánosságnak szánta szavait — a magyarságról nyilatkozott, mintha egész Németországot képviselte volna. Minden szívessége mellett is történelmi hős, akinek megfontolt mozdulatai mögött lehetetlen volt nem érezni: *numen adest*.

Kleber nem volt szent és nem volt seregeknek ura. De mindenki hatása alá került, aki az ő közvetlen közelébe jutott és a benne működő *daimonion* szuggesztíóját idegeivel fölfogta. Ha valamely készülékkel fotografálni lehetne az ember lobogó szellem-erőit, akaratát, mely az ideákat villamossá telíti: az ő feje körül örökös akció fényességét mutatta volna a fölvétel. Voltak vele ellenkező vélemények, amik elnémultak az ő jelenlétében: szemtől-szembe csak a helyeslés szavai tudtak formát ölteni. Mikor otthagytam a miniszterséget, akkor is megmaradt miniszternek (kevés miniszter mondhatja el ezt magáról): úgy jártak hozzá a szellemi és politikai élet vezető-emberei, nehezen megközelíthető hidegkúti kastélyába, mint aki még mindig intézi a dolgokat. A szegedi közvélemény az ő megnyilatkozásait leste: mindent tőle vártak, neki csak egy szavába kerül — úgy hitték — és elmúlik a város minden veszedelme. A cselekvésnek, használni-akarásnak, a széchenyizmusnak ez a megnyugvást nem ismerő szelleme egyetlen napját sem hagyta üresen elmúlni. Nem kellett mondania, hogy elvesztettem a napot — *diem perdidi* — mert semmi hasznosat nem cselekedtem. Mindig tárgyalt valakivel, mindig reagált az akció hatásaira és mindig újabb akció érdekében irányította negyedórákra beosztott programját. Bámulatos organizációjú, szinte emberfölötti méretű hangszeren játszott és nem felejtkezett meg egyetlen billentyűről sem. És aki bejutott hozzá, mialatt huszan várakoztak és száz ügyben kérték aláírását: azt hihette, hogy az ő ügye a legfontosabb. Ilyenkor nem volt számára sietség és el tudott időzni egy-egy kedvenc apróságán a nagy állam-tervnek. Minden érdekelte és mindenkivel megtalálta a témát: egv beszélgetésünk alkalmával, parlamenti harcok idején, a janzenizmusról érdeklődött, kiérezhető tendenciával, amelyet *Bremond* abbénak nagy vallástörténeti munkája befolyásolt . . . Mikor érhe-

tett rá, hogy a francia tizenhetedik század theologiai vitáinak időt szenteljen és mi magyarázza, hogy a praktikus jelenből ilyen távoli multba, a politikumból ilyen spirituális világba ment üdülést keresni? Hidegkúti könyvtárszobája, beépített polcaival, szőnyegeivel és kényelmes karosszékeivel a főúri könyvgyűjtők lelkiségét mutatta. A történelemben élt, mint egy előkelő dilettáns, de ugyanakkor maga csinálta a történelmet, élő cáfolatául a történelmi materializmusnak, mely csupáncsak tömegek és anyagi erők rezultánsát ismeri föl a változásokban: egy emberen, egy elhatározáson, egy akaraton fordul meg minden és egy tollvonás megmászhatja a világ folyását . . .

A kritikát nemcsak hogy nem kerülte, hanem egyenesen provokálta. Mert minden kritika új terrénumokra inspirálta és az ellenfelek által kijelölt harctéren ő lett a győztes. Mikor azt kifogásolták, hogy túlságosan foglalkozik a magas kultúrával, egyetemekre pazarolja az ország erejét: hősi expedícióval nekivág az ismeretlen tanyavilágnak és ötezer népiskolát épít. Olyan csoda, aminőt a török utáni rekonstrukció és Széchenyi óta nem látott a magyar parlag. Mikor azt mondták: egyoldalúan a szellemi kultúrát fejleszti — újjászervezi, fölruhazza, megmenti, világ-diadalokra viszi a magyar sportot. Hálás lehetett a gáncsvetőknek, akik új és új hadjáratokra inspirálták. Bezárkózik a magyar kultúra belső problémáiba, mikor Európában fog eldőlni az ország sorsa — gondolhatták némelyek, de Klebsberg akkor már Rómában, Berlinben járt, északi rokonainkat hódította egy új kulturális-diplomáciai megmozdulás eszméjének, külföldi ösztöndíjakat harcolt ki, kollégiumokat alapított, kutató-intézeteket létesített . . . Aktivitásának gyorsulását a kritika egyenes sebessége utól sem érthette.

Az utóbbi hónapokban már egy világrészekre kiterjedő érdeklődés mozgatta eszméit. Mindenki hitte, hogy életprogramja egy szélesebb sugarú akcióban fog beteljesedni és az ország külügyi politikáját fogja vezetni. Történelmi műveltsége, modern szakképzettsége, politikai magas iskolázottsága, taktikájának bravúros alkalmazkodó-képessége mellett előkelő életstílusa messze kiemelték volna őt a szürke kishivatalnokok és hagyományokat nem ismerő párttitkárok közül, akik ma az új Európa sorsát intézik. Grófi volta nem jelentett agrárfeudális nagyúrt, de a kultúra arisztokratizmusát: épen ezért lett volna alkalmas rá, hogy kifelé reprezentáló képviselője legyen a multa építő modern magyarságnak. Életművének talán ez lett volna a betetőzése és már hallatta is preludiumát az elkövetkezendő nagy koncepciójú opus, mikor a partitúra szerzője előtt bezárult a földi tervezések rövidre mért ideje.

*

Nem lesz egyedül az eliziumi mezőkön. Három munkatársa megelőzte őt: Gragger Róbert, a berlini magyar intézmények honfoglalója, Tóth Károly, az egyetemépítő rektor, Rerrich Béla, a szegedi Templom-tér halhatatlan megálmodója. A jó, mit ember tesz, túléli őt.

A szegedi temetés képei rembrandti és grecoi víziókat valósítottak meg. Soha még ilyen teherrel vonat nem futott be a szegedi állomásra. A háttérben szürkébe permetező vörös alkonyat és a homokra épült falu: mintha csodára várna, hogy egy mesebeli Halott csókjától várossá ébredjen. Fáklyák a reménytelen sötétségben és az állami gyász háromezeréves attribútumai: papság, katonaság, polgárság. De a ceremónia mögött emberek vannak, akik embert gyászolnak, nem hatalmat, nem dekorációkat, nem rangot és osztályt.

A „városkapu“ nem ilyen diadalmenetre várt és a *Te saxa loquuntur*-emléktábla köves némaság volt a fölvonuló tömeg szótalán, de élő ékesszólása mellett. Az ablakokban pislákoló gyertyák, az egész tér egy nagy kriptá, körülzárva apró lángokkal, mintha menekülni sem lehetne belőle.

Szeged — az árvíz óta — szenvedni, siratni jobban tud, mint ünnepelni. A gyászban eszmél önmagára, pusztulásból meríti fogadalmait.

*

Tiszta Lajos, Várárhelyi Pál magyar nevei mellé egy harmadikat kapott az újjászülető Szeged. Idegen név, nehezen ejtendő és új és magyar. Szent István óta magyar sors, hogy az „idegenek“ — a „németek“ Kazinczy, a németül író Széchenyi, a tót-fiú Petőfi — a legjobb magyarok. Ők a betolakodók, az újítók, a hazaárulók; a „németek“, akiknek szemére vetik, hogy az ősi császári lobogó alatt foglalta vissza Budavárát... A Klebelsberg-családnak második honfoglalási betörése volt — *secundus ingressus* — Kunó gróf alföldi akciója. Nyugatról, Dévény felől és hódítani, — nem a rebellis Kelet, hanem a nyugati közösség számára. Tragédiájuk, hogy nem találhatnak megértésre — és haláluk után bevonulnak a magyar Pantheonba.

Kedvenc szimboluma volt Klebelsbergnek a pogány Koppany: ezzel a maradisággal, kultúra-gyűlölettel, gravámen-politikával, terméketlen érzékenységgel, kérges-lelkűséggel, földszintes kúriák horizontjával, korlátolt hipokritasággal, morálpáthoszba takarózó érdek-szövetségekkel vette föl a harcot és nem véletlen, hogy épen az ősi Csanád földjén építette a legtöbb várat a megújuló magyarságnak.

A Ferencz József-egyetem nemrég ünnepelt hatvanéves jubileumot. Ebből a hatvan évből tíz év, — egyhatod rész — épen az, ami jogcímet ad az újabb ünneplésre, Klebelsberg Kunó gróf minisztersége alá esik. Nem lehet az ő nevét kihagyni az egyetem történetéből. A jelenlegi tanárok nagy részét ő javasolta kinevezésre a kormányzónak, a tanítás céljaira szolgáló épületek legtöbbjét ő építette és alkalmazta egyetemi munkára, a kutatás anyagi eszközeit ő teremtette elő, — sokszor mérgezett vagy az egyetemi gondolatra kedvezőtlen atmoszférában. A szegedi egyetemnek, támadások pergőtüzeiben, ő volt a leghatalmasabb védelmezője, aki sok sebből vérezett a kultúrpolitika frontján, hogy az alföldi pedagógusok nyugodtan végezhessek munkájukat. A lét és nem-lét kérdését ő eliminálta

véglegesen az egyetem életéből és az ő auspiciuma hozta második virágzásra az Erdélyből menekült főiskolát. Soha le nem róható hála illeti érte emlékét.

Lesznek intézmények, amelyek elmúlnak vele, mint a hű kutya gazdája sírján: tápláléka volna, de az étető lélek elszállt mellőle. A három vidéki folyóirat — Minerva, Széphalom, Debreczeni Szemle: mindegyik a maga vidékének igényeit kielégítve, de közös eszményért, az ő eszméiért, a kultúra decentralizációjáért küzdve — az alföldi irodalom, amelynek sorsát és szellemi harcait annyi szeretettel kísérte: külön gyászolhatnak az országos kereteken belül. A *Széphalom* kis téglá a nagy épületben, de nem jött volna létre Klebensberg programja, hite és nemzeti aktivizmusa nélkül . . .

*

A mű forog, — az alkotó örökre pihen. A *harmincas évek*, amelyek eljövételét Klebensberg áhítozta, rajzolta és tervezte: nélküle bontakoznak ki. De a beépített energiák továbbműködnek a magyar történelem gépezetében.

(Szeged.)

Zolnai Béla.

NEL MEZZO DEL CAMMIN.

Az asszonyélet útjának felén
Hozott a titkos végezés felém
Téged, szent vándort, nagy lélekhajó!,
A választott nagyok közül valót.
Megláttam benned, mit szívem rég vágyott:
Élő emberben, halhatatlanságot . . .

Úgy érzem könnyebb lesz utam s a terhem,
Mert erre jártál, itt voltál közelben,
Könnyebb lesz élet terhe, sírnak rögle,
A lelke fönnebb jár majd mindörökre,
Mert láttalak, s te intettél felém,
Az asszonyélet útjának felén.

(Bpest. 1928.)

BOBULA IDA.

MIRANDA BUCSUJA.

Te Prospero voltál és én Miranda.
Az emberek közt — s mégis messze tőlük
Éltünk népes magányunk szigetén.
(Te voltál Prospero és én Miranda.

Varázserőd támasztott vészt, vihart,
Majd csendre intett bűsz elemeket;
Bámulva néztem én, rettegve néha,
De mindig hívva benned, nagy varázsló.

Én láttam settenkedni Calibant
És társait, a részeg csöcseléket,
A féleszü sok baromember aljas
Gyűlöletét én láttam körülöttem.

Szépség, szabadság lenge szellemét,
Ki melletted járt és híven kísért;
Hallottam őt is, zengő Arielt,
És őt olyan jó volt melletted tudni!

Majd láttam irigy hercegek hadát
Cselezve fondorkodni, — tört vetettek,
Vesztetre törtek, mert különb valál, —
De mindig tudtam, hogy fölül maradsz.

Hisz jól tudom, hogy nálad nincs erősebb,
A pálca tőled el nem vétetik,
Csupán ha majd Istent követve mégysz,
Hogy visszavesd a tenger ős vizébe.

Te bölcs vagy, jó vagy, — s szótfogadok én,
Majd akkor is, ha engem messze küldesz
A kék vizen, fehér vitorlaszárnyon,
Míg hangtalan sülyed el a sziget.

(Budapest, 1930.)

BOBULA IDA.

A LÉGY MESÉJE.

Valahol repülőgép szárnya zizeg
piciny motor zúg
diadalmasan mintha a Gaurisankar
csúcsát nyergelné
megül egy kockacukron
a decemberi légy.

Átvészelte az őszt
társai hulláját messzi kerülte
duruzsol a meleg szobában
szemtelenül szembenéz velem most
és megszólal a légy.

„Látod!

A legyek elhullanak a dérrel
én mégis élek
mert én nem tartozom a legyekhez
én

a Légy vagyok
aki nem száll mézes fogóra
nem iszik mérges vizet
és kikerüli a csapót.

Én nem úgy születtem, mint a többi,
én egyszerre csak voltam
hamarabb
mint te elneveztél engem
korábban mint a könyveid
régebben mint a történelmed.

Én csiptem meg Tut Anch Amon orrát
a kőablákra is ráőpültem
csiklandoztam mágusok kopasz fejét
belekukkantottam az alchimisták tégelyébe
végigsétáltam Pompadur tortáján
ültem jakobinus sapkán
nem rezdültem meg, mikor a mozsarak szóltak
végigmásztam a két testamentum betűin
és az ősz pap szakállán
tizennyolcéves halott katora ajkán pihentem
akit ti küldtetek az orosz havakra
rászálltam száműzött királyok kenyerére
belezümmögtem a parlamentek vitáiba
ittam éhes gyermekek sós könnyéből
és most kockacukrodra
az istállóból jövök.

Én vagyok a Légy
aki nem tartozom a legyek közé
aki képpé válik agyadban
ha mások kimondják nevét
én vagyok az erősebb
a mindig áttelelő
szemtelen dongó
decemberi légy“.

Elszállt.
Csak zúgását hallom
aztán azt sem
és úgy rémlik
hogy most
valahol Mandsuriában
pilótájával
lezuhan
egy gépmadár.

Hódmezővásárhely, 1931.

GALYASI MIKLÓS.

A SZINEK ÉNEKE.

Motto: Párisba egyszer beszökött az ős.

Ködöt úsztató, sápadt délután
Megérkezett az őszi színcsapat,
Széles puszták mélyén született
Puha melegű, dőlt rendek alatt.

A remegő fák hegyére ült,
Mint vihar-vert, bús madársereg
S megcsendültek a százszínű,
Borzongatós őszi énekek.

A Tisza felől éppen emberek jöttek
Rongyosak, szomorúak, éhesek,
Amikor az ének átrezdült a fényen
Mellükre hulló, vén fejük felett.

Megálltak a parton,
Az égre s egymásra néztek dühvel, feketén,
Hirtelen a vízre mutattak, ahol egy halott
Úszott délre ezüst habok tetején.

(Szeged.)

MADÁCHY LÁSZLÓ.

MÁJUSI HOLD.

Dicsértessél te kövér májusi hold;
aranyméz ragyogása vagy te az öreg ég jókedvének,
ki egymással-feleselgető kuruttyolásra vezényeled
a békák fáradhatatlan kórusát s véle az éjszaka
langy szellőinek üveghang kíséretét is, mely úgy
szabadítja fel a selymes rétek illatát most, hogy tőle
részeg álomba merül a duzzadó táj, mely felett érzélgős
világod megejtő szédülete áll őrt rendíthetetlen egyhangúsággal.

(Ujpest.)

BERDA JÓZSEF.

TALÁN VIHAR JÖN.

Napjaim tetején ülök, onnan
lóg le a lábom, hajamon
hófelhő kalapoz és szavaim
messze, kakastollak közt
portverve menetelnek!

Mondják, hogy virrad a gödrök
alján, füvek alatt csillogva
tesnek a tücskök s napitta
pocsolyák helye lelkesedik
döngölő léptek után!

Talán vihar jön, mert
símul halasodva a borz víz,
széttette a csönd lábát
az út fölött és harcra
zajokkal készül marakodni!

(Szeged.)

RADNÓTI MIKLÓS.

GOETHE : „ÜBER ALLEN GIPFELN . . .“

Fenn a csúcsokon
Béke leng,
Lenn a dombokon
Alig leng
A könnyű szellő,
A madárdal elhal a fán.
Érted is ám
A béke jó.

Fordította: KÜHBACHER FERENC.

MIT MOND NEKÜNK A VILÁG TITKAINAK BESZÉDES NÉMASÁGA?

A kármerre tekintek, akármi is jut tudatomba s akármi is van tudatomban, minden, de éppen minden a világhoz tartozik. Persze úgy képzeljük, mindenki is azt hiszi, hogy előbb van a valóság s csak azután lesz belőle tudatvalóság. A valóság a *prius* és előfeltétele egyszersmind a tudat-valóságnak. Általában mindenki azt hiszi, hogy a lét megelőzi mindenképpen a gondolatot. Minden, ami csak létezik, teszi a világot. Minden, ami csak létezik. Tehát mindaz, ami rajtam kívül van és mindaz, ami én bennem van. Minden lét jelenti az egész világ létét.

A közönséges gondolkozás akkor, amikor létre, a világ létre gondol, igen könnyen arra a hiedelemre juthat, hogy minden lét voltaképpen az anyagot jelenti, hogy minden dolgok léte éppen az anyagi mindenséget jelenti. Ez első hallásra is igaznak látszik, különösen akkor, ha az objektív létet tekintjük igazi valóságnak s ha mindazt, ami szubjektív, amolyan árnyék-valóságnak, nem igazi valóságnak tekintjük. Persze ügyelnünk kell s különösen óvatosnak kell lennünk azzal az úgynevezett objektív léttel. Ha közelebbről szemébe nézünk ennek az objektív létnek, azt bizony, Hans Cornelius-szal szólva, könnyen a természetes (naturalisztikus) fogalmakból származó olyan dogmatikus felfogásnak kell tartanunk, ami minden bizonnyal legalább is még igazolásra szorul. Valójában elmondhatni, hogy az objektív lét, a szubjektumtól független lét, olyan valami, amiről nem a tapasztalat győz meg bennünket, hanem amit voltaképpen a gondolkozás garantál. Hogy vajjon ez a garancia is nem teljes mértékben szubjektív érvényű és szubjektív értékű is, azt ez alkalommal nem akarjuk tovább feszegetni. Azt a közismert igazságot azért mégis ide iktatjuk, hogy a dolgok nem jöhetnek-mehetnek be a tudatba, hogy a tudatban nem anyagi, még kevésbbé objektív dolgok vannak; a tudatban legjobb esetben is csak a dolgoknak többé-kevésbbé hű képei lehetnek. De bárhogyan is álljon ez a kérdés, ha nem vagyunk elfogultak, el kell ismernünk azt az igazságot, hogy az emberek általában azon a meggyőződésen vannak, — s e tekintetben lényegbevágóan alig változtat valamit a műveltség és tanultság foka — hogy minden lét igazában objektív lét s ennek végső valósága anyagi valóság. S az embereknek ezt az általános meggyőződését alátámasztják s ezért megerősítik, — bárha nem is bizonyítják be, amint ezt közönségesen hiszik az emberek, — az úgynevezett exakt tudományok.

Az emberek igenis azt hiszik, hogy aminek léte kétségbevonhatatlanul, azt mondhatni brutálisan érezteti létét, az az igazi valóság s az emberek azt hiszik, hogy az anyag és kizárólag csakis az anyag az, ami kétségbevonhatatlanul, azt mondhatni kizárólagosan, brutálisan érezteti velünk létét. Ez az a lét, amelynek valóságához valóban szó sem férhet.

Az anyag az, aminek létehez mind a közönséges gondolkozás szerint, mind pedig a tudományos gondolkozás szerint szó sem fér. Ezzel szemben alig is lehet egykönnyen meglátni más létezőt s ha azt mondjuk, aminthogy különösen manapság sokan merik állítani, hogy a testi, anyagi valóság mellett igenis van más valóság is, aminek létét sem kétségbevonni, sem az anyagi valóságra visszavezetni nem lehet, úgy a legtöbb embernek az az érzése, hogy ezek a valóságok: — a lelki jelenségek, a rend, a törvényszerűség, a harmónia, de még az érvényesség maga is és az érvényes értékek — amolyan árnyékszerű léttel bírnak csupán, szemben az anyagi valósággal, ami vaskos objektív valóság létét arrogálja magának mindnyájunk szemében.

Csak hogy ami valóban brutálisan és le nem tagadhatóan érezteti létét, arról valójában nem tudjuk, hogy micsoda. Ha meg erre azt mondjuk, hogy ez a valami éppen az anyag, akkor azt a valamit az anyag elnevezésével jelöltük, de azért ez a közelebből meg nem határozható valami, ez a valóban teljes mértékben határozatlan X megmarad továbbra is teljes mértékben rejtélyes és határozatlan X-nek; igazában megmarad olyan soha meg nem fogható, soha fel nem fogható, valójában mindenkor érthetetlen objektumnak. — Mert mi is csak az anyag? Úgy mondják: mindaz, amit látunk, mindaz, amit hallunk, mindaz, amit tapintunk, mindaz, amit a szaglás és ízlés érzékszerveivel észreveszünk, általában mindaz, amit érzékszerveinkkel észreveszünk, mindaz, amiről érzékszerveink közvetítésével tudomást szerzünk. Az anyagi valóságról, az anyagról tehát érzékszerveink segítségével szerzünk tudomást. Az anyag, az anyagi valóság nem ez a tudomásszerzés maga, hanem az, amiről tudomást szerzünk. Hogy szerzünk tudomást a valóságról? Érzékszerveinkkel. Az anyagi valóságról az érzékszerveink értesítenek, tudósítanak bennünket. Igaz-e ez? Első hallásra igaznak látszik, de bizony csakis első hallásra, helyesebben első látásra — *prima vista* — és hozzátehetjük: csak első felületes látásra látszik igaznak, mert igazában ez az állítás voltaképpen elképzelhetetlen *nonsens*. Érzékszerveink érzeteket nyújtanak nekünk. Az anyagi valóság, az anyag pedig semmiesetre sem akar csak annyira szolid valóság lenni, hogy ilyen illanékony és tűnékeny szubjektív érzetekké, szemléletekké és képzetekké váljék. Az anyag, az anyagi valóság kifejezetten objektív valóság akar lenni. S ilyen objektív valóság semmiesetre sem lehet semminő érzékszerv nyújtotta adat sem, de még az összes érzékszervek nyújtotta összes adatok sem, mert ezek valóban valamennyien szubjektívek. Az objektív léthez egyáltalában nem juthatunk el az érzékszervek közvetítésével. Lehetséges, hogy egyáltalában semmiképen sem juthatunk el az objektív léthez, de az egész bizonyos, hogy csupán csak az érzékszervek révén és csak az érzékszervek nyújtotta adatok révén semmiesetre sem juthatunk el semmiféle rajtunk kívül levő és tőlünk független objektív léthez. Az érzékszervek ugyanis, bármennyire legyünk is áthatva attól az igazságtól, hogy az objektív valóságról tudósítanak bennünket, igazában csak a mibennünk levő és tőlünk függő valóságról, tehát valójában

valóban minden ízében szubjektív valóságról tudósítanak, mert csak ilyenről tudósíthatnak bennünket.

Mégegyszer ismétlem, a gondolkozás az, ami garantálja az objektív létet, garantálja az anyagi valóságot is, amely valóság törvényeinek megállapításában, a fizikai jelenségek rendjében megnyilatkozó matematikai és fizikai rend és rendszeresség megállapításában az emberi ész talán a legnagyobb, és mindenesetre rendkívüli horderejű diadalát aratja. — És semmiesetre sem igaz az, hogy csak az *anyag* van, mert van valami módon *tér* és *idő* is — és igenis van a létezésnek rendje a térben s a történésnek igenis van rendje az időben. Van tér és van idő és van rend és rendszeresség, van *kauzalitás*, de van Én és van tudat is. És — és minden valóság tudatvalóság — és nem bizonyos, hogy a lét megelőzi a tudatot s talán az is lehetséges, hogy a tudat feltétele minden létnek.

Ha volnának is teljesen következetes materialisták, amint hogy valójában nincsenek ilyenek — és sohasem is voltak igazán, a vég-sőkig következetes materialisták, — ugyan hogy képzelnék az anyagból magából megérteni az egész mindenséget? Megérteni azt, amit közönségesen anyagi valóságnak tartunk — és mikép képzelnék a materialisták megérteni azt, amit közönségesen mindnyájan, — mondjuk: nem anyagi valóságnak tartunk? De hiszen az igazi materialista mindeneket visszavezet, helyesebben: mindeneket vissza akar vezetni, még helyesebben: mindeneket visszavezetendőkné tart éppen magára az anyagra, mert abból a feltevésből indul ki, hogy csak az anyagnak van léte. De erő nélkül, mivel nyilvánvalóan mozgás is van a világban, a materialisták sokra nem mennek, nem mennek pedig sokra az erőnek valami módon való feltételezése nélkül. De m o k r i t o s t ó l kezdve, ettől az első következetes — és talán a legkövetkezetesebb materialistától kezdve, avagy akár Thales-től kezdve sem, ettől a nem tudatosan materialista színezetű gondolkozótól kezdve sem, akit jogosan legfeljebb is csak annyira lehet materialistának tartani, mint napjainknak egyébként művelt és tanult sok-sok átlagemberét, akik filozófiai iskolázottság nélkül valók. Az erő, az *energia* mindenképpen feltételezendő minden materialista világképben, vagy olyképpen, hogy valamiképpen azonos az anyaggal, vagy annak egyik talán legfontosabb tulajdonsága, vagy pediglen hogy valamiképpen állandó és elválaszthatatlan kapcsolatban van az anyaggal. Csak mellékesen akarjuk megjegyezni, hogy az erő, az energia, akárhogy is tekintjük is azt, nagyon, de nagyon olyasvalami, mint ami nem anyag.

De ha nem is törődünk ezzel az éppen nem jelentéktelen nehézséggel s ha a szembeötlő sok-sok mozgást — és a mindenben és a mindenütt mindig feltételezett mozgást megmagyarázandó az anyag fogalmától elválaszthatatlannak kell tartanunk az erő fogalmát, mondom, ha ezzel a nagy jelentőségű nehézséggel nem is törődünk, akkor is föl kell tételeznünk, meg kell látnunk, ha a szemünket kinyitjuk, még inkább akkor, ha az eszünket kinyitjuk, olyasmit is, ami igazán éppen minden egyéb lehet, csak anyag nem.

Lehetetlen, minden rendű és minden rangú materialistára nézve

is lehetetlen elképzelni azt, hogy semmi egyéb ne volna ezen a világon, csak anyag, — vagy akár csak anyag és erő. Hol van ez az anyag, hol van az egész világ, hol van mindaz, ami van, ha azt, ami van, akár csupán csak az anyagra, vagy ha csupán az anyagra és az erőre is leegyszerűsítjük? Hol van minden, hol vannak a létező dolgok, hol vagyok én, hol van a világ maga, hol van minden dolgok összesége? A kérdés merőben feleslegesnek látszik; aki kérdi ezt a kérdést, az nyomban meg is felel reá. Mindenki tudja, hogy minden, ami van, különösen pedig minden anyagi, testi valóság a *térben* van. Ezt igazán mindenki tudja, ez bizonyára semminemű nagy probléma nem lehet. Ezt nem vitatjuk, jóllehet a tér problémáját minden vonatkozásában egyik legmélyebb problémának és pedig egyik legmélyebb metafizikai problémának tartjuk. — De ha azt mindenki tudja is, hogy minden, ami van, különösen pedig minden anyagi, testi valóság a térben van, azt bizony senki sem tudja, el sem hiszi senki sem, hogy maga a tér anyag, anyagi, testi valóság lenne. Hogy mi a tér, ez nyilvánvalóan egyike a legnagyobb világrejtélyeknek, de semmiesetre sem lehet a tért anyagnak tartani. Pedig az bizonyos, hogy az anyagi dolgok térben vannak, a tér azonban nem anyag, még az anyagi dologgal való hasonlatot sem bírja meg. Bár trivialitás, de azért megemlítem az ismert lehetetlen hasonlatot és e hasonlat-hoz fűzött szellemes és mély értelmű reflexiókat. — Azt mondják, hogy a tér olyasvalami, mint egy nagy, nagyon nagy edény, — valóban nagyon nagy edénynek kell lennie — melybe a világ minden dolgai bele volnának helyezve, éppen mint valamely edénybe. — Aki ezt a hasonlatot először hallja, nagyon találónak tartja azt s mindenesetre azt hiszi, hogy szemléltető módon elébünk tárja — bárcsak hasonlatban — a való tényállást. Mindebből persze egy szó sem igaz. Az egész hasonlat valóban lehetetlen hasonlat, semmiképpen sem szemlélteti a való tényállást. Miképpen is tehetné ezt?

A tért edényhez, nagy edényhez, végtelen nagy edényhez hasonlítjuk. Igen ám, de ez a nagyság minden irányban végtelen, ez az edény olyan edény, amelynek sehol sincs vége, sehol sincs határa, ez az edény olyan edény, amelynek nincs oldala, nincs teteje, nincs feneke, ez az edény már valóban nem edény, hanem olyan valami, mint a semmi, létező semmi, létező nemlét, amint Kant szellemesen nevezte: *seiendes Unding*. A tér tehát annyira nem anyagi valóság, hogy a szemünk előtt semmivé illan el. De azért mégis csak van, mégis csak létezik valami módon. De semmiesetre sem úgy van és úgy létezik, mint a materia. De azért mindenesetre úgy van és úgy létezik a tér, hogy azt az anyagi valóság nem nélkülözheti, nélküle az anyagi mindenség kiterjedés nélküli volna s ezért az egész térben terpeszkedő anyagi valóság bele veszne „a tér negatiójá”-ba, a kiterjedés nélkül való matematikai pontba.

A tér mellett még van valami, valamiképpen létezik még valami, ami elválaszthatatlan az anyagi valóságtól, anélkül, hogy maga ilyen anyagi valóság lenne, anélkül, hogy akármilyen szofisztikus érveléssel is azt anyagi valóságnak lehetne tekinteni. Természetesen az *időről* van szó. Az időről, ami jó-mindnyájunknak intim ismerőse, jobb,

ismerősünk, mint a tér, mert közvetlenebb és intimebb vonatkozásban vagyunk vele, mint a térrel. Az időről már mintha azt mondhatnók, aminthogy mondták is róla, hogy az idő mi magunk vagyunk. A térhez is egészen közel érezzük magunkat, hiszen mint minden anyagi, testi dolog mi magunk is, amennyiben anyagi, testi dolog vagyunk, térben vagyunk, a testünk térben van. De a testiségünk maga nincs olyan intim közvetlenségben velünk, mint lelakiságunk, lelki jelenségeink, érzeteink, érzéseink, gondolataink, akarásunk, örömünk, fájdalomunk, lelkesezésünk s bánatunk . . . Mindez kefejezetten időben van. Testiségünk is, azon kívül, a mellett, hogy térben van, — időben is van s különösen minden változása a testiségünknek, növekedése, fejlődése, öregedése valóban szemléltető módon beszél nekünk az időről. De lelki lényünk az, amit tudatunkban megragadunk, annak minden mozzanata összeesik a tovaáramló, tova hömpölygő idővel. Ez a tova hömpölygő, tovaáramló időfolyam, amely tele van, amely azonos, úgy valahogyan, amint *Bergson* tanítja az én lelki jelenségeimmel, — ez vagyok én, ez az én igazi valóságom, ebben élek, ebben fejlődöm, ebben öregszem, ebben halok meg — és ez teszi lehetővé, ez létesíti a multat, a jelent és a jövőt — és ezért van az élőnek világában történet. De történet van nemcsak a szellem életében — és nemcsak az életben általában, de van mindenütt, ahol változás van még akkor is, ha ez a változás periódikusan visszatérő. Ahol változás van, ott van történet, ahol történet van, ott van mult, ott van időben való változás is, ott van idő is. A változó, állandó mozgásban levő anyagi mindenség a téren kívül időben is van, az idő pedig olyan valami, amiről semmiképpen sem lehet azt mondani, hogy anyagi valóság — valami, ami nélkül lehetetlen volna minden mozgás és minden változás; valami, aminek hiánya legalább is mozdulatlanná tenné az egész anyagi mindenséget.

Nem lehet elégszer ismételni és nem lehet eléggé követelni azt, hogy amikor minden dolgokról, valóban az egész világról beszélünk, akkor tényleg minden dolgokra, az egész világra gondoljunk is. Rövidesen: ne csak az anyagi dolgokra, hanem a térre és időre, a rendre, a rendszerességre, a törvényszerűségekre is gondoljunk de gondoljunk a lelki jelenségekre is és gondoljunk a tudomány, a művészet, a vallás és filozófia alkotásaira is. Gondoljunk az ideálokra, gondoljunk az értékekre, gondoljunk a normákra — s általában mindarra, ami irányt szab s lendületet ad minden kultúrtörékvésnek, — mindarra, ami végső elemzésben életre hívja és naggyá teszi a kultúrát. Lehetetlen azt mondanunk, hogy az öröm, a szenvedés, a gondolat nem valóságos létező valami, de az is teljesen lehetetlen, hogy ezek létét merőben materiális valóságnak fogjuk fel. Lehetetlen azt mondani, hogy a *Homerós Iliás* és *Odysseidja* nem létezik, de lehetetlen azt is állítani, hogy ezeknek a dolgoknak csak materiális létük van. — Bizonyára az is van abban a könyvben, amelyben nyomtatásban megjelent az *Iliás* és az *Odysseia*: és van ezeknek az igazán halhatatlan hőskölteményeknek materiális léte is az elmondásban, vagy felolvasásban és pedig mint levegő-rezgés, — de mindenki tudja, hogy *Homerós* halhatatlan alkotásai nem papírból és e papírra nyom-

tatott fekete betűkből és nem a levegő rezgéséből állanak, amint hogy Beethoven alkotása sem a papírlapra nyomtatott fekete kottákból és a levegő rezgéséből áll. Csak így jelenik meg annyszor, amennyiszor. De a léte, az igazi léte jelentésben áll. De mint ilyen, igenis létezik, annyira létezik, hogy általa értékben gazdagabb lett az egész mindenség. Nem kell sokat vitatnunk, hogy Homeros nélkül szegényebbek lennénk, hiszen jól tudjuk, hogy minden elbeszélő, minden mesemondó az ő adósa, nem kell sokat bizonyígtatnunk, hogy Arany, Petőfi s Madách nélkül mennyivel szegényebbek lennénk, nem kell sokat bizonyígtatnunk, hogy Ráfael, Michel Angelo, Leonardo da Vinci, Shakespeare, Voltaire, Rousseau, Goethe, Kant... nélkül, azaz az ő általuk létesített alkotások nélkül mi magunk, az egész emberi lét, de maga a világ léte is szegényebb volna. Az erkölcsi zsenik pedig, akik valóban megmutatják az emberi haladás helyes irányát, egyenesen olyanoknak tűnnek fel nekünk, mint a világ legnagyobb világosságai, akikben mintegy nyilvánvalóvá válik az emberi lét, sőt az egész mindenség értelme és célja is.

Arról, ami értékesébbé teszi a létet, avagy pláne ami nélkül értéktelenné kellene bélyegeznünk a létet, általában még sem lehet azt mondani, hogy nem létezik, avagy hogy nem tartoznék a világ létéhez. De bizony hozzátartozik a világ létéhez minden öröm, minden szenvedés, minden kulturalkotás, de minden antikulturális megnyilvánulás is, hozzátartozik a jósnak, a gonoszsnak, az észnek és esztelenségnek, — a fantáziának s az örületnek minden alkotása. Igen, a való világhoz hozzátartozik az anyagi valóság világa is, de e mellett hozzátartozik minden, ami csak van: a fantázia alkotásai is, amelyek a lét világától már-már mintha a nem-lét oceanjába torcolnának.

*

Amit mostan amúgy hevenyészve papírra vetettem, az talán sokaknak különösen tetszhetik: hát lehet-e azt állítani, hogy Hófehérke, Csipkerózsika és Hamupipőke a valóságban léteznék? — De hát lehet-e azt állítani, hogy ezek a bájos mesék, ezek a mindnyájunknak kedves mese alakok nem léteznek, csakis annyiban, amennyiben materiális módon — mondjuk a mesekönyvben, papíron, nyomtatásban, képben — megjelennek. Az igazság az, hogy a világ tényleg sokkal nagyobb, mint ahogy azt gondolnánk, de sokkal nagyobb, mint ahogy arról akár a végtelennek matematikai fogalma némi fogalmat, némi halvány fogalmat nyújthatna nekünk. A világ oly nagy, hogy azt képzeletünkkel sem tudjuk átölelni. Fantáziánk és fantáziánk minden alkotása, minden szeszélye és szertelen játéka igenis benne van a világban, de a világ végét, a világ végső határát a fantázia sem éri el. Mindenesetre legalább is érinti az igazságot az a tanítás, amely a világ lényegét éppen a fantáziában látja, ami némi sejtést nyújthat nekünk azokról a valóban végtelen lehetőségekről, amikkel a mindenség a maga tér- és időbeli végtelenségében emberi fantáziánkat elkápráztatja.

Amit már nem egyszer leírtam, most megismétlem: a világ dolgai, még helyesebben: a világ titkai beszédes némaságba vannak burkolva. A világ dolgai első pillanatra némák s úgy látszik nemcsak nem tudnak beszélni, de nincs is mondanivalójuk. De ez nem igaz, nem igaz pedig még a látszat jogán sem. A világ dolgait, a mindenséget bármennyire alábecsülnök is és bármily kevésre értékelnök is azt, olyas valaminek legalább is kell tartanunk, mint valamely műalkotást. Aminthogy valójában a világ minden bizonyos műalkotás is és pedig a legnagyobb és legnagyobb-szerű műalkotás, bizonyára a lehető legnagyobb-szerű és legmagas-zottabb műalkotás. S ha elhisszük, mert tapasztaljuk és tudjuk is, hogy minden műalkotás különböző emberhez különböző nyelven szól, úgy el kell hinnünk, mert tapasztaljuk, de meg tudjuk is, hogy a világ rejtélyes némasága beszédessé válik, mihelyt tekintetünket, szemünket, eszünket, egész lényünket feléje fordítjuk és kitarjuk előtte. Ha ezt tesszük, akkor állandóan szünet nélkül megismétlődik a *pünkösti csoda*: a világ kilép rejtélyes némaságából, amelybe burkolva volt — s beszédessé válik — s beszél önmagáról mindenkinek a maga nyelven: akinek füle van, hallja. Beszél pedig különböző nyelveken fejlettség, kulturfok, látás és belső látás után igazodó különböző nyelveken. Az ismert élőlények közül bizonyára valamennyi számára van mondanivalója a világnak, nekünk embereknek valamennyiünknek külön-külön is sokat — igen sokat mond a világ. De mert mindenki különbözik mindenki mástól, azért hozzánk valamennyiünkhöz külön-külön, azt mondhatnám saját egyéni nyelvünkön szól a mindenség. Minden egyes embernek más és más képe van a világról, minden egyes embernek más és más világképe van, egészen helyesen, az egész igazságot egyszerű, bár paradox módon kifejezve, azt kell mondanunk, hogy valójában minden egyes embernek más és más világa van. De azért ezek a különböző emberek különböző világai, ezek a különböző világképek, mégis hasonlóak lesznek egymáshoz, annyira hasonlóak, mint amennyire az emberek minden különbözőségük dacára mégis csak hasonlóak egymáshoz.

De a világ szemléletének bizonyos nagy, átlagos típusai is vannak. Ez azt jelenti, hogy a világot bizonyos nagy szempontok, bizonyos olyan szempontok szerint szemlélhetjük, amelyek első pillanatra mintha kizárnának, lehetetlenné tennének minden más szemlélődési módot. Legalább három ilyen szemlélési módról akarunk szólni. Az elsőt logikainak akarjuk nevezni, a másodikat aesthetikainak s a harmadikat etikainak.

A világ olyan valami, amiben van logika, a lét olyan valami, ami valaminő intim viszonyban, talán éppen a lehető legintimebb viszonyban: az azonosság viszonyában van a gondolat, a *logos*-szal, az ésszel. A filozófiai problémák legmélyebbike ez a kérdés, egyszersmind legrégebb és legmélyebb filozófiai megsejtése és meg-látása ez az emberi gondolkodásnak. Talán az egész filozófia nem is egyéb, mint ennek a genális megsejtésnek, ennek az emberfeletti meglátásnak, ennek a minden létet átkaroló igazságnak a kifejtése

— és talán minden tudomány a maga összességében is csak ennek a minden létet átkaroló igazságnak kifejtése.

A logikának, a logosznak mindeneket átható erejét tanítja már az antik filozófia is — és azóta is többen meglátták és átélték ezt az igazságot. Ennek az igazságnak ad kifejezést nagy emphasissal Hegel is, akinél szebben és magasztosabban senki sem fejezheti ki meggyőződését, nemcsak azáltal, hogy azt állítja, hogy minden valóság ésszerű és minden, ami ésszerű, valóság, hanem azáltal, hogy magasztos ünnepélyességgel azt tanítja, hogy a logika magát Istent ábrázolja, amilyen az Isten örökkévaló mivoltában, a természetnek és a véges szellemnek teremtese előtt.

Ugyanezt a gondolatot fejezi ki a természetre vonatkoztatva a szertelenséget kerülő természettudományi józansággal Herbert Spencer is. Amikor azt mondja: „Akár van még egy más kinyilatkoztatás, akár nincsen, a természettudomány valóban kinyilatkoztatás, — folytonos feltárása a világ-egyetem szilárd rendjének“, — akkor voltaképpen Spencer is deklarálja (a világegyetem szilárd rendjében pillantván meg) a logikumnak a világban való örök, megingadhatatlan uralmát.

Ma már, úgy körülbelül mindnyájan tudjuk, a filozófiai, a tudományos gondolkozás a nagy tömegeknek szilárd meggyőződésévé tette azt a gondolatot, hogy a világot, a mindenséget alkotó jelenségekben rend van, amely rendet logikai formában ki lehet fejezni. A világ tehát mindenestre olyan képet nyújt nekünk, amely logikainak mondható annyiban, amennyiben logikai kifejezésre alkalmas. A természettudományok óriási eredményei s a természet törvényeinek, a természet rendjének matematikai megfogalmazása, matematikai formulákban való kifejezése élő és megcáfolhatatlan bizonyítékát szolgáltatja annak az igazságnak, hogy a világ dolgaiban, a mindenség jelenségeiben logikai rend van, hogy tehát a világnak egyik ábrázata, — némelyek szerint a világnak egyetlen ábrázata, — logikai rendet tükröz vissza.

Ez az egészen tudományos felfogásnak is az álláspontja. S az egészen tudományos felfogás úgy gondolja, hogy ez a világnak az egyetlen igazi ábrázata, s minden más ábrázata a világnak legalább is nem adaequat, nem igazi, vagy legenyhébben szólva: nem tudományos. De azért a világ minden időben és minden népekhez más nyelven is szólt, nemcsak a logika nyelvén, — s hozzá tehetjük azt a sokak meggyőződését is, hogy ebben a másik fajta megnyilvánulásában is, bár első hallásra különösen hangzik, szintén a világ igazi, belső lényege tükröződik vissza, ez jut kifejezésre.

A logikai képe a világnak, a tudományosan képzetek szemében a világnak igazi képe már azért is, mert hiszen maga az igazság is olyan valami, ami kellős közepén van minden logikai problémának és egyben minden logikai gondolkozásnak is, hiszen egészen bizonyosan helyes a logikának az a meghatározása, amely szerint a logika éppen az igazság elmélete. De a világ azért még sem vonható egyedül a logikai, akár a legcentrálisabb, legértékesebb logikai kategória alá sem. A világ azonkívül, hogy rendet, logikai-matematikai-fizikai rendet

árul el, amely rend tudományos tételekben komprimálható, azonkívül olyasmit is mutat nekünk magából, ami már nem a tudományos megismerés körébe tartozik, de ami azért mégis a mindenség lényegéről mond el nekünk intim részleteket. A világot tekinthetni mint aesthetikai jelenséget is, a világot a maga egészében igenis úgy is tekinthetni, mint ami nem az Igaz, hanem a Szép kategóriája alá vonható. A világban tagadhatatlanul a Szép is kifejezésre jut. S ha lehet a világot a logikai-mathematikai-fizikai rend kifejezésének tekinteni, — ha végső elemzésben joggal lehet a világot a gondolat, a logikum kifejezésének, végső elemzésben tehát joggal lehet az egész univerzumot „gondolatrendszernek“ tekinteni, úgy nem kevésbbé jogosan tekinthetni a világot „műalkotásnak“, amelyben végső elemzésben a Szép nyilatkozik meg. A Szép, amely sokak szemében méltán riválisa lehet az Igaznak.

A világ szépségét bizonyára minden időben, minden népek felismerték s a Szép megvalósítására is valószínűleg minden időben minden népek törekedtek is. *Homo sum humani nihíl a me alienum puto*. A humanumhoz bizonyára minden időben és minden népeknél hozzátartozott a Szépnek értékelése s a Szépnek emberi alkotásokban való megvalósítása. De azért mégis joggal nevezhetni különösképpen görög gondolatnak, görög érzésnek, görög sejtésnek a szépségnek azt a mélységes, magas és magasztos értékelését, amely már-már minden dolgok lényegének is, mintegy minden dolgok legbelőbb magvának is, mintegy végső világ-principiumnak magát a Szépet ismeri el, aminek külső, nekünk embereknek való megnyilatkozása lenne az egész mindenség. A görögök büszkén mondhatták, egész kulturájuk permanens módon ismétli is büszke állításukat:

φυλοκαλοῦμεν μετ'εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας. „Szeretjük a szépet cicoma nélkül és filozofálunk elpuhultság nélkül.“

A mindenségnek harmóniáját és szépségét talán mindmostanig a görögök látták meg és élték át legmélységesebben. Legmélységesebben átélve a világ szépségét, saját életükből is műalkotást akartak csinálni. Harmóniára, a lélek derűs, megingathatatlan nyugalma törekedtek. Ezt célozza az *ataraxia*, ezt célozza az *apatheia*. — És ezt célozza mindenekelőtt és mindenekfelett a természettel összhangban s a *logos*-szal összhangban való élet — s ez jut kifejezésre a *kalokagathia* görög eszményben is. Közben megalkották fölül nem múlható, de utól sem érhető művészetüket — s megmutatták, mikép kell szépen élni és szépen meghalni. Filozófiájuk pedig — szintén műalkotás, az emberi szellemnek talán éppen legnagyobb szerű műalkotása. Filozófusaik majdnem mind istentől ihletett vatesek, akik nem véletlenül és nem is csak mellékesen a művész szemével nézik a mindenséget s az emberi életet is, úgy, amint ezt a görög geniusz mindig tette is nemcsak a költészetben, hanem a mythológiában is. A szépnak mint világprincipiumnak fölismerése bizonyára kifejezetten görög gondolat. Helyesen jegyezték meg, hogy a *Platon* elméjében három eszme küzd egymással az elsőbbségért, a *lét* eszméje, a *szép* eszméje és a *jó* eszméje. Mint tudjuk, a *jó* eszméje diadal-

maskodik Platonnál, mert a jó eszméje felette van minden eszmének, felette van magának a létnek is. De azért, annak készséges elismerése mellett, hogy igenis, ez a helyes megoldás — és annak elismerése mellett, hogy ez az igazán platonikus megoldás, annyit mégis el kell ismernünk, hogy a szép eszméjének versengése az elsőbbségért Platonhoz, a nagy görög költő filozófushoz méltó marad az idők beteljesedéséig.

A világ lényegének a széppel való azonosítása csendül ki Plotinosz ama tanításából is, amely szerint a rút idegen Istentől s a természetből és ellensége is nekik. Az újkorban különösen írók és művészek képviselik azt az álláspontot, hogy a világ teljesen mint műalkotás, tehát a szépség szempontjából tekintendő. Közismert a Schopenhauer tanítása, amely szerint „a világ testet öltött zene”. A mindenség esztetikai felfogását, amely felfogás napjainkban sokak lelkében megértő és helyeslő visszhangra talál, Nietzsche fejezte ki leghatározottabban és legszélsőségesebben, amikor nagyhatású ifjúkori művében azt mondja, hogy a létnek s a világnak csak mint esztetikai jelenségnek van örök létjoga.

Bizonyos, hogy a világ szép. Tagadhatatlan, hogy mindent, ami a világon van s a világon történik, esztetikai kategória alá vonhatni, — egészen a borzalmasságokig mindent, éppen mindent. Jól tudjuk, hogy a nap fölkelte és a nap lenyugta olyan tünemény, amely a tudóst és a művészt egyaránt joggal érdekli s mindkettőnek igaza van akkor, amikor a maga szempontjából és pediglen kizárólagosan ebből a szempontból figyeli meg a nap fölkelését s a nap lenyugtát. S általában az egész világnak szemléletére jogosnak tartjuk mind a logikai, mind az esztetikai szempontokat.

*

De mindez nem elégít ki bennünket. Ebbe a világba nem tudjuk behelyezni az embert, az emberi sorsot, aminek etikai jelentősége van, aminek okvetlenül és minden időben ilyen jelentőséget tulajdonítottunk. Ez a világ még alapja, még hordozója sem lehet a kultúrának, aminek nyilvánvalóan etikai alapja van s ami nyilvánvalóan, — ha talán nem ritkán kanyargó kerülőkön keresztül és gyakori eltévelyedések után is, — mégis egészen biztosan etikai célt szolgál. Nem hisszük, hogy a világ csak azért van, hogy benne logikai, matematikai és fizikai rend, rendszeresség, törvényszerűség nyilatkozzék meg, aminthogy azt sem hisszük, hogy a világ azért van, hogy benne és általa a Szép megvalósuljon. A létnek s a világnak sem mint logikai jelenségnek, sem mint esztetikai jelenségnek nincs örök létjoga. Lehetetlen, nem bírunk belenyugodni abba, hogy ez így legyen. S ez így van a mikrokozmosban is. Az ember — mondjuk az egészséges ember, vagy Nietzsche kifejezésével: a testben és lélekben derékszőgű ember — nem mint fizikai jelenség értékes; nem is a szép ember, a tökéletes külső és a tökéletes arányosság megvalósítója az igazán értékes ember, akiért érdemes embernek lenni; hanem az erkölcsileg derék ember az, akinek léte értékes, kívánatos, aki-

nek a világon örök létjoga van. Az ember legfejlettebb eszméleti fokon minden lét végső okát és alapját, magát az Istent is ethikai lénynek fogja fel, akinél az egész fizikai világrend átugrásával ethikai menedéket keres és talál. Isten tökéletessége hiányos, tökéletlen, elképzelhetetlen lenne ethikai tulajdonságok nélkül: ha nem lenne ethikai lény. Lehetetlen, hogy ne lenne jó az Isten. Lehetetlen, hogy ne az igazságosság, hanem az igazságtalanság lenne a világ ura. Ez akkor sem volna elképzelhető és lehetséges, ha minden tapasztalatunk is ezt és csak ezt bizonyítaná. A mindenség végső törvényeinek nem logikainak, nem esztetikáinak, hanem *ethikaiaknak* kell lenni. Ez olyan követelmény, amelytől kénytelen az emberi gondolkodás a mindenség értékét és általában minden értéket föltételezni.

Ha azt kérdezzük: mi az, ami van? — akkor erre a kérdésre alig feleltünk valamit, ha azt mondjuk, hogy az anyag az, ami van. Az anyag olyasvalami, ami csak a tudat révén ismerős nekünk, mint valami ismeretlen X, amely nem szilárd és nem megingathatatlan s ami térben és időben van s aminek működése az okság keretében folyik le. De törvényszerűség van az anyag működésében, törvényszerűség van a világ minden jelenségeiben. A világegyetemben igenis szilárd és megingadhatatlan rend van. Ha a világ összes jelenségeihez tudatunkkal közeledünk, akkor beszédessé válik nekünk a mindenség s elárulja nekünk titkait, amelyek közül bizonyára az a legnagyobb és legértékesebb, hogy a létnek s a világnak csak mint ethikai jelenségnek van örök létjoga. Az anyag, a logikai, a matematikai, a fizikai rend, de meg a mindenségnek az esztetikai jelensége is csak külső kerete és legfeljebb csak symboluma lehet az igazi értéknek, az ethikai értéknek, amely egyszersmind értelmét és célját s így örök létjogát alkotja a mindenségnek.

Mi az, ami igazán szilárd és megingadhatatlan a mindenségben? Talán a rejtélyes és érthetetlen anyag, ami bármennyire szilárdnak, megingathatatlanak és objektívnek tessék is — végső elemzésben mégis csak a tudattól föltételezett, homályos és bizonytalan elgondolt valami. Az anyagnál szilárdabbnak és megingathatatlanabbnak látszik maga a rend, a törvényszerűség, a világ rendje, maga a világrend.

*

Legmélyebb, valóban szilárd és megingathatatlan meggyőződésünk szerint a világrend nem mint fizikai, de nem is mint esztetikai-világrend, hanem csakis mint *ethikai világrend* létjogosult.

A fizikai világ csunán külső kerete az esztetikai világ talán symboluma csak a mindenség legmélyebb, legvégső, minden lét és történés értelmét és célját felfedő lényegének, amely legmélyebb és legvégső lényegnek, emberi tudásunk és emberi hitünk szerint: ethikainak kell lenni.

Ezt mondja nekünk a világ dolgainak, a világ titkainak beszédes némasága. Ezt visszhangozzák nekünk minden irányból a világ minden dolgai és minden történései. Akinek füle van, hallja.

(Budapest.)

Bárany Gerő.

ESZMETÖREDÉKEK.

IN MEMORIAM.

Eltemettük. A fogadalmi templom kriptája ölébe fogadta őt. Az alakja azért itt jár előttünk, ahogy öt-hat esztendeje láttuk. Téglá- és kötörmelékek között, gödrökön és egy lerombolt régi város omladékain át, a hideg tavaszi szélben. A kezében egy tervrajz, előtte-elment munkatársának, Rerrich Bélának terve. Megáll valahol azon a tájon, ahol most az egyetemi épületek boltíve köti össze a Templom-teret a piaristák épülete előtti kis térrel. A fejét kissé lehajtva, átnéz a szemüvege fölött, abban az irányban, ahol a csonka torony áll. A jobbát kinyújtja és magyaráz:

— Állj ide mellém, Veszter. Ha ebben a vonalban lezárjuk a teret, olyan keretet adunk vele a templomnak, hogy nem lesz párja Magyarországon... Ide jönnek az árkádok... Nézd, az árkádok alatt szobrokat lehetne elhelyezni. A Strobil-hagyatékából megszereztem néhány szobrot, azokat a városnak adom... Mit gondoltok, ha ezekkel a szobrokkal megvetnénk az alapját a magyar Pantheonnak?...

Egy termékeny, kulturális megérzésekben gazdag, mindig alkotni vágyó agynak megnyilatkozásai voltak azok az elgondolások, amelyekkel mi szegediek nála esztendőkön keresztül a legközvetlenebbül megismertünk. Ragyogó ötletek, amelyeknek egy része valóra vált, más része, — nem akarom és nem szeretem mondani — talán vele együtt már csak emlék marad a hozzá közelállók számára.

Nem életrajz, nem méltatás, amit róla írok. Nem akarom vázolni érdeklődésének sokoldalúságát, a színek gazdag változatosságát, melyeket fölrakott terveinek palettájára. Csak fölidézem azt a beszédét, amelyet a szegedi színházban tartott egy este a magyar kultúra feladatairól és vidéki centrumok szerepéről ennek a kultúrprogramnak megvalósításában. Nem akarok vitába szállni azokkal, akik támadták alkotásaiért és a támadások pergőtüzébe nem felejtették el belevonni Szegedet, legszebb alkotásainak színterét. Csak úgy érzem, hogy akaratlan, tudatalatti elismerés hangja csendül ki még azoknak a szavából is, akik szerették mondogatni:

— Nem lett volna szabad, hogy a szegény, kis Magyarország miniszterének szülessen. Neki a Mediciek korában kellett volna élni, hogy szabadon elégíthesse ki építő szenvedélyét.

Építő szenvedély? Hát lehet erről beszélni? Hát szabad valakit gáncsolni azért, ha mer erőt, reményt, jövőbe vetett hitet verni a legszörnyűbb csapások után a lelkekbe? És szabad-e felesleges költekezésről beszélni ott, ahol a költekezés nyomán munka fakadt és kenyér termett, ahol minden befektetett fillér épületek formájában évtizedekre, évszázadokra megmaradt?

Azt hiszem ma, mikor — sajnos, — senki sem mondhatja már, hogy a legkisebb személyes célzatuk van ezeknek a soroknak, tanuságtételre hívhatom az egyetemi építő bizottság valamennyi tagját, hogy Magyarországon még sohasem építettek olyan fillérekre néző takarékossgal és sohasem hoztak létre viszonylag csekély eszközökkel olyan művészi és kulturális értékeket, mint a sokat emlegetett szegedi Szent Márk-tér táján. Ezt Klebelsberg elmulása után is tartozunk, mi szegediek, hangos szóval hirdetni az egész ország közvéleménye előtt.

Mi szegediek, nagyon sokkal tartozunk Klebelsberg emlékének. Nekünk ő nemcsak miniszter volt, nemcsak országgyűlési képviselő, nemcsak alkotó, nemcsak a Nemzeti Emléksarnok megteremtője, nekünk ember is volt, akinek nyugtalan, csapongó, de mindig alkotni vágyó zsenije itt pihent meg a mi körünkben, aki ezt a várost nagyon, de nagyon szerette. Formailag mondtak talán nála szebbeket Szegedről. De meggyőződéstől jobban áthatva senki sem tudott beszélni ennek a városnak, az alföldi magyarság déli kultúrcentrumának jövő hivatásáról, mint ő.

Az egyéniségében feltétlenül volt valami a reneszánsz embereinek átfogó művészi ihletéből. De munkájának rendszere, technikája modern volt minden ízében. A kedélyében pedig szökellve játszadoztak a gyermeki vonások. Senki se vegye ezt a mondást kicsinyítésnek. Igazán nagy ember csak az tud lenni, aki minél többet meg tud őrizni a gyermek lelkéből és a gyermeki lélek tiszta, érdemnélküli örömeiből.

Klebelsbergnek voltak ilyen örömei, amelyeket talán sokan nem értenek meg, de sokat elárulnak a nagy alkotónak igazi lelkéből. Egy-két ilyen kicsiny, de igazán emberi vonást én is őrzök az emlékeimben.

*

Egy ízben, mikor felkerestem hidegkúti otthonában, amelynek könyvtár-szobájára és dolgozószobájára volt a legbüszkébb, éppen a telefonnál ült, mikor hozzám beléptem. Míg telefonált, — elég sokáig tartott a beszélgetés — a könyveit nézegettem. A telefonálás végeztével megkérdezte:

— Nos, mit szólsz a könyveimhez?

A válaszom az volt, hogy a könyvekről ítélve, legutóbb a békeszerződések ügyével foglalkozhatott.

Klebelsberg megdöbbsent:

— Honnan tudod?

Három könyvre mutattam rá:

— Ezeket a könyveket az inas fordítva tette be a helyükre. A könyvek mind a békeszerződésre vonatkoznak. Ha régebben történt volna, egy ilyen rendes könyvtár gazdája észrevette volna, hogy a könyvek fejükkel lefelé fordítva állanak.

Klebelsberg ezen a sherlock-holmes-i megállapításon úgy mulatott, mint egy gyermek. Rögtön felvetette azonban a második kérdést:

— Mit gondolsz, hány könyv van ebben a szobában?

Kimondtam egy számot, ha jól emlékszem, hatezer körül. Utána következett a második nagy, gyermeki öröm:

— Tudod, hogy az első ember vagy, aki majdnem pontosan eltalálta . . . Hogy számítottad ki?

A számítás nem volt nehéz. A regálok számát megszoroztam az egy polcon álló könyvek számával és mert sok volt a kis formájú kötet, hozzáütöttem még ezret. Könyvtári dolgokban kissé gyakorlott szemnek nem nehéz az ilyesmi. Klebelsberg azonban, akiben hihetetlenül ki volt fejlődve a kultúrembernek minden kulturális dolog iránti érzéke, végtelenül tudta értékelni az ilyen apróságokat.

*

Eszembe jut az is, hogy egy pesti látogatásom alkalmával telefonon kértet magához, mert fontos dolgot akar közölni velem. Mikor kimentem hozzá, a *Languedoc* című francia folyóiratnak egy számát tartotta elém:

— Mit gondolsz, mi van ebben a folyóiratban?

— ? ?

— Sikerült megállapítanom, hogy a szegedi árpádkori torony építészeti stílusa honnét származott... Nézd ezeket a képeket... A toulousei torony... más kisebb délfranciaországi városok tornyai... Tökéletesen ugyanaz, mint a szegedi. Ezt a stílust III. Béla idejében francia barátok hozhatták Magyarországra. Azért kérettelek, hogy vidd ezt a számot magaddal Szegedre és publikáld a képeket, hogy a várostörténetnek ez a részlete fel van derítve... Várjál csak. Mit szólnál hozzá, ha a csonkatorony belső menendezetét ezüstre festenénk és a lámpákat rejtve helyeznénk el egy keresztgerendán, úgy, hogy ezüstös fény verődne vissza a keresztelő medencére. Semmivel sem kerül többé és nagyon szép, művészi hatást érünk el vele...

Ez volt a fontos dolog, amiért magához kéretett Hidegkútra. Senki se mondja, hogy naivítás, ha egy valóságos kultuszminiszter a multnak ezt az adalékát és néhány villanykörte elhelyezését tekinti fontosnak. Aki így ítéli meg a dolgokat, annál a szépnak és kultúrának szeretete nem mondvacsinált valami, hanem a lélek legbelsejéből fakadó, őszinte és mély igazság.

Az elgondolásaiban mindig volt sok lira, némi rapszódia, de mindig volt bennük szépség és lendület. Egyszer nagyon kis társaságban a tanítói internátusról és városkapuról beszélgetett velünk, arról a városkapuról, amelynek „palotakapu“ elnevezése ellen mindig tiltakozott. Amint beszélt, a pillanat szülte ötletek szinte telefonódtak egymásba:

— Nem palotakaput akarok építeni, hanem városkaput, amely lezárja a Gizella-tér nyugtalanságát. A palotakapu elnevezést azért találták ki, hogy már a névbe belevigyék a felesleges költségek vádját... Ti tudjátok, hogy ez a vád mennyire alaptalan... Kicsiny pénzzel kell most szép dolgokat alkotni. Ezt a kaput úgy kell megcsinálni, hogy szimboluma legyen a városnak, akár belülről az itthoniak, akár kívülről, a vasútról jövő idegen számára... Belül rá kell tenni a város címerét... Ebben a címerben kifejezésre kell azonban juttatni, hogy Szeged egyetemi város. Bologna címerében van egy nyitott könyv, ezzel a felírással: *Bononia docet*... Szeged címerét a törvényhozás hozzájárulásával meg kell változtatni. Ki kell hagyni belőle a megfelezett kétféjű sast, amit annak idején feltételül kötött ki a bécsi kancellária a szabad királyi városi jog elismeréseért. A helyébe kell tenni a nyitott könyvet ezzel a felírással: *Szeged oktat*... Szeged oktatja a magyar Alföldet és készíti elő a magyar jövődőt... Mit szólnak hozzá? ... Szép gondolat... Kifelé a kapura fel kell állítani a Boldogasszony szobrát, amint a sugárútra néz. A feje fölött csillagkorona. Este a korona csillagai kigyulladnak és ragyognak. Adunk valamit vele a városnak, amit megint érdemes lesz megnézni, amivel megint gazdagítjuk a szépségeit.

*

Szeged oktat. De a Boldogasszony csillagkoronája nem ragyog. Az elgondolónak a szeme sem csillog már az alkotás ragyogó tüzeiben. Elment a csillagok, a ragyogó elképzelések, az örök fantáziák hazájába, ahonnan talán még szebbnek, nagyobbak, fényesebbnek látja a szeretett várost, mint ahogy életében magának elképzelte. És utána itt maradt a nem pótolható hiány, az üres és a sötétség...

(Szeged.)

Tonelli Sándor.

MAGYAR FÖLADAT.

Esetleges ellenvetéseket elhárítandó, tegyünk vallomást: Nem feledkeztünk meg róla, hogy mi, magyarok és épen mai állapotunkban számra kicsiny, mesterségesen elszegényített, hatalmi tekintetben szárnyaszegett nemzet vagyunk. Azt is tudjuk, hogy gazdasági világválság van, amely a fenti okoknál fogva, minket sokszorososan sújt. Nem is ezek ellenére, hanem épen ezek miatt ítéljük elmondandóknak az alábbiakat. Most már annál nagyobb bizalommal, mert mostani miniszterelnökünk célkitűző beszédei egyikében kelet felé jelölt utat a magyar érvényesülésnek.

Másik vallomás: már-már kezdjük sokallani annak a jelszónak hangoztatását, hogy: „Élni akarunk!” Attól félünk, hogy az először véresen komoly meggyőződéssel kimondott szó a minduntalan való hangoztatással elkopottá, mindennapivá válik, tehát hatástalanná lesz. Eredeti jelentését is elveszti, amely ez volt: nemzetül, magyarokül, munkás és munkánkkal arányban álló, ahhoz méltó módon való élethez követelünk jogot és lehetőséget. Nemcsak multunk, történeti érdemeink, nem is pusztán embermivoltunk jogán, hanem kétségtelenül meglevő olyan képességeink címén is, melyekkel ma és a jövőben hasznos, sőt nélkülözhetetlen szolgálatokat tehetünk az európai művelődésnek. Mint tettünk a multban.

Azt, hogy a magyarság mit tett a nyugati művelődésért a multban, sohasem méltányolták. Nem csoda, mert magunk is jóideje megelégedtünk igazi történeti hivatásunkról, melynek becsületes betöltése pedig el nem vitatható érdeme a magyar államnak. Elfeledkeztünk azóta, hogy a nyugati művelődésnek alázatos szolgája lettünk, ahelyett, hogy megmaradtunk volna annak, amik addig voltunk: e művelődésnek öntudatos, öncélú és külön rendeltetésű tényezője, munkása. Ma már nyugaton is mind többen ismerik el, hogy mi tartóztattuk fel nyugatfelé hőmpölygésében a tatár és török áradatot. Azt azonban mi magyarok sem hangoztatjuk eléggé, mert nyilván nem is igen gondoltunk rá, hogy nemcsak villámhárítók, hanem a nyugati művelődés keleteurópai fáklyavivői is voltunk; hogy hatalmas területek kapcsolódtak be a nyugati művelődésbe nemcsak a magyar fegyverek, hanem a művelődés magyar munkásai révén is.

*

Vegyük először a történeti Magyarország és társországi területét. Vajon nem a magyar munka érdeme az, hogy itt ezer esztendő óta „nyugat” van, s hogy kúnok, bessenyők, tatárok, stb. eltűntek a nyugati művelődés ellenségei közül?! Még pedig nem a fegyverek gyilkoló, hanem a magyar munka megnyerő ereje által. És amikor a Kárpátok medencéjében befejeződött a nyugati művelődés gyökérverése és már dúsan hajtott az új telepítés, — vajjon nem a megerősödött magyarság királyi palástjának védelme alatt keletkeztek az első államalakulatok a Kárpátoktól keletre és délre?

A román történetírás tudja, hogy IV. Béla és V. István magyar királyok voltak az első havasalföldi államközösségek gyámolítói. A román szájhagyomány tudja azt az — egyébként későbbinek látszó — eseményt is, hogy a Fekete Radu (Neagru) mint a magyar király alattvalója alapított vajdaságot a Kárpátoktól délre. A német lovagrend a magyar király hűbéreseként tartotta és művelte annak a földnek egy részét. Az Oltig terjedő területen a magyar kirá-

lyok szörényi bánjai hosszú időkön át Európát képviselték s még a román pénz (*bani*) szó is a magyar báni pénzekből származik.

Azt is tudja a XVII. századi román krónika, hogy Moldovát — Hunor és Magor módjára — Nagy Lajos királyunk udvari emberei alapították. Moldvában ma is van magyar lakosságú katolikus községeknek egész sora; sőt a Pruttól keletre is vannak olyan róm. kath. többségű községek, melyek lakossága száz esztendővel ezelőtt még magyarul beszélt. Egész Dnyeszterfőhírig (Bolgrád, Cetatea Alba) magyar pap, magyar iparos és magyar földműves vetette meg az európai művelődés alapjait, s harcolt annak intézményeiért a nomádokkal és az őstermészettel.

A magyar királyok politikai befolyása egyszer nagyobb, máskor kisebb mértékben, de állandóan megvan a két román vajdaság fölött egészen Mohácsig. Annyira, hogy a vajdáknak erdélyi hűbértartókra van (Szamosrév-Vád, Küküllővár, Algyógy), hogy legyen hová menekülniök, ha arra szükség van. Azután az erdélyi fejedelmek veszik át ezt a szerepet.

Néhány fel szokták említeni, hogy erdélyi fejedelmek nyomatták az első latin (nyugati!) betűs román könyveket. De ki az, aki ennek természetes következményeit akárcsak végig gondolta, nemhogy alaposan tanulmányozta volna. Pedig egyáltalán nem valószínű, hogy itt indul meg az a folyamat, mely lehetővé tette az erdélyi románok egy részének a római Szentszékkal való egyesülését. Maior Péter, Sinkai György és Lázár György azért a nyugattal való román közösség harcosai, mert magyar nevelésűek; az pedig szintén tény, hogy a nálunk kitanult Lázár György alapította Bukarestben az első középiskolát.

Ki tagadhatná, hogy amint évszázadokkal előbb magyar földről kitelepült lakosság kezdte meg a bányák művelését, városok alapítását, úgy az 1885-iki várműború miatt kivándorolt erdélyi kisiparosságnak köszönheti Románia azt, hogy van kisipara. Végül: Maniu Gyulának, Vajda Sándornak hányszor vetik szemére, hogy magyar nevelésű politikusok, ami annyit jelent, hogy nyugatiak; utódaik már nem lesznek azok, az kétségtelen.

Kevésbé részletesen vagyok tájékozott a magyarságnak a nyugati művelődés érdekében a Szávától délre végzett munkájáról. Bizonyos, hogy ott még előbb megkezdődött ez a szerepe. Amikor ezt állítom, nem feledkezem meg arról a szerepről, melyet e tekintetben a Balkán-félsziget nyugati partvidékén az olaszok játszottak. De inkább csak a partvidéken. Belsőbb a magyar királyok voltak a nyugat képviselői, megszakításokkal Szent Lászlótól IV. Károlyig.

*

Ki tudja, ki tartja ezt számon? Ki az, aki felhasználja az igazságért való küzdelmünkben?! Mi, magyarok nagyon kevésbé. Az érdekelt területek szakemberei természetesen nem erre fektetik a főszólyt; még szép és az ottani közhangulatot tekintve az is bátorság, ha az eltagadhatatlant meg nem hamisítják. Úgy is elegendő vannak, akik azt teszik.

A magyar tudományosságot ezen a téren kétirányú mulasztás terheli: nem elég odaadással kutatja a szóban forgó területeken a magyar munka eredményeit, s — ami ebből folyik — nem tudja kellőképpen figyelemmel kísérni és megsemmisíteni a szándékos és szándéktalan tényhamisításokat.

Mi volna tehát a teendő? Első sorban a hazai történelmi kutatásokban főcélul kitűzni a fennebb részletezett kérdéseket. Minél

több tehetséges fiatalembert kiképeztetnünk erre a munkára: megtanítani románul, délszlávul, törökül, s aztán speciális feladatokra előkészíteni. Amit itthon még nem tudunk ebben a tekintetben elvégezni, a bécsi és berlini kollégiumok útján meg lehet csinálni. Ezt a célt azonban csak úgy tudjuk elérni, ha lesz erők és elég mélységes önérzetünk ahhoz, hogy kiszabadítsuk magunkat a nyugat ránk nehezedő szolgátságából. Kollégiumaink a nemzeti öncélúság melegágyai legyenek. Tanuljunk meg mindent, amit lehet, úgy, mint egykor a bécsi magyar gárdisták, vagy a japánok. De ezzel a tudással ne akarjunk a nyugat téglahordó kulijai lenni, akik boldogan görnyednek meg egy-egy nyugati közép-szerűség leereszkedő vállveregetése alatt. Hanem legyünk a nyugati művelődésnek öntudatos munkásai itthon és tőlünk keletre, ahogy mérnökeink, iparosaink azok egészen Ankaráig. Távolról sem hirdetjük a nyugattól való elszakadást. Ellenkezőleg! Igenis: tanuljunk meg mindent, amit a nyugat tud, de azt fordítsuk, értékesítsük nemzetünk javára ott, ahová a nyugati művelődés eredményei csak rajtuk keresztül juthatnak el, s mindent kövessünk el, hogy általunk juthassanak el. Ne az legyen a büszkeségünk, hogy egy nyugati tárgyú cikkünket kegyes volt valamelyik nyugati folyóirat közölni (bár vannak esetek, mikor annak is haszna van), hanem az, hogy a magyarságnak a művelődés terén végzett munkáját aprólékosan tisztázzuk és ezt tárjuk a világ elé. Mert — mint mondtuk — nemcsak harcoltunk, hanem ugyancsak dolgoztunk is a nyugati művelődésért. És ezt magunk sem ismerjük eléggé.

(Szeged.)

Buday Árpád.

A PÁRISI MAGYAR TANSZÉK.

Az alábbi cikkhez az adatokat java részben Aurélien Sauvageot, az École des Langues Orientales-főiskola finnugor tanszékének professzora bocsátotta rendelkezésünkre.

A finn-magyar nyelvek számára a francia kormány a múlt év folyamán tanszéket állított föl a párisi Keleti Nyelvek Főiskoláján, amelynek a Sorbonne-al való kapcsolataai ismeretesek. A katedra kinevezett tanára — Aurélien Sauvageot*) — 1931 november 9-én kezdte meg előadásait és megindította egy-szersmind a tanszék melletti tudományos intézet szervezését is.

Az első félév igen jó eredményt hozott, ami a tanszék — régóta várt — föllállítását mindenképen indokolja. A magyar nyelvi kurzusra hét, a finnre öt hallgató iratkozott be, valamennyien franciák. A második félévre az arány megváltozott: 7 magyar specialista mellett a finn nyelvvel 9 hallgató foglalkozott. A változás oka nyilván abban rejlik, hogy a magyar irodalommal és nyelvvel foglalkozóknak nem állott rendelkezésére megfelelő könyvtár. A francia kormány megtette a magáét, mikor beillesztette a redukált költségvetésbe az új tanszéket. Magyarország tragikus gazdasági helyzete azonban megakadályozta a magyar kormányt abban, hogy az intézeti könyvtár föllállítását lehetővé tegye.

*) Sauvageot, aki a Sorbonne-on a finnugor-indoeurópai rokonságról írt tézisével nemrégén szerezte meg a docteur-ès-lettres címet, éveket töltött Budapesten, mint a B. Eötvös József-Coll. tanára és magyarul is megtanult. Budapesti éveinek egyik terméke a francia-magyar szótár (1932). Szerk.

Finn részről viszont — szerencsésebb körülmények között — minden megtörtént, hogy a tanszék megfelelő szakkönyvtárhoz és olvasmányi anyaghoz jusson. Állami pénzen és magánosok hozzájárulásával több mint nyolcezer kötet gyűlt össze, ami tekintélyes alapul szolgál ahhoz, hogy Párisban az északi finn-ugor népek tanulmányozására tudományos centrum létesüljön. Bármennyire is örülünk annak, hogy északi rokonaink ilyen módon fokozottabb mértékben belekerülnek a francia tudományosság körzetébe: — a magyar tanulmányok elsőbbsége forog kockán, ha nem sikerül a finn-magyar tanszék mellé magyar könyvtárat szerezni. Egyelőre az a helyzet, hogy Sauvageot professzor heti 3 órát szentel a magyar nyelvnek és kettőt a finnek. Ez a fölosztás azonban meg kell, hogy változzék, ha a nagyobb óraszámmal rendelkező magyar tanulmányok számára nem lesz segédeszköz. Párisban ebből a szempontból amúgy is siralmas a helyzet, pedig a világ diákjainak ezen a gyűlöhelyén politikai szempontból is igen fontos lenne egy jól kiépített magyar intézet. A British Museum könyvtára igen gazdag magyar anyagban, régi magyar nyomtatványokban, sőt unikumokban is. A berlini állami könyvtár tizenhatodik századra visszanyúló anyaga mellett ott van a nagyszerű modern Ungarisches Institut. Ezzel szemben a párisi Bibliothèque Nationale-ban még a *Magyar Nyelv* vagy a *Nyelvtudományi Közlemények* sorozata sincs meg, ami nélkül nyelvészeti munkát végezni lehetetlenség.

Nem panaszkodhatunk, hogy francia hivatalos részről nem áldoznának a francia-magyar tudományos kapcsolatok kiépítésére. Évenként több párisi ösztöndíjat bocsát a francia kormány magyar hallgatók rendelkezésére és a háború óta évről-évre nagyobb könyvadományokkal gyarapítja a magyar egyetemi intézményeket. Az Eötvös-kollegium könyvtára egymaga több mint nyolcvanezer frank értékű könyvet kapott. Ujabban konkrétan formában vetődött föl a párisi magyar diákház kérdése és remény van arra, hogy a Cité Universitaire-pavilonjai között rövidesen föllátható lesz a magyar Collegium . . .

Ezeknek a tényeknek alapján mindenképpen megokolt Sauvageot professzornak akciója, amellyel több ízben a magyar társadalomhoz fordult, magyar könyveket kérve intézete számára. A magyar kiadók, magyar írók és könyvgyűjtők bizonyára eleget tesznek a kérésnek. A párisi magyar intézet nemcsak a magyarság külföldi sorsának ügye, hanem a magyar kultúra itthoni helyzetére is vizsgálhat.

(Szeged.)

Zolnai Béla.

ALFÖLD.

ALFÖLDI GONDOLAT.

Még tegnap itt járt közöttünk, ma halópora már az enyészeté. Idegen hangzású grófi név, dícső magyar hagyománnyal. Mégis self-made man a szó legigazibb értelmében, aki ezt a családi örökséget soha nem kamatoztatta. Fiatalsága rögs útjáról meredekséggel fölívelő pálya. Szellemi arisztokrata, a leg-nemesebb demokrata gondolkodással, lebilincselő közvetlenséggel. A história művelője, egyben a jelen éleslátású megfigyelője.

Kevesen vannak, akik Nála jobban ismerték a mai Magyarországot. Még kevesebben, akik olyan filozófikus magaslatról szemlélték, mint Ő. Szívvel-lélekkel kulturpolitikus, akinek gondolkodása elér a tanyavilág legrejtettebb zugáig és a tudomány legmagasabb csarnokáig.

Mint kultuszminiszter a magyar tudományosság külügyminisztere. Egyéniség. Nagy ember. Gazdag lélek. Minden értékét odateszi a nemzet lába elé. Akárcsak mintaképe, Széchenyi István, vagy mestere, Tisza István — magányos ember. Sorsa a nagy emberek sorsa: magában kell megvívnia harcait. Osztályrésze a tragikum: munkájának áldozatává lesz.

Államférfiú, nyugateurópai értelemben. Tanulmányait, külföldi gazdag tapasztalatait fiatalon, saját erejéből szerzi meg. Pályája elején jellemzi már a sokoldalúság. Munkaköre messze túlterjed az ország határain és mint fiatal ember már a legnagyobbak munkatársa.

Fanatikus optimista. Szívós akaratú, céltudatos reálpolitikus. Ragyogó képességű szónok, rutinos debatter és mégis talán lelkének legnagyobb megnyilvánulásai, amikor mint tudós publicista dolgozó szobája csendes magányában könyvei között lehet. Életművész, aki rengeteg elfoglaltság mellett mindenkor megőrzi nyugalmát és a nagy eszmére tudja gondolatait összepontosítani. Soha ki nem zökkentette semmi és kitűnően értett ahhoz, hogy minden új gondolatot, eseményt és fordulatot azonnal a központi vezéreszme szolgálatába állítson.

Sokoldalú lelkének egyik jellemző vonása volt kifinomult művészi ízlése. Ez a külsejében puritán férfiú a szépnek rajongója volt. Minden alkotása elárulja a művészelket. Ahogyan a gondolatok agyában pillanatok alatt átfarmálódtak és szinte rajzos alakot öltöttek, a szobrász szelleme nyilvánult meg benne.

Búvárkodásainak, államférfiúi tapasztalatainak végső kikristályosodása, jellegzetes éleslátásának eredménye volt élete utolsó éveinek vezéreszméje: az Alföldi Gondolat. Ellenfeleivel szemben ennek jegyében érte el a legnagyobb diadalt, ekkor domborodott ki egyéniségének igazi nagysága. Azt hangoztatták vele szemben, hogy nem tud megszabadulni a békeidők nagy méreteinek kényszerképzeteitől, hogy kiváló miniszter lett volna Nagymagyarországon, így azonban túlméretezte szerencsétlen csonka hazánkra tárcája programját. Túlbecsülte saját programjának, a kulturfölénynek jelentőségét.

Ő, miután pótolta a mult mulasztásait, alkotni tudott maradandót, új, átfogó vezérgondolatot állított a nemzet elé.

Alföldi Gondolatának alaptétele volt, hogy a nagy magyar Alföld népét fel kell emelni. Megfogathozott erőinket a vidék istápolására kell felhasználni.

nunk; a nemzet jövője függ attól, megindítható-e vidéken az igazi városi élet. Szerinte ez a jövő Magyarország programja. Hányszor hirdette Klebelsberg az ő történetfilozófiai szemléletéből leszűrt tételét, hogy a nyugateurópai városok legtöbbje egy-egy kolostor-, vagy egyetem-alapító fejedelemnek köszöni felvirágzását...

Amit Rajta kívül meg sem mert kísérteni senki sem: megépítette a Kolozsvárról elüldözött egyetem végleges szegedi hajlékát. Rengeteg időt, szerető gondosságot fordított ennek a kedves gondolatának megvalósítására. Benső kapcsolatok fűzték az egyetem professzori karához, valamennyi tudományos intézetet ismerte és gondozta. De amikor a munkátlanság nagy pangásában életet jelentő állami pénzforrásokat megszerezte és ösztönözte a várost külön áldozatok hozatalára, lelki szemei előtt már Nagyszeged nagyvárosi körvonalai bontakoztak ki. Később egyre céltudatosabban és fáradhatatlanul dolgozott ezért az eszméért, miközben egybeforrott lelke városunkkal. Szegednek nem újjáépítője, nem felsegítője, hanem naggyá növelője kívánt lenni.

Mi, akik közel állottunk hozzá, megdöbbenen gyászoljuk és ma még fel nem mérhetjük pótolhatatlan veszteségünket. Tragikus végzete megdöbbenetette a leghevesebb ellenzőit is. Minden szavukból kiérzik annak megismerése, hogy nem egyéni csapás szakadt ránk, hogy ennél a ravatalnál nem Szeged gyászol, hanem tragikus ez a csapás, amely azt a nagy nemzeti eszmét érte, melyet Klebelsberg olyan hűséges magyar lélekkel szolgált.

Örök nyugalomra tér álmainak köemlékei közé, oda, ahol maga kívánt megpihenni egykor fáradtan: a fogadalmi templom kriptájába, az egyetlen dísztelen helyre, amely még nem hordja magán széppérezékétől vezérelt kezének gondoskodását. Bizony Ő sem gondolt arra, hogy földi pihenés nélkül ily korán költözik oda.

Bármily áldozatok árán gondoskodnunk kell arról, hogy Szeged legnagyobb polgárának nyugóhelyét átalakítsuk Hozzá méltó környezetté, azután pedig vegyük át örökségét: vigyük diadalra Klebelsberg legsajátosabb, legkedvesebb eszméjét, a mindnyájunk boldogulását, gyermekeink jövőjét jelentő Alföldi Gondolatot.

(Szeged.)

Kogutowicz Károly.

KLEBELSBERG EMLÉKEZETE.

Abból az országos részvétmegnyilatkozásból, amely Klebelsberg Kunó gróf halálát kísérte az alábbiakban néhány szemelvényt állítunk össze.

Pető Sándor.

Erdeklődése központjában másfél évtizeden keresztül a történetírás újjászervezése állott. Az ő munkáló és munkáltató energiája nélkül talán sohase virágzott volna a hatvanas évekre emlékeztető gazdagságában és eredményességében a magyar történetírás. Ez az érdeme, amelyen nem kell osztozkodnia

senkivel sem, meg fog maradni az utókor osztatlan elismerésében. Te saxa loquuntur — ezt hirdeti márványképmása alatt műveiről a szegedi Pantheon. Mi azt hisszük, hogy tartósabb és monumentálisabb az az eredmény, amelyet a magyar történetírás munkaorganizációjában kifejtett és megvalósított. Idővel az utókor pártatlan vizsgálata pontosan meg fogja állapítani alkotásai értékének mérlegét. A tudomány felvirágoztatása s főleg a történetírás újjászervezése e mérlegen mindenkor pozitívumot fog jelenteni. (Magyarság, okt. 12.)

Almázy László.

A kultúra tiszta magasságaira irányzott tekintetével, nemzetét a gyász és tespedés helyett a magyar élni akarás törhetetlen öserejével az újjászületés gondolata felé vezette. Reformgondolata Széchenyi-eszmévilágában gyökerezett, aki tudományos életünk és közművelődésünk fejlesztésében jelölte ki nemzetünk fennmaradásának és a civilizált világ közösségében hivatásához méltó érvényesülésének leghathatósabb biztosítékát... Szíve is jó volt, amire sok jótétemény és tengersok barát az élő és kétségtelen bizonyíték. Ez a jó szív sokat kibírt, túrt és szenvedett az élet tövises küzdelmeiben és boldog is volt a kulturalkotások megteremtésében álmait valóra váltva, de a heteken át tartó lázas fájdalmakat nem bírta ki és megszűnt dobogni... Majd ha ez a nemzedék felnő, amely az általa létesített ötezer népiskolában tanult meg olvasni és imádkozni, majd ha ez a generáció veszi át az ország sorsának irányítását, amely az ő egyetemi kollégiumaiban nevelődött az ország szellemi vezérkarában, akkor fogja tudni megmérni a történelem pártatlan ítélőszéke egyéniségének és alkotásainak igaz nagyságát. (Képviselőház.)

Hóman Bálint.

Széchenyi István mondása szerint: „a hon igaz szeretete nem vak szerelem, tartalma valami nemesb és állandó gerjedelem”. Nem a nemzet hiúságát legyezgető érzés, hanem a „nagy parlag” művelésére ösztönző eszmék, szenvedelmek és törekvések foglalata. E mondás igazsága ejti hatalmába lelkeket Klebelsberg Kunó ravatalánál, ki hazáját színes eszmékkel, tüzes szenvedelemmel, dús alkotásokkal szolgálta és tűrte, ha ezek miatt — ismét Széchenyit idézem — „sárral dobálták s mondták, német lélekkel ír” és dolgozik... Hitte és hirdette, hogy ezt a nemzetet csak kultúrfölénye mentheti meg. Fennen hirdette: elvész a nép, mely tudomány nélkül való... A magas kultúrának erőteljes fejlesztése az új kultúrpolitika elvi háttérét nem ismerők körében kihívta a kritikát. Pedig mikor e bíráló hangok emelkedtek, Klebelsberg már a „magyar parlag”-ba akasztotta ekéjét és a magyar vidék kultúrájának céltudatos fejlesztésével, a középoktatás korszerű reformjával, a gazdasági életre való nevelés fejlesztésével, népiskolák százainak fejlesztésével és emelésével és az Alföldkutatás megszervezésével igyekezett a magyar művelődés eszméit és értékeit a magyar nép széles rétegeibe átültetni. Erőteljes és céltudatos népművelésügyi politikának vetette alapjait... Klebelsberg a vallásos ember szent meggyőződésével hitt a kultúra nemzetmentő, államfenntartó hivatásában, a kultúra eszközeivel hitte kivívhatóknak nemzetünk elrablott jogait. Gyakorta hangoztatta, hogy nem a jelennek, hanem a jövőnek, Nagy-Magyarországnak dolgozik... (Beszéd a ravatalnál.)

Bethlen István gróf.

... Eljöttünk, hogy elmondjuk: pótolhatatlan veszteség a Te távozásod a konstruktív magyarok táborából. Eljöttünk megmondani, hogy úgy érezzük, nagyon kevesen vannak, akik igazi építőmunkát végeznek Magyarorszáért. Te nem voltál szónokló, sokat beszélő és keveset cselekvő magyar, a Te életed nem volt negáció, a Te életed pozitív érték volt, egy nagy plusz a nemzet életében. A nemzet nagy építőmunkása voltál, a háború után a magyar kultúra minden követ Te raktad le. Trianon után Te mentetted meg a magyar kultúrát az enyészettől... A magyar kultúra újjáépítésére, a pótolhatatlannak látszó veszteségek pótlására nagy feladat előtt állott a nemzet Trianon után és ezt a munkát gróf Klebelsberg Kunó oldotta meg tízéves munkásságával. Nem lehetett ezt a munkát úgy megoldani, hogy a nemzettől áldozatok ne követeltesse és ő nem törődve a gánccsal, szemrehányással, ment a maga útján. Meg vagyok győződve, hogy egy későbbi kor, egy boldogabb idő igazságot fog szolgáltatni neki s áldani fogja gróf Klebelsberg Kunó munkáját... Magyarországon a gáncsvetés, a rágalom, a befektetés és a népszerűtlenség éppen azokat kíséri, akik konstruktív munkával értékeket teremtenek a nemzet számára és a népszerűség, a babér koszorúja azoknak homlokát övezi, akik csillogó szavakkal szédítik meg a tömegek lelkét és ezek mögé a csillogó szavak mögé rejtik a nemzetre nézve meddő életüket... (Beszéd a ravatálnál.)

Váry Albert.

A szellem és a tudás zsenije egyesült benne a cselekvés, az alkotás zsenijével és mindezt az istenadta tehetséget és értéket tele marékka szórta a nemzet oltárára, bőkezűen adott mindent a maga tehetségéből a nemzetnek, míg ő maga szegény maradt és szegényen halt meg. Tragikus magyar sors, hogy meg kellett halnia hogy mindezt róla megállapíthassuk. Sűrűn érték támadások, de ő állta ezeket a támadásokat. Támadások közben és után bátran, bizó tekintetét a magyar jövőre szegezve, újult erővel indult újabb föladatak felé, nehogy a nemzetek országútján vágató bérkocsik között a magyar kultúrgépkocsi lemaradjon és a villany, telefon, gépkocsi, repülőgép, rádió világában az ezeréves magyar nemzet fiai pislákoló mécs mellett olvassanak. (Beszéd a ravatálnál.)

Csengery János.

A nagy Széchenyi heroikus munkáját folytatva, szívvel-lélekkel arra törekedett, hogy a tudás erejével meghatványozott munka kultuszát szolgálva, a magyar műveltséget toronymagasra emelje. Keleteurópa népei fölé. A lét és nem-lét határán ő is providentialis hivatást teljesített. Ő is a pusztán, romokfödte sivatagon vezérelte népet; ő is küzdött és szavára leomlott a tétlenség régi fala; ő is lángajakkal ostromozta és tetters munkára serkentette a kishitű tespedést. (Beszéd a szegedi temetésen.)

Berzeviczy Albert.

Klebelsberg Kunó gróf a szó szoros értelmében Akadémiánk megmentője lett, mikor még 1922-ben az Akadémia nagy alapítványi vagyonának a pénzértékkel együtt történt majdnem teljes elpusztulásával szemben elhatározó lépésekre szánta el magát Akadémiánk érdekében... Fennállásunk óta még soha

Akadémiánk ily mértékben és ily hatású elismerésben és támogatásban nem részesült, mint akkor, amikor anyagi helyzete már további működését is kérdésessé tette, s ezt a rendkívüli jótéteményt mi — az államfő és a törvényhozás részéről megnyilvánult megértő jóakarat mellett — elsősorban és főképp a most elhunyt volt kultuszminiszter soha eléggé meg nem hálálható nemes kezdeményezésének és buzgóságának köszönhetjük... (Akadémiai elnöki megnyitó.)

SZEGED GYÁSA.

Forrásmegjelölés nélkül állítottuk össze a Klebelsberg Kunó gróf halála és temetése alkalmából megjelent újságközleményekből az alábbi mondatokat.

A történetírónak lesz a hivatása, hogy elbírálja, ki volt Klebelsberg Kunó gróf abban a korszakban, amelyben a sors szinte pillanatonként zuhogó ökölcspásai alatt támolygó, tétova bénultságban élt a nemzet. ... Nem tudott belenyugodni abba, hogy Magyarország az a kicsiny, bocskoros állam legyen, amelyre gyűlölködő ellenségei kárhóztatni akarták... Épített annyit, amennyit nagy elődje és egyik példaképe, Trefort óta nem teremtettek a magyar kultúra terén.

Nem volt hivatalnok. Hívője, rajongója, poétája volt a hivatásának, alkotott az alkotásért és minden pillanatát, tehetségét, képzettségét feláldozta a magyar kultúráért. Meggyőződése volt és minden rendelkezésére álló eszközzel hirdette, hogy ez a nemzet csak úgy maradhat fenn a népek öldöklő versenyében, ha megőrzi és fejleszti azt a mérhetetlen kincset, amely kultúrájában rejlik, ha nem mond le arról, hogy Kelet és Nyugat találkozásánál méltó hordozója legyen azoknak a szellemi értékeknek, amelyeket nem lehet elveszíteni a háborúban és amelyekről nem lehet lemondani erőszakkal aláíratott békeszerződésekben.

*

Klebelsberg a kultúra honfoglalója volt, első azok között, akik a második Mohács után, ami e tragikus országot érte, itt alkotni tudtak és akartak.

Ha mindvégig egy gazdag magyarság kultúrájának első munkása lehetett volna, bizonyára századok őrzik meg emlékét alkotásaiban, köben és lélekben. Szegény ország nagy fia volt; gyászkoszorújára azt lehetne írni: szegényebbek lettünk távozásoddal, kiket gazdagabbá akartál tenni.

Egy nemzet gyászol... Mi minden kavargott Klebelsberg személye körül, amíg élt... Mi mindent hordtak össze elgondolásai ellen. Mennyi rágalommal dobálták meg, amíg görnyedten, s minden izmát megfeszítve tolt előre a magyar kultúra ügyét. A legképtelenebb híreket terjesztették róla és munkájáról. Azt lehetett volna hinni, hogy ezek a hírek itt-ott megfogamzóttak. Hiszen ő ügyet sem vetett rájuk, még annyira sem érdemesítette őket, hogy azt mondja — nem igaz. Bizonyára azért, mert ezt is idővesztésnek tekintette, s azt gondolta, hogy nincs joga a magyar kultúráért folytatott munkaidejéből még azt az egy másodpercet sem elvenni, amennyibe a nem igaz kimondása kerül.

*

Szeged Klebelsberg Kunó koporsóját várja. A templomban már áll a fekete katafalk. Hatalmas gyertyatartókat helyeznek köréje, felállítanak két imaszámolyt előtte. A néma tömeg ellepi a hosszú útvonalat a templomtól a Boldogasszony-sugárúton végig az állomásig. Egyesületek, iskolák, testületek vonulnak föl állandóan. Fekete seregeket ont a város minden része. Eleven embersövény keletkezik az út két oldalán. A házak ablakában halványfényű gyertyák lángja lobog. A gyorsan szürkülő égről sötét felhőfátylak ereszkednek a gyászoló város fölé és néha lehull a sápadt emberarcokra egy-egy langyos esőcsepp.

Öt óra. A pályaudvar benépesedik. Olyan nagy a csönd, hogy fölhallatszik az Indóház-térről a lovak dobogása.

Jobbfelől, a raktárházak felé áll majd meg a vagon. Negyedhatkor mindenki elindul arrafelé. Mindenki, mert itt van az egész város. Csak azok hiányoznak, akik kísérik a vonatot, akik ott voltak a budapesti ravatal mellett.

A halottas kocsi, hat fekete ló előtt, már ott áll a helyén. Ott van a fehér koszorús kocsi is. Felvonulnak a fáklyás egyetemi hallgatók és közrefogják az üveges kocsit. Most kigyúlnak a fáklyák. A sárga fények körülölelik a kocsit.

Fél hat. A helyén áll mindenki, fáklyások mögött a fehér karinges papok, mellettük az apácák. A kocsi mögött az egyetem, a város, a katonaság. Az első sorok mögött érezni a végtelen tömeget.

A végtelen embertömeg, a gyászfátyolos lámpák és a fekete zászlók fölött lassú szárnycsapásokkal száll az állomás felé a harangok zúgó gyászéneke. Valami fény villan jobbfelől és hangtalanul, lassan előúszik a sötétségből a gyorsvonal.

A világos vonatablakok mögül sápadt arcok suhannak el és a világos vagonok után úszik a sötét halottas vagon. Néhány vasutas fut el a tömeg előtt, amely felszólítás nélkül hátrább húzódik, hogy felszabaduljon az első sín pár. A fekete vagon pedig lassan leszakad a világos vonatról, új mozdony kapaszkodik bele és gyorsan vontatja a váltóhoz. Olyan nesztelenül történik minden, mintha a vaskerekeket is fekete posztóval vonták volna be.

A kalapok, a cilinderek leemelkednek a fejekről, a csákókhoz föllendülnek a kezek és a sötét vagon megáll a fáklyafényben, a halottas kocsi mellett. Zárt aijtáján fehér kereszt cédula. A kereszt fehér mezejében ceruzával írt szó: Holttest. Alatta: Szeged, 704. vonattal. Ez alatt másik cédula: Gyorsárú, Eilgut.

Közben odaérkeznek a halottas kocsi fáklyafénykörébe azok, akik együtt utaztak Budapestről a koporsóval. Az egyetemi tanács és a szegedi küldöttség tagjai . . .

Hét óra. A lovasrendőrök szakasza most éri el a Templom-teret. A Templom-tér csodálatos gyászpompával várta megálmodóját. Mintha minden misztikus szépségét erre az alkalomra tartogatta volna. A sötét falak gyertyafényes ablakgyöngysorai vontak koszorút köréje, drágábbak a legdrágább és ékeesebb a legékeesebb ékszernél. Meleg fényességgel várakozott a templom, hogy végleges hajlékot adjon annak, aki itt választott magának örök pihenőhelyet.

*

A koszorútömeget elviszik a térről és elhelyezik a befalazott kriptá mellett. A koszorúk között van egy, néhány hervadozó krizantémból fonott szerény koszorú, rajta vékony szalag, rajta a könnyes felírás: „Hálája jeléül Dobó Józsika“. A koszorút egyszerű ruhájú, könnyes arcú kisfiú tette félénken a többi közé a templom napfényben szípkázó terraszlépcsőjére.

*

Szeged egész társadalmának nagy gyászából részt kért a szociáldemokrata munkásság is.

Mi, szociáldemokraták is elismerjük gróf Klebelsberg Kunóról, hogy alkotó volt, a szó szoros értelmében véve. Teljes erejével igyekezett hasznos munkát végezni és ez legtöbbször sikerült is neki. A szociáldemokraták egyik legkiválóbb polgári politikusnak tartották.

Szeged szempontjából súlyos veszteséget jelent a halála, mert e városban sok maradandót alkotott. Ezeknek az alkotásoknak az volt nagy előnyük, hogy a szegedi munkásságnak munkát adtak, munkaalkalmat teremtettek. Javára kell írni a tanyai iskolák szaporítását is, ezzel a népművelést szolgálta. Ideálja volt a *kulturtőlény*, ez pedig csak javára szolgálhat az országnak.

VISSZHANG.

„Hát csakugyan igaz, hogy mindazt, amit a gyászbeszédekben felsoroltak, ez az egyetlenegy ember művelte? Ez hozta létre azt a sok nagy alkotást? Ennek köszönhető az a sok magyar kultúra?... Szinte hihetetlen. Eltűnődünk, hogy amíg élt, s napról-napra dolgozott, ki volt téve a pártok harcainak, s a törpék haragjának, senki sem tudta megmérni ennek a sok alkotásnak az igazi súlyát és nagyságát”. (Pesti Napló, okt. 15.)

*

„Legalább félszázadra megadta a helyes és öntudatos, lendületes és okos városépítés kereteit. Körültekintően, koncepciózusan, európai méretekkel mérve is kimagasló kultúrérzékkel, valamennyi termelő ágat féltő gonddal figyelő gazdasági érzékkel, álmodozón is, meg reálisan is. Ilyen gazdag programja a szegedi nemzeti és városi munkálkodásnak még nem volt és ma sincs. Ilyen szerkesztés, ilyen céltudatos, ilyen nagykoncepciójú se. Szeged következetesen és biztosan csak ennek a programnak a pontról-pontra való megvalósításával emelkedhetik ki oda, ahova a legnagyobb magyar városépítő akarta fölemelni, valamennyi vidéki város fölé, hogy Budapest mellett világvárosi méretekkel is mérhető nagy városa legyen ennek az országnak”. (Délmagyarország, okt. 15.)

*

„Hitler az én véleményem szerint ott árulta el egyéniségének legbelsőbb mivoltát, mikor azt a kijelentést tette, hogy ő ugyanazt a hatalmat követeli magának, ami Mussolininek van meg Olaszországban. Ez az összehasonlító jellegű követelés a szellemi alsóbbrendűség jele. A vezér itt mint mázolósegéd mutatkozik be, aki látta az illusztrált lapokat, látta Mussolini megszámlálhatatlan sok fotográfiáját, látta Mussolinit a fasiszták főparancsnoki egyenruhájában, a Palazzo Venezia íróasztalánál, az admirális hajójának parancsnoki hidján, a kapitóliumon, a balillák élén, felemelt kézzel, szónoki pózban, gyalog, lóháton, automobilon és repülőgépen egyaránt...” (Tonelli Sándor cikkéből, Délmagyarország, aug. 28.)

*

Voinovich Géza írja az Arany-jubileum alkalmából: „Arany a művészi realizmus első úttörője nálunk. Szétoszlatta a képzelődés üresen úszó bodros felhőit, való és szép magyar tájékokat rajzolt, természetben és valóságban egyaránt. Útját egyengette ezzel a színpad realizmusának is”. (B. H. okt. 23.)

*

Gömbös Gyula egy régebbi nyilatkozatából: „Ady Endrében nagy magyar zsenit látok. Elvi fölfogásom, hogy művészt nem lehet megítélni a röghöz tapadó ember szempontjából”.

*

1931-ben 400.000 ember látogatta a lipcsei könyvtárat: naponta 1300 ember.

*

Teleki Pál gróf dékáni beszédéből: „... A külföldi ösztöndíjak megszorítása pénzügyileg lehet megokolt, de a nemzet rövidesen súlyosan rá fog fizetni, ha a külföldi ösztöndíjakat megszorítják, mert a külfölddel való érintkezésünk megszakad, s ma már könyveket sem kapunk, s ha ez így megy tovább, rövidesen a polinéziai szigetlakók izoláltságában fogunk élni”.

*

Nem lehet meghagyni a trianoni béke rabságában azt a nemzetet, amelynek olyan nagy kultúrája van, mint a magyar. Így nyilatkozott a Tesz küldöttsége előtt Mussolini. Talán a „kulturfölény” itthoni ellenségei belátják, hogy ez a sárral dobált jelszó valamikor az ország visszaszerzői között fog szerepelni...

*

Varsányi Irén sirjánál Góth Sándor az elhunyt színész nő csodálatos hangjáról szólott, amely rabul ejtette a hallgatókat, mint az aranyhegedű megejtő hangja. Minden öröm ott kacagott, minden bánat ott zokogott és minden kétségbeesés ott jajongott az aranyhegedű húrjain. És tódult hallgatni a város, az ország a varázsos, édes hangot, és tódultak nagy írók, költők, hogy megdőlve melódiáikat, az aranyhegedűn szólaltassák meg. Varsányi Irén elment tőlünk, de leány- és asszonyalakjai, akiket teremtett, örök időre körül fogják lebegni a Vigszínház szinpadát, nézőterét.

*

„Klebsberg Kunó ravatala mellett nemcsak a családtagok, mi szegediek is rászorultunk a vigasztaló szóra. S nem tagadjuk azt sem, hogy nekünk felette jólesett a kormány képviselőjének szavait hallani, aki azzal igyekezett megnyugtatni bennünket, hogy a kormány iparkodni fog elfelejteni ezzel a várossal nagy veszteségét, a kormány törődni fog azzal, hogy a város ne érezze meg nagy pártfogójának elvesztését. Ez a vigasztalás is csak a veszteség súlyát méri fel s érzékelteti meg”. (Délmagyarország, okt. 16.)

*

Az amerikai kormány nem fogadja el és nem engedi nosztrifikálni a prágai cseh egyetemen szerzett orvosi diplomákat. (Memento lehet ez nekünk is: ha az egyetemek nivóját leszállítjuk, súlyos morális és anyagi károk származnak belőle az országra.)

*

Négyesy László írja az Arany jubileum alkalmából: „Maga az újabb irodalmi mozgalom is, mely a Nyugat jelszavát játszotta ki a nemzeti hagyománnyal szemben, csak első rohamában és egyes szélsőséges képviselőiben tagadta meg Aranytól a nagyságot... Nincs ma számottevő szó, amely Arany nagyságát tagadná... Arany az idők fölött áll”. (Budapesti Szemle, nov.)

*

A Délmagyarország írja „Város és egyetem” című vezércikkében: „Szeged és az Alföld nem lehet csak geográfiai letelepülési hely s feltételes megállóhely az egyetem útjain, az egyetem tudományos feladatai, tudományos törekvései, az egyetem által szolgált tudománypolitika kell, hogy bizonyos vonatkozásokban alkalmazkodjanak a hely és környezet parancsaihoz... Senki nem kívánhatja azt, hogy a szegedi egyetem felejtse el a régi otthont, amit mi sem tudunk s mi sem akarunk elfelejteni soha s szakítsa el azokat a szálakat, melyek Erdélyhez fűztek, hiszen ha elszakadnának ezek a szálak, akkor a történelmi restitúció gondolatának s küzdelmének ereje is megtörne, — mi csak azt kívánjuk, hogy legyen múlté az egyetem által élvezett vendégszeretet s érjen véget a vendégjog érvénye, mert az egyetem szegedi egyetem lett s intézményeiben és munkásaiban a polgárjogok teljes élvezetébe lépett”. (Nov. 11.)

*

Aldo Dami megint írt egy könyvet Magyarország igazáról és a békeszerződések revíziójáról. A kitűnő svájci újságíró, aki egy évet Szegeden is töltött, jelenleg a *Courrier de Genève* szerkesztője...

*

1918 október 31.-én, a Károlyi-forradalom napján, a nyugati fronton egy német repülőraj bombázta Nancy városát. A keletkezett tűz elpusztította az egyetemi könyvtárat. 55.000 kötet és 100.000 füzet veszett oda, ezenkívül a disszertáció-gyűjtemény, amely magában foglalta az 1574-től 1792-ig elfogadott straszburgi téziseket... Az új könyvtárpületnek november elején volt az alapkövetétele. Az egyetem azóta megkapta a háborús érdemkeresztet és a becsületrendet... (Talán nálunk is akadnának intézmények, amiket ki lehetne tüntetni.)

*

Egész biztos, hogy ha Giotto valamelyik assisi freskóját névtelenül becsempésznék egy modern kiállításba, „destruktívna” bélyegeznék azok, akik a XIX. századi művészetnek régi korszakot utánzó fázisait, a neogotikát, neoreneszánszt, neobarokot stb. tartják „történeti stílusnak”. A mai nemzedék egy részének s még inkább az alig tegnapiak történeti érzéke a múlt századi művészet álhistorizmusán nevelkedett s ezek művészeti tradíciók alatt ezt a mesterséges, hamis álhagyományt értik. (Gerevich Tibor cikkéből, *Magyar Szemle* 1932: 237.)

*

Gerevich Tibor írja az új spiritudlis művészetről szólva: „A kubizmus, futurizmus, szürrealizmus s egyéb, u. n. izmusok, melyek a század elején kétségbeesetten lázadtak fel a mozdulatlan akademizmus sablónja, a szellemnélküli művészeti materializmus szemfényvesztő üressége ellen, a robbantás munkáját elvégezve, szabaddá tették az utat az új esztétikai rend és az új szépség számára”. (*Magyar Szemle* 1932: 239.)

*

„Fütetlen szobájában bezárkózva, pénz és élelem nélkül tengeti életét. Ez ellen tenni kell valamit. Nem haragudni kell, nem gyűlölködni kell ellene. Bocssáuk meg... Egy értékes embertársunk éhez és fázik. Egy neves magyar író...” (Boér Jenő cikkéből, *Pesti Futár*, nov. 24. A neves magyar író: Szabó Dezső.)

*

„A miniszterelnök úr számtalan beszédében hangsúlyozta, hogy a szabad kritikának és nem az elhallgatásnak a híve és a magyar kiállásnak az embere, nem pedig a meghunyászkodó szolgálalkúság”. (Antal István sajtófőnök beszédéből, nov. 30.)

HITEL-VILÁG-STÁDIUM.

LA HONGRIE APPELLE L'EUROPE A SON SECOURS.

Csak most látjuk, amikor végigbongésszük a külföldi lapokat, hogy mennyit mulasztottunk el hazánk propagálása terén — a múltban. Nagymagyarország, mely Ausztriával együtt világhatalmat jelentett és minden országban követségeket tartott fenn, nagy személyzettel, bizonyára sok milliót áldozott a propagandára és mégis: mi volt az eredmény?

Ausztriáról az egész világon csak a gyűlölet hangján beszéltek, Magyarországról pedig... azt sem tudták, hogy egyáltalában létezik. A habsburgi birodalom egy kis részének tartották, de még a kultúraltabb franciák, angolok és belgák sem tudták, hogy Magyarország egy ezer éves állam, amelynek gondolkozása nem azonos a Habsburg-dinasztiáéval és hogy mi szívesen folytatnánk más politikát, mint amilyent a monarchia követ, de sajnos, nem lehet.

Azon ami elmúlt, nem változtathatunk. De azért még sem fölösleges, néha-néha, megemlékeznünk a múlt hibáiról, hogy tanuljunk a jövőre. E téren különben öröndetes változást látunk, panaszra most már nincs is okunk. Ha nem is tartunk fenn díszes követségeket, ha nem is áldozunk milliókat a propagandára, a magyar igazság átütő ereje elég propagandát csinál.

Mindezt abból az alkalmából állapítjuk meg, hogy előttünk van Belgium legnagyobb újságjának a 102 év óta megjelenő *L'Indépendance*-nak *La Hongrie appelle l'Europe à son secours* című vezércikke, amely négy hasábon át rólunk ír, a mi igazságunkról és arról a sok szenvedésről, amelyet a magyar gazdasági egység szétदारabolása okozott. A vezércikk megállapításait Dános Árpádnak, az ismert publicistának *La Hongrie dans la crise mondiale* című munkájára alapítja. Erről a könyvről, melynél jobb propagandája Magyarországnak talán még sohasem volt, érdemes megemlékeznünk.

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy a szerző olyan propaganda-munkát készített, amely egyáltalán nem — propaganda mű. — Mert a franciák, angolok és általában mindenki a külföldön irtóznak a „propaganda” munkáktól. De nem szeretik a vaskos köteteket, sem a részletes statisztikát, hiszen azokat, akik távolról nézik az eseményeket, csak a nagy igazságok érdeklik. A könyv gazdasági munkát ad minden politika nélkül. Nem hivatkozik állandóan Trianonra és különösen nem Trianonnak a magyar politikai egységet megtámadó jellegére. Rövid, nagyon áttekinthető és azok mentalitásával van írva, akiknek a szerző szánta. Leírja benne a magyar gazdasági életet, azt a nyomort, amelyben minden termelési ág szenved és felveti a kérdést: Érdekelheti-e mindez a külföldet? Nincs-e elég baja a franciának, angolnak, belgának odahaza, követelhető-e, hogy magukra vegyék egy távol fekvő államnak bajait is? Azután kifejti és bebizonyítja, hogy a külföld nem nekünk tesz szívesseget, amikor törődik Magyarországgal és nem humanizmusból érdeklődik a magyar kérdés iránt, hanem saját magának tartozik minden kultúr állam azzal, ha a magyar problémával foglalkozik, mert mindaddig, amíg Európa közepén nyugtalanság és kaos van, nem lehet rend és normális gazdasági élet a nyugati államokban sem.

A munka sikere — ezt objektíve állapíthatjuk — igen nagy. Nemcsak a belga lap írt róla vezércikkeket, hanem a német, francia és angol újságok, folyóiratok is egymásután emlékeztek meg a könyvről. Még az amerikai *New-York Herald* is írt a könyvről (*Hungary in the Crisis*), az osztrák lapokról nem is

beszélve. De ami a legfontosabb: a könyvnek sikerült a vezető politikusok érdeklődését is felkeltenie. Csak úgy kiragadunk néhány nevet azok közül, akik a könyvet elolvasták és véleményüket, megjegyzésüket írásban közölték a szerzővel: Alberto de Stefani, volt olasz miniszter, Polverillo, az olasz sajtóiroda főnöke, Jacopo Tivaroni, a genovai, Gustavo Del Vecchio, Federico Flora a bolognai egyetemek tanárai, Luigi Federzoni, a szenátus elnöke, Azzolini, a Nemzeti Bank kormányzója, Emilio Bordero, a képviselőház elnöke, a legfelsőbb Bíróság vezetője, stb.; francia részről: Millebrand köztársasági elnök, André Tardieu, André Berthou, Franklin Bouillon; angol részről a nálunk is jól ismert William Goode, Lloyd Georges, Baldwin, Lord Parmoor, Kynnes; a német közül Curtius és a politikai élet számos tagja; belgák: Hymens külügyminiszter, Renkin miniszterelnök, a Nemzeti Bank kormányzója.

Igen sok válasz érkezett Csehszlovákiából, maga a cseh-szlovák köztársaság elnöke, a külügyminiszter, a miniszterelnök is reagáltak a munkára. Öröndetesnek tarthatjuk, hogy a Budapesten székelő követek majdnem mindegyike kért a könyvből...

Öröndetes, hogy a magyar igazság hovatovább az egész világ érdeklődésének központjába kerül, beszélnek rólunk, immár tudják, hogy vagyunk és beismerik, hogy problémáinkat meg kell oldani.

(Budapest.)

Remedelli Pál.

A filléres gyorsvonatok. Minden ország panaszkodik, hogy a gazdasági élet pang, hogy a kereskedők alig áru-sítanak annyit, amennyi az üzletfentartási költségük, a vonatok bevételei állandóan csökkennek és az adók alig folynak be. Amint azonban a vasutak filléres gyorsokat indítanak, vad túlekedés indul meg a jegyekért és mindig akad sok száz ember, akik felhasználják az alkalmat és utaznak. Mit bizonyít ez? Mindenekelőtt azt, hogy nem az ember kedve, kedélye roppant össze, csak a lehetőségek hiányoznak, hogy az ember úgy éljen, ahogy szeretne. Négy pengő mindenki tud áldozni, tehát ha négy pengőért el lehet menni Szegedről Budapestre, vagy viszont, a vonatok megtelnek. De egyébként hol vagyunk már ezektől a helyi filléres vonatoktól?! Hiszen — helyesen — ilyen filléres vonatok mennek Kolozsvárra, Nagyváradra, Bécsbe, sőt újabban Abbáziába is és ezek a vonatok is mind megtelnek. A bécsi kereskedők boldogok, ha jön a magyar filléres, mert élénkséget hoznak, az üzletek késő estig nyitva maradnak és a kereskedők meg tudják keresni, amibe a rezi kerül. És ép így van ez Budapesten, ha a bécsiek vonata jön, vagy ha a kolozsváriak, nagyváradiak adják vissza a látogatást. Erdemes ezen egy kissé elgondolkozni. Ime, csak egy kis előzékenység kell, egy kis józanság, már helyre van állítva a forgalom, — mindenütt. Kolombus tojása. A vasutaknak le kell mondaniok arról a bevételről, — ami úgy nincs. Ez pénzükbe sem kerül, hiszen ötszázszor 4 pengő sokkal jobban kifizeti a vasút költségeit, mint a húsz pengő, amelyet csupán 10—12 ember fizet meg. Jobban jár a vasút, vagy legalább is nem rosszabbul. De mennyit nyer a gazdasági élet: a kereskedők, iparosok, vendéglők, kávéházak, ahova ez az ötszáz ember megérkezik... Nem volna érdekes levonni a végső konkluziót és minden vasutat filléres vonattá alakítani? Hadd utazzék, akinek kedve van, — mindenki jól jár vele.

A KULTÚRPOLITIKUS.

Nem az élők, hanem a holtak azok, kik döntő szerepet játszanak egy nép életében, s ezek a nép moráljának és magatartása öntudatlan indító okainak a létrehozói. (*Le Bon, Lois psychologiques de l'évolution des peuples.* Paris, 1904, 175. l.)

Kultúrpolitikája két főirányban nyilatkozott meg: célkitűzéseiben és azok megvalósításában. Magyarországon új ideológiát teremtett, amelynek a *neonacionalizmus* nevet adta. Haladó konzervatizmusa reálításokon épül föl. Ez az adottság mindenekelőtt a megcsönkített Magyarország. A trianoni béke kiragadta a fegyvert a magyar nemzet kezéből, amely eddig a napnyugati kultúra védelméért örökös harcban állott. Hogy a magyar nép a világtörténelem lényegesen megváltozott követelményeinek megfelelően világtörténelmi küldetésének továbbra is eleget tehesen, a harcot a szellem fegyvereivel kell tovább folytatnia. Klebelsberg nemzeti aktivitásának eszméje tehát a magyarság élni akarásában nyilatkozik.

Kultúrprogrammja kettős cél felé törekedett. Egyfelől az új nemzedékek teljesítőképessége az aktivitás jegyében fokozódjék. E célból a népművelődés általános, benső és elmélyülő legyen. Másfelől azonban párosuljon az akaraterő a nagyobb tudás hatalmával. Ennek elérésére kiképzendő egy kiválasztott magasabb intelligensosztály, amely eredményesen állhasson a nemzeti munka élére.

A mai demokratikus kor életstílusához alkalmazkodva Klebelsberg gróf módszere oda irányult, hogy az alkotó erő minden teljesítményét a nagy tömegek helyesen fölfogott törekvéseitől tegye nagy mértékben függővé. Alkotó munkásságának ez a ritka őszinte módszere kiemelkedő publicistává avatta, aki épen azért menekült a nagy nyilvánossághoz, hogy céljait és terveit, szellemi koncepcióit az egész világ szemeláttára érlelje ki s megvalósulásukat *cum testimonio populi* érje el.

*

Nemcsak alkotásaiban él tovább, hanem írásaiban is. Ezekből szinte jobban lehet őt megismerni, mint tetteiből. Ha Klebelsberg nem lett volna alkotó politikus, hanem csak erős intuícióval és kiművelt tudással megáldott iránytmutató, akkor is maradandót hagyott volna maga után abban az őt kötetlen, melynek cikkei eredetileg jórészt mint hirlapi vezércikkek láttak a napi sajtóban napvilágot.

Az első kötet az 1916-tól 1926-ig terjedő decenniumban elhangzott beszédeit, megírt cikkeit és benyújtott törvényjavaslatait adja. S legyen bár e kötetnek a tartalma roppant heterogén és dithirambikus, mégis egyetlen életcél és életideál szolgálatában áll. Akár a berlini vagy római egyetem aulájában beszél, akár a kecskeméti vagy szegedi tanyákon, akár a Balaton mellett vagy a nemzetgyűlésen, mindenütt a magyar műveltség megmentését és felvirágoztatását kívánja szolgálni, „mert ha idegen hangzású nevet viselő magyarnak szabad valamiben különböznie a többi magyartól, ez a különbség csak abban állhat, hogy a szenvedő hazát, ha lehet, még jobban szeresse“. (VII. l.) Ebben a legvaskosabb kötetben alkotó kultúrpolitikájának szerves programját igyekezett fölláttítani.

Mert úgy találja, hogy az a szent terület, amelyet mi hazánknak nevezünk, Európa belvárosában fekszik, és ha a magyarság csak egy kisebb műveltségű állam zsupfedeles házikójában akarna élni, akkor ennek számára nagyon korán túlságosan drágává válnék Európának ebben a cityjében a házhely, és lebontanák zsupfedeles hajlékunkat, s szerencsésebb nemzetek emelnének helyébe modern palotát.

Második kötete a *Neonacionalizmus* felírást viseli homlokán. Példátlan sikere van. 1928-ban rövid időn belül két kiadást ér. Benne Klebelsberg a magyart tragikus népnek, a katasztrófák nemzetének látja, amelynek életében mindig egy nagy nemzeti szerencsétlenség idézi elő a fordulót. Mi sem mutatja azonban a magyarság elpusztíthatatlan, hatalmas értékét, mint örökös újraéledése, az a nagy nemzeti reintegráció, amelynek a magyarság olthatatlan nacionalizmusa a motorikus ereje.

Most ismét új magyar típus van kialakulóban. E munkás magyarokat a keleti álmodozás, a könnyen lankadás, az erélytelen beletörődés helyett a munka pragmatizmusa hívatott egybekapcsolni, mert a politikai rendszereket nem elvi megokolások, hanem gyakorlati eredmények igazolják.

1929. évi cikksorozatgyűjteménye a *Küzdelmek könyve* címet viseli. Magyarország kormányzójának ajánlja, és az is írt hozzá előszót. A kulturális gondolatért folytatott küzdelmének tükre ez a kötet. Azért küzd, hogy a nemzet minél szélesebb rétegeit hassa át a végzetes meggyőződés, hogy lenni vagy nem lenni és művelődni, nálunk teljesen egyértelmű. Küzdelmeiben győtri a történelmi felelősség tudata, kínozza a gondolat, hogy ha nem lenne elég szuggesztív ereje a közvélemény meggyőzéséhez a kultúra érdekében hozott áldozatok szükségességéről, ez a nemzet lassú elsorvadásához vezetne...

Jőjjetek harmincas évek! Ez Klebelsberg negyedik kötetének a címe. Mintha ebben is a múlt század nagy reformereit akarta volna követni. Az 1930. esztendő nagy memento neki. 1830-ban lépett Széchenyi István a monumentális agitáció terére és vezette be az 1830-as és 1840-es évek gazdasági, kulturális és szociális föllendülését. Klebelsberg is sóvárgó reménységgel fordul a jövő felé és várja a harmincas éveket, „amelyek lefátyolozva közelednek, de a fátyolon át minthogyha a sors mosolyát ismerhetnők fel”. (22. l.) Bár próféta szólt volna belőle...

*

Klebelsbergnek is íróvá kellett lennie, mert épen a reformkorból előtte volt a példa, hogy annak valamennyi vezető politikusa tollforgató volt. A XIX. század harmadik harmadának anyagi föllendülését is a szellemi ébredés előzte meg:

Hazafias remények, gondolatok és javítások szuggerálását várja a nemzet a harmincas évek küszöbén mindazoktól, akiket jellemük és tudásuk jobb- vagy baloldalon közszereplésre kötelez. A nemzet megköveteli, hogy gazdagabbá, tartalmasabbá tegyünk a politikai gondolkodást. A szellemtörténeti irány egyik képviselője, a *Széphalom* szerkesztője, három állandó rovatot nyitott, amelynek kifejező címe: *Eszmetörések*, Visszhang, Rosta. Ezekben a rovatokban hónapról-hónapra összeállítja mindazt, ami irodalmi, tudományos vagy művészeti téren történt és elhangzott. Egész idézeteket ad könyvekből, beszédekből, hírlapi cikkekből és aki mindezt átfutja, az láthatja csak igazán, hogy nemzeti katasztrófánk kulturális téren válságot nemcsak nem idézett elő, sőt ellenkezőleg, nagy fellendülés

bíztató előjelei mutatkoznak ott. De azt hiszem, a *Széphalom* szerkesztője komoly zavarba jönne, ha nem szépirodalmi és kritikai, hanem politikai lapot szerkesztené és a megelőző hónap politikai terméséből kellene eszmétörödékeket és visszhangokat összeállítania. Pedig a multakban csodálatosan gazdag volt a magyar politikai gondolkodás. Olvassuk csak el Bethlen Gábor leveleit, Zrinyi Miklós értekezéseit, Széchenyi, Kossuth, Deák, Kemény és a két Tisza beszédeit és írásait s elbámulunk azon, mennyire átszántották gondolkodásukkal a magyar életnek legtöbb mezejét. De újabban éppen a politikai téren bizonyos gondolkodási restség vett erőt az embereken és rengeteg az odavetett, de ki nem elemezett jelszó, amellyel a közönség, különösen a vidék nem tud mit kezdeni.

Ez a politikai tanítása már *Világválságban* című legutolsó kötetében jelent meg (37. l.). Ez a cikkgyűjtemény 1931 elején hagyja el a sajtót. Benne már nem az a nagy optimizmus él, mellyel két év előtti cikkeiben a harmincas évek elebé nézett, hanem új célkitűzéseket keres. Hogy a Trianontól legyöngített magyarság képes lesz-e a most dúló világválságból új életerőre kapva kiemelkedni, és evégből kultúrpolitikai téren milyen eszközökhöz kell nyúlnunk. Ha e világválságban mint egy jobb jövő biztos zálogát és annak öntudatos előkészítése-képen meg akarjuk menteni művelődésünket, akkor azokat a főpilléreket kell megerősíteniünk, amelyeken a magyar kultúra nyugszik. Ezek pedig a város és az értelmi középosztály.

A fejlemények alapokait kutató, mint maga mondotta, oknyomozó kultúrpolitikájának egyik tengelye volt a *decentralizáció* gondolata. Amíg nálunk a falu és az Alföld faluvárosai megmaradnak mai elrettentő elmaradottságaikban s amíg a leszállított kultúrigényű ember is szinte borzadva kénytelen arra gondolni, hogy talán az egész életét ilyen helyeken és ilyen műveltségű emberek közt lesz kénytelen eltölteni, addig a magas kultúra importtermék és melegházi növény lesz Magyarországon.¹⁾ Az új idők azonban nevelési rendszerünkben is új életstílust diktálnak. Ezért törekszik a magyar iskolarendszer gyakorlatias átalakítására. Ezért vezeti be a reálgimnázium típusát, a modern nyelvekkel.

*

A nagy háborút követő világ beálltával a régi diplomácia helyébe új *kultúrdiplomácia* lépett, melynek ő volt a külügyminisztere. Ennek a kultúrdiplomáciának a jegyében keres személyes érintkezést Európa kultuszminisztereivel. Ezért keresi föl a külföldi egyetemeket és tart előadásokat ma a berlini egyetem aulájában,²⁾ holnap az örök városban,³⁾ majd a bécsi tudományos akadémián, aztán a skandináv kultúra fészkeiben, Stockholmban⁴⁾ és Uppsalában, végül a finnugor rokonállamok egyetemi városaiban, Turkuban, Helsinkiben, Tartuban⁵⁾ s a magyarokkal barátságos lengyel nép városi tudományos akadémiájában.

E sorok írója előtt most is meglevenedik kultúrától átitatott, nemes alakja, amint államférfiúi sikereinek zenitjén északi útja során az Észk Köztársaság

1) Nagy József, *Gróf Klebelsberg Kunó mint publicista*. Budapest, 1930, 16. l.

2) *Ungarische Kulturpolitik nach dem Kriege*. (Ungarische Bibliothek II. Reihe. 5.) Berlin und Leipzig, 1925, 23 l.

3) *La coopération intellectuelle tra l'Italia e l'Ungheria*. Budapest, 1927, 24 l.

4) *Ungarns weltgeschichtliche Sendung und seine Kultur*. Budapest, 1930, 30 l.

5) *Les fondements de la coopération intellectuelle polono-hongroise*. Budapest, 1930, 27 l.

egyetemi városába, Tartuba érkezik. Mily nemes buzgalommal beszél a háromszáz éves tartui egyetem hófehér aulájában a magyar múlt és jelen örök értékeiről. Mily gyermekes boldogság sugárzik arcáról, amikor átveszi a tartui egyetem díszdoktori oklevelét, az Észti Tudós Társaság tiszteleti tagságának diplomáját és a Tartui Magyar Tudományos Intézet látogatásának emlékére készült kötetét . . .⁶⁾

*

Ez az égő temperamentumú, örökké aktiv szellem a mult idők szónokló és ünneplő, civódó és gyászoló hazaszeretete helyett a dolgozó hazaszeretet ideálját hirdette. Nehéz volna itt most fölmérni, hogy a nemzet nagy fiában mit vesztett a tőle bálványozott magyar kultúra. S hogy ennek a keretében is mit vesztett benne Szeged városa és a Ferenc József-tudományegyetem, arra a nagy valóságra majd még csak ezután ébredünk. Hisz a kultúra decentralizálásának célkitűzése mellett a vidéki egyetemek elvesztették benne igazi mentorukat, a szegedi egyetem azonban még ennél is többet . . .

Az alföldi gondolat nagy szerelmesének ihletett tervei alatt sziklaerős gránittalapzattá szilárdult az Alföld homoktengere. S amikor a szegedi Csonkatoronyból fehér galambsereg rebben a Medicek reneszánszszízlésével megépített olaszos Templomtér árkádjai fölött, a nagy álmodó a székesegyház kriptájában tovább szövögeti álmát Nagy-Szeged, Nagy-Magyarország és népének kultúr nagyságáról.

(Szeged.)

Csekey István.

L'AMANT BLANC.

Egy erdélyi tárgyú francia regény.

A francia regényirodalomban feltűnik időközönként egy-egy regény, melynek cselekménye Magyarországon játszódik, vagy legalább teljesen vagy részben magyar szereplői vannak. E regények annak a néha szórványos, néha élénkebb érdeklődésnek tanubizonyságai, melyet Franciaországban hazánk iránt bizonyos politikai vagy hadiesemények néha ki szoktak váltani, mint amilyenek voltak a középkorban a királyi házasságok és keresztes hadjáratok, a XVI—XVII. században a török-magyar küzdelmek, a XIX. században az osztrák-magyar ellentét és a szabadságharc, a legújabb időben pedig a magyarság háborúutáni tragédiája.

Az *Amant blanc* szerzőjének figyelme Magyarországra egészen sajátos módon terelődött. Minthogy ma Franciaországban ismét divatos a szerelmi romantika, Alfred Machard egy olyan regényt akart írni, melynek valami nagy, tiszta, földöntúli, szenvedélyes szerelem a tárgya, a középkori lovagregényekre emlékeztető nemes, önfeláldozó, hűséges, hősiességű szereplő-személyekkel. Ilyen Tristan-szerű hőseket a józan, nyárspolgári, demokratikus francia társadalom keretében nem igen lehet elhelyezni, egy ilyen eszményi történethez egy olyan ismeretlen ország nyújtja a megfelelő környezetet, mint amilyen Magyar-

⁶⁾ Aus den Forschungsarbeiten des Ungarischen Wissenschaftlichen Instituts in Tartu (Dorpat). Herausgegeben von Stephan v. Csekey. Tartu (Dorpat), 1930, 540 l.

ország, ahogyan az a francia köztudatban él: egy távoli, rejtelmes, exotikus ország, ahol nincs kultúra, ahol azonban az emberi érzések, erkölcsök és szenvedélyek a maguk ősi erényében és tisztaságában megőrződtek.

Igy választott Machard regénye hőseivé két erdélyi magyar urat: Abrudbányi Rudolfot és Gyulát, akik sokkal keményebb és büszkébb magyarok, semhogy a világháborút követő uralomváltozás után Erdélyben tudjanak maradni. Ott hagyják az ősi családi kastélyt, csak kedves lovaikat viszik magukkal. Velük megy egy erdélyi rokon leányka, Lenikova Etelka is, akit özvegy édes anyja halálos ágyán a két grófra bíz és aki ekkor megígéri, hogy az idősebb fivér felesége lesz. Sikertelen budapesti kísérletezések után az Abrudbányi fivérek, mint műlovasok Etelkával együtt beállanak egy nagy nemzetközi cirkuszba, azzal végigjárják Észak-Amerikát és Nyugateurópát. A fiatal gróf is halálosan beleszeret a leányba, aki viszonozza érzelmeit. A történet azután úgy oldódik meg, hogy az idősebb fivér egy veszélyes mutatvány közben, némileg fivére és Etelka hibájából, leesik lováról és néhány hónapi kímlódás után meghal. Halálos ágyán feloldja neki tett fogadalma alól a leányt, és ezzel elhárul az akadály Etelka és a „fehér kedves“, a fiatal Abrudbányi gróf lángoló szerelme elől.

Ez a banális szerelmi regény, melyhez hasonló háromszáz év óta több ezer jelent meg francia nyelven, bővelkedik érdekfeszítő jelenetekben. Hatásos mozidráma lenne belőle, könnyezni és izgulni eleget lehetne benne; hátborzongató cirkuszmutatványok, népiünnepélyek, száguldó autók, középkori várkastély: minden akad benne, ami szükséges. A regény clouja a kovantzari nászéj leírása akar lenni. Az ifjabb Abrudbányinak ugyanis furcsa ötlete támad. Egy napon a mitsem sejtő Etelkával megjelenik Erdélyben az ősi kastélyban, mely már nem az övé, hanem egy bucaresti kereskedőé, ahová azonban egy éjszaka régi jó embereik támogatása mellett behatolnak és ott ősi magyar szokás szerint „fehér házasságot“ kötnek „Kovantzar, Toroczó, Gyoro, Bányi“ parasztjainak jelenlétében.

Machardnak az a törekvése, hogy regényének meg legyen a maga magyar, illetve erdélyi couleur localeja. Ez az ambíciója föltétlenül elismerésre méltó, azonban reánk a magyaros jelenetek és néprajzi különlegességek igen groteszk hatást tesznek, mert a szerzőnek a magyar úrról és a magyar parasztról egyaránt torz fogalmai vannak. Egy magyar úr képtelen lenne arra, hogy titokban, éjjel, az új oláh tulajdonos távollétében régi kastélyában megjelenjék, az ottani cselédséget leitatni engedje és ott lakodalmat rendezzen. A mennyegzői szertartás leírása, amely pontosan a „Násznagyok kötelességei“ és az „Alföldi vőlegénykönyv“ utasításai nyomán folyik le, megható a maga naivságában. Mint sokan Nyugaton, Machard is azt hiszi, hogy Magyarországon egyebet sem tesznek az emberek, mint cigánymuzsikát hallgatnak, csárdást táncolnak és szerelmi s katona-dalokat énekelnek, még a béres is az eke szarva mellett a Csak egy kislány-t éneкли.

A regény romantikus regény. akar lenni, valóban tele van szerelmi ömlengésekkel és holdvilágos ábrándozásokkal, a szerző azonban néha nagyon is kikökökent bennünket az eszményi hangulatból, pld. mint amikor a nászéj leírásában ilyeneket ír: „Etelka hirtelen megremeg. Észreveszi, hogy selyem kombinéja elszakadt“. Meghajlik, szemei megnagyobbodnak. Súlyos nyugtalanság szállja meg a lelkét“. A régi idealista regényírók: Sand, Feuillet, Ohnet hasonló toilettelhibák felfedezésétől megkímélték olvasóikat. A regény befejezése sem elég romantikus. Egy szállodai szobában a két szerelmes végre egymásé

lesz és „az egyszerű szállodai szoba tanuja lett a legnagyobb szerelmi szédületnek, melyet valaha két szerelmes érezhetett... testük érintkezésére, kiabálva a kéjtől, végre megcsinálták azt, amiről a kovantzari kastélyban, azon a bűvös éjszakán ábrándoztak“. A romantikának és az erotikának ez a keveréke nem jóízű magyar olvasónak való.

A szerzőnek jószándéka és magyar szimpátiája kétségtelen és regényének ezt az érdemét készséggel elismerjük; túlzásnak tartjuk azonban némely magyar bírálója felfogását, akik Machard művében magyar irredenta-regényt látnak és szemethunyva a regénynek gyarlóságai felett azt, valamint szerzőjét égisz magasztalják. A regény abszolút irodalmi szempontból gyenge alkotás, nem emelkedik ki a francia irodalmi tömegtermelésből, és nem gondolom, hogy éppen a magyarság ügyének különös szolgálatot is tehetne, vagy tehetett volna, legfeljebb erősíti azt a félszeg felfogást, mely rólunk a nyugateurópai közvéleményben kialakult s amelyet abból olyan nehéz kiírtani. Az a sors vár rá, ami annyi ezer meg ezer francia regényre: elkel belőle egy jó csomó példány, melyeknek legnagyobb része azután a szajnaparti antikváriusok ládáiba fog vándorolni, ott lepi majd őket a feledés és közöny pora és egy bizonyos idő múlva legfeljebb egy párisi magyardiák fog belőlük egy-egy példányt megvenni, ha benne lapozgatva a magyar nevek és magyar versidézetek kíváncsiságát izgathatni fogják.

(Pécs.)

Birkás Géza.

HELYES MŰVÉSZETPOLITIKA.

Hóman Bálint a kormányzó leiratával kapcsolatban ma a sajtó képviselői előtt ismertette művészetpolitikáját... Helyesen mondta Hóman Bálint, hogy a művészeteket nem szabad politikai pártállással összefüggésbe hozni. Nincs jobb- és balfelé tekintő művészet, mert amit balfelé tartó iránynak nevezünk, az csak általános leszűródése a mai spirituális szellemnek.

(Budapesti Hírlap vezércikke: Helyes művészetpolitika, okt. 28.)

Mi történt? Művészeti életünkben még nem fordult elő, hogy az államfő és a művészeti ügyek legfőbb szakképviselője, a kultuszminister, a nyilvánosságnak bejelentés, hogy hivatalosan elismerik a modern tehetségeket... Az történt, hogy Horthy Miklós kormányzó a kultuszminister ellenjegyzésével, tehát felelősségére, Hóman Bálinthoz leiratot intézett, amelyben kifejezi azt a legfelsőbb óhaját, hogy művészeink, — bármily művészeti irányt kövessenek — a múlt nagy hagyományainak tiszteletében egyesülve, vállvetett erővel, hittel, bizalommal vegyenek részt a nemzeti élet és kultúra korszerű továbbfejlesztésének munkálásában és megértő együttműködésben haladjanak a nemzeti művelődés magasztos céljai felé... És egyúttal arra is fölcsóztatja a kormányzó Hóman Bálint kultuszministert, hogy a nemzeti művelődés szolgálatában álló komoly művészi törekvések és különböző művészi irányokat képviselő magyar tehetségek érvényesülését és eredményes együttműködését biztosítandó, megfelelő intézkedéseket tegyen.

Igen nagy, korszakot jelentő lépés ez a hivatalos magyar művészetpolitikában. Emlékezetes az a két évtizedre visszanyúló harc, amely két táborra osztotta fróinkat és képzőművészeinket, a kritikát és a hivatalos-nemhivatalos közvéleményt. Ami modern volt, azt a „baloldaliság” bélyegével sújtották és kiközösítették intézmények, társaságok, folyóiratok és hírlapok morális és anyagi javaiból, sőt egyenesen a hazaárulás gyanújával illették. Így kerültek legjobbjaink lassanként a baloldalra és így történt, hogy a baloldalra üldözöttek elkeseredésükben még azt az elismerést is megtagadták a konzervativoktól, amit normális együttműködés esetén nem lehetett volna lovagiatlanul megtagadni az ellenféltől sem.

Nem volt kiállítás, nem volt díjodaítélés, hogy föl ne kavarodott volna a gyűlölködés hulláma. Hiába jelentette ki gróf Kebelsberg Kunó, hogy Ady Endrét a mai kor egyik legnagyobb tehetségének tartja, hiába neveztek ki modern tanárokat a Képzőművészeti Főiskolára, hiába küldte le az Ősztöndíjtanács a legmodernebb fiatalokat a római Magyar Akadémiába, hiába vitte Gerevich Tibor*) a haladó művészek alkotásait velencei és milánói kiállításokra, hogy onnan egyik kitüntetést a másik után hozzák haza: az összebékülés nem jött létre és legutóbb is tanui voltunk a bíróság előtt olyan kijelentéseknek főiskolai és egyetemi művészet-tanárok részéről, — nem kételkedünk jóhiszeműségükben és tiszteltben tartjuk meggyőződésüket — hogy a naturalizmus egyenlő a nemzeti művészettel és a naturalizmuson kívül minden művészet bolsevista.

Ennek a naiv hiedelemnek alaposan levágta a fejét az új kultuszminiszternek bátor kezdeményezése, amely megállapítja, hogy az új, *antinaturalista* művészet nemcsak hogy nem destruktív, hanem egyenesen a mi korunk világnézetének kifejezője: szembehelyezkedik a materiális szemlélettel és egy új *idealizmus* körvonalait bontakoztatja ki spirituális természetlátásával és szintézisre való törekvéseivel.

Végre a hivatalos tekintély legnagyobb fóruma kimondta a varázsigét, amely megváltja a nemzeti kultúra limbusában reménykedő fiatalokat és egy kitaszított tartományt meghódít a magyar hagyományok fölfrissülésére. Akik eddig azt hitték magukról, hogy a nemzeti idealizmus egyedárusai, most kénytelenek megérteni a miniszter szövegéből, hogy éppen ők azok, akik egy letűnt anyagelvű kornak természetű és természetmásló hagyományaihoz makacsul ragaszkodva útját állják a művészet magasabb célra törésének. A vádlók vádlottaknak érezhetik magukat a történetfilozófiai magaslatról elvont megállapítások súlya alatt.

*

A nagy szellemi átalakulás már végbement, csak nálunk nem akartak tudomást venni róla. Szinte a humor erejével hat, hogy a bolsevizmusnak kikiál-

*) V. ö. Gerevich Tibor tanulmányát: *Római magyar művészek*, Magyar Szemle 1932: 235. — „Jobb, vagy baloldaliak? Vetnék fel a kérdést azok, akik az újabb magyar művészetpolitika nagy kárára és az esztétikai tisztánlátás megdöbbentő hiányával politikai kategóriákat művészeti fogalmakkal cserélnek össze, ugyanazok, akik az elaggott müncheni irány utolsó kiáramlását fatális rövidítással magyar nemzeti stílusnak, a művészi hazafiság, a nemzeti széphez való ragaszkodás szimbólumának tekintik. Münchenben rég feladták a „müncheni stílus”, a „Pilotyzmus, a régi akadémia rozsdás elveit. Komikus, hogy a kihamvadt müncheni lángot vestatűzként nekünk kellene a magyar hazafiság nevében élesztgetni. Ez lenne a magyar művészet nemzetisége, hazafiassága, jobboldalisága? Ez a külsőségeken alapuló, materialista, kimult irány lenne nemzeti művészetünk ideálja és gátolhatná az igazi magyar tehetségek érvényesülését és új irányok előtörését?”

tott *expresszionizmus* — a sablonos látás és lélek nélküli ábrázolás irányjaival szembehelyezkedve — éppen a vallásos-filozófiai témákban találta meg önmagát, sőt magát az egyházművészetet is újjáalakította. Egyik festő-esztétikusunk joggal írhatta nemrég*), hogy ma csak az expresszionizmus az, amely vallásos művészetté válhat, éppen világnézeténél fogva...

Nem véletlen, hogy az expresszionizmus és új spiritualizmus a gótika szellemiségéhez kanyarodott vissza — Giotto, Grünewald stílusához — és az sem véletlen, hogy a tespedtség helyébe aktivizmust hozó fasiszta állam-berendezkedés éppen az expresszionizmust fogadta el „hivatalos” művészetül. Skandináviában és Finnországban már a templom-architektúra is merész formákat alakít és szakít a meglevő kimerített lehetőségekkel — hiszen forrongó, újra áhító szellem nélkül a gótika sem jöhetett volna létre — és ugyanakkor nálunk még mindig másolják fantázia nélkül a műtörténeti képeskönyvek motívumábráit (példa rá a sivár és kétségbeesetten szabályos, gondolatszegény és egyhangú fogadalmi templom Szegeden.)

Az új idők jele, hogy a mindenkori kormány mindenkori félhivatalosa — ein treuer Diener eines jeden Herrn — a *B. H.* maga üdvözlí leglelkesebben Hóman kultuszminiszter kezdeményezését. E sajtóorgánium olvasói megszokták már — leszámítva azt a rövid interregnumot, amíg Surányi Miklós és az ő szellemi gárdája irányította a lap szellemét, de ez hamarosan meg is szűnt — megszokták már, hogy egyes művészek munkássága mint nyárspolgár-ijesztő, nemzeti veszedelem szerepeljen kedvenc olvasmányuk riportjaiban és dörgedelmes vezércikkeiben. Emlékezetes még az a nagy, szinte harmincéves háború, amit a *B. H.* Ady Endrével szemben folytatott, miközben tárcarovatában a jámbor középszer olcsó szórakozásait árulgatta. Nemrégiben pedig a modern és „akadémikus” festők háborúságában exponálta magát, Karlovszky Bertalan és Bosznay István elfogult és művészetellenes kijelentései mellett.**). És most ugyanez a félhivatalos — örömmel, de némi ironikus elégtétellel konstatálhatjuk — bátran kijelenti, amit ellenfelei húsz éve hangoztatnak már, hogy az állam nem lehet kerékkötője az úttörő fejlődésnek, hogy annak idején II. Gyula pápa, a Mediciek és az összes fejedelmek mind azzal büszkélkedtek, hogy egészen újat produkáltattak kiválasztott mesterükkel...

És aztán, régi fegyverbarátait cserbenhagyva, fölsóhajt a *B. H.*: ma viszont éppen az előkelőségek ragaszkodnak a kiélt irányzatokhoz... Igaz bizony, kiélt irányzatok, — de éppen a *B. H.* bűne volt, hogy az előkelőségeket a kiélt irányzatokra nevelték.

Azonban vessünk fátyolt a multra és élvezzük egy kicsit az ókonzervatívok pálfordulásait. Az említett vezércikk olyan szépen jellemzi tegnapi barátait, mai megtagadott pártját, hogy ehhez a portréhoz nincs is semmi hozzátenni valónk:

Hányan vannak a köznapi emberek között, akik érzik az idők terheességét? Legtöbben a művészettől csak kedves szórakoztatást, rózsaszínű szépségeket kívánnak, a mult ártatlan érzéseinek, letűnt szépségeinek utánzását. Legtöbbnek ízlése még a megelőző materialista kor függ-

*) V. ö. Miskolczy Ferenc, *Vallás és új művészet*, Széphalom 1932: 49. l.

**) V. ö. erről *Széphalom* 1932 65 és 77.

vénye és nem képes a nagy újjászületést, a természetből való eltávolodás következtetését megérteni. Azt hiszik, hogy csökönységgükkel megállíthatják az idők kerekének forgását.

Csak tapsolni lehet ezekhez a kitűnő szavakhoz és szent lesz a béke a művészet berkeiben... Hóman Bálint kultuszminiszter pedig, aki nagyszerű kezdeményezésével és gyors cselekedettel a konzervatív kösziklából Mózesként ezt a tiszta és friss forrást fakasztotta, az első siker tudatával vezetheti művésztünket az ígért földjére.

(Szeged.)

Zolnai Béla.

GRAMMATICI CERTANT.

Az Akadémia végre kiadta régóta várt nyelvtanát, amely hivatva lenne kalauzul szolgálni a purizmus és anarchia középutjain. Sajnos, nem így fordult a dolog. A tudós társaságnak egyik legkitűnőbb tagja, a nyelvészek nesztora maga adott ki egy brosurát, amely valósággal humorba fullasztja az Akadémia publikációját.*)

A nyelvtant persze szétkapkodták — nemcsak specialisták, hanem a nagyközönség is, mert legjobb reklám, ha valamit agyonütnek... A broszúra szerzője ugyanis több mint száz példán mutatja ki, hogy az Akadémia nyelvtana nyelvtörténeti, hangtani és mondattani kérdésekben igen nagy, sőt monumentális tudatlanságot árul el... A nyelvtannak az lett volna a föladata, hogy megtalálja a harmoniát a nyelvfejlődés és hagyományos nyelvtan között. Tradíció azonban nem egyértelmű a maradisággal és a sztagnálással... Az Akadémia nyelvtana azonban tele van az élő nyelvhasználat meg-nem-értésével és a régi szabályok helytelen alkalmazásával, nem is szólva arról, hogy stilusbeli finomságokat nem éreztek meg a nyelvtan szerzői. Szabályokat állítanak föl, amik ma már komikusak, mert az élet régóta nem ismeri őket.

A hozzáértők csakhamar fölismerték, hogy az Akadémia nyelvtana föltűnő módon egyezik egy akadémikusnak stilsztikai könyvével.**) Innen fű! hát a szél, amelyért most az egész Akadémiára hárul a felelősség. És még hozzá az értelmi szerző maga is író, még pedig az erőtlenség, feminin és avatag-stilusúak közül való, aki a maga eredetietlen lapos ízlését akarja most az Akadémia cégére alatt ráerőszakolni a kifejezőbb eszközökhöz szokott irodalomra. Az Akadémia pedig elfogadja és közpiacra bocsátja édeskés tagjának gyermekjártékait.

A publikáció botrányt okozott és az Akadémián mosolyognak azóta írói és tudományos körökben. Persze, ha a szerző szignálja a művet, semmi baj nem lesz a dologból. Az Akadémia kiadta egy tagjának rossz könyvét és elvégre egy írónak nem kötelessége jó grammatikusnak is lenni. De így...

Az Akadémián egyébként hozzá láttak már a nyelvtan reparálásához. Az új kiadás, újonnan talpalva és foltozva már készül is.

(Paris.)

Abel Lozain.

*) Ferd. Brunot, *Observations sur la Grammaire de l'Académie française*. Paris, Droz 1932.

**) Abel Hermant, *Xavier, ou les Entretiens sur la Grammaire française*.

KÖNYVTÁR ÉS KULTÚRFÖLÉNY.

Kevesen tudják, hogy — nagy történeti anyaga mellett — az ország legmodernebbül kezelt könyvtára a pécsi egyetemi könyvtár. Ez a kitűnő intézmény a rendes hivatalos munkán kívül még kiadványokat is jelentet meg, — Fitz József igazgató szerkesztésében — amelyek szegény könyvtártani irodalmunkban kétszeres fontosságot nyernek. Az eddigi *Közleményekből* kiemeljük a *Maurinum* könyvtárának leírását, amelyből kitűnik, hogy Riedl Frigyes és Badics Ferenc könyvei Pécsen vannak; az irodalmunkban szereplő pécsi témák bibliográfiáját, Várkonyi Nándor összeállításában; a pécsi nyomtatványok jegyzékét (1773—1867) Vida Máriától. Az igazgató jelentéseiből is érdekes dolgokat tudunk meg. A szegedi egyetemi könyvtár évi gyarapodása 8—9000 kötet, a kolozsvári oláh könyvtáré pedig majdnem háromszor annyi: 24.000. A sokat emlegetett kultúrfölény illúzió lesz, ha ez így folytatódik tovább.*) A jelentésből idézzük még a következő mondatot: „A tanári olvasó szoba egyetemi tanárok használatára mindenkor (ünnepnapokon is) nyitva áll“. Ez azt jelenti, hogy a használat nincs hivatalos időhöz kötve: ideális helyzet, amit minden bibliofil könyvtárlátogató örömmel és irigységgel vehet tudomásul. A 12. sz. *Közleményben* Horváth Margit írja meg a *Klíma-könyvtár* alapításának történetét levéltári adatok alapján.

(Szeged.)

Édes Gergely.

LEVELESTÁR.

Jobb lelkek híven lelkezik tovább A méla költő bús és bölcs igéit... írja igen szépen Sajó Sándor Aranyról írt jubiláris ódájában. De meddig akarnak még a költők ezekből az igékből élni? És mért híven, mikor korunknak érzeménye más igéket vár? Arany sem elégedett meg azzal, hogy Petőfi igéit híven lelkezzék tovább. — *Thurzó Pál*. Lakáscímet kérünk. — *Gál István*. A Széphalom elvi cikkei a modern irodalomtudománnyal kapcsolatban: 1927: 189, 147, 124, 8, 210, 322, 428, 444; 1928: 118, 37, 81, 96, 192, 273, 449, 186, 266, 347, 439, 59, 472; 1929: 402, 82, 171, 233, 27, 103, 43, 274; 1930: 25, 177, 47, 17, 75, 144, 278; 1931: 86, 96, 125. — *Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt*. A nemrég megjelent pártprogramm szerint magyar állampolgár csak árja származású egyén lehet. Ez annyit jelent, hogy zárjuk ki a magyar közösségből a nemindogermán származású magyarokat és csak a német-tót-oláh-szerb származású magyarokat fogadjuk el igaz magyaroknak... Nem kell nyelvésznek lenni ahhoz, hogy az árja szó értelmével tisztában legyünk. Egyébként nyilván ez is németből van fordítva, mint az újabb idők annyi félművelt „magyar“ jelszava. — *Volt némi humor* abban a jelenetben, mikor a magyar ókonzervatív irodalmárok egyik eminens képviselője egy olasz politikus előtt beszédet mondott a két ország szellemi együttműködéséről és válaszul azt kellett hallania, hogy igen, igen, jól ismerjük az önök nagy költőjét, Ady Endrét...

*) V. ö. Zolnai Béla, *Új könyvtárpolitika*, Délmagyarország 1932 nov. 28.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

L ö w Immánuel: *Egyetemnyitó*. 1932. IX. 25. H. n., é. n. 8° 4 l. — A beszédből idézzük a következő részletet: „... Komoly munkát folytatott és komoly munkát várt töletek nemzeti irodalmunk kathedrájának jeles betöltője, Dézsi Lajos, akinek ravatala körül minap fájdalmas megindulással gyűltünk egybe. Elfeledett versíró kezdetből a könyv- és irodalomismeret tekintélyévé fejlődött. Nem a hódító szellemű irányulások, határokön átszálló áramlások magasröptű párhuzamkeresője volt, nem a képzetvándorlást űző tágkörü egybevetés, a népközi irodalomfejlések nyomónjárója. Az ő tudós tervszerűségének billenetlen egyensúlyú mérlegelése a ténykutatás nyomozója, részletaprozója, biztoskezü szöveghelyesbítője maradt. Nem azt kereste, amit rejtve sző, fon az író lelke, hanem a szövegmegállapítást és az írói egyéniséget méltató kidomborító életírást. Holtig dolgozott. Aprólékos részletkutatás gyarapította tudását s a mi tudásunkat. Példátlan volt könyvismerő tájékozottsága. Az ő tudása nem lett soha a korán beállott téli álom merevedése, még végsőhája is a tudós alkotás gyönyörébe fulladt el. Hazafájó honvágya ide hozta haza hozzánk, második hazájába, a Tisza tájára, Szeged anyaföldjének enyhe ölébe!”

M ü l l e r Erzsébet: *A csanádi német település eredete és nyelvjárásának keletkezése*. Szeged, 1930, 8° 28 l.

E l e m y Klára: *Rudolf király kora Magyarországon*. Társadalom és művelődés a törvények alapján. (Szeged, 1930.) 8° 95 l.

Magyar Diák szemle, 1930 máj. (Bratislava.)

P o n g r á c z Kálmán: *Fiatal Magyarország*. (Az ifjúság problémája és az ifjúsági mozgalom.) Pamflet. Debrecen, 1930, 4° 53 l. — A „pamflet” Romain Rolland-nak az ifjúsághoz intézett szavaival végződik.

J e n ő f i Éva: *Adatok a szegedi német telepések és céhek történetéhez*. Bpest, 1932, 8° 54 l.

E . C s á s z á r: *Recherches sur la nouvelle théorie des quanta*. Extrait du Journal de physique, 1931, 8° 15 l. (Paris.)

K r i s t ó f György: *Báró Eötvös József utazásai Erdélyben*. Cluj-Kolozsvár, 1932, 8° 53 l.

J o ó Tibor: *Kerkapoly Károly történetfilozófiája*. Adat a magyar hegeliánizmus történetéhez. Bpest, 1932, 8° 21 l.

Budapestvidéki Ujság, 1932 ápr. 21. — A címlapon Illyés Gyula nyílt levele Berda Józsefhez egy támadó kritika ügyében.

K a r d o s László: *Arthur Rimbaud versei*. A Debreceni Ady-Társaság kiadása, 1930, 12° 47 l.

H e k l e r Antal: *A középkor s a renaissance művészete*. Kiadja a Könyvbarátok Szövetsége. (Kir. Magy. Egyetemi Nyomda Könyvesboltja, Budapest, IV., Kossuth Lajos-u. 18.) Budapest, 1932, 8° 232 l., számos illusztrációval. — A kiadó reklámcédulájáról: „... Különös értéket ad a műnek, hogy bár a művészettörténeti szempontból fontos és nélkülözhetetlen adatok hiánytalanul fellelhetők Hekler Antal könyvében, mégis inkább az egyes korok szellemiségének megértésével, s műalkotásaiknak a szemlélet és a leírás által való intenzív ismertetésével nyújt művészettörténeti élményt az olvasónak”.

T a n ú . N é m e i t h László kritikai folyóirata. I. sz. — Szabó Pál „Békalence” című regényéről így ítélt: „Rossz regény? Nem, hibái ellenére friss, olvasható. Írója előtt többféle lehetőség is áll: temperamentumától függ, hogy mi lesz belőle. Tanulással, önkritikával több lehet, mint paraszti: jó író. De lehet a mindenkori vadmagyarok üldözött zsenije is...” Azt hisszük: Szabó Pál inkább jó író lehet. Akar tanulni s meg tud maradni az ereje tudatában. Realizmusának népi, helyesebben: parasztiírói természete nem olyan, hogy ellentétben volna más írók regényével, regényformájával. Ez ma Szabó Pál számára még veszedelmet, bajt jelent. Jelent a beszédes, eredeti stilusszépségek közt — a befejezettség és szépség rokónvoltát érzető jelzők, megszemélyesítések közt — ilyesfajta kölcsönvételeket: „Sanyi és Jolán élete tökéletes”. És jelenti az irodalmi használatban értelmükből, elevenségükből kiforgatott szókkal való érdekeskedést: „Elköszönt és fakón, szintelenül eltűnt a kapu mögött”. Jelenti azt, hogy a paraszti fiatalságnak, erőnek s el nem vesztendő tisztaságnak kifejezésé-

ben, úr és paraszt szerelme-házassága sorsának intézésében megkerüli ugyan Szabó Pál a sablont, de tudatosságban nem jut annyira, hogy jellemeket megoldjon, mozgalmas, széles cselekményfejlődést teremtsen.

(Rákosszentmihály.)

László István.

Délmagyarország 1931. dec. 16. — A sporthírek közül: „A Budai 11 legyőzte az Attilát. Budapest, okt. 15. Budai 11—Attila 3:2 (1:0). Az első féldő 15-ik percében a bíró gróf Klebelsberg Kunóra való emlékezésül egy percre megállította a játékot”.

Nemzeti Újság, 1932. szept. 18. — Aki a sorok között tud olvasni, annak elég idezni az alábbi kritikát Zilahy Lajos legújabb regényéről (A lélek kialakzik): „... Mintha az író, aki kitűnő és lebilincselő mesélő, tisztán szórakoztató regénynek szánta volna. De háttérében azért, mint valami titkos világító testet, elrejtette azt a mély és igaz lelki problémát, hogy belső tűzzel adjon sugárzást a biztos kézzel pergetett film képeinek. Lehet; hogy hideg számíttással tette, de mindenesetre sikerült megmentenie a regényt attól, hogy szürkén, elvesszen a nyári olvasmányok tömegében”.

André Maurois: *Asszonyok útja*. Fordította: Sárközi György. Bp., Athenaeum, é. n. [1932] 8° 230 l. — Nem a legmodernebb eszközökkel megírt regénye a népszerű francia írónak, de igen kedves életkép, egy kis városból a Rivierán keresztül Párisba tokkoló család sorsa, bravuros jellemzésben. Egy gyermek, aki anyja hűtlenségét szemléli és mikor felnő: ugyanazok a gyötrelmek és boldogságok várnak öreá is... — A fordítás kitűnően sikerült munka. Egy-két észrevételt mégsem hallgathatunk el. A „déjeuner“-t állandóan villásreggelinek vagy reggelinek fordítja Sárközi, a „dîner“-t pedig ebédnek. A magyar ember ebédnek nevezi a déli étkezést, este pedig vacsorázik. Ha ebédnek fordítom a dínert, akkor meghamisítom az eredetit és egy kevésbé ünnepélyes, utcai ruhában elköltött déli étkezést képzeltek el estélyi ünnepély helyett. A villásreggeli csúnya germanizmus (Gabelfrühstück!). — A 102. lapon: „... te a fiúk szeretője voltál”. Ez annyit jelent magyarul, hogy néhány fiú szeretője. Az eredetiben: „leur fils”, magyarul tehát: az ő fiuk. A 153. lapon: „Páris legjobb főztijét szolgálták föl”. Ez a magyarban népies képzeteket kelt (főttes, főtt tészta, kifőzés), holott a francia szöveg éppen nem ilyesmire céloz, hanem a szakművészetre (la meilleure cuisine). — Kissé szabad fordítás az is, hogy a futball csapat „minden vasárnap délelőtt játszik valahol”. Meccsek délután vannak, pláne Franciaországban, ahol a délelőtt pontban dében végződik. Az eredetiben: „qui fait un déplacement collectif tous les dimanches matins”. — Lehetne arról is szó, hogy mikor tegyük a mellékmondat idejét mult időbe. A magyar inkább szereti a jelent és nem kell szolgálilag követni a francia ígét, amely a latin stílus hagyományaképen megőrzött bizonyos consecutio temporum-ot...

(Szeged.)

z. b.

Korunk szava, 1932. évi. 8. sz. — A 4. lapon: „... Nincsen az az őszinte lélek, mely át nem érezné azt, amit Ady ott érzett, különösen akkor, ha valóban meg tudja érteni a „Gare de l'Est” világának horizontját. Az ilyen versek előadását kár betiltani; száz és százezerszer olvasták, olvassák most is és fogják olvasni, amíg csak magyar irodalom lesz ezen a világon. Tiltsák be helyettük a díszsújtásos frázisokat, a nivótrontó önképzőkori irodalmat, az üres puffogást. Mennyivel hazafiasabb lett volna. Betiltani a „Gare de l'Est”-et? Csak prongálják vele azt az érzést, amely Adyt is elfogta ott Párisban, a Gare de l' Est-en, amikor szabadságot, szélesebb látókört s egy európaibb felfogást reklamál a saját hazája számára is”.

Barts Gyula: *Zalai Kápolnai András és Piskolti Fabricius Mátyás élete és feljegyzései (1576—1601)*. Sopron, 1921, 8° 20 l.

Záhony Béla: *Borsodmegye országgyűlési utasításai a reformkorban*. Miskolc, 1929, 8° 48 l.

Fuhrmann Kamilla: *Gróf Teleki József és a magyar-francia szellemi kapcsolatok*. Bpest, 1929, 8° 101 l. — A dolgozat függeléke közli az „Essai sur la foiblesse des esprits forts” átdolgozott kiadásának 1778-ból való tervezetét.

Király Ilona: *Szent Márton magyar király legendája*. A magyar benecések árpádkori francia kapcsolatai. A Berta-monda magyar vonatkozásai. Bpest, 1929, 8° 99 l. — A nagy áttekintéssel készült dolgozat konkluziója: a re-

gényes Szent Márton-legenda eljut hazánkba is; a szent születés-helyén épült bencés főapátság, Pannonhalma, volt a magyarországi Szent Márton-tisztelet központja, innen terjed el története; Kézai krónikájában hat Macrinus alakjának megteremtésére.

Uj Elet. Az ifjú katolicizmus folyóirata. Kiadja a Prohászka-Kör. Kossuth-Kassa, Mikes Kelemen-u. 6. 1932, 8—9. sz. — A 352. lapról megtudjuk, hogy Párisban megjelenik egy „Párisi Katolikus Tudósító” című folyóirat, Kozma Ferenc szerkesztésében.

Imre Sándor: *Az ifjúság és a mai élet nagy kérdései.* Budapest, 1932, 8° 18 l. — A 10. lapról: „A háborúnak ebben a tekintetben is nagyon különféle hatásai alatt a vallásosság végeredményben megerősödött s különösen a proletárdiktatura következtében kiterjedt olyan rétegekre is, amelyekben addig nem volt valami általános; a vallásellenes mozgalom itt nálunk ma gyengébb. Mindezek miatt természetesen megerősödött az egyháziasság. A vallásosság közelebb viszi egymáshoz a hívőket, az egyháziasságnak azonban kétségtelenül az ellenkező, a szétválasztó hatása tűnik a szemünkbe. Így éleződtek ki az ellentétek, így távolodtak el egymástól a felekezetek s előtérbe jutottak az ú. n. világnézeti kérdések, amelyek valójában sokszor csak a nevet hordozzák, de alapszabán véve egyszerűen a felekezetek harcát jelentik”.

Müller Gyula: *A bécsi francia irodalmi kultúra a XVIII. században.* (Francia nyelvű kivonattal.) A budapesti egyetemi Francia Intézet részére készült tanulmány. Heft des Collegium Hungaricum in Wien, VII., Budapest, é. n., 8° 92 l. — A dolgozatnak hasznára vált volna, ha megvárja Oravecz Vera és Witzeneitz Julia széleskörű bibliografiai és levéltári kutatáson alapuló disszertációjának publikálását. Francia szövege olyan barbár szavakkal van megtűzdelve, mint „aufklärung constructive”, „aufklärliste”, „sélectif” (rádió-műszó?) ... „Théorétique” és „congéniale” nem francia szavak. Egyik mondata — „... jusqu'à ce que le théâtre allemand fût incapable d'accomplir des devoirs culturels” — éppen az ellenkezőjét jelenti annak, amit a szerző mondani akar.

(Szeged.)

H.-F.-X. G.

Korunk. Világnézeti és irodalmi szemle. 1932 október. — „A hangjátékban a beszélő, miután mentesül a térbeli előadásban mellőzhetetlen vizuális megjelenéstől, a lényegének megfelelő legjobb alkalmazást nyeri, jelenvalósága tisztán lényegében fejeződik ki... Mindazt, amit a vizuális megjelenítés hiányában a rádióhallgató elveszít, a gondolati elmélyülés lehetőségeiben kapja vissza”. Ezek a lehetőségek egyelőre még bizonytalanok. Eddig a tanulság az, hogy a hangjátékok előadói nem tudnak erejükre találni úgy és annyira, mint a színpad művészei, akik valahogy természetesen meg tudják haladni a dráma értékét, értelmét, stílusát az alakításukban. Lehetséges, hogy nem éppen a „vizuális megjelenés” gondjára, erőpróbájára, de általában valami nagyobbajta erőpróbára van szükség, hogy az előadó tudatos és produktív művész lehessen. És lehetséges, hogy a kritikus e tudatosság és produktivitás útjának felfedezésében részt kérjen, érdemet is szerezhessen. Most azonban a legsürgősebb feladat az volna, hogy a kritika „rádióművészetünk” mai silányságait leplezze.

(Rákosszentmihály.)

László István.

Dénes Gizella: *Boldogasszony hadnagya.* (Történelmi regény két kötetben.) Bp. é. n. A Szent István Társulat kiadása. 304 + 373 l. — Hunyadi János beszédekbe, de nem történekekbe szedett históriája. Az adatok tárháza és a leírások hosszúsága különként lógnak a regény menetén. Mondvacsinált történelmi stílusát mindössze egypár ügyesebb — de modern — fordulat ékíti, teljesen egyénietlen szóvalogatását csak imitt-amott díszíti egy-egy nyelvjárási szó. Kothurnuson járó modora távol esik a valószínű beszédétől, állandó stílusbeli magasanjárása fárasztó.

(Szeged.)

Erdődi József.

Pester Lloyd. 1932. aug. 5. — A vezércikkből (Tiefelandprobleme): „... Nemrégiben a szegedi Rotary-club ankétet rendezett az alföldi kérdésben, amelyen az Alföld emporiumának legkiválóbb szakemberei fejtették ki tapasztalatokból leszűrt nézeteiket. Ez az ankét könyvekben is megjelent Az Alföld problémái címmel (Szeged, 1931). A publikáció a kérdésnek egyik legilletékesebb tárgyalását nyújtja”.

Tomcsányi János: *Lengyelország. Vázlatok és tanulmányok.* 34 képpel és 9 térképpel. Studium, Budapest, é. n. [1932] 8° 295 l.

Balla Antal: *A legújabb kor világtörténete.* Az utolsó hatvan év világpolitikai eseményei. Bpest, 1932, 4° 365 l.

Petz Gedeon: *Külföldi hatások egyetemünk történetében.* Ünnepi beszéd. Bpest, 1932, 8° 39 l. — A 38. lapról: „A tanítás szabadsága és az egyetemi önkormányzat az a kettős palladium, amelynek jelentőségét rektori elődeim erről a helyről ismételten hangsúlyozták és amelyeknek csorbítatlan épségén mindnyájan féltő gondossággal és éberséggel öröködünk. Amint történelmi visszapillantásunkban láttuk, mindkettő évszázados sajátja az egyetemnek: az autonómia az ősi studium generale és az önálló korporációk talajában gyökerezik, — a másik, a tanítás szabadsága pedig a renaissance és a humanizmus korából öröklődött, amikor az egyéniség elve mind szabadabban érvényesült és ha e szabadabb szellemet sokszor el is fojtották, az mindig újra kitört és eget kért. Ez a libertas philosophandi, a kutatásnak és a tanításnak szabadsága az európai tudományosságnak bizonyára mindig szent követelménye fog maradni”.

Nékám Lajos rector beszámolóbeszéde, Petz Gedeon rector székfoglaló beszéde, Heinlein István dékán beszéde. Bpest, 1931, 8° 76 l.

Londesz Elek: *Az arany pávák dala.* Új versek. Bpest, é. n. 8° 78 l. — Hogy az arany pávák milyen hamisan dalolnak régi verseket, elég pár sort idézni: „Tégy most velem csodát emlékezet! Jöjj kedvesem! Hol a kezed, Hogy elfogadja az almánk felét?...”

Reményi József: *Élni kell!* Regény. (Szüleim emlékének.) I—II. kötet. Košice-Kassa, 1931, 8° 332 l.

Katholikus Szemle, 1932 márc. — Tóth László cikke: XVIII. századi olasz és magyar theologusok harca a fölvilágosodás ellen.

Buday Árpád: *A mai kolozsvári egyetem.* Bpest, 1932, 8° 6 l. — „Odaát nagyon céltudatosan és nagy erőfeszítéssel dolgoznak”.

Josef Fitz: *Andreas Hess, der Erstdrucker Ofens.* Bpest, 1932, 8° 16 l.

Czakó István: *A nemzetközi jogi oktatás Európában és Amerikában.* Pécs, 1932, 8° 12 l.

Diárium, 1932, 6. sz. — A 141. lapon: „A két fogoly francia fordításban alig néhány példányban kelt el”. (V. ö. Széphalom 1932:58.)

Toneili Sándor: *Goethe.* Szeged, 1932, 8° 14 l. Széphalom-Könyvtár.

Mj. Szász Károly: *A magyar szinikritika története 1849—1867-ig.* Bpest, 1929, 8° 46 l.

Jóó Tibor: *A magyar tudomány útjai.* Bpest, 1931, 8° 3 l.

Tóth László és Zambra Alajos: *A Garibaldi-emlékkiállítás leíró katalógusa.* Budapest, 1932, 8° 164 l.

Baranyai Erzsébet: *Nagy László munkásságának neveléstudományi eredményei.* Szeged, 1932, 8° 91 l.

Budapesti Hírlap, okt. 13. — Napihír: „Róma, okt. 12. A Tribuna Klebelsberg Kunó gróf fényképét közli, azt írja, hogy az olasz nép nagy fájdalommal értesült haláláról, amely nemcsak Magyarországnak, hanem az olasz-magyar jóviszonynak is nagy vesztesége. Az ő érdeme, hogy felismerte a fontosságát a szoros kulturális kapcsolatoknak hazája és Olaszország között. Jó szolgálatot vélt tenni hazájának, amikor a magyar középiskolákban az olasz nyelv tanítását bevezette. Személyes látogatásokkal is azon dolgozott, hogy a két nemzet intellektuális cseréjének konkrét alapot adjon. Magyarországnak és Olaszországnak még sok szolgálatot tehetett volna. A Popolo d'Italia is közli Klebelsberg gróf fényképét és életrajzát és megállapítja, hogy Olaszország nagy és őszinte barátot veszített benne, aki Bethlen gróf oldalán a régi szívélyes magyar-olasz jóviszony fejlesztésének egyik legfőbb kovácsolója volt”.

Weszeley Ödön: *Pedagógia.* Második teljesen átdolgozott kiadás. (Pécs, 1932, 16° 190 l.)

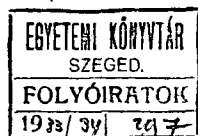
Nagy Jenő: *A vergődő embervilág.* Hol az orvosság? Hajdunánás, 1932, 12° 56 l.

Ladislau Juhász: *Galeottus Martius, Carmina.* Budapest, 1932, 8° 28 l. *Nouvelle Revue de Hongrie*, 1932. oct.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
BÁRÁNY GERŐ: Mit mond nekünk a világ titkainak beszédes némasága? . . .	91
BUDAY ÁRPÁD: Magyar föladat . . .	105
BERDA JÓZSEF: Dicsérő vers . . .	15
" " Heverő beszéde (Vers) . . .	15
" " Májusi hold (Vers) . . .	90
BIRKÁS GÉZA: L'amant blanc . . .	124
BOBULA IDA: Nel mezzo del cammin (Vers) . . .	86
" " Miranda búcsúja (Vers) . . .	87
CSANÁDI JÁNOS: Nyári Andor novelláiról . . .	29
CSEKEY ISTVÁN: A kulturpolitikus . . .	121
DÁNOS ÁRPÁD: Ki nyerte meg a világháborút? . . .	68
" " Mit hoz a tavasz? . . .	23
ERDŐDI JÓZSEF: Dénes Gizella regényéről . . .	133
ÉDES GERGELY: Az idegen szavakról . . .	73
" " Könyvtár és kulturfőlény . . .	130
" " Magyarosan . . .	26
" " Rádió . . .	76
GALYASI MIKLÓS: A légy meséje (Vers) . . .	88
GARÁZDA PÉTER: Magasi Artur verseiről . . .	30
" " Magyarosan ír a Literatura . . .	74
g. p.: Egyetem . . .	80
G. P.: A cseh Kupeczky . . .	61
H. F. X. G.: Müller Gyula disszertációjáról . . .	133
HORVÁTH BÉLA: Akartad és ismertelek (Vers) . . .	16
JEZERNICZKY MARGIT: Bécs francia irodalma . . .	54
JUHÁSZ GYULA: Énekek éneke (Vers) . . .	41
" " Hamu (Vers) . . .	3
KOGUTOWICZ KÁROLY: Alföldi gondolat . . .	109
KÜHBACHER FERENC: Goethe, Über aller Gipfeln (Vers) . . .	90
LÁNG MARGIT: Az árnyékomon innen és túl (Vers) . . .	44
LÁSZLÓ ISTVÁN: Berczeli Anzelm Károly verseiről . . .	29
" " Élet . . .	30
" " Korunk . . .	133
" " Németh László folyóiratáról . . .	131
L. I.: Dán György novelláiról . . .	29
" " Szabadon . . .	29
LOZAIN ABEL: Grammatici certant . . .	129
MADÁCHY LÁSZLÓ: A színek éneke (Vers) . . .	89
MISKOLCZY FERENC: Vallás és új művészet . . .	45
NÉGYESSY LÁSZLÓ: Magyarosan . . .	73
RADNÓTI MIKLÓS: Talán vihar jön (Vers) . . .	90
" " Táj (Vers) . . .	42
REMEDELLI PÁL: La Hongrie appelle l'Europe à son secours . . .	119
SEBESTYÉN KÁROLY: Toscana szobrászata a quattrocento-ban . . .	17
SZABÓ LÖRINC: A szabadversről és egyebekről . . .	20
sz. é. r.: Pintér Jenő Magyar irodalomtörténete . . .	78
SZERI ENDRE: Két fogoly . . .	58

	Oldal
SZILY KÁLMÁN: Endresz példája és Szeged	62
TONELLI SÁNDOR: Goethe	4
" " In memoriam	102
" " Magyarosabban, avagy gyárnokok, eröművészek és üvegházfiak	51
VERESS ELEMÉR: Hány érzékszervünk van?	33
YBL ERVIN: Rerrich Béla	17
z. b.: Bánáti Oszkár versei	78
" " Mauriac-regényéről	132
Z. B.: Madách és Napoleon	60
ZOLNAI BÉLA: A párisi magyar tanszék	107
" " Helyes művészetpolitika	126
" " Klebelsberg	81
ALFÖLD	62, 119
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	29, 78, 131
ESZMETÖREDÉKEK	17, 51, 102
HITEL-VILÁG-STÁDIUM	23, 68, 119
ROSTA	26, 73, 121
VISSZHANG	21, 65, 116
A cseh-szlovák Nemzeti Bank	24
A filléres gyorsvonatok	120
Alföldi irodalom	63
A német import	25
Anglia	24
Ausztria megsegítése	72
Csodabogár	28, 77
Levelestár	28, 77, 130
Klebelsberg emlékezete	110
Kreuger	24
Löw Immanuel Dézsi Lajosról	131
Somogyi Szilveszter	72
Szeged gyásza	113
Uj város Washington mellett	72

SZÉPHALOM

SZERKESZTI

ZOLNAI BÉLA

	Lap
JUHÁSZ GYULA: Hamu (Vers)	3
TONELLI SÁNDOR: Goethe	4—14
BERDA JÓZSEF: Két vers	15
HORVÁTH BÉLA: Akartad és ismertelek (Vers)	16
ESZMETÖREDÉKEK. — Rerrich Béla. <i>Ybl Ervin</i> . — Toscana szobrászata a Quattrocento-ban. <i>Sebestyén Károly</i> . — A szabadversről és egyebekről. <i>Szabó Lőrinc</i> . 17—21	
VISSZHANG. — HÍTEL-VILÁG-STÁDIUM. — Mit hoz a tavasz? <i>Dános Árpád</i> . — A csehszlovák Nemzeti Bank. — Anglia. — Kreuger. — A német import	22—25
ROSTA. — Magyarosan. <i>Édes Gergely</i> . — Csodabogár. — Levelestár	26—28
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	29—31

SZEGED, 1932.

Ára 2 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927. január elsején

SZÉPHALOM

címmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekelte, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ő és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf *Teleki Pál*, *Vargha Gyula*, *Szabolcska Mihály*, *Zolnai Béla*, *Juhász Gyula*, *Kosztolányi Dezső*, *Móra Ferenc*, *Husztai József*, *Oláh Gábor*, *Reményik Sándor*, *Mészöly Gedeon*, *Várkonyi Hildebrand*, *Vittorio Santoli*, *Szerb Antal*, *Tóth Károly*, *Balogh Ernő*, *Bodor Aladár*, *Komjáthy Aladár*, *Tonelli Sándor*, *Marót Károly*, *Monostori Hugó*, *Hegyi István*, *Baranyi János*, *Pukánszky Béla*, *Balogh József*, *Husztiné Révhegyi Rózsi*, *Gárdza Péter*, *Gelei József*, *Terescsényi György*, *Szalay József*, *Pérelly Imre*, *Szabó Lőrinc*, *Berczeli Anzelm Károly*, *Rédey Tivadar*, *Giláty Zoltán*, *Majthényi György*, *Palasovszky Béla*, *Csengery János*, *Hornyánszky Gyula*, *Jean Carrère*, *Faluhelyi Ferenc*, *Makkai Sándor*, *Szekli Gyula*, *F. Takács Zoltán*, *Trócsányi György*, *Szigethy Vilma*, *Lehel István*, *Némethy Géza*, *Bárany Gerő*, *Marconnay Tibor*, *Ungvári Elemér*, *Magyary Zoltán*, *Zoltán Vilmos*, *Kolosváry Bálint*, *Raggambi András*, *Szekula Ágnes*, *Molli Erzsébet*, *Hevesi András*, *Horger Antal*, *Eckhardt Sándor*, *Aldo Dami*, *Bálint Sándor*, *Imre Sándor*, *Czakó István*, *Zolnai Sándor*, *Kappel Gyula*, *Reinbold Béla*, *Hankiss János*, *Györfy István*, *Szamosvölgyi Gábor*, *Buza László*, *Rozványi Vilmos*, *Sárközy György*, *Ritoók Emma*, *Boros Ferenc*, *Henrik Becker*, *Somogyi Szilveszter*, *Jancsó Benedek*, *Szegedy Lőrinc*, *Buday Árpád*, *Ady Lajos*, *Deák Zoltán*, *Vajthó László*, *Somkuti*, *Várkonyi Nándor*, *Baranyai Zoltán*, *Klebsberg Kunó gróf*, *Kardos László*, *Szitznyi Zoltán*, *Vidor Marcell*, *vitéz Móór Gyula*, *Issekutz Béla*, *Menyhárt Gáspár*, *Faludi János*, *Evva Gabriella*, *Rózsa Miklós*, *N. Sebestyén Irén*, *Gulyás Pál*, *Schwartz Elemér*, *Tóth László*, *Mattyasovszky Erzsébet*, *Wolf Rózsi*, *Berda József*, *Dézi Lajos*, *Köszegi László*, *Szabó László*, *Horváth Béla*, *Thienemann Tivadar*, *Fögel József*, *Pettykó János*, *Schilling Gábor*, *Szeri Endre*, *Tamás András*, *Polner Ödön*, *Ölvedi László*, *Alaksza Ambrus*, *Hont Ferenc*, *Steinbach Ede*, *Márer Erzsébet*, *Halmi Bódog*, *Babits Mihály*, *Rónai Pál*, *Zlinszky Aladár*, *Kastner Jenő*, *Lambrecht Kálmán*, *Karl János*, *Kutas Kálmán*, *Trostler József*, *Arady Zsolt*, *Eckhardtné Huszár Irén*, *Édes Gergely*, *Farkas Gyula*, *Galli Mátyás*, *Korponay Mária*, *Baranyai Erzsébet*, *Joó Tibor*, *Földessy Gyula*, *Hunyady Ferenc gróf*, *Mécs László*, *Vida Péter*, *Hainiss Elemér*, *Peter Wust*, *Eckerd Elek*, *Gedeon Jolán*, *Böszörményi Jenő*, *Sik Sándor*, *Iványi Béla*, *Petur László*, *Birkás Géza*, *Gy. Juhász László*, *Kárpáti László*, *Olay Ferenc*, *László István*, *Fögel Sándor*, *Undi Imre*, *Moravcsik Gyula*, *Rolla Margit*, *Fehér Tibor*, *Dános Árpád*, *Ybl Ervin*, *Szeibert János*, *Berzy András*, *Bibó István*, *Trencsény W. Imre*, *Fedák Ágota*, *Miskolczy Dezső*, *Mályusz Elemér*, *Balogh István*, *Mohai Ágnes*, *Steiger-Kazal Dezső*, *Jeney Endre*, *Szemkő Aladár*, *Radnóti Miklós*, *Bartók György*, *Boross Mihály*, *Osztojics Eugénia*, *Preszly Lóránt*, *Acsády Károly*, *Madáchy László*, *Rónai Mihály András*, *Csanádi János*, *Tóth József*, *Csekey István*, *Petri Mór*, *Jezerniczky Margit*, *Halász Gábor*, *Elisabeth Bidou*, *Benkő Katinka*, *Sebestyén Károly*.

Beküldött könyvek. (Folytatás.)

Marót Károly: *Goethe görögsege.* (Ein Zeitgenosse und Bürger zweier Dichterwelten.) Kiadja a Ferencz József-egyetem barátainak egyesülete. Szeged, 1932, 8° 71 l.

Benedek László, Boda István, Mitrovics Gyula: *A Magyar Psychologiai Társaság laboratóriuma a lélektani ismeretek terjesztése és nagyobb fokú nemzeti-kulturális értékesítése tárgyában.* Budapest, 1932, 8° 26 l.

Böszörményi Jenő: *Napsütötte mezőkön.* Elbeszélések. Szentes, 1932, 8° 95 l.

Olaj Ferenc: *Térképek a nemzetiségi terjeszkedés szolgálatában.* 35 térképmelléklettel. Budapest, a Magyar Nemzeti Szövetség kiadása, 1932, 8° 45 l.

Josef Fitz: *Ungarische Buchdrucker des XV. Jahrhunderts im Auslande.* Sonderabzug aus dem Gutenberg-Jahrbuch, h. n., 1931, 4° 14 l.

Marót Károly: *A lélekfogalom kérdése.* Bpest, 8° 4 l. — Kny. az Ethnographia 1931. évf.-ből.

Marót Károly: *Egy tudomány történetének nyomain Széphalomtól Nijmegenig.* Szeged, 1931, 8° 3 l. — Kny. a Széphalomról.

Kemény Gábor: *Vajda Péter erkölcsi beszédei.* (A bécsi kancellária leiratai Vajda és az evangélikus egyház ellen.) Levéltári tanulmányok alapján kiadta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta. — Bpest, 1931, 8° 287 l.

Berecz János dr.: *A szegedi egyetemi építkezések tanulságai, különös tekintettel a női klinika épületére és berendezésére.* H. n., 1932, 8° 12 l. — A tanulmány konklúziója: „A klinikákat igen sok bel- és külföldi szakember és laikus látogatta meg és azok mindenkire azt a benyomást tették, hogy a betegek számára elsőrendű kényelemmel, a tanítás és kutatás céljaira teljesen megfelelően, de a fölösleges luxus elkerülésével építették”.

Jambrekovich László: *Emlékezés gróf Apponyi Lajosnére.* Bpest, 1932, 8° 56 l. — Finom stílusakcséggel megírt életrajz. A grófnő anyósáról, Sztáray Zsófia grófnőről a következőket olvassuk a 13. lapon: „Ismeretes az a mély hatás, melyet az özvegy grófné korának egyik legérdekesebb államférfiára, Montalembert grófra gyakorolt, akivel való levelezése nagy kortörténeti értékénél fogva régen kikivánczozik a levelesládából. Az apponyi gesztenyefák beszélgetnének róla, hogy nyarankint mennyi sétált árnyékukban a messze idegen ország nyugtalan politikusa és hogy kereste közelségét — idő helyett legalább a térben — Magyarországi Szent Erzsébetnek, aki benne találta egyik leglelkesebb életrajzíróját”.

Schilling Gábor: *Adalékok az Alföld földrajzához.* Karcag, 1931, 8° 33 l. (Francia kivonattal.)

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

Új füzetek:

13. Dr. POLNER ÖDÖN: *Állami létünk és a nemzeti királyság.* Ára 2 P.
14. BÁRÁNY GERŐ: *Ethikai világrend.* Ára 2 P.
15. SZERB ANTAL: *Az ihletett költő.* Ára 2 P.
16. MARÓT KÁROLY: *P. Vergilius Maro Georgiconának második éneke.* Ára 2 P.
17. BÁRÁNY GERŐ: *Élet s halál.* Ára 2 P.
18. IVÁNYI BÉLA: *Felső-Magyarországról.* Ára 3 P.
19. MORAVCSIK GYULA: *Klassika-filológiánk és a nemzeti tudományok.* Ára 1:50 P.
20. BIBÓ ISTVÁN: *Könyvtáraink racionalizálása.* Ára 1:50 P.
21. Dr. DÁNOS ÁRPÁD: *Magyarország 1930.* Ára 5 P.
22. BÁRÁNY GERŐ: *Königsbergi töredék.* Ára 1:50 P.
23. Dr. SZALAY JÓZSEF: *A könyvről és a könyvszeretetről.* Ára 1:50 P.
24. Dr. PRESZLY LÓRÁND: *A szegedi népies írók.* Ára 1:50 P.
25. CSEKEY ISTVÁN: *A szovjet államszemlélete.* Ára —80 P.
26. OLÁH GÁBOR: *Babits Mihály 25 éve.* Ára 1 P.
27. Dr. DÁNOS ÁRPÁD: *Tohuwabohu.* Ára 1— P.
28. TONELLI SÁNDOR: *Goethe.* Ára 1— P.

BIBLIOTHECA SCRIPTORUM MEDII RECENTISQUE AEVORUM

REDIGIT LADISLAUS JUHÁSZ, SZEGED — HUNGARIA.

- Saec. XII—XIII. *P. magister, quondam Bele regis Hungarie notarius: Gesta Hungarorum.* (L. JUHÁSZ.) 1932.
Saec. XV. *Caleottus Martius: Carmina.* (L. JUHÁSZ.) 1932.
" " *Epistolae.* (L. JUHÁSZ.) 1930.
Saec. XV—XVI. *Fontius, Bartholomaeus: Epistolae.* (L. JUHÁSZ.) 1931.

Sajtó alatt:

- Saec. XV. *Callimachus Experiens: Attila.* (T. KARDOS.)
Fontius. Bartholomaeus: Carmina. (J. FÖGEL.—L. JUHÁSZ.)
Kostolan, Georgius Polycarpus de: Reliquiae. (L. JUHÁSZ.)
Ransanus, Petrus: Epitoma rerum Hungararum. (L. JUHÁSZ.)
Seneca, Thomas: Historia Bononiensis. (I. FÖGEL.)
Saec. XV—XVI. *Celtis Protucius, Conradus: Oratio in gymnasio Ingebstadio publice recitata.* (Io. RUPPRICH.)

Acta Scientiarum Universitatis F.-J.

SECTIO PHILOLOGICO-HISTORICA.

Szerk. HUSZTI JÓZSEF és MÉSZÖLY GEDEON.

Új füzetek:

- Hornyánszky Gyula: A görög szociografia vázlata.* Szeged 1931.
Horger Antal: A magyar igeragozás története. Szeged, 1931.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

5. *Un humaniste hongrois en France.* Jean Sambucus et ses relations littéraires (1551—1584). Par Endre BACH.
6. *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772.* Par Julia WITZENETZ.
7. *Mots d'origine hongroise dans la langue et la littérature françaises.* Par Borbála LOVAS.

DÁNÓ3 ÁRPÁD

ÖRÖK SZOMJAZÓK

K Á L D O R

B U D A P E S T.

Felelős kiadó: Moldoványi Imre

Felelős nyomdavezető: Márton Jenő.

SZÉPHALOM

SZERKESZTI

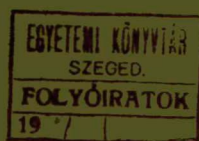
ZOLNAI BÉLA

	Lap
VERESS ELEMÉR: Hány érzékszervünk van?	33—40
JUHÁSZ GYULA: Énekek éneke (Vers)	41—42
RADNÓTI MIKLÓS: Táj (Vers)	43
LÁNG MARGIT: Az árnyékomon innen és túl (Vers)	44
MISKOLCZY FERENC: Vallás és új művészet	45—50
ESZMETÖREDÉKEK. — Magyarosabban, avagy gyárnokok, erőművészek és üvegházfiak. <i>Tonelli Sándor.</i> — Bécs francia irodalma. <i>Jezerniczky Margit.</i> — Két fogoly. <i>Szeri Endre.</i> — Madách és Napoleon. <i>Z. B.</i> — A cseh Kupeczky. <i>G. P.</i>	51—61
ALFÖLD. — Endresz példája és Szeged. <i>Szily Kálmán.</i> — Alföldi irodalom. <i>Dettre János.</i>	62—64
VISSZHANG. — HITEL-VILÁG-STÁDIUM. — Ki nyerte meg a világháborút? <i>Dános Árpád.</i> — Új város Washington mellett. — Ausztria megsegítése. — Somogyi Szilveszter	65—72
ROSTA — Magyarosan. <i>Négyesy László.</i> — Az idegen szavakról. <i>Édes Gergely.</i> — Magyarosan ír a literatura. <i>Garázda Péter.</i> — Rádió. <i>Édes Gergely.</i> — Csodabogár. — Levelestár	73—77
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	78—80

SZEGED, 1932.

Ára 2 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10.— Egy szám ára P 2.—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927 január elsején

SZÉPHALOM

címmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekelte, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ő és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf Teleki Pál, Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Zolnai Béla, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Huszti József, Oláh Gábor, Reményik Sándor, Mészöly Gedeon, Várkonyi Hildebrand, Vittorio Santoli, Szerb Antal, Tóth Károly, Balogh Ernő, Bodor Aladár, Komjáthy Aladár, Tonelli Sándor, Marót Károly, Monostori Hugó, Hegyi István, Baranyi János, Pukánszky Béla, Balogh József, Husztiné Révhegyi Rózi, Garázd Péter, Gelei József, Terescsényi György, Szalay József, Pérely Imre, Szabó Lőrinc, Berczeli Anzelm Károly, Rédey Tivadar, Giláty Zoltán, Majthényi György, Palasovszky Béla, Csengery János, Hornyánszky Gyula, Jean Carrère, Faluhelyi Ferenc, Makkai Sándor, Szekfü Gyula, F. Takács Zoltán, Trócsányi György, Szigethy Vilma, Lehel István, Némethy Géza, Bárány Gerő, Marconnay Tibor, Ungvári Elemér, Magyary Zoltán, Zoltán Vilmos, Kolosváry Bálint, Ragambi András, Szekula Ágnes, Molli Erzsébet, Hevesi András, Hörger Antal, Eckhardt Sándor, Aldo Dami, Bálint Sándor, Imre Sándor, Czákó István, Zolnai Sándor, Kappel Gyula, Reinbold Béla, Hankiss János, Györffy István, Szamosvölgyi Gábor, Buza László, Rozványi Vilmos, Sárközy György, Ritoók Emma, Boros Ferenc, Henrik Becker, Somogyi Szilveszter, Jancsó Benedek, Szegedy Lőrinc, Buday Árpád, Ady Lajos, Deák Zoltán, Vajthó László, Somkuti, Várkonyi Nándor, Baranyai Zoltán, Klebelsberg Kunó gróf, Kardos László, Szitnyai Zoltán, Vidor Marcell, vitéz Moór Gyula, Issekutz Béla, Menyhárt Gáspár, Faludi János, Evva Gabriella, Rózsa Miklós, N. Sebestyén Irén, Gulyás Pál, Schwartz Elemér, Tóth László, Mattyasovszky Erzsébet, Wolf Rózi, Berda József, Dézsi Lajos, Kőszegi László, Szabó László, Horváth Béla, Thienemann Tivadar, Fögel József, Pettykó János, Schilling Gábor, Szeri Endre, Tamás András, Polner Ödön, Ölvédi László, Alaksza Ambrus, Hont Ferenc, Steinbach Ede, Márer Erzsébet, Halmi Bódog, Babits Mihály, Rónai Pál, Zlinszky Aladár, Kaszner Jenő, Lambrecht Kálmán, Karl János, Kutas Kálmán, Trostler József, Arady Zsolt, Eckhardtne Huszár Irén, Édes Gergely, Farkas Gyula, Galli Mátyás, Korponay Mária, Baranyai Erzsébet, Joó Tibor, Földessy Gyula, Hunyady Ferenc gróf, Mécs László, Vida Péter, Hainiss Elemér, Peter Wust, Eckerdt Elek, Gedeon Jolán, Böszörményi Jenő, Sik Sándor, Iványi Béla, Petur László, Birkás Géza, Gy. Juhász László, Kárpáti László, Olay Ferenc, László István, Fögel Sándor, Undi Imre, Moravcsik Gyula, Rolta Margit, Fehér Tibor, Dános Árpád, Ybl Ervin, Szelbert János, Berzy András, Bibó István, Trencsény W. Imre, Fedák Ágota, Miskolczi Dezső, Mályusz Elemér, Balogh István, Mohai Ágnes, Steiger-Kazal Dezső, Jeney Endre Szemkő Aladár, Radnóti Miklós, Bartók György, Boross Mihály, Osztojics Eugénia, Preszly Lóránt, Acsády Károly, Madáchy László, Rónai Mihály András, Csanádi János, Tóth József, Csekey István, Petri Mór, Jezerniczky Margit, Halász Gábor, Elisabeth Bidou, Benkő Katinka, Sebestyén Károly, Miskolczi Ferenc, Négyesy László.

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

Uj füzetek:

13. Dr. POLNER ÖDÖN: *Állami létünk és a nemzeti kirdlyság.* Ára 2 P.
14. BÁRÁNY GERŐ: *Ethikai világrend.* Ára 2 P.
15. SZERB ANTAL: *Az ihletett költő.* Ára 2 P.
15. MARÓT KÁROLY: *P. Vergilius Maro Georgicondnak második éneke.* Ára 2 P.
17. BÁRÁNY GERŐ: *Élet s halál.* Ára 2 P.
18. IVÁNYI BÉLA: *Felső-Magyarországról.* Ára 3 P.
19. MORAVCSIK GYULA: *Klassika-filológiánk és a nemzeti tudományok.* Ára 1'50 P.
20. BIBÓ ISTVÁN: *Könyvtáraink racionalizálása.* Ára 1'50 P.
21. Dr. DÁNOS ÁRPÁD: *Magyarország 1930.* Ára 5 P.
22. BÁRÁNY GERŐ: *Königsbergi töredék.* Ára 1'50 P.
23. Dr. SZALAY JÓZSEF: *A könyvről és a könyvszeretetről.* Ára 1'50 P.
24. Dr. PRESZLY LÓRÁND: *A szegedi népies írók.* Ára 1'50 P.
25. CSEKEY ISTVÁN: *A szovjet államszemlélete.* Ára —'80 P.
26. OLÁH GÁBOR: *Babits Mihály 25 éve.* Ára 1 P.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

Ujabb füzetek:

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1567—1850.* Par Vera ORAVETZ.

Kitűnő segédeszköze lesz a kutatásnak O. V. bibliográfiaja, mert a bécsi franciás kultúra a magyar szellem-történetnek egyik igen fontos tényezője és csak egy ilyen, az egész könyvészetet felölelő összeállítás alapján tudjuk megérteni, mi módon franciásította a barok Bécs ott nevelkedett kis- és főnemességünket.

Eckhardt Sándor (Napkelet, 1930:1092).

Oravetz Vera munkája a magyar filológiai kutatás egyik becses segédeszköze lesz, melyet Kont Ignác és André Leval mellett fogunk idézni.

Eckhardt Sándor (Egyet. Philol. Közlöny, 1931.)

4. *Un disciple du romantisme français. Madách et la Tragédie de l'homme.* Par László JUHÁSZ.

A szegedi egyetem francia intézetében készült disszertációk abban a nagy előnyben vannak a budapesti társaik fölött, hogy francia nyelven jelenhetnek meg s így kapcsolódhatnak a francianyelvű irodalomtörténetbe.

Eckhardt Sándor (Egyet. Philol. Közlöny, 1931.)

Előkészületben:

5. *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772.* Par Julia WITZENETZ.
6. *Le jansénisme en Hongrie. 1717—1826.* Par Béla ZOLNAI.

MAGYAR TÖRTÉNELEM UJ RENDSZERBEN.

Irta dr. ERDÉLYI LÁSZLÓ

egyetemi tanár,

Budapest, szerző sajátja. 1931.

Értekezések a m. kir. Ferencz József-Tudomány- egyetem Magyar Irodalmi Intézetéből.

Szerk. Dézsi Lajos.

Legújabb szám:

7. sz. Téglás B. Jenő: A TÖRTÉNETI PASQUILLUS A MAGYAR
IRODALOMBAN.

Kolozsvári-Szegedi Értekezések a Magyar Művelődéstörténet Köréből.

XIII.

SZABÓ FERENC: Társadalom, művelődés Zsigmond törvényeiben.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutató bizottság közérdekű folyóirata

HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY

közreműködésével szerkeszti

BIBÓ ISTVÁN.

Acta Scientiarum Universitatis F.-J.

SECTIO PHILOLOGICO-HISTORICA.

Szerk. HUSZTI JÓZSEF és MÉSZÖLY GEDEON.

Új füzetek:

Hornyánszky Gyula: A görög szociografia vázlata. Szeged 1931.

Horger Antal: A magyar igeragozás története. Szeged, 1931.

ZOLNAI BÉLA

MINERVA-KÖNYVTÁR XXIX.

MIKES KELEMEN

— Fejezet az irodalmi gondolat történetéből. —

Klemens Mikes hat drei Forschergenerationen beschäftigt. Der Wandel seiner Gestalt spiegelt die Wandlungen literarhistorischer Betrachtungsweise . . . Es ist das Verdienst Béla Zolnais, dass er die philologisch-historische Epoche abgeschlossen und erschöpft, zugleich aber Mikes für die geistesgeschichtlich orientierte Forschung erobert hat.

J. Trostler (Pester Lloyd).

A dolgozat legnagyobb érdeme, hogy a magyar irodalom-történeti problémákat francia és német modern irányok alapos ismeretével kezeli.

Koszó János (Egyetemes Philologiai Közlöny).

SZÉPHALOM

SZERKESZTI

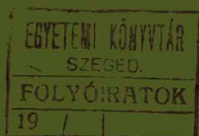
ZOLNAI BÉLA

	Lap
ZOLNAI BÉLA: Klebelsberg	81— 85
BOBULA IDA: Nel mezzo del cammin (Vers)	86
BOBULA IDA: Miranda bucsuja (Vers)	87
GÁLYASI MIKLÓS: A légy meséje (Vers)	88— 89
MADÁCHY LÁSZLÓ: A színek éneke (Vers)	89
BERDA JÓZSEF: Májusi hold (Vers)	90
RADNÓTI MIKLÓS: Talán vihar jön (Vers)	90
KÜHBACHER FERENC: Goethe: „Über allen Gipfeln...”	90
BÁRÁNY GERŐ: Mit mond nekünk a világ titkainak beszédés némasága?	91—101
ESZMETÖREDÉKEK. — In memoriam. <i>Tonelli Sándor.</i> — Magyar föladat. <i>Buday Árpád.</i> — A párisi magyar tanszék. <i>Zolnai Béla</i>	102—108
ALFÖLD: Alföldi gondolat. <i>Kogutowicz Károly.</i> — Klebelsberg emlékezete. — Szeged gyásza	109—115
VISSZHANG. — HÍTEL-VILÁG-STÁDIUM. — La Hongrie appelle l'Europe a son secours. <i>Remedelli Pál.</i> — A filléres gyorsvonatok	116—120
ROSTA. — A kultúrpolitikus. <i>Csekey István.</i> — L'amant Blanc. <i>Birkás Géza.</i> — Helyes művészetpolitika. <i>Zolnai Béla.</i> — Grammatici certant. <i>Abel Lozain.</i> — Könyvtár és kulturfőlény. <i>Édes Gergely.</i> — Levelestár	121—130
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	131—134

SZEGED, 1932.

Ára 3 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927 január elsején

SZÉPHALOM

címmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekelte, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ő és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf Teleki Pál, Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Zolnai Béla, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Huszti József, Oláh Gábor, Reményik Sándor, Mészöly Gedeon, Várkonyi Hildebrand, Vittorio Santoli, Szerb Antal, Tóth Károly, Balogh Ernő, Bodor Aladár, Komjáthy Aladár, Tonelli Sándor, Marót Károly, Monostori Hugó, Hegyi István, Baranyi János, Pukánszky Béla, Balogh József, Husztiné Révhegyi Rózsi, Garázd Péter, Gelei József, Terescsényi György. Szalay József, Pérely Imre, Szabó Lőrinc, Berczeli Anzelm Károly, Rédey Tivadar, Gülárty Zoltán, Majthényi György, Palasovszky Béla, Csengery János, Hornyánszky Gyula, Jean Carrère, Faluhelyi Ferenc, Makkai Sándor, Szekfü Gyula, F. Takács Zoltán, Trócsányi György, Szigethy Vilma, Lehel István, Némethy Géza, Bárany Gerő, Marconnay Tibor, Ungvári Elemér, Magyar Zoltán, Zoltán Vilmos, Kolosváry Bálint, Raggambi András, Szekula Ágnes, Molli Erzsébet, Hevesi András, Horger Antal, Eckhardt Sándor, Aldo Dami, Bálint Sándor, Imre Sándor, Czákó István, Zolnai Sándor, Kappel Gyula, Reinhold Béla, Hankiss János, Györffy István, Szamosvölgyi Gábor, Buza László, Rozványi Vilmos, Sárközy György, Ritoók Emma, Boros Ferenc, Henrik Becker, Somogyi Szilveszter, Jancsó Benedek, Szegedy Lőrinc, Buday Árpád, Ady Lajos, Deák Zoltán, Vajthó László, Somkuti, Várkonyi Nándor, Baranyai Zoltán, Klebelsberg Kunó gróf, Kardos László, Sztinyai Zoltán, Vidor Marcell, vitéz Moór Gyula, Issekutz Béla, Menyhárt Gáspár, Faludi János, Evva Gabriella, Rózsa Miklós, N. Sebestyén Irén, Gulyás Pál, Schwartz Elemér, Tóth László, Matyasovszky Erzsébet, Wolf Rózsi, Berda József, Dézsi Lajos, Kőszegi László, Szabó László, Horváth Béla, Thienemann Tivadar, Fögel József, Pettykó János, Schilling Gábor, Szeri Endre, Tamás András, Polner Ödön, Ölvédi László, Alaksza Ambrus, Hont Ferenc, Steinbach Ede, Márer Erzsébet, Halmi Bódog, Babits Mihály, Rónai Pál, Zlinszky Aladár, Kastner Jenő, Lambrecht Kálmán, Karl János, Kutas Kálmán, Trostler József, Arady Zsolt, Eckhardtne Huszár Irén, Édes Gergely, Farkas Gyula, Galli Mátyás, Korponay Mária, Baranyai Erzsébet, Joó Tibor, Földessy Gyula, Hunyady Ferenc gróf, Mécs László, Vida Péter, Hainiss Elemér, Peter Wust, Eckerdt Elek, Gedeon Jolán, Böszörményi Jenő, Sik Sándor, Iványi Béla, Petur László, Birkás Géza, Gy. Juhász László, Kárpáti László, Olay Ferenc, László István, Fögel Sándor, Undi Imre, Moravcsik Gyula, Rolla Margit, Fehér Tibor, Dános Árpád, Ybl Ervin, Szeibert János, Berzy András, Bibó István, Trencsény W. Imre, Fedák Ágota, Miskolczy Dezső, Mályusz Elemér, Balogh István, Mohai Ágnes, Steiger-Kazal Dezső, Jeney Endre Szemkő Aladár, Radnóti Miklós, Bartók György, Boross Mihály, Osztojics Eugénia, Preszly Lóránt, Acsády Károly, Madáchy László, Rónai Mihály András, Csandai János. Tóth József, Csekey István, Petri Mór, Jezericzky Margit, Halász Gábor, Elisabeth Bidou, Benkő Katinka, Sebestyén Károly, Miskolczy Ferenc, Négyesy László, Bobula Ida, Galyasi Miklós, Kühbacher Ferenc, Remedelli Pál.

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

Uj füzet:

21. **DÁNOS ÁRPÁD**: *Magyarország 1930. Hol hibáztuk el? Mit kell tennünk?*
Ára 5 P.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

Ujabb füzetek:

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1567—1850.* Par Vera **ORAVETZ**.

Kitűnő segédeszköze lesz a kutatásnak O. V. bibliografiája, mert a bécsi franciás kultúra a magyar szellem-történetnek egyik igen fontos tényezője és csak egy ilyen, az egész könyvészetet felölelő összeállítás alapján tudjuk megérteni, mi módon franciásította a barokk Bécs ott nevelkedett kis- és főnemességünket.

Eckhardt Sándor (Napkelet, 1930:1092).

Oravetz Vera munkája a magyar filológiai kutatás egyik becses segédeszköze lesz, melyet Kont Ignác és André Seval mellett fogunk idézni.

Eckhardt Sándor (Egyet. Philol. Közlöny, 1931.)

4. *Un disciple du romantisme français. Madách et la Tragédie de l'homme.*
Par László **JUHÁSZ**.

A szegedi egyetem francia intézetében készült disszertációk abban a nagy előnyben vannak a budapesti társaik fölött, hogy francia nyelven jelenhetnek meg s így bekapcsolódhatnak a francianyelvű irodalomtörténetbe.

Eckhardt Sándor (Egyet. Philol. Közlöny, 1931.)

Előkészületben:

5. *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772.* Par Julia **WITZENETZ**.
6. *Le jansénisme en Hongrie. 1717—1826.* Par Béla **ZOLNAI**.

THIENEMANN TIVADAR: *Irodalomtörténeti alapfogalmak.*

Néhány tájékoztató mondatot közlünk az első kiadás bírálatából: „E könyvnél érdekesebb és gazdagabb az irodalomtörténet elvi alapvetése körében nem jelent meg még magyar nyelven. Bizonyos, hogy szerzőnk az irodalmi élet rendszeres teoretikusa“ (*Irodört. Közl. Nagy J.*). „A könyv eddig tudtommal az első olyan magyar munka, amely összefoglalni és rendszerezni igyekszik a Gyulai-Beöthy iskola hatása alól fölszabadult újabb magyar irodalomtudomány törekvéseit“ (*Nyugat, Schöpin A.*). „A tizenhat éves kötet, amely gazdag és új részletanyagra támaszkodik, nemcsak szintézisét adja a háború utáni tudományos gondolkodás eszméinek és szempontjainak, hanem egyúttal egy új irodalomelmélet körvonalait is kibontakoztatja: egy új elméletét, amely alkalmas arra, hogy számos irodalmi jelenséget egy egységes struktúra kereteiben megmagyarázzon és amely az irodalom történetét végérvényesen, mint a szellemi élet megnyilvánulását s önmagára cszmélését mutatja be.“ (*Széphalom, Zolnai B.*)

F

Értekezések a m. kir. Ferencz József-Tudomány-
egyetem Magyar Irodalmi Intézetéből.
Szerk. Dézsi Lajos.

Legújabb szám:
7. sz. Téglás B. Jenő: A TÖRTÉNETI PASQUILLUS A MAGYAR
IRODALOMBAN.

**Kolozsvári-Szegedi Értekezések a
Magyar Művelődéstörténet Köréből.**

XIII.

SZABÓ FERENC: Társadalom, művelődés Zsigmond törvényeiben.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutató bizottság közérdekű folyóirata

HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY

közreműködésével szerkeszti

BIBÓ ISTVÁN.

Acta Scientiarum Universitatis F.-J.

SECTIO PHILOLOGICO-HISTORICA.

Szerk. HUSZTI JÓZSEF és MÉSZÖLY GEDEON.

Új füzet:

Hornyánszky Gyula: A görög szociografia vázlata. Szeged 1931.

A SZÉPHALOM

márc.-ápr. száma a következő közleményeket hozza:

Korponay Mária, Cs. Szabó László, Sik Sándor, Mécs László,
Madáchy László, Szemkő Aladár: vers és novella. — Szalay
József: A könyvről. — Buday Árpád: Erdély és Regát. —
Boros Ferenc: Kisfaludy Károly. — Zolnai Béla: Abbazia. —
Dallos István: A régi és az új Nyitra. — Gy. Juhász László:
Madách és Lamartine. — Eckhardt Ferenc: Bartoniek Géza.
— Böhm Károly önéletrajza.